

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
POLITIKAS ZINĀTNES NODAĻA

Visvaldis Valtenbergs

**Interneta politiskās komunikācijas nozīme atklātības
un elektroniskās demokrātijas attīstībā**

Promocijas darbs

Promocijas darbs izstrādāts politikas zinātnes doktora (Dr.sc.pol.)
zinātniskā grāda iegūšanai politikas zinātnes nozarē, politikas teorijas
apakšnozarē

Darba zinātniskais vadītājs: Juris Rozenvalds, *Dr. phil.*, prof.

Rīga, 2010

Saīsinājumi un nosacītie apzīmējumi

ANO	Apvienoto Nāciju organizācija
ASV	Amerikas Savienotās Valstis
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
EK	Eiropas Komisija
e-demokrātija	Elektroniskā demokrātija
e-pārvaldība	Elektroniskā pārvaldība
ES	Eiropas Savienība
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (<i>Organization for Economic Cooperation and Development</i>)
IKT	Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas
IT	Informācijas tehnoloģijas
LIA	Latvijas Interneta Asociācija
LZA TK	Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija
SDS	“Studenti demokrātiskai sabiedrībai”
Web 2.0	Tīmekļa otrā paaudze

Saturs

Ievads	6
1. Tēmas pamatojums un aktualitāte	6
2. Darbā risināmās problēmas	11
3. Darba mērķis, uzdevumi un metodes	14
4. Darba teorētiskais pamats un izvirzītās hipotēzes	19
1. Interneta komunikācijas nozīme mūsdienu atklātībā	32
1.1. Atklātība, tās izsīkums un atjaunošana	32
1.2. Atklātība un interneta komunikācija	43
1.3. Interneta komunikācijas atbilstība racionālās komunikācijas nosacījumiem ..	46
1.4. Sadalītā atklātība	53
1.5. Interneta komunikācija kā tilts starp “maigo” un “stipro” atklātību	62
2. Informācijas tehnoloģiju ietekme uz politiku, politisko līdzdalību un demokrātiju	68
2.1. Tehnoloģiju un sociālo procesu mijiedarbības redzējumi	69
2.2. Agrīnie priekšstati par IKT un interneta ietekmi uz politiskajiem procesiem .	73
2.3. Politiskā līdzdalība un tās nozīme IKT laikmetā	83
2.4. E-demokrātijas evolūcija, tipoloģija un attīstības scenāriji	96
2.5. Paplašinātā e-demokrātijas izpratne – ietvars atklātības pārvaldībai	131
3. Politiskās partijas un interneta komunikācija. Noriets vai atdzimšana?	138
3.1. Pārstāvnieciskās demokrātijas noriets un atjaunošanas pieejas	138
3.2. Politiskās partijas un demokrātija bez demosa	144
3.3. Starp stratēģisko un komunikatīvo koordināciju. Partiju nozīme atklātībā. ...	155
3.4. Tīmekļa lietojumu un atklātības interferences pazīmes politisko partiju komunikācijā	162
4. Partiju interneta komunikācijas pētījums	173
4.1. Latvijas partiju norieta atblāzmas un e-pārvaldības attīstības tendences	173
4.2. Politiskās informācijas iegūšana internetā	178
4.3. Tīmekļa vietņu analīzes un interviju rezultāti	184
4.4. Jaunākās tendences Latvijas politiskajā internetā	195
4.5. Diskusija	198
Nobeigums un secinājumi	221
Izmantotā literatūra	230

Pielikumi

1. pielikums. Uz Evereta Rodžersa inovāciju difūzijas modeļa balstītais IKT ieviešanas modelis.....	248
2. pielikums. E-demokrātijas pētnieciskais ietvars	249
3. pielikums. E-pārvaldības attīstības statistika	250
4. pielikums. Dati par interneta pieejamību un lietošanu Latvijā	253
5. pielikums. Interneta kampaņu paaudzes	264
6. pielikums. IKT ietekme uz politisko partiju interneta kampaņu stratēģijām.....	265
7. pielikums. Interaktivitāte IKT lietojumu un sabiedrības iesaistīšanas kultūras kontekstā	266
8. pielikums. Politisko organizāciju tīmekļa vietņu satura analīzes kritēriji	267
9. pielikums. Partiju tīmekļa vietņu analīzes rezultāti	271
10. pielikums. Interneta regulāro lietotāju un politiskās informācijas ieguvēju raksturojums.....	275
11. pielikums. Interneta lietošana informācijas iegūšanai par 9. Saeimas vēlēšanu kampaņu.....	276

Tabulas

1. tabula. <i>Stiprās</i> un <i>maigās</i> atklātības dimensijas attēlojums dažādu autoru darbos. 61	
2. tabula. Teledemokrātijas, kiberdemokrātijas un e-demokrātijas jēdzienu salīdzinājums.....	104
3. tabula. Saderīgie atklātības interferences un e-demokrātijas principi.	135
4. tabula. <i>Stiprā</i> un <i>maigā</i> atklātība politisko organizāciju interneta komunikācijā..	171
5. tabula. Politiskā līdzdalība un interneta lietošanas biežums.....	183
6. tabula. Politisko partiju vietņu satura analīzes rezultātu apkopojums.....	191

Attēli

1. attēls. Interneta komunikācija kā tilts starp <i>maigo</i> un <i>stipro</i> atklātību.....	64
2. attēls. Sakarība starp demokrātijas liemumu un demokrātijas subjektiem.	110
3. attēls. E-demokrātijas scenāriji pēc S.Klifta.	128

levads

1. Tēmas pamatojums un aktualitāte

Demokrātija Rietumu sabiedrībās ir kļuvusi par vispāratzītu vērtību, tomēr nebrīdi nav rimušas diskusijas par tās pilnveidošanu atbilstoši augošajam sabiedrības prasīgumam pret institūciju darbības kvalitāti, rīcībpolitiku efektivitāti un pārvaldību.¹ 20.gs. beigās par nozīmīgu elementu demokrātijas teorijā kļuva iedzīvotāju līdzdalība politiskajos procesos. Tika uzskatīts, ka līdzdalība palīdzēs mazināt plaisu starp pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijām un iedzīvotājiem, nodrošinot iedzīvotāju izglītošanos, pilsonisko prasmju attīstību un paaugstinot viņu ticību pašu spējām un politiskajām institūcijām.² Līdzdalības veicināšanai un komunikācijas uzlabošanai ieteica lietot arī informācijas un komunikāciju tehnoloģijas (IKT), bet jo īpaši – internetu. Tika uzskatīts, ka internets paplašinātu dažādu grupu pieeju informācijai un citiem politiskās līdzdalības resursiem.³ Tas pavērtu plašākas iespējas politiskās informācijas iegūšanā un izplatīšanā. IKT palīdzētu uzturēt plašākas politiskās diskusijas, ļautu organizēt interaktīvas kampaņas, iesaistīt grūti sasniedzamas mērķauditorijas un kombinēt tiešās un elektroniskās pilsoniskās līdzdalības formas. Komunikāciju tehnoloģijas decentralizētu zināšanu plūsmas veidotu kopienas zināšanu apmaiņai, iedzīvotāju sadarbībai un pašizpaušmei. Valsts pārvaldē tās nodrošinātu iedzīvotājiem ērtāku pakalpojumu saņemšanu (e-pārvaldība), informēšanu, uzklauskšanu un līdzdalību lēmumu pieņemšanā.⁴

Komunikāciju tehnoloģiju sabiedriskā aktualitāte ir saistīta ar to plašo izplatību, lietojamību un nozīmīgumu cilvēku dzīvēs. Kopš 2000. gada interneta lietotāju skaits pasaulē ir pieaudzis vairāk kā trīs reizes. 2008. gada nogalē internetu

¹ Jēdziens “pārvaldība” (*governance*) šajā darbā lietots saskaņā ar Pasaules Bankas (*World Bank*) definīciju. Pasaules Banka saista pārvaldību ar tradīcijām un institūcijām, ar kuru palīdzību valstī tiek īstenota vara. Pārvaldība ietver procesus, kas veido, uzrauga, maina valdības, valdības spēju efektīvi formulēt un ieviest stabilas rīcībpolitikas. Pārvaldība raksturo arī pilsoņu respektu pret institūcijām, kas pārvalda ekonomiskās un sociālās mijiedarbības starp tiem. Svarīgi piebilst, ka pārvaldība atšķirībā no pārvaldes aptver ne tikai valsts pārvaldes institūcijas, bet arī iedzīvotājus, privāto sektoru, pilsoniskās sabiedrības organizācijas, partnerības un projektus. Sk. World Bank. (2008) *Governance Matters 2008. Worldwide Governance Indicators, 1996-2007*. Washington, DC: World Bank. Retrieved: 05.10.2008. Available: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>.

² Baer, D.L., Bositis, D.A. (1993) *Politics and Linkage in a Democratic Society*. NJ: Prentice Hall, p. 3.

³ Norris, P. (2004) *Building Knowledge Societies: The renewal of democratic practices in knowledge societies*. UNESCO World Report.

⁴ OECD. (2001) *Engaging citizens in policy-making : Information, consultation and public participation*. PUMA Policy Brief No. 10. Retrieved: 20.05.2008. Available: <http://www.oecd.org/dataoecd/24/34/2384040.pdf>.

pasaulē lietoja jau 1,59 miljardi, jeb 23,8% pasaules iedzīvotāju.⁵ Arī Latvijā interneta izplatība pieaugusi strauji, jo kopš 2000. gada interneta lietotāju skaits palielinājies vairāk kā sešas reizes. Šis pieaugums bijis viens no visstraujākajiem Eiropas Savienības (ES) valstīs. 2009. g. sākumā Latvijā internetu lietoja 57% (nedaudz vairāk kā 1 miljons Latvijas iedzīvotāju 15–74 gadu vecumā).⁶ Dati liecina, ka palielinājies arī intensīvo interneta lietotāju skaits, interneta pieejamība, iedzīvotāju skaits, kuri internetu lieto mājās, kā arī platjoslas pieslēgumu skaits.⁷ Samazinājušās reģionālās atšķirības interneta pieejamībā un lietošanā.⁸ Interneta lieto absolūtais vairākums Latvijas jauniešu un bērnu, tāpēc nākamo desmit gadu laikā ekonomiski aktīvā sabiedrības daļa papildināsies ar paaudzi, kuras informācijas iegūšanas un komunikācijas paradumi būs balstīti uz interneta izmantošanu.⁹ Internets šai paaudzei būs ne vien komunikācijas, bet arī sociālās mijiedarbības medijs.¹⁰

Augošais pieprasījums pēc dažādiem IKT risinājumiem izskaidrojams ar individualizētu, decentralizētu un īslaicīgu politiskās līdzdalības veidu popularitāti. 2006. g. *Times Magazine* par gada cilvēkiem pasludināja mūs pašus.¹¹ Žurnāla veidotāji vēlējās pateikt, ka ikviens interneta komunikācijas dalībnieks var kļūt par vienlīdzīgu spēlētāju globālajā mediju tirgū. Interneta informācijas pārraides modelis ir decentralizētāks un interaktīvāks nekā masu medijiem, kuri pārraida ierobežota

⁵ Sk. World Internet Usage Statistics News and World Population Stats. Retrieved: 30.01.2008. Available: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>.

⁶ TNS, Nacionālais Mediju Pētījums. Internets, Pavasaris 2009. Aplūkots: 21.06.2009. Pieejams: www.tns.lv. Pēc Eurostat datiem Latvijas rādītāji IKT pieejamības jomā vairs būtiski neatšķiras no ES vidējiem rādītājiem 27 ES dalībvalstīs. 2008. g. vidējais mājsaimniecību īpatsvars ar interneta pieslēgumu bija 54% (Latvijā 51%). Tieši tas pats sakāms arī par interneta lietojamību. Vidēji 27 ES dalībvalstīs internetu 2008. g. regulāri lietoja 51% iedzīvotāju (Latvijā 52%). Sk. Eurostat, Level of Internet Access – Households. Retrieved: 05.03.2008. Available: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>. Eurostat, Share of individuals regularly using the Internet. Retrieved: 05.03.2008. Available: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

⁷ 2004. gadā internets Latvijā bija pieejams tikai 14,7% mājsaimniecību, bet 2008. gadā jau 52,8% mājsaimniecību. Platjoslas pieslēgumi 2008. gadā bija 39,7% mājsaimniecību. No tām mājsaimniecībām, kurām bija interneta pieslēgumi, platjoslas pieslēgumi bija 75,1%. Platjoslas pieslēgumi 2006. g. bija 53,3% interneta lietojošo mājsaimniecību. Avots: CSP datu bāzes, Interneta pieslēguma veidi mājsaimniecībās gada sākumā. Aplūkots: 20.07.2009. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv/>.

⁸ 2004. gadā internets bija pieejams tikai 21,20% Rīgas reģiona mājsaimniecībām un tikai 6% Latgales mājsaimniecību. 2007. gadā internets bija pieejams jau 60,4% Rīgas reģiona mājsaimniecībām un 32,3% Latgales reģiona mājsaimniecībām. 2008. g. Rīgā dzīvoja 52% interneta lietotāji, citās pilsētās – 47%, laukos – 42%. TNS, Nacionālais Mediju Pētījums. Internets, Pavasaris 2008, Rudens 2005, Rudens 2006, Rudens 2007. Aplūkoti: 21.10.2008. Pieejams: www.tns.lv.

⁹ 2008.g. 63% bērni (7-13 gadi) un 83% jaunieši (14-18 gadi) internetu izmantoja katru vai gandrīz katru dienu. TNS, Nacionālais Mediju Pētījums. Internets, Rudens 2008. Aplūkots: 21.09.2008. Pieejams: www.tns.lv.

¹⁰ Interneta pārtapšana par sociālās mijiedarbības mediju skaidrojama galvenokārt ar virtuālo kopienas telpu attīstību deviņdesmito gadu beigās un sociālo tīklu portālu attīstību 21.gs. sākumā.

¹¹ *Time Magazine*, 25 December, 2006.

apjoma informāciju masu auditorijai vienā virzienā. Interneta komunikācijā ziņojuma pārraidītājs netiek strikti nodalīts no saņēmēja. Tas nozīmē, ka ziņojuma pārraidītājs var viegli kļūt par ziņojuma saņēmēju un otrādi. Informācijas pārraidi internetā iespējams veikt arī dažādos formātos (viens pret vienu, viens pret daudziem, viens pret dažiem utt.). Tas palielina komunikācijas efektivitāti un elastīgumu.¹² Ņemot vērā šīs interneta komunikācijas priekšrocības, tā loma sabiedrisko notikumu atspoguļošanā kļūst ar vien nozīmīgāka. Tādēļ interneta ietekmi uz sociāliem procesiem var aplūkot gan valsts-indivīda, gan arī indivīda-valsts attiecību perspektīvā.¹³

Internets ir kļuvis arī par nozīmīgu politiskās informācijas avotu. 2008. g. prezidenta vēlēšanās ASV jau 46% amerikāņu lietoja internetu politisko ziņu iegūšanai un dalījās ar saviem iespaidiem par kampaņu.¹⁴ Latvijas 9. Saeimas vēlēšanu kampaņas laikā informāciju par politiku regulāri internetā ieguva jau vairāk kā trešā daļa *Nikolo* grupas aptaujāto Latvijas iedzīvotāju. Jāpiebilst, ka Latvijas iedzīvotāji jau 2007. gadā pavadīja vairāk laika internetā nekā lasot avīzes.¹⁵ Interneta lietotāju vidū populārākie ir sociālo tīklu, informācijas meklēšanas un interneta mediju portāli.¹⁶ Pēdējā laikā Latvijā aktivizējies arī t.s. personālo interneta mediju

¹² Negroponte, N. (1995) *Being Digital*. New York: Knopf; Morris, M., Ogan, C. (1996) The Internet as Mass Medium. *Journal of Communication*, 46, 39-50.

¹³ To, ka IKT lietojumi var ietekmēt lēmumu pieņemšanu un ka tie var palielināt katra indivīda "politisko potenciālu," atzīst arī Latvijas politiķi. Bijušais premjers Aigars Kalvītis savā 2007.g. Jaunā gada uzrunā politiķiem vēlēja neaizmirst, ka: "sabiedrība redz un pārdzīvo katru mūsu soli. Informācijas laikmetā ikviens pilsonis daudz lielākā mērā ir politiķis. Ar savu viedokli un attieksmi, ar savām zināšanām un pilsonisko līdzdalību." Šis premjera aicinājums nepalika bez atskaņām. 2007. gada vidū darbu uzsāka interneta portāls *Tautvaldība.lv*, kura mērķis bija veicināt sabiedrības līdzdalību valsts pārvaldē izmantojot jaunās IKT.

¹⁴ Salīdzinājumam 2004. g. notikušajās ASV prezidenta vēlēšanās internetu bija lietojuši 31%, bet 2000. gadā tikai 23%. Smith, A., Rainee, L. (2009) *The internet and the 2008 election*. Washington: Pew Internet and American Life Project. Retrieved 27.01.2009. Available: <http://www.pewinternet.org/>.

¹⁵ Latvijas iedzīvotāju avīzēm tērētais laiks 2007. g. bija 43 minūtes, bet internetam 1 stunda un 21 minūte. TNS, Mediju patēriņa dienaskārtība. Ziema 2007. Aplūkots: 21.09.2008. Pieejams: www.tns.lv.

¹⁶ 2008. g. visbiežāk apmeklētās vietnes bija e-pasta portāls *Inbox.lv*, *Draugiem.lv* un *Delfi*. TNS, Nacionālais Mediju Pētījums. Internets, Rudens 2008. Aplūkots: 21.09.2008. Pieejams: www.tns.lv.

(*blogu*, jeb emuāru) segments.¹⁷ Izveidoti arī vairāki sociālās mobilizācijas portāli, kuri pievērš uzmanību sabiedriski nozīmīgām problēmām.¹⁸

Lai gan komunikācijas tehnoloģijas jau daudzkārt satricinājušas institūciju un dažādu sociālo aktoru savstarpējās attiecības, pretēji tehnooptimistu apgalvojumiem, šie satricinājumi ne vienmēr snieguši lielāku politisko ietekmi iedzīvotājiem. Autoritāros un totalitāros politiskajos režīmos internets rada arēnas opozīcijas viedokļu pārstāvniecībai, taču šie viedokļi reti atstāj vāji organizētās pilsoniskās sabiedrības mājvietu un izlaužas politiskajā sfērā. Daži pētnieki apšaubā interneta un demokratizācijas saistību, sakot, ka komunikāciju tehnoloģijas ir attālinājušas iedzīvotājus no kolektīvām aktivitātēm t.sk. arī no politikas.¹⁹ Savulaik, tehnoloģiju entuziasti cerēja, ka Prometeja vietu politiskajā komunikācijā ieņems radio un televīzija, tomēr drīz vien šie mediji kļuva par izklaides un komercializētās komunikācijas inkubatoriem, kuri pārveidoja pilsoni par pasīvu informācijas patērētāju. Arī internetu var piemeklēt tāds pats liktenis. Nav noslēpums, ka cilvēki atvēl ievērojamu daļu sava laika, lai baudītu dažādas izklaides vietnes, bet internets tiek lietots kā vienvirziena masu komunikācijas paplašinājums, ne kā iedzīvotāju politiskās socializācijas medijs.²⁰ Vai internets varētu revolucionēt politisko sistēmu un sniegt vairāk varas iedzīvotājiem kā prese, radio un televīzija?

Lai atbildētu uz šo jautājumu, vispirms jānoskaidro – kādi ir IKT izmantošanas mērķi pārvaldības un demokrātijas kontekstā, un vai pastāvošās

¹⁷ 2008. g. sākumā savus emuārus, jeb blogus, uzturēja vai lasīja 8% Latvijas iedzīvotāji. TNS, Nacionālais Mediju Pētījums. Internets, Pavasaris 2008. Aplūkots: 21.09.2008. Pieejams: www.tns.lv. Vārds “blogs” radies saīsinājumā no angļu valodas vārda “*weblog*.” Blogs ir tīmekļa vietne, kuru parasti uztur viens indivīds. Bloga saturu veido regulāri ieraksti, kuri izkārtoti hronoloģiskā secībā. Šeit un turpmāk tekstā termina “blogs” vietā tiek lietots tā latviskais tulkojums – *emuārs*. Šādu tulkojumu piedāvā LZA TK. Sk. LZA TK Informācijas tehnoloģijas, telekomunikācijas un elektronikas apakškomisijas terminu datubāze. Aplūkots 06.06.2007. Pieejams: <http://termini.lza.lv/akadterm/>.

¹⁸ 2008-2009.g. parādījās arī vairāki protesta portāli, piemēram, *pingvīniem.lv*, *glabvalsti.lv*, *radiokrize.wordpress.com*, *helplatvia.lv*, *mosties.org* u.c. Tas liecina par to, ka pilsoniskajā sabiedrībā veidojas pieprasījums pēc tādām politiskās līdzdalības formām, kas īstenotas ar IKT starpniecību.

¹⁹ Kā piemēru te var minēt Roberta Putnema (*Robert Putnam*) pētījumu par sociālā kapitāla izsīkšanas iemesliem, kurā viņš par vienu no galvenajiem aizdomās turamajiem uzskata galveno politisko mediju – televīziju. Putnems secināja, ka iedzīvotājiem, kuri vairāk laika pavada pie televizora, bija izteiktāki mazāks sociālās uzticības līmenis (*social trust*) un viņi mazāk piedalījās pilsonisko asociāciju darbā. Sk. Putnam, R. (1995) Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6(1).

²⁰ Šo tendenci pastiprina dati par iedzīvotāju interneta lietošanas paradumiem arī Latvijā. Laikā no 2004–2008. gadam īpaši palielinājusies informācijas meklēšana par precēm un pakalpojumiem, kā arī dažādu izklaides lietojumu (mūzikas ielādēšana, filmu lejuplādēšana) popularitāte (konkrētāk sk. 4. pielikumu). Neskatoties uz interneta lietotāju skaita pieaugumu no 2004–2008. gadam Latvijā par 12,7% ir samazinājusies informācijas iegūšana no sabiedrisko iestāžu mājas lapām. Sk. CSP datu bāzes, 19-6. Iedzīvotāju interneta izmantošanas mērķi gada sākumā (% no interneta lietotājiem). Aplūkots: 04.05.2008. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv>.

institūcijas un demokrātija kopumā, ir piemērota interneta komunikācijas potenciāla pilnvērtīgai izmantošanai. Lai arī šie jautājumi ir saistoši politikas un komunikāciju teorijai, tie nereti palikuši informācijas revolūcijas prognozēto ieguvumu ēnā. Šī darba kontekstā īpaši izceļamas divas šādas problēmas. Pirmā ir saistīta ar interneta komunikācijas mazspēju kritiskas un informētas sabiedriskas domas atjaunošanā. Otra – ar IKT daudzveidīgo ietekmi uz pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijām un šo institūciju pielāgošanos mūsdienu atklātībā pastāvošajiem informācijas patēriņa, komunikācijas un politiskās līdzdalības modeļiem.

Lai pieņemtu kolektīvi saistošus lēmumus dažādu vērtību, identitāšu un interešu plurālisma apstākļos, iedzīvotājiem arvien biežāk nākas diskutēt un vienoties par dažādu vērtību izpratni un prioritātēm. Šajos apstākļos jauno komunikācijas tehnoloģiju izmantošana ātrai, aptverošai un interaktīvai informācijas pārraidei atvieglotu viedokļu cirkulēšanu starp privāto un publisko telpu, nodrošinot ciešāku sasaisti starp pilsoņiem un viņu vēlētajiem pārstāvjiem. Tomēr līdz šim komunikāciju tehnoloģijas izmantotas personīgās komunikācijas nodrošināšanai, nevis politiskās informācijas iegūšanai un sabiedriskās domas veidošanai.²¹ Izrādās, ka komunikācijas dalībnieku prasību virzību publiskajā atklātībā apgrūtina arī virtuālās komunikācijas dalībnieku īpatnējie uzvedības nosacījumi un digitālās komunikācijas īpašības. Rezultātā, interneta izpausmes bieži vien ir nepamanītas plašākam iedzīvotāju lokam. Tas veicina Interneta komunikācijas noslēgšanos no atklātības un sabiedrības prasību uzkrāšanos neformālajā politiskās komunikācijas sfērā – individuālās mājas lapās, diskusiju forumos un sabiedrības mobilizācijas portālos. Konstruktīvāka alternatīva noslēgtajai atklātībai būtu demokrātisku institūciju pielāgošanās dinamiskākam komunikatīvajam kontekstam. Tas nozīmē interneta publiskās komunikācijas potenciāla pilnvērtīgāku izmantošanu un lielāku demokrātisko institūciju caurlaidību neformālām interneta komunikācijas un līdzdalības izpausmēm.

²¹ Šo tendenci pamato lielais iedzīvotāju pieprasījums pēc izklaides, iepirkšanās un privātās komunikācijas lietojumiem internetā, ko apstiprina Pjū pētniecības centra (*Pew Research Center*) pētījumu rezultāti, kā arī ar politiskās komunikācijas dalībnieku, piemēram, politisko partiju spēcīgo tiekšanos pēc vienvirziena komunikācijas ar elektorātu. Par šo jautājumu rakstījis Gibson, P. et. al. (2003) *Political Parties and the Internet: Net Gain?* London: Routledge, pp. 234-43.

2. Darbā risināmās problēmas

a) *Interneta komunikācijas mazspēja kritiskas un informētas sabiedriskas domas atjaunošanā.*²² Jau interneta attīstības pirmajos gados bija skaidrs, ka virtuālajā vidē ir grūti nodrošināt “civilizētu komunikāciju,” kas veicinātu kritisku alternatīvu izvērtēšanu. Tas tādēļ, ka komunikācijas dalībnieku uzvedība virtuālajā telpā un reālajā dzīvē būtiski atšķīrās. Aiz virtuālās telpas anonimitātes plīvura ir sarežģīti ieviest komunikāciju regulējošās normatīvās sistēmas un nodrošināt adekvātu diskusiju pārvaldīšanu un moderāciju. Lai arī mūsdienās interneta komunikācijai pieejamo lietojumu klāsts ir ievērojami pilnveidojies, daudzi interneta lietotāji labprātāk migrē uz vājāk uzraudzītām virtuālajām vidēm, kas balstītas uz pašizpaušmes un brīvprātīgās sadarbības principiem. Par šo tendenci liecina virtuālo sociālo tīklu un dažādu sadarbības sistēmu, piemēram, *Wikipedia* lielā popularitāte.²³ Uz šo lietojumu popularitātes fona to cilvēku skaits, kuri izmanto interneta līdzdalības iespējas valsts pārvaldes un politisko organizāciju tīmekļa vietnēs, ir neliels.

Viena no svarīgākajām interneta komunikācijas salīdzinošajām priekšrocībām atklātībā ir efektīva individuālo viedokļu pārvade, kas vērsta uz komunikācijas dalībnieku pašizpaušmes veicināšanu, kopīgu interešu identificēšanu un jaunu identitāšu veidošanu. Tajā pašā laikā interneta komunikācija nav īpaši piemērota plašākas sabiedriskās domas veidošanai. Interneta vidē valda liela komunikācijas dalībnieku un to apspriesto tematu dažādība, tādēļ nav iespējams uzzināt galvenos virtuālās telpas vēstījumus, jo tie it kā izšķīst virtuālās komunikācijas dalībnieku fonā. Šī ziņa neiepriecina tos interneta optimistus, kuri uzskata, ka “kibertelpas temperatūru” var skaidri nolasīt un darīt zināmu politiskajai sistēmai, kas tālāk formulētu politikas problēmas un risinātu tās. Pētnieki, kuri savos darbos analizējuši post-industriālās sabiedrības individualizācijas problēmas, uzskata, ka internets varētu būt šo problēmu spogulis, jo interneta mediji vēl vairāk pastiprina sabiedrības

²² “Kritisks” nozīmē spēju saskatīt vai ieraudzīt (no grieķu vārda “*krités*”). Kritika ir saistīta ar indivīdu spēju informēti interpretēt un analizēt informāciju. Demokrātiskas politikas kontekstā kritiska spriešana nozīmē autoritāšu lēmumu izvērtēšanu pretstatā autoritārisma atzītajai autoritātes gribas neapstrīdamai izpildei.

²³ 2008. g. aprīlī veiktā *Market Data* veiktā aptauja noskaidrojusi, ka 97% Latvijas aktīvo interneta lietotāju ir iesaistījušies kādā no sociālajiem tīkliem, piemēram, *draugiem.lv*, *one.lv*, *oho.lv*, *myspace.com* u.c. TvNET. (14.05.2008.). Interneta lietotāji plaši iesaistās sociālajos tīklos internetā. Aplūkots: 20.09.2008. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/article.php?id=545399>.

individualizācijas tendences.²⁴ Masu mediji, pretstatā internetam, ir efektīvi tādas sabiedriskās domas veidošanā, kas ir viegli uztverama masu auditorijai un politiskajai sistēmai. To veicina masām domātās informācijas homogēnais prezentācijas stils, un salīdzinoši mazais komunikācijas dalībnieku skaits. Tātad, interneta mediju ierobežojums ir masu medija salīdzinošā priekšrocība. Interneta komunikācijas nozīmes leģitimēšana publiskajā komunikācijā palīdzētu bagātināt atklātību ar viedokļu un identitāšu dažādību, bet masu mediji nodrošinātu atklātībai nepieciešamo integritāti. Tā kā mūsdienu atklātībā interneta mediji un masu mediji darbojas vienlaicīgi, būtu jāmeklē risinājums pieņemamai interneta un masu komunikācijas efektu savietošanai. Lai izvairītos no pārlieku abstrahēta atklātības skatījuma, interneta potenciāls atklātībā būtu jāizvērtē pastāvošo institūciju un varas attiecību kontekstā.

(b) *IKT daudzveidīgā ietekme uz pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijām un to attiecībām ar iedzīvotājiem.* Mūsdienās demokrātiju var aplūkot kontekstā ar elektronisko IKT radīto sociālo, politisko, ekonomisko un ideoloģisko realitāti, kas ietekmē pārvaldes attiecības ar iedzīvotājiem. Šīs attiecības dziļāk izprast palīdz elektroniskās demokrātijas, jeb e-demokrātijas jēdziens. Ar e-demokrātiju vispārīgi saprot dažādas politisko sistēmu pārveides redzējumus elektronisko IKT iespaidā.²⁵ E-demokrātijas jēdziens ietver atsauces uz noteiktiem komunikāciju tehnoloģiju lietojumiem, iedzīvotāju-pārvaldes redzējumiem un politiskās līdzdalības formām, kas izriet no demokrātijas teorijas.²⁶ E-demokrātijas teorētiķi apgalvo, ka IKT stimulē uz līdzdalību orientētu demokrātiju, un ka IKT palīdzēs pārvarēt plaisu starp iedzīvotājiem un valsts pārvaldi. Parasti e-demokrātiju saista ar elektronisko

²⁴ Ievērojamais sociologs Manuels Kastels (*Manuel Castells*) uzskata, ka lai arī internets sekmē dažādu sociālo tīklu un identitāšu veidošanos, tas īpaši neveicina indivīda lojalitāti pret vienu noteiktu kopienu. Indivīdam neveidojas uzticība, kas nepieciešama kolektīvas rīcības un atbildības īstenošanai. Savukārt, amerikāņu politologs Kāss Sanšteins (*Cass Sunstein*) uzskata, ka internets veicina alianses līdzīgi domājošo vidū, izslēdzot atšķirīgus viedokļus, tāpēc var runāt par atklātības "balkanizācijas" draudiem. Sk. Castells, M. (2001) *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society*. Oxford: Oxford University Press. Sunstein, C. (2001) *Republic.com*. Princeton. Oxford: Oxford University Press.

²⁵ Goulandris, V. (2005) E-democracy: From theory to practice. In Council of Europe (Eds.), *Reflections on the future of democracy in Europe* (pp. 121-126). Strasbourg: Council of Europe; Grönlund, A. (2002) Electronic government: Efficiency, service, quality and democracy. In A. Grönlund (Ed.), *Electronic government: Design, applications and management* (pp. 23-50). Hershey, PA: Idea Group; Kyriakou, D. (2005) A prospective view of the political-economic implications of e-democracy. In Council of Europe (Eds.), *Reflections on the future of democracy in Europe* (pp. 73-75). Strasbourg: Council of Europe.

²⁶ Hagen, M. (1997) *A Typology of Electronic Democracy*. Retrieved: 05.09.2007. Available: http://www.uni-giessen.de/fb03/vinci/labore/netz/hag_en.htm.

balsošanu, e-pastu saraksti ar vēlētajiem pārstāvjiem, politisko diskusiju telpām un valsts pārvaldes pakalpojumu nodrošināšanu. Tādēļ IKT potenciāls līdz šim vairāk apzināts valsts pārvaldes iestādēs,²⁷ individualizētos politiskās līdzdalības gadījumos, sociālajās kustībās un aktīvistu tīklos.²⁸ Salīdzinoši maz pētītas politiskās partijas, lai gan tām ir liela nozīme politiskās dienas kārtības veidošanā, politisko virzienu noteikšanā un sabiedrības mobilizācijā.²⁹ Politikas pētnieki atzinuši politisko partiju un tradicionālās politiskās līdzdalības norietu, tomēr nav piedāvājuši skaidrus politisko organizāciju reformu scenārijus, kuri ņemtu vērā mūsdienu politiskās mobilizācijas tendences – neformālu grupu, atsevišķu indivīdu, nevalstisko organizāciju un sociālo kustību aktivitāti.³⁰ Aizmirsts, ka politiķi var būt nozīmīgi starpnieki interneta komunikācijas lietojumu popularizēšanā un e-demokrātijas veicināšanā.³¹ Partijām ir izdevīgas pozīcijas interneta politiskās komunikācijas potenciāla attīstībā, jo tās ieņem vietu starp valsts administratīvās pārvaldes un pilsoniskās sabiedrības sfērām. Šī pozīcija ļauj iedzīvināt starpinstitucionālus IKT risinājumus un mazināt plaisu starp saviem atbalstītājiem, politikajiem pārstāvjiem un valsts pārvaldi. Partiju attīstības tendences 20.gs. beigās liecina par gluži pretējo. Savas darbības leģitimēšanai partijas aizvien vairāk paļaujas uz administratīvās darbības sfērās uzkrātiem resursiem, vidējā vēlētāja stratēģiju un vienvirziena politisko komunikāciju. Tādēļ šķiet, ka “elektroniskā revolūcija” vairāk nāk par labu

²⁷ E-demokrātijas jēdziens visbiežāk ticis lietots saistībā ar pārvaldes iestāžu komunikācijas uzlabošanu ar iedzīvotājiem un iedzīvotāju tiešu iesaistīšanu lēmumu pieņemšanā. Šāda e-demokrātijas izpratne radās pateicoties pārvaldes iestāžu modernizācijas vilnim, kurš aizsākās 20.gs. 80. gadu beigās, kad uz caurspīdīgumu un iedzīvotāju līdzdalību orientētu pārvaldes un iedzīvotāju attiecību modeli savās politikas rekomendācijās norādīja Pasaules Banka, OECD un vairākas ietekmīgas biznesa konsultāciju kompānijas. Sk. Thomas, J.C. (2003). E-democracy, e-commerce, and e-research. Paper prepared for APSA's 64th National conference; McIntosh, A. (2001). E-democracy: The European Experience. *Public Policy Forum*, 3, pp. 1-2.

²⁸ Par IKT nozīmi sociālajās kustībās rakstījuši arī paši antiglobalizācijas un ar to saistīto kustību ideologi un teorētiķi Naomi Kleina (*Naomi Klein*), Sjuzena Džordža (*Susan George*), Žozefs Stiglitzs (*Joseph Stiglitz*), Toni Negri (*Toni Negri*), Noams Čomskis (*Noam Chomsky*) u.c.

²⁹ Pārskatu par uzticības mazināšanos partijām un citām grūtībām partiju sistēmas konsolidācijā post-komunisma valstīs sk. Klingemann, H., Wattenberg, M. (1992) Decaying vs. Developing Party Systems. *British Journal of Political Science*, 22, pp. 131-49.

³⁰ Sk., piemēram, Rogers, B. (2005) From Membership to Management? The Future of Political Parties as Democratic Organisations. *Parliamentary Affairs*, 58(3).

³¹ Haralds Mārsers (*Harald Mahrer*) pētījumā par ES politiķu attieksmi pret e-pārvaldi un e-demokrātiju akcentē lielo politiķu nozīmi e-demokrātijas attīstībā. Pētnieks konstatēja, ka e-demokrātijas izplatību pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijās patlaban kavē politiķu skepse pret informācijas tehnoloģijām un bailes no varas līdzsvara maiņas, ko varētu izraisīt IKT lietotāji. Mahrer, H. (2007) The Quest for Advocates: Exploring the Missing Political Good Will for E-Democracy in Europe. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 224-246). London: Cybertech Publishing.

pašu partiju stratēģisko īstermiņa mērķu apmierināšanai nevis pilnvērtīgu diskusiju rosināšanai un sabiedrības uzticības un lojalitātes atjaunošanai.³²

Lai noskaidrotu politisko partiju un demokrātijas pārorientācijas alternatīvas, jāizvērtē partiju pašreizējās interneta komunikācijas stratēģijas un jāiezīmē ceļi to pārorientācijai. Jāpārskata arī esošās e-demokrātijas izpratnes, akcentējot tos elementus, kuri būtu īpaši nozīmīgi politisko partiju interneta komunikācijas stratēģiju attīstībai.

3. Darba mērķis, uzdevumi un metodes

Promocijas darbs izvērtē pastāvošās atklātības un demokrātijas jēdzienu piemērotību interneta komunikācijas efektu analīzei un pamato teorētisko ietvaru interneta komunikācijas potenciāla konstruktīvai iekļaušanai politiskajā komunikācijā. Politiskā komunikācija šī darba kontekstā izprasta kā mērķtiecīga komunikācija par politiku caur internetu, kurā iesaistās partijas un individuāli politiķi.³³ Darbam ir divi mērķi:

1. *Noskaidrot interneta komunikācijas potenciāla konstruktīvas iekļaušanas iespējas atklātībā.*
2. *Apzināt un izvērtēt atklātības komunikatīvo procesu un e-demokrātijas elementu izpausmes politisko partiju interneta komunikācijā.*

Darbs palielina izpratni par IKT un sociālo procesu mijiedarbību, koncentrējoties uz IKT ietekmi politiskajās partijās.³⁴ Promocijas darba struktūra veidota atbilstoši darba mērķiem.

³² Gunther, R., et. al. eds. (2002) *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.

³³ Politiskās komunikācijas loks darbā sašaurināts, neiekļaujot *nepolitiķu* (vēlētāju, žurnālistu, NVO aktīvistu) komunikāciju, kura vērsta uz politiskajiem aktoriem. Šāda politiskās komunikācijas izpratne aizgūta no Roberta Dentona (*Robert Denton*) un Gerija Vūdvarda (*Garry Woodward*), kuri uzsvēruši politiskās komunikācijas intencionalitāti. Denton, G., Woodward, G. (1990) *Political Communication in America*. New York: Praeger.

³⁴ Darbā izmantotais jēdziens "Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas" ietver ciparu, jeb digitālo infrastruktūru, t.sk., internetu un dažādus ciparu komunikācijas un saziņas līdzekļus. Galvenā uzmanība pievērsta elektroniskajām IKT, taču visvairāk – tieši internetam. Šajā darba informācijas un komunikāciju tehnoloģiju apzīmēšanai lietota abreviatūra – IKT. Informāciju tehnoloģiju apzīmēšanai lietota abreviatūra – IT. IKT izpratne aizgūta no ANO lietotās definīcijas. UN. (2003) *Information and communication technologies (ICTs) for Development in National Human Development Reports*, p. 7. Retrieved: 06.09.2007. Available:

http://www.ansa-africa.net/uploads/documents/publications/ICTs_Guidance_Note.pdf.

Darba *pirmās daļas* uzdevums ir izvērtēt interneta komunikācijas ietekmi uz atklātību un izveidot modeli interneta komunikācijas un masu komunikācijas sinerģijai kritiskas un informētas sabiedriskas domas atjaunošanā. Šīs daļas centrā ir atklātības, jeb publiskās sfēras jēdziens. Atklātība šajā darbā tiek izprasta kā pilsoņu neformālas komunikācijas telpa, kurā tiek kritiski izvērtēti konkrēti politiski lēmumi. Tai ir būtiska nozīme mūsdienu politisko režīmu leģitimācijā, lai gan mūsdienās vērojamā komunikācijas komercializēšanās, masu auditorijas fragmentācija un komunikācijas individualizēšanās vairs nerada labvēlīgus apstākļus visai sabiedrībai saistošu normu radīšanai un leģitimēšanai.³⁵ Atklātības izcelsmes un norieta analīzei izmantoti ievērojamā atklātības un komunikatīvās ētikas teorētiķa Jirgena Hābermāsa (*Jürgen Habermas*) darbi³⁶ un vairāki nozīmīgākie citu autoru darbi, kuros autori vērtējuši Hābermāsa pieeju,³⁷ piedāvājot alternatīvus atklātības skatījumus.³⁸ Interneta komunikācijas ietekmes aprakstam kalpo Pītera Dālgrēna (*Peter Dahlgren*) un Linkolna Dālberga (*Lincoln Dahlberg*) un citu autoru darbi.³⁹ Kā metode šajā nodaļā izmantota šo tekstu analīze un interpretācija. Balstoties uz pētnieka Terjes Rasmusena (*Terje Rasmussen*) ieteikto dalījumu starp formālo un neformālo atklātības dimensiju, tiek izveidoti atklātības dimensiju ideāltipi un parādīts to potenciāls politiskajā komunikācijā.

Darba *otrajā daļā* aplūkoti priekšstati par IKT ietekmi uz demokrātiju un politisko līdzdalību plašākā pārvaldes un iedzīvotāju attiecību kontekstā. Šie priekšstati

³⁵ Par pamatu šim darbam kalpo Jirgena Hābermāsa darbi par atklātības izcelsmi un komunikatīvās darbības teoriju – Habermas, J. (1992) *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: Polity, kā arī Habermas, J. (2004) *The Theory of Communicative Action. Vol. 1. Reason and the Rationalization of Society*. Cambridge: Polity Press.

³⁶ Habermas, J. (2004) *The Theory of Communicative Action. Vol. 1. Reason and the Rationalization of Society*. Cambridge: Polity Press; Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press; Habermas, J. (1992) *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: Polity.

³⁷ Calhoun, C. (1992) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge: Cambridge University Press; Fraser, N. (1992) Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. In C.Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere* (pp. 109-142). Cambridge: Cambridge University Press; Bernhard, P. et al. (2005) National and trans-national public spheres: the case of the EU. *European Review*, 13(1), 139-60; Bennett, W.L., Entman, R.M. eds. (2001) *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*. New York: Cambridge University Press, pp. 2-4.

³⁸ Rasmussen, T. (2007) Two Faces of the Public Sphere. The Significance of Internet Communication in Public Deliberation. Conference paper presented at Symposium “Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions. 5-6 Oct, 2007. Political Science Faculty, University of Florence, Italy.

³⁹ Dahlgren, P. (2005) The Public Sphere and the Net: Structure, Space, and Communication in L.W.Bennett and R.M.Entman (Eds.), *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy* (pp. 33-55). New York: Cambridge University Press; Dahlberg, L. (1998) Cyberspace and the Public Sphere: Exploring the Democratic Potential of the Net. *Convergence*, 4(1).

analizēti, izmantojot demokrātijas teorijas elementus, kurus savos darbos piedāvājuši Džeimss Medisons (*James Madison*), Benžamins Bārbers (*Benjamin Barber*), Hanna Ārente (*Hannah Arendt*), J.Hābermāss un citi autori.⁴⁰ IKT un politikas diskursa īpatnību ilustrācijai izmantoti zinātniskā fantastikas žanra autoru darbi, bet ideju hronoloģiskai sistematizēšanai lietotas mūsdienu e-demokrātijas teorētiku pieejas.⁴¹ Jēdziens “e-demokrātija” darbā lietots, lai apzīmētu IKT un politikas diskursa attīstības vēlīno posmu, kas iesākās 20.gs. deviņdesmito gadu beigās. Šajā posmā IKT tika vērsta uz esošo demokrātijas pārstāvēniecības institūciju kapacitātes celšanu un iedzīvotāju iesaistīšanos politiskajā procesā.⁴² Otrajā daļā sniegta detalizēta e-demokrātijas tipoloģiju izklāsts un pamatota tās saderība ar pirmajā daļā aprakstīto atklātības interferences modeli.

Trešā daļa iepazīstina lasītāju ar partiju norieta problemātiku, pamato partiju nozīmi atklātības atjaunošanā un parāda nozīmi politisko partiju komunikācijā. Tā kā vairākumā no līdz šim veiktajiem pētījumiem analizēta Rietumeiropas valstu, ASV, Kanādas, Japānas un Austrālijas pieredze, svarīgi izprast interneta komunikācijas īpatnības arī pēckomunistiskajā un pospadmoju telpā, kur partiju attiecības ar sabiedrību veidojušās īpašos apstākļos. Lai arī pēckomunisma valstīs partijas ātri vien pārņēma Rietumvalstīm raksturīgās kampaņu stratēģijas,⁴³ partiju sasaiste ar noteiktām sabiedrības saglabājās vāja.⁴⁴ Divdesmit gadu laikā šajās valstīs tā arī neizveidojās stipra vēlētajū identifikācija ar noteiktām partijām, tādēļ liels ir svārstīgo

⁴⁰ Madison, J. (1787) *The Union as a Safeguard Against Domestic Faction and Insurrection*. Federalist No. 10. Retrieved: 02.02.2009. Available: <http://federalist.st/10>; Barber, B. (1984) *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press; Students for a Democratic Society. (1962) *Port Huron Statement*, Retrieved: 04.02.2009. Available: http://www2.iath.virginia.edu/sixties/HTML_docs/Resources/Primary/Manifestos/SDS_Port_Huron.html; Arendt, H. (1958) *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press; Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press.

⁴¹ Diskursa jēdziens promocijas darbā tiek izprasts plašākā nozīmē, kā visu argumentēto valodas lietojumu kopums, kuru centrā ir informācijas komunikāciju tehnoloģijas un ar tām saistītās vērtības politikā un politikas procesā. E-demokrātijas jēdziena skaidrošanā izmantotas: (a) vēsturiski hronoloģiskās pieejas, kuras aplūko IKT un politikas diskursa evolūciju komunikācijas tehnoloģiju vēsturiskās attīstības perspektīvā; (b) makro līmeņa konceptualizācijas, kuras iezīmē e-demokrātijas pētījumu lauku un (c) pieejas, kuras skaidro konkrētus IKT lietojumus un to mērķus.

⁴² Coleman, S., Götze, J. (2001) *Bowling Together: Online Public Engagement in Policy Deliberation*. London: Hansard Society, pp. 12-22. Retrieved: 15.05.2008. Available: <http://www.bowlingtogether.net/bowlingtogether.pdf>.

⁴³ Plasser, F. (2000) American campaign techniques worldwide. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 5(4), pp. 33-54.

⁴⁴ Stoner-Weiss, K. (2001) The Limited Reach of Russia's Party System. *Politics & Society*, 29(3), pp. 385-414.

vēlētāju skaits. Partijās ir maz biedru,⁴⁵ un partiju tēls sabiedrībā ir negatīvs.⁴⁶ Ņemot vērā arī partiju iekšējās demokrātijas vājumu, partiju socializācijas funkciju veicināšana ar IKT lietojumu palīdzību varētu būt virziens pretī uzticības atjaunošanai pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijām. Vajadzību pēc padziļināta partiju interneta komunikācijas pētījumiem pēckomunisma režīmos atzinušas arī Holija Semetko (*Holli Semetko*) un Natālija Krasnoboka (*Natalia Krasnoboka*), kuras pašas pievēršas Ukrainas politisko partiju interneta komunikācijas izpētei.⁴⁷ Latvijas partijas izvēlētas padziļinātai izpētei, jo tajās novērojamas vairākas pēckomunisma valstu partiju sistēmām raksturīgas iezīmes – zema uzticība, mazs biedru skaits, vāja vēlētāju identifikācija un zema iekšējā demokrātija.⁴⁸ Tomēr, lai arī Latvijas partijas bauda zemu sabiedrības uzticību, parlamentārā sistēmā garantē tām lielu ietekmi lēmumu pieņemšanā.⁴⁹ Latvijā IKT lietojumi kļūst populāri no partijām neatkarīgā pilsoniskajā mobilizācijā. Tas palielina konkurenci sabiedrisko interešu pārstāvniecībā un paver politisko arēnu jaunām neformālām pilsoņu grupām.⁵⁰ Ņemot vērā Latvijas partiju jau tā niecīgo sociālo bāzi un pilsoniskās sabiedrības visai zemo aktivitāti, jautājums par pārdomātu IKT izmantošanu ir arī jautājums par partiju sistēmas stabilitāti un izdzīvošanu.

No interneta politiskās komunikācijas pētījumiem gūtās atziņas veido pamatu interneta komunikācijas izziņas ietvaram, kura mērķis ir aprakstīt IKT ietekmi uz politiskajām organizācijām, un parādīt – kā noteikti atklātības komunikatīvie procesi un e-demokrātijas elementi atspoguļojas interneta komunikācijas lietojumos, interneta kampaņu stratēģijās, mērķa grupu izvēlē un ziņojuma saturā. Šis ietvars veicina

⁴⁵ Sikk, A. (2003) Cartel Party System in a Post-communist country? The Case of Estonia. Paper prepared for the ECPR General conference in Marburg, 18-21 September.

⁴⁶ Miller, A. et. al. (2000) Emerging Party Systems in Post-Soviet Societies: Fact or Fiction? *The Journal of Politics*, 62, pp. 455-90.

⁴⁷ Semetko, A., Krasnoboka, N. (2003) The Political Role of the Internet in Societies in Transition Russia and Ukraine Compared. *Party Politics*, 9(1), pp. 77-104.

⁴⁸ Delna. (2009) *Cik demokrātiskas ir Latvijas politiskās partijas? Vēlēšanu sarakstu veidošana pirms 2009.g. pašvaldības vēlēšanām*. Rīga.

⁴⁹ Sabiedrības neuzticība partijām nav tikai unikāls Latvijas fenomens. Partijām visā Eiropā ir zems uzticības līmenis, lai arī Latvijas rādītāji ir viszemākie. Vidēji ES27 valstīs 2009.g. rudenī partijām uzticējās 19% Eiropas iedzīvotāji, bet Latvijā tikai 5%. Pēc 2009. g. pavasara Eurobarometra datiem partijām ES27 valstīs uzticējās 19% iedzīvotāji. EC. (2009) *Standard Eurobarometer Spring 2009*, pp. 76-77. Retrieved: 02.01.2010. Available: http://europa.eu.int/comm/public_opinion/index_en.htm

⁵⁰ Analizējot IKT izmantošanu sociālajā mobilizācijā, nedrīkst aizmirst, ka Latvijā ir arī samērā zema iedzīvotāju līdzdalība arī sabiedriskajās organizācijās. 2004. g. 14% atzina, ka aktīvi darbojas kādā organizācijā, bet 22% atzina, ka darbojas pasīvi. Līdzīgi rādītāji bija arī Krievijā, bet nedaudz augstāki Lietuvā un Igaunijā. Sk. Rose, R. (2005) *Insiders and outsiders: New Europe Barometer 2004*. CSPP Publications. University of Aberdeen.

izpratni par to, kā IKT lietojumi partiju komunikācijā ietekmē komunikatīvos procesus atklātībā.

Ceturtajā daļā veikts Latvijas partiju interneta komunikācijas pētījums. Tā kā IKT ietekme uz partijām līdz šim ir maz apzināta, interneta komunikācijas pētīšanā tika izmantotas trīs informācijas ieguves un apstrādes metodes. Pirmkārt, lai iegūtu datus par interneta lietošanu politiskās informācijas ieguvei, tika izmantots *Nikolo grupas* veiktais pētījums, kuru pasūtīnāja kompānija *Lattelecom*.⁵¹ Pētījums notika uzreiz pēc 9. Saeimas vēlēšanām, un tajā tika aptaujāti 1300 respondenti. Datu fails tika analizēts izmantojot statistisko analīzes programmu *SPSS*. Otrkārt, lai noteiktu tīmekļa vietņu attīstības pakāpi, divas nedēļas pirms un pēc vēlēšanām darba autors sadarbībā ar I.Bolužu⁵² analizēja to partiju vietnes, kuras piedalījās 9. Saeimas vēlēšanās. Pavisam tika saturiski analizētas 18 partiju vietnes.⁵³ Tīmekļa vietņu satura analīzei tika izmantota Reičelas Gibsones (*Rachel Gibson*), Maikla Margolisa (*Michael Margolis*), Deivida Reznika (*David Resnick*) un Stefena Vorda (*Steffen Ward*) lietotā politisko organizāciju vietņu attīstības novērtēšanas metode, kura vērtē vietnes informatīvo saturu, vēlēšanu iesaistīšanas potenciālu, resursu piesaistes potenciālu un to cik lielā mērā tīmekļa vietne izmanto iekšējās un ārējās saites ar līdzīgām organizācijām vai domu biedru grupām.⁵⁴ Tika vērtēti arī dizaina elementi, multimediju izmantojums, navigācija un informācijas aktualitāte. Treškārt, lai noskaidrotu politisko partiju pārstāvju, kampaņu vadītāju un politiķu domas par interneta lietošanu viņu partijās un politiskajā komunikācijā vispār, šī darba autors un I.Boluža veica 8 daļēji strukturētas intervijas ar 9. Saeimā iekļuvušo pozīcijas partiju,

⁵¹ Autors pateicas Latvijas Universitātes Asoc. Prof. Dr. Jānim Ikstenam, kā arī *SIA Lattelecom* par iespēju izmantot aptaujas datus promocijas darba vajadzībām.

⁵² Boluža, I. (2006) *Internets kā politisko partiju un apvienību politiskās komunikācijas līdzeklis priekšvēlēšanu kampaņu laikā. Latvijas Republikas 9.Saeimas priekšvēlēšanu kampaņu gadījumu analīze*. Maģistra darbs. Vidzemes Augstskola. Npublicēts.

⁵³ Šīs partijas bija "Jaunais laiks" (JL), "Zaļo un zemnieku savienība" (ZZS), apvienība "Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā" (PCTVL), Tautas partija (TP), apvienība "Tēvzemei un Brīvībai/LNNK" (TB/LNNK), Latvijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija (LSDSP), Latvijas Pirmā partija (LPP), "Latvijas ceļš" (LC), "Jaunie demokrāti" (JD), "Saskaņas centrs", (SC) "Pensionāru un senioru" apvienība (PS), "Māras zeme", "Dzimtene", "Visu Latvijai!", "Eiroskeptiķi", Latvijas Zaļā partija (ZP). Mājas lapu skaitu papildina TB/LNNK vēlēšanu mājas lapa (mājas lapa, kurā ir ievietota informācija speciāli vēlēšanām) un LPP-LC reģionālo partiju apvienības kopējā mājas lapa.

⁵⁴ Gibson, R. K. et. al. (2001) Election Campaigning On The WWW In The US And UK: A Comparative Analysis. Paper presented at American Political Science Association, San Francisco.

opozīcijas partiju, kā arī ar 9. Saeimas neiekļuvušo partiju pārstāvjiem.⁵⁵ Ceturtajā daļā sniegta arī Latvijas politisko partiju interneta komunikācijas rezultātu (no 2006.g. augustam līdz 2007.g. decembrim) izklāsts un to interpretācija. Tā kā darbā aplūkotas tikai Latvijas politiskās partijas, pētījuma secinājumi pārsvarā attiecināmi tikai uz Latviju, tomēr atsevišķus secinājumus un apgalvojumus var pārbaudīt arī citos pētījumos par IKT lietojumu un ietekmi pārstāvnieciskās demokrātijas organizācijās.

Darba *secinājumu un nobeiguma daļā* apkopoti darba izstrādes gaitā iegūtie rezultāti, parādīts to nozīmīgums un sniegts ieskats tālāk pētāmajās problēmās.

Turpmākajā ievada daļā sniegts pārskats par tehnoloģiju izpratni mūsdienu politikas un komunikāciju teorijā, un aplūkots arī līdzšinējais veikums IKT un sociālās mijiedarbības teorētiskās izpratnes veidošanā, šādi iezīmējot promocijas darba saikni ar līdz šim veiktajiem pētījumiem.

4. Darba teorētiskais pamats un izvirzītās hipotēzes

Zināšanas par šajā darbā aplūkotajiem jēdzieniem ir uzkrātas specializētās jomās, bet sakarību izpratne starp dažādās disciplīnās apspriestiem fenomeniem vēl tikai veidojas.⁵⁶ Lai diskusiju par IKT ietekmi uz demokrātiju ievadītu teorētiski auglīgā ietvarā, kas iezīmētu šīs diskusijas robežas un dotu konkurējošas izpratnes par lietotajiem jēdzieniem un pieņēmumiem, darbā izmantotas atziņas no demokrātijas teorijas, politisko partiju pētniecības, informātikas un komunikācijas teorijām. IKT un sociālās mijiedarbības izpētē ir vairāki šķēršļi. Pirmkārt, interneta komunikācijas un demokrātijas attiecību izpratne bieži vien saistīta nevis ar pašu internetu, bet ar tehnoloģiskā un sociālā progressa radītajiem *priekšstatiem par internetu*, kas uzsver komunikācijas tehnoloģiju noteicošo lomu sociālajās pārmaiņās. Interesanti, ka arī sociālajās zinātnēs IKT vairāk aplūkotas kā instrumenti sociāli un politiski vēlamu

⁵⁵ Starp intervētajiem pārstāvjiem bija Latvijas Zemnieku savienības biroja vadītājs, Tautas partijas Centrālā biroja vadītāja un 9. Saeimas deputāts un partijas valdes loceklis, Partijas “Jaunais laiks” bijušais priekšsēdētāja biedrs, viena no LPP, LC reģionālo partiju apvienības priekšvēlēšanu kampaņas vadītājam, Apvienības “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” Saeimas deputāts, “Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas” priekšsēdētāja biedrs, SC partijas vēlēšanu kampaņas organizatore. Lai komentētu pētījuma rezultātus, tika veikta arī eksperta intervija ar interneta komunikācijas ekspertu, bijušo *Politika.lv* redaktori un tagadējo laikraksta *Diena* redaktori Nelliju Ločmeli. Intervija ar N.Ločmeli. Veikta 16.12.2007.

⁵⁶ Spilgts piemērs šajā ziņā ir e-demokrātijas jēdziens, kas šī darba kontekstā tiek lietots, lai aptvertu IKT radītās pārmaiņas politiskajās sistēmās dažādu IT inovāciju, politiskās līdzdalības tendenču un politisko ideoloģiju iespaidā.

mērķu sasniegšanai.⁵⁷ Tādēļ arī daudzus sociālo procesu pētniekus var pamatoti kritizēt par pārlieku tehnodeterminismu.⁵⁸ Alternatīvu redzējumu pauž sociālie konstruktīvistu, kuri apgalvo, ka tikai nonākot saskarē ar sociālo realitāti, dažādām grupu un indivīdu prasībām, tehnoloģijas iegūst noteiktu derīguma vērtību un arī ideoloģisku nokrāsu.⁵⁹ Lai ieturētu līdzsvaru starp tehnodeterministisko un sociālo konstruktīvistu skatījumiem, pienācīga uzmanība jāvelta gan tehnoloģiju īpašībām, gan arī šo tehnoloģiju veidotāju, ieviesēju un lietotāju motivācijām.⁶⁰ Daudzi līdz šim veiktie pētījumi ignorē to, ka izmaiņas institūciju un iedzīvotāju attiecībās izraisa tieši politiskie aktori. Tādēļ e-demokrātijas teorijām būtu vairāk jāpievēršas mikrolīmeņa procesu analīzei, kas ietver indivīdu uzskatu, attieksmju un motivāciju izpēti.⁶¹ Šī promocijas darba kontekstā tas nozīmē rast atbildi uz jautājumu – kāpēc politiķi un partijas pašlaik izvēlas lietot vai nelietot IKT. Politiku uzskati ir vērtīgs izziņas materiāls, lai novērtētu e-demokrātijas attīstības scenārijus un kontekstualizētu partiju interneta komunikācijas pētījuma rezultātus.⁶²

⁵⁷ Barney, D. (2007) *One Nation Under Google. Citizenship in the Technological Republic*. The Heart House Lecture Committee, University of Toronto: Toronto. Available: http://www.mcgill.ca/files/arts/barney_2007HartHouseLecture.pdf.

⁵⁸ Ievērojamākie no autoriem, kuri uzsvēra jauno tehnoloģiju determinējošo lomu sabiedrībā ir Maršals Makluans (*Marshall McLuhan*) (1967), Alvins Toflers (*Alvin Toffler*) (1995), Marks Posters (*Mark Poster*) (1997). Arī J.Hābermāss vienā no saviem agrīnajiem darbiem ir rakstījis, ka "starp tehnoloģiju un pozitīvu racionālu rīcību ir patstāvīga saikne." Sk. Habermas, J. (1971) *Towards a Rational Society*. London: Heinmann, pp. 104-5.

⁵⁹ Spēcīgu sociāldeterministiskas ievirzes var saskatīt Teodora Adorno (*Theodor Adorno*) un Maksa Horkheimera (*Max Horkheimer*) uzskatos, īpaši darbā par apgaismības diealektiku. Adorno, T., Horkheimer, M. (1997) *Dialectic of Enlightenment*. London: Verso, p. 121. Aizraujošu sociāldeterministisku tehnoloģiju redzējumu savā darbā par elektronisko komunikācijas tehnoloģiju vēsturi piedāvā arī Braijens Vinstons (*Brian Winston*). Sk. Winston, B. (1998) *Media Technology and Society: A History from the Telegraph to the Internet*. London: Routledge.

⁶⁰ Šādu pozīciju atbalsta arī interneta komunikācijas pētnieki, kuri uzskata, ka pārāk daudz uzmanības līdzšinējos izziņas mēģinājumos ir pievērsts tieši tehnoloģijai nevis šo tehnoloģiju lietotājiem un ieviesējiem. Lai novērstu šos trūkumus, tiek piedāvāts koncentrēties uz mijiedarbību starp formālajiem arhitekturālajiem faktoriem un neformālajiem kiberkultūras faktoriem. Pie formālajiem faktoriem pieskaita tehnoloģiskās struktūras (lietojumprogrammas, forumu konfigurācija) un formālā vietnes pārvaldība (līdzdalības noteikumi, moderēšanas sistēmas). Pie neformālajiem faktoriem pieder kiberkulturālie faktori (saturs, atsevišķu dalībnieku dominānce, etiķete u.c.) Praksē formālie faktori un neformālie faktori bieži mijiedarbojas. Dahlberg, L. (2004) Net-Public Sphere Research: Beyond the 'First Phase'. *The Public*, 11(1), p. 37.

⁶¹ Zittel, T. (2004) *Political Communication and Electronic Democracy: American Exceptionalism or Global Trend? Comparing Political Communication: Theories, Cases and Challenges*. New York: Cambridge University Press, p. 238.

⁶² Jautājumi, kas saistīti ar IKT izplatību un pieņemšanu aplūkoti literatūrā par inovāciju izplatību sociālās sistēmās, kurā svarīgu ieguldījumu ir sniedzis Everets Rodžerss (*Everett Rogers*) ar savu inovācijas difūzijas modeli. Šī darba kontekstā inovācijas var attiecināt arī uz IKT un ar tām saistītajām zināšanām. Tiek pieņemts, ka tehnoloģiju izplatības process ir komunikatīvs, un tajā iesaistītās puses mācās no savas pieredzes. Tāpēc jo svarīgāka kļūst politiku personiska pieredze ar dažādiem IKT lietojumiem personīgajās tīmekļa vietnēs un emuāros. Tieši no šīs pieredzes arī būs atkarīgs – vai IKT vispār tiks saistītas ar politiskās informācijas pārraidīšanu. E.Rodžersa modelis aprakstīts Rogers, E. M. (1995) *Diffusion of innovations*. 4th ed. New York: The Free Press.

Otrā interneta komunikācijas pētījumu problēma ir to vājā salīdzināmība⁶³ un rezultātu nepietiekamā vispārināmība.⁶⁴ Pirmie pētījumi par interneta ietekmi uz atklātību un politiskajiem procesiem tapa deviņdesmito gadu beigās, kad interneta izplatība krietni atpalika no pašreizējās. Daudzi tolaik pētītie IKT lietojumi mūsdienās jau zaudējuši savu popularitāti vai vispār nepastāv.⁶⁵ Trešais IKT izpētes šķērslis ir saistīts ar politikas un komunikāciju teorijas jēdzienu vājo konceptuālo un metodoloģisku sasaisti ar IKT lietojumu īpašībām. Lai noskaidrotu, kā internets rada/pārveido/paplašina atklātību, daži pētnieki mēģinājuši vienkārši pielīdzināt internetu tai atklātībai, kuru savā ievērojamā darbā “Atklātības strukturālā transformācija” piedāvājis J.Hābermāss, lai gan pats autors vēlākajos darbos atteicies no vairākiem šajā darbā sastopamajiem apgalvojumiem. Citi autori aplūkojuši IKT ietekmi uz atklātību caur kompleksu hermeneitisku prizmu⁶⁶ un centušies attīstīt jaunus atklātības modeļus.⁶⁷ Izvēlētā pieeja, protams, iespaidojusi arī pētnieku secinājumus. Šajā promocijas darbā izvēlēta otrā pieeja, jo kritiskai analīzei nepieciešams pilnveidot atklātības jēdziena izpratni interneta komunikācijas laikmetā un uzlabot sasaisti starp teoriju un gadījumu izvērtēšanu.

Lai izvairītos no viendimensionāla tehnoloģiju aplūkojuma, promocijas darbā lietota aptveroša pieeja tehnoloģiju analīzei, kas balstīta uz Kanādas tehnoloģiju filozofa Darina Bārnijs (*Darin Barney*) uzskatiem par tehnoloģisko pilsonību (*technological citizenship*). D.Bārnijs uzskata, ka lielāka tehnoloģiju ietekme uz indivīdu dzīvi arī prasītu, lai par tām vairāk publiski diskutētu.. Tas nozīmē, ka cilvēki par tehnoloģijām varētu spriest līdzīgi kā par jebkuru publisku lēmumu vai politiku. Lai veidotu holistisku tehnoloģiju apspriešanas ietvaru, tehnoloģijas būtu jāaplūko kā: (a) *arēnas* lēmumu pieņemšanai un noteiktu stratēģiju īstenošanai, (b) *instrumentus* noteiktu mūsdienu demokrātijas problēmu risināšanai, (c) publisko spriedumu

⁶³ Ar salīdzināmību šeit domāta salīdzināmība laikā un salīdzināmība pēc izvēlētā pētnieciskā objekta un pētījuma metodoloģijas.

⁶⁴ Interneta komunikācijas pētījumus ir grūti salīdzināt gan laikā, gan arī starp valstīm un kultūrām, jo ne visur interneta komunikācijas pētniecībai ir pievērsta pienācīga uzmanība.

⁶⁵ 1997. gadā, kad komunikācijas pētnieks M.Posters komentēja e-pasta un elektronisko ziņojumu dēļu ietekmi uz atklātību, internetu lietoja tikai 30 miljoni cilvēki. Desmit gadu vēlāk internetu lietoja jau 1,4 miljardi cilvēku. Šāda mēroga atšķirības nav tikai kvantitatīvas. Tās nosaka arī kvalitatīvi atšķirīgu informācijas apmaiņas kontekstu.

⁶⁶ P.Dālgrēns, kura redzējums izmantots arī šajā darbā, atklātību analizē četrās dimensijās. Dālgrēnam atklātību veido: (1) mediju institūcijas (mediju struktūra), (2) mediju reprezentācijas, (3) sociālās struktūras, kurās mediji darbojas, (4) sociālā mijiedarbība. Dahlgren, P. (1995) *Television and the Public Sphere: Citizenship, Democracy and the Media*. London: Sage.

⁶⁷ P.Dālbergs uzskata, ka internets prasa alternatīvu atklātības izpratni, tādēļ viņš dēvē interneta radīto atklātību par *tīkla atklātību* (*Net-Public sphere*). Sk. Dahlberg, L. (2004) Net-Public Sphere Research: Beyond the ‘First Phase.’ *The Public*, 11(1), pp. 27-44.

objektus.⁶⁸ Saistot D.Bārnija redzējumu ar šī promocijas darba mērķiem, var uzdot trīs jautājumus:

(a) *Kā IKT lietojumi ietekmē pastāvošās atklātības un politiskās komunikācijas nosacījumus?* Jautājuma pamatā ir pieņēmums, ka komunikācijas tehnoloģija pati veido īpašu arēnu, jeb infrastruktūru, kurā kulturāli, materiāli, ontoloģiski (saistībā ar esamības apstākļiem) un gnozeoloģiski (saistībā ar izziņas procesu) tiek definēta politika un pilsonība.⁶⁹ Internets un masu mediji rada atšķirīgus komunikāciju modeļus, radot spriedzes punktus interneta un masu mediju veidoto tehnoloģisko arēnu saskarē.⁷⁰ Pētnieku interesi par IKT lomu atklātības paplašināšanā 20.gs. beigās veicināja interneta bagātīgās indivīdu saskares iespējas, decentralizētā pieeja zināšanām, interaktivitāte, un zemā cenzūras efektivitāte.⁷¹ Lai izvērtētu IKT ietekmi uz atklātību, daži pētnieki mēģināja saistīt interneta komunikāciju ar teorētiku izvirzītajiem nosacījumiem racionālai komunikācijai.⁷² Nozīmīgu ieguldījumu sniedza Stīvens Šneiders (*Steven Schneider*) un Entonijs Vilhelms (*Anthony Willhelm*), kuri pētīja atklātības iezīmes virtuālajos interneta diskusiju forumos. Abi autori vadījās no J.Hābermāsa izstrādātā atklātības modeļa un vērtēja forumu diskusiju norisi un saturu pēc vienlīdzības, kvalitātes, dažādības, savstarpīguma un citiem principiem.⁷³ Pētnieki secināja, ka internets nav piemērots atklātības paplašināšanā un atdzīvināšanā, vismaz

⁶⁸ Barney, D. (2007) *One Nation Under Google. Citizenship in the Technological Republic*. The Heart House Lecture Committee, University of Toronto: Toronto, pp. 23-24. Available: http://www.mcgill.ca/files/arts/barney_2007HartHouseLecture.pdf.

⁶⁹ Barney, D. (2005) Commentary: Be Careful What You Wish For: Dilemmas of Democracy and Technology. *Canadian Journal of Communication*, 30, p. 656.

⁷⁰ Šīs atšķirības nosaka interneta divvirziena informācijas pārraides iespējas, plašā pieeja, vājā informācijas satura regulācija, zemās satura radīšanas un izplatīšanas barjeras. Interneta mediju popularitāti veicina arī decentralizētā interneta īpašniecības struktūra.

⁷¹ Autori, kuri analizējuši interneta komunikācijas ietekmi uz atklātību, nopietni pievērsoties gan tehnoloģiskajām īpatnībām, gan politikas un komunikāciju teorijas jautājumiem ir Pīters Dālgrēns (*Peter Dahlgren*), Lencs Benets (*Lance Bennett*), Linkolns Dālbergs (*Lincoln Dahlberg*). Interesanti, ka meklējumi par atklātības jēdziena piemērotību interneta laikmetam uzsākti arī doktora disertācijās. Sk. Aikens, S. (1997) *American Democracy and Computer-Mediated Communication: A Case Study in Minnesota*. Doctoral Dissertation. Cambridge: Cambridge University; Fang, N. (1995) *The Internet as a Public Sphere: A Habermasian Approach*. Doctoral Dissertation. Buffalo: State University of New York; Oblak, T. (2001). *Images of Electronic Democracy: Communications Technologies and Changes in Communication and Participation Processes*. Doctoral Dissertation in Communication: University of Ljubljana.

⁷² Kellner, D. (1998) Intellectuals, the new public spheres, and techno-politics. In C.Toulouse & T.W.Luke (Eds.), *The Politics of Cyberspace: A New Political Science Reader* (pp. 167-186). New York: Routledge.

⁷³ Schneider, S. M. (1997) *Expanding the Public Sphere through Computer-Mediated Communication: Political Discussion about Abortion in a Usenet Newsgroup*. Doctoral Dissertation in Political Science, Massachusetts: MIT; Willhelm, A. (2000) *Democracy in the Digital Age: Challenges to Political Life in Cyberspace*. Sydney: University of Technology.

ne tādā veidā, kā to savos darbos ir aprakstījis Hābermāss.⁷⁴ Tas tādēļ, ka interneta komunikācijas ikdienišķās izpausmes veicina viedokļu konfrontāciju, dezinformāciju, publikas fragmentāciju un savstarpējus apvainojumus, kas nesekmē racionālās komunikācijas veidošanos.⁷⁵ Tomēr interneta potenciāls divvirziena informācijas pārraidē neļāva virtuālo komunikāciju pilnībā izslēgt no atklātības atjaunošanas plāna. Interneta komunikāciju struktūras – e-pasts, ziņu kopas, vikipēdijas, emuāri, tērzēšanas istabas un sociālo tīklu portāli, ievērojami paplašināja informācijas pārraides iespējas, ļaujot sasniegt vairāk komunikācijas dalībnieku un dažādot viņu izpausmes.⁷⁶ Kopumā IKT loma atklātības atjaunošanā tika vērtēta neviennozīmīgi. Interneta komunikācija veicināja atklātībā pārstāvēto balsu dažādību un palielināja atklātības iekļautību, bet atklātības diferenciacija un necivilizētā komunikācija apgrūtināja atklātības uztveri politiskajai sfērai – politiķiem, valsts institūcijām un politiskajām partijām. Interneta izpausmes neatbilda publiskajā komunikācijā pieņemtajiem standartiem, bet virtuālās telpas vēstījumi izkusa viedokļu dažādībā. Interneta komunikācijas izpausmju ignorēšana politiskajā komunikācijā kavēja inovatīvu interneta komunikācijas lietojumu ieviešanu un neveicināja IKT lietojumu pārņemšanu demokrātiskajās institūcijās.

Lai meklētu konstruktīvākus veidus jauno tehnoloģiju pieņemšanai, pētnieki piedāvājuši alternatīvas J.Hābermāsa normatīvajam ietvaram.⁷⁷ Vienu šādu alternatīvu piedāvā norvēģu mediju pētnieks Terje Rasmusens. Viņš uzskata, ka interneta komunikācijas laikmetā atklātībā jāiekļauj arī tās komunikāciju struktūras un formas, kurām pagaidām nav tiešas ietekmes uz politisko sistēmu un kas tieši neietekmē lēmumu pieņemšanu, bet nodrošina telpu individuālajām izpausmēm (t.s. *maigā atklātība*). Vienlaicīgi jāstimulē sabiedriskās dienas kārtības atspoguļošana fragmentētajā interneta mediju telpā, lai rosinātu koncentrētāku viedokļu apmaiņu interneta lietotāju vidū caur plašākai sabiedrībai saistošu jautājumu attēlošanu (t.s. *stiprā atklātība*).⁷⁸

⁷⁴ Sk., piemēram, Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.

⁷⁵ Sk., piemēram, Katz, J. (1997) Birth of a digital nation. *Wired*, 5(4), pp. 49-52, 184-191. Pieejams: <http://www.wired.com/wired/archive/5.04/netizen.html>.

⁷⁶ Norris, P. (2003) Preaching to the Converted? Pluralism, Participation and Party Websites *Party Politics*, 9(1).

⁷⁷ Ievērojamākie no tiem ir Roberts Entmans (*Robert Entman*) Nensija Freizere (*Nansy Fraser*), Pīters Bernhards (*Peter Bernhard*), Eriks Eriksens (*Erik Eriksen*), Marianna Van de Stīga (*Marianne Van de Steeg*).

⁷⁸ Abi minētie atklātības paveidi sīkāk paskaidroti 1.4. nodaļā.

Balstoties uz Rasmusena un citu atklātības teorētiķu piedāvājumiem, šajā promocijas darbā piedāvāts *atklātības interferences modelis* politikajām organizācijām, kurā atvēlēta vieta gan formālajām gan neformālajām komunikācijas izpausmēm. Interferences principu ieviešana politikajā komunikācijā pavērtu kanālus pilsoniskās sabiedrības, atklātības un politikās sfēras ciešākai sasaistei. Tas palīdzētu institūcijām stiprināt savas pārstāvēnieciskās kvalitātes un kļūt par līdzvērtīgām konkurentēm individualizētajām politikās līdzdalības un mobilizācijas formām.

Pirmā darbā izvirzīta hipotēze ir – atklātības interference mazina interneta komunikācijas ierobežojumus plašākas, iekļaujošākas un kritiskākas atklātības veidošanā. Interferences rezultātā tiek nodrošināta vide atklātības izpausmju cirkulācijai starp formālo un neformālo komunikācijas sfēru, tādējādi palielinot atklātības iekļautību, vāji organizēto interneta izpausmju publisko redzamību un to tematisko fokusu.

(b) Kādi ir IKT izplatības mērķi demokrātijas kontekstā? Šī jautājuma kontekstā komunikāciju tehnoloģijas aplūkotas kā instrumenti noteiktu mērķu sasniegšanai. Teorētisko koordinātu asi jautājumiem, kas saistīti ar tehnoloģiju instrumentālo dabu, veido divi plaši redzējumi par tehnoloģiju un sociālo procesu mijiedarbībām – tehnoloģiskais determinisms un sociālais konstruktīvisms. IKT izpētē šie redzējumi raisa atšķirīgus IT, cilvēka un sabiedrības mijiedarbību skaidrojumus. Visi skaidrojumi uzsver IKT potenciālu virtuālās telpas dalībnieku izpausmju dažādošanā, taču atšķiras to sociālās realitātes interpretācijas un IKT rosināto izmaiņu mērogs. Uz utopisko un distopisko redzējumu fona var minēt *tehnoloģiju utilitārismu*, kurš izceļas ar emancipējošu nostāju pret pastāvošajām sociālajām un pārvaldes struktūrām.⁷⁹ Tehnoloģiju utilitāristi aizstāv pakāpenisku sabiedrisko struktūru pārveidi ar IKT palīdzību, atzīstot, ka IKT pieņemšanas procesā šķēršļi ir neizbēgami. Tādēļ šī pozīcija ir piemērota pārstāvēnieciskās demokrātijas institūciju un IKT mijiedarbības aplūkojumam. Lai pietuvinātu vispārīgos redzējumus pārstāvēnieciskās demokrātijas un tās organizāciju izpētes līmenim, darbā uzmanība pievērsta utilitāristu darbos bieži pieminētajai saistībai starp internetu un politisko

⁷⁹ Utilitārisma jēdziens promocijas darbā lietots, lai raksturotu pragmatisku IKT pielietojumu pārvaldības institūciju atvērtības, atsaucības un efektivitātes uzlabošanai. Šajā gadījumā utilitārisms uzsver IKT derīgumu pārvaldes uzlabošanai. Plašākā nozīmē utilitārisms uzsver to, ka darbības morālo vērtīgumu nosaka tās iznākums, derīgums un spēja palielināt cilvēku laimi. Utilitārisma koncepcijas attīstībā nozīmīgu ieguldījumu devuši Epikūrs, Džeremijss Benthems, Džeimss Mills, Džons Stjuarts Mills.

līdzdalību. Internets var būt noderīgs politiskās līdzdalības iespēju paplašināšanā, barjeru samazināšanā, kvalitātes, līmeņa paaugstināšanā un mobilizācijas paplašināšanā.⁸⁰ Interneta un politiskās līdzdalības sakarību izzināšanai ir veltīts daudz pētījumu, taču lielākā daļa no tiem veltīti netradicionālajai politiskajai līdzdalībai.⁸¹ Tādēļ izveidojies uzskats, ka internetam ir lielāka nozīme individualizētos, elastīgos un nekonvenciālās līdzdalības gadījumos – pret globalizāciju vērstās kustībās, patērētāju protesta kustībās, vienam jautājumam veltītās aliansēs un zibšņu pūļos, jeb flešmobos (*flashmobs*).⁸² Interneta tehnoloģisko potenciālu varētu izmantot arī politisko partiju pārstāvniecisko funkciju stiprināšanai,⁸³ tomēr līdzšinēji novērojumi liecina, ka partijas ir diezgan atturīgas IKT lietojumu pieņemšanā.⁸⁴ Skeptiķi norāda, ka partijas interneta lietojumu stratēģijas neļauj tām pilnvērtīgi izmantot visu tehnoloģiju potenciālu. Partijas internetu lieto kā tradicionālās masu komunikācijas “paplašinājumu,” tādēļ tam var arī nebūt ietekmes uz politisko struktūru un varas attiecību pārveidi.⁸⁵ Šie apgalvojumi mudina kritiski izvērtēt IKT lietojumus noteiktu institūciju un politiskās kultūras kontekstā.

Politiskās sistēmas pārveidi jauno komunikācijas tehnoloģiju laikmetā bieži min kā izeju no pārstāvnieciskās demokrātijas un politisko partiju leģitimitātes

⁸⁰ Ievērojamu ieguldījumu IKT un līdzdalības pētījumu rezultātu apkopšanā devusi Eva Anduiza (*Eva Anduiza*). Sk. Anduiza, E. et. al. (2007) *Political Participation and the Internet: Descriptive Hypotheses and Causal Mechanisms*. Paper presented at the Symposium “Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions,” Florence, 5-6 October, 2007.

⁸¹ Van Donk, B.D. et. al. eds. (2004) *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements*. London: Routledge.

⁸² Eksperti skaidro tradicionālo līdzdalības veidu (balsošanas, dalības politiskajās partijās) popularitātes mazināšanos ar aizvien pieaugošo cilvēku vēlmi izvairīties no līdzdalības formām, kurās tiek prasīta regulāra klātesamība stingri hierarhistiski strukturētās organizācijās vai grupās. Tā vietā viņi izvēlas līdzdalības veidus, kuri vairāk saistīti ar viņu ikdienas vajadzībām un iespējām un kuri neprasa regulāru organizācijas diktētu iesaistīšanos. Internets ļauj efektīvi īstenot individualizētas, īslaicīgas un neregulāras iesaistīšanās stratēģijas. Sk. Micheletti, M., Stolle, D. (2005) What motivates Political Consumers? *Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen*, 4, s. 2-4.

⁸³ Partiju pārstāvniecisko funkciju stiprināšana caur komunikāciju tehnoloģijām literatūrā aplūkota no partiju un no pilsoņu viedokļa. Maikls Margolis (*Michael Margolis*) aplūko interneta kampaņu ieguvumus no vēlētāju viedokļa. Viņaprāt, internets atvieglo un dara pilnvērtīgākus viedokļu veidošanas un politiskās izvēles procesus. Savukārt, Brūss Bimbērs (*Bruce Bimber*) uzskata, ka internets var veicināt efektīvāku iedzīvotāju iesaistīšanos politiskajās kampaņās, kas līdz šim esot bijusi partiju “vājā vieta.” Dorisa Grābere (*Doris Graber*) norādījusi, ka internets palielina iedzīvotāju kontroli par informācijas saņemšanu un attēlošanu sev vēlamā veidā. Savukārt, Kolins Smits (*Colin Smith*) un Pols Grejs (*Paul Gray*) parādījuši, ka internets var palielināt partiju zināšanas par saviem vēlētājiem un viņu vēlmēm.

⁸⁴ Partiju interneta kampaņu samērā zemo attīstības līmeni Lielbritānijas gadījumā Stefens Vords (*Stephen Ward*) un Tjerī Vēdels (*Thierry Vedel*). Pie līdzīgiem secinājumiem nonācis arī Kristians Vacārī (*Christan Vaccari*) Itālijas gadījumā un Eva Šveicere (*Eva Schweitzer*) Vācijas gadījumā.

⁸⁵ Margolis, M., Resnick, D. (2000) *Politics as Usual: The Cyberspace Revolution*. Thousand Oaks: Sage.

krīzes.⁸⁶ Ja 20.gs. sākumā partijas ieņēma centrālo vietu vēlēšanu izvēļu veidošanā un socializācijā, tad šobrīd partijas kritizē par attālināšanos no vēlētajiem un saplūšanu ar valsts administratīvo aparātu.⁸⁷ Partiju nozīmību mazina arī plašā informācijas pieejamība iedzīvotājiem un zemās informācijas izplatīšanas barjeras kandidātiem, kuri paši var viegli izplatīt informāciju par savu kampaņu. Tāpēc daži pētnieki pat pauž bažas par politisko partiju iziršanu.⁸⁸

Lai partiju “informatizācijas atturību” analizētu pārvaldes un iedzīvotāju varas attiecību kontekstā, jāveic dziļāka IKT un politikas diskursa analīze. Sistemātiskai IKT un politikas attiecību izziņai, pētnieki aprobežjuši jaunus jēdzienus un analītiskas kategorijas. Viens no šādiem jēdzieniem ir arī jau minētā e-demokrātija.⁸⁹ Lai arī e-demokrātijas konceptuālās robežas joprojām nav stingri nospraustas,⁹⁰ to parasti saista ar tiešu iedzīvotāju līdzdalību un lielākas pašnoteikšanās spējas IKT laikmetā.⁹¹ E-demokrātijas pētnieciskais ietvars, ļauj izvērtēt politiskās līdzdalības, sociālās mijiedarbības un pārstāvniecības nozīmi IKT un politikas diskursā.⁹² IKT nozīmi var

⁸⁶ Leģitimitātes krīzes skaidrošanai politologi izmantojuši dažādas pieejas. Tā kā šis pētījums vairāk aplūko politiskās partijas, galvenā uzmanība darbā pievērsta politisko partiju krīžu skaidrojumam, kas izklāsta partiju pārstāvniecisko funkciju vājināšanos. Saskaņā ar šo scenāriju, balstīto pārstāvniecības modeļu norietu un politiskās komunikācijas individualizēšanos, partiju pārstāvnieciskā funkcija ir zaudējusi savu nozīmību partiju acīs. Par to liecina partiju nespēja rekrutēt un socializēt biedrus un atbalstītājus, kā arī diezgan noslēgtais partiju vērtību un politiskā kursa noteikšanas process. Tajā pašā laikā partijas saglabā savu ietekmi likumdevēja un valdības politisko procesu vadīšanā, politisko izvēļu vienkāršošanā un valdību veidošanā. Sk. Mair, P. (2005) *Democracy Beyond Parties*. Conference paper to the workshop “Political Parties and Democracy”, ECPR Joint Sessions, Granada, April.

⁸⁷ Katz, R.S., Mair, P. (1995) *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*. *Party Politics*, 1(1), pp. 5-28.

⁸⁸ LaPalombara, J. (2007) *Reflections on Political Parties and Political Development, Four Decades Later*. *Party Politics*, 13(2), 141-154; Carey, J., Reynolds. (2005) *Parties and Accountable Government in New Democracies*. Paper prepared for the conference on Political Parties and Political Development, National Democratic Institute, Washington, DC, 31 August.

⁸⁹ Neskatoties uz dažādu interneta lietojumu popularitāti pārvaldībā, e-demokrātijas jēdziens nav piesaistījis lielu sociālo zinātņu teorētiķu uzmanību. Tomēr iestrādnes pastāv. Būtisku ieguldījumu šī jēdziena teorētiskā izpratnē ir devuši Stefens Koulmans (*Stephen Coleman*), Endrjū Čedviks (*Andrew Chadwick*), Stīvens Klifts (*Steven Clift*), Endrjū Kakabadse (*Andrew Kakabadse*), Donalds Noris (*Donald Norris*).

⁹⁰ Specializētajā literatūrā minētās e-demokrātijas analītiskās kategorijas ne vienmēr ir pienācīgi nodefinētas. Var teikt, ka tās ir arī pārāk izplūdušas un amorfas. Tādēļ e-demokrātija zināmā mērā līdzinās Džovanni Sartori (*Giovanni Sartori*) minētajam “izstieptajam jēdzienam” (*stretched concept*). Sartori, G. (1970) *Concept Misformation in Comparative Politics*. *The American Political Science Review*, 4, pp. 1033-55.

⁹¹ Daži e-demokrātijas teorētiķi atbalsta tiešās demokrātijas iedzīvināšanu ar IKT palīdzību, uzsverot lielāku iedzīvotāju pašnoteikšanos caur pilnvērtīgāku informācijas pieejamību un efektīvām līdzdalības iespējām e-apspriedēs, e-vēlēšanās un e-referendumos. Savus redzējumus tiešās demokrātijas formu iedzīvināšanai ar IKT palīdzību snieguši Teds Bekers, (Ted Becker), Krista Sletone (*Christa Slaton*), Īans Budžs (*Ian Budge*). Sk. Becker, T. (1981) *Teledemocracy. Bringing Power Back to the People*. *The Futurist*, December, pp. 6-9; Slaton, C. (1992) *Televote: Expanding Citizen Participation in the Quantum Age*. New York: Praeger; Budge, I. (1996) *The New Challenge of Direct Democracy*. Cambridge: Polity Press.

⁹² T.Zitela piedāvātais e-demokrātijas pētnieciskais ietvars aplūkojams 2. pielikumā.

vērtēt konstitucionālā (makro),⁹³ institucionālā (mezo)⁹⁴ un uzvedības (mikro) līmenī.⁹⁵ Šis darbs vairāk veltīts institucionālā un uzvedības līmeņa izpētei.

Līdz šim veiktie pētījumi liecina, ka politiķi un partijas ir skeptiski noskaņotas pret iedzīvotāju ietekmes stiprināšanu politikā ar IKT palīdzību.⁹⁶ **Tādēļ otrā darba hipotēze paredz, ka arī partiju interneta komunikācijā ir izteikti e-demokrātijas elementi, kuri paredz nošķirumu starp valsts pārvaldi un pilsoņiem.** Lai pārbaudītu hipotēzi, partiju tīmekļa vietņu un politiķu interviju analīzes rezultāti interpretēti pēc respondentu uzskatiem par pārstāvniecību, politisko līdzdalību un sociālo mijiedarbību IKT laikmetā.

(c) *Kādas tendences vērojamas partiju interneta komunikācijā?* Šī jautājuma mērķis ir konkretizēt atklātības elementu izpausmes partiju interneta komunikācijā, noteikt IKT ietekmi uz politisko komunikāciju. Novērojumi liecina, ka partijas internetu vairāk lieto kā vienvirziena stratēģiskās komunikācijas⁹⁷ instrumentu ar mērķi ietekmēt sabiedrisko domu. Šāda komunikācijas stratēģijas izvēle liecina par **stiprās atklātības komunikāciju formu un struktūru klātbūtni.** Līdz ar to darbā izvirzīta **trešā hipotēze, ka partiju interneta komunikācijā dominē stiprās atklātības elementi.**

Lai pārbaudītu šo hipotēzi, darbā izmantota J.Hābermāsa analīze par atklātību un racionālo komunikāciju, jo tā ir viena no sistemātiskāk izstrādātajām teorijām

⁹³ Pētījumi, kuri vērtē IKT nozīmi lēmumu pieņemšanā konstitucionālajā līmenī, parasti aplūko e-balsošanas un e-referendumu atbilstību demokrātijas tiesiskajiem aspektiem. Sk. Buchstein, H. (2001) *Modernisierung der Demokratie durch E-Voting. Leviathan*, 29(2), pp. 147-55.

⁹⁴ Institucionālā līmeņa procesu izpētei pievēršas politiskās komunikācijas pētnieki, kuri vērtējuši interneta ietekmi uz politisko elīti un organizāciju iekšējām un ārējām attiecībām. Daudz pētīti arī e-konsultācijas un e-diskusiju forumi. Sk. Coleman, S. (1999) *Cutting Out the Middle Man: From Mutual Representation to Direct Deliberation*. In B.Hague & B.Loader (Eds.), *Digital Democracy: Discourse and decision making in the information age* (pp. 195-210.) London: Routledge.

⁹⁵ No uzvedības līmeņa pētījumiem sk. Bimber, B. (1998) *The Internet and Political Transformation: Populism, Community and Accelerated Pluralism. Polity*, 31(1); Wilhelm, A. (2000) *Democracy in the Digital Age: Challenges to Political Life in Cyberspace*. New York: Routledge; Norris, P. (2001) *A Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and the Internet in Democratic Societies*. New York: Cambridge University Press.

⁹⁶ Mahrer, H. (2007) *The Quest for Advocates: Exploring the Missing Political Good Will for E-Democracy in Europe*. In D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 224-246). London: Cybertech Publishing.

⁹⁷ Darbā lietoti “vienvirziena komunikācijas” un “divvirziena komunikācijas” jēdzieni. Interneta komunikācijas pētniecībā vairāk uzsvērta nepieciešamība pēc divvirziena komunikācijas, kurā pastāvētu līdzsvarotas attiecības starp informācijas sūtītāju un saņēmēju. Jau 20.gs. 60. – 70. gados komunikāciju uzsvēra pāreju no monologa uz dialogu, kurā būtu iespējama simetriska informācijas pārraide no informācijas sūtītāju uz saņēmēja. To var skaidrot ar pastiprināto vajadzību pēc pārbaudāmas un uzticamas informācijas pastarpinātā informācijas pārraides laikmetā. Sk. Grunig J. (1992) *Excellence in Public Relations and Communication Management*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, p. 666.

demokrātiskas komunikācijas analīzei. Neskatoties uz daudzajiem mēģinājumiem definēt internetam atbilstošus atklātības principus, metodoloģiskais pamatojums nav pietiekami izstrādāts. Tam ir divi iemesli. Pirmkārt, pētnieki līdz šim vairāk pievērsušies tiešsaistes diskusiju telpu pētniecībai, bet tīmekļa vietnes palikušas ārpus viņu redzes loka.⁹⁸ Tomēr atklātības komunikatīvo procesu izvērtējums tīmekļa vietnēs būtu noderīgs, jo strauji pieaug vietņu skaits un tās kļūst aizvien vienkāršāk uzturāmas. Otrkārt, līdzšinējos pētījumos maz uzmanības veltīts atklātības normatīvo kritēriju operacionalizācijai un konkrētu gadījumu izpētei. Ceļu no atklātības teorētiskās izpratnes uz empīrisko gadījumu pētniecību sarežģīt atklātības normatīvo principu vienkāršots tulkojums novērtēšanas kritērijos, kā arī pētījumu rezultātu vājā vispārināmība. Lai pilnveidotu atklātības izpratni interneta un masu komunikācijas līdzāspastāvēšanas laikmetā, atklātības normatīvie principi jāpārveido interneta komunikācijai saistošos kritērijos un šie kritēriji izteikti konkrētos indikatoros.⁹⁹ Promocijas darbs aizpilda nišu atklātības normatīvo principu un empīriskās fenomenu izpētes sasaistē, jo tajā operacionalizēti atklātības elementi politisko partiju tīmekļa komunikācijas izpētei.

Interneta komunikācijas pētniecībā aplūkoti jautājumi parasti saistīti ar kādu no trim biežāk minētajiem interneta ietekmes scenārijiem. Šie scenāriji ir: (1) *izlīdzināšana-normalizācija*; (2) *informēšana-iesaistīšana*; (3) *mobilizācija-pastiprināšana*.¹⁰⁰ *Izlīdzinošais scenārijs* paredz, ka internets palielina mazāk ietekmīgo politisko organizāciju kampaņu potenciālu, palielina komunikācijas aizsniedzamību un kontroli pār sava virtuālā tēla veidošanu. Tā rezultātā var rasties jaunas organizācijas, portāli, emuāri un domu biedru grupas, kas palielina organizāciju plurālismu.¹⁰¹ *Normalizācijas scenārijs* paredz, ka resursiem bagāto

⁹⁸ Populārs tīmekļa atklātības pētnieku intereses objekts ir arī Jaunās sociālās kustības. Tā, piemēram, Lī Salters (*Lee Salter*) pielāgo J.Hābermāsa atklātības jēdzienu jauno sociālo kustību interneta komunikācijas analīzei. Sk. Salter, L. (2003) Democracy, New Social Movements, and the Internet. A Habermasian Analysis. In M.McCaughey & M.Ayers (Eds.), *Cyberactivism: online activism in theory and practice* (pp. 117-44). New York: Routledge.

⁹⁹ Vajadzību pēc elastīga metodoloģiska ietvara tīmekļa atklātības izpratnei uzsvēris arī P.Dālbergs. Sk. Dahlberg, L. (2004) Net-Public Sphere Research: Beyond the 'First Phase.' *The Public*, 11(1), pp. 27-44.

¹⁰⁰ Lusoli, W. (2005) The Internet and the European Parliament elections: Theoretical perspectives, empirical investigations and proposals for research. *Information Polity* 10, 153-163.

¹⁰¹ Stefens Vards (*Stephen Ward*) un Tjerī Vēdels (*Thierry Vedel*) uzskata, ka internets varētu veicināt t.s. "paātrināto plurālismu" (*accelerated pluralism*). Ward, S., Vedel, T. (2006) Introduction: The Potential of the Internet Revisited. *Parliamentary Affairs*, 59 (2), p. 218.

partiju, ietekmīgo interešu grupu un masu mediju tīmekļa risinājumi izkonkurē mazo organizāciju interneta risinājumus, piedāvājot aktuālu, kvalitatīvu saturu un dažādas interaktivitātes iespējas. Lai pārbaudītu *izlīdzināšanas-normalizācijas* scenārija izpausmes partiju kampaņu komunikācijā, darbā vērtēta tīmekļa vietņu attīstības pakāpe un partiju pārstāvju viedoklis par interneta potenciālu politiskajā kampaņā. Tika salīdzinātas arī lielu un mazu atbalstu guvušo partiju tīmekļa vietņu attīstības pakāpes.¹⁰² *Informēšanas un iesaistīšanas scenāriji* raksturo partiju tīmekļa informācijas pārvaldību un tīmekļa vietņu apmeklētāju aktivitātes. Interneta mediji piedāvā plašas informācijas meklēšanas, attēlošanas un uzglabāšanas iespējas, taču internetu var izmantot arī iedzīvotāju iesaistīšanai. Šodien organizācijas uzlūko interneta auditorijas ne vien kā pasīvus informācijas saņēmējus, bet arī kā potenciālos kampaņas satura radītājus, iedrošinot viņus pašus radīt savu saturu tīmekļa vietnēs un emuāros un veidot uz noteiktām interesēm, jautājumiem vai ģeogrāfiskām vietām (kopienas, pašvaldības, reģiona) balstītas interešu kopienas.¹⁰³ *Informēšanas scenārijā* partiju vietnes ir vērstas uz vienvirziena informācijas nodošanu. Arī apmeklētāji tās lieto informācijas iegūšanai. *Iesaistīšanās* gadījumā vietnēs sastopami arī interaktīvi elementi, kurus lietotāji aktīvi izmanto. Pētāmo jautājumu loks tika sašaurināts, lai noteiktu interaktivitātes elementu klātbūtni partiju vietnēs un interneta lietotāju paradumus politiskās informācijas iegūšanai internetā. Pētījumā noteikti partiju tīmekļa vietņu apmeklēšanas iemesli, interaktivitātes elementu attīstības pakāpe un apmeklētāju radītā satura nozīme.¹⁰⁴

Tīmekļa vietnes, e-pasta komunikācija, emuāri un sociālo tīklu portāli var palīdzēt aizsniegt un iesaistīt noteiktas sabiedrības grupas, kuras nebūtu sasniedzamas

¹⁰² Lai noskaidrotu *izlīdzināšanas-normalizācijas* scenārija izpausmes, pētījumā rastas atbildes uz trim jautājumiem: “Cik attīstītas bija partiju tīmekļa vietnes?”; “Vai partijas, kuras iepriekšējās vēlēšanās bija ieguvušas mazu vēlētāju atbalstu, uzturēja labāk attīstītas tīmekļa vietnes?”; “Cik lielā mērā partijas paļāvās uz interneta komunikācijas potenciālu, lai sasniegtu savus kampaņas mērķus?”

¹⁰³ Fokusa grupu aptaujas rāda, ka interaktivitāte palīdz veidot pozitīvu priekšstatu par politiskajiem kandidātiem. Lietotāju kontrole pār tiešsaistes mijiedarbības procesiem atraisa interneta lietotāju radošo enerģiju, rada azartu un prieku, kas var veicināt lietotāja interesi par politisko procesu. Pieredze, kas iegūta interneta komunikācijas procesā ar politisko līdzdalību tieši nesaistītās jomās, piemēram, videoklipu un attēlu izplatīšanā vai emuāru uzturēšanā, var mainīt interneta lietotāju tiešsaistes uzvedības modeļus, kas, savukārt, var pozitīvi ietekmēt viņa lēmumu kvalitāti. Sundar et. al. (1998) The effect of Website interactivity on political persuasion. Paper presented at the 21st General Assembly and Scientific Conference of the International Association for Media and Communications Research, Glasgow, UK, July; Stromer-Galley, K.A. et. al. (2001) What Citizens Want, Where they Went, and What they Got Online in the US Election 2000. In S. Coleman (Ed.), *Elections in the age of the internet: lessons from the United States* (pp. 26–35) London: Hansard Society.

¹⁰⁴ Lai noskaidrotu *informēšanas-iesaistīšanas* scenārija izpausmes, darbā tika atbildēti uz trim jautājumiem: “Kādi bija partiju tīmekļa vietņu apmeklēšanas iemesli?”; “Kāda bija interaktivitātes elementu attīstības pakāpe partiju vietnēs?”; “Kāda nozīme partiju vietnēs tika piešķirta apmeklētāju radītājam saturam?”

ar masu komunikācijas metodēm. Šīs tendences atbilst t.s. *mobilizācijas scenārijam*.¹⁰⁵ Tomēr politiskās informācijas apjoms tīmeklī ir neliels, salīdzinot, piemēram, ar izklaides informācijas apjomu. Aptaujas rāda, ka samērā maz iedzīvotāju vēl izmanto internetu politiskās informācijas iegūšanai, bet vēl mazāk cilvēku izmanto interneta līdzdalības iespējas. Turklāt, tie, kuri izmanto interneta politiskās līdzdalības iespējas, jau mēdz būt politiski aktīvi.¹⁰⁶ Tāpēc internets drīzāk paplašina jau aktīvo iedzīvotāju politiskās līdzdalības iespējas, tādējādi pastiprinot pastāvošās tendences politiskajā līdzdalībā (*pastiprināšanas scenārijs*).¹⁰⁷ Šo pieņēmumu var pārbaudīt, apzinot vispārīgās tendences iedzīvotāju interneta lietošanā, politiskajā līdzdalībā un politiskajā izvēlē. Tādēļ pētījumā noteikts politiskās līdzdalības līmenis tiem iedzīvotājiem, kuri informāciju par politiku ieguva internetā. Tika noskaidrota arī interneta lietošanas ietekme uz piedalīšanos vēlēšanās un izvēli balsot par kādu partiju.¹⁰⁸

Lai institūcijas pielāgotos informācijas laikmeta prasībām, būtu jāpalielina to caurlaidība plašākai un daudzveidīgākai iedzīvotāju iesaistei, savstarpējai komunikācijai un sadarbībai.¹⁰⁹ Partijas politiskajā sistēmā ieņem īpašu vietu, kas ļauj tām nodrošināt politiskās sistēmas integritāti un sekmēt sabiedriskās domas pārvēršanu politiskajā varā.¹¹⁰ Saskaņā ar J.Hābermāsa redzējumu, partijās būtu jāievieš komunikatīvos sociālās koordinācijas mehānismus, lai līdzsvarotu pašlaik dominējošos nevalodiskos koordinācijas mehānismus – stratēģisko masu mediju komunikāciju, tirgus spēkus un administratīvo varu, jeb t.s. *sistēmu*.

¹⁰⁵ Internets piedāvā dažādus informācijas ieguves, apstrādes, uzglabāšanas un izplatīšanas rīkus, kuri varētu būt pievilcīgi interneta lietotājam. Tīmekļa vietnes veicina arī iepriekš neplānotu saskari ar politiska un sociāla rakstura informāciju. Tās var modināt interesi un palielināt lietotāja motivāciju uzzināt vairāk par politiskiem notikumiem un arī iesaistīties tajos. Bez tam, internets piedāvā decentralizētākas, individualizētākas un ērtākas iesaistīšanās metodes, kas šķiet pievilcīgas noteiktām sabiedrības grupām.

¹⁰⁶ Schuefele, D.A., Nisbet, M. (2002) Being a Citizen Online: New Opportunities and Dead Ends. *The Harvard Journal of Press/Politics*, 7(3), pp. 55-75.

¹⁰⁷ Bimber, B. (1999) The Internet and Citizen Communication With Government: Does the Medium Matter? *Political Communication*, 16(4), pp. 409-28.

¹⁰⁸ Lai noskaidrotu *mobilizācijas-pastiprināšanas* scenārija izpausmes, darbā tika meklēta atbilde uz šādiem jautājumiem: “Kāds bija politiskās līdzdalības līmenis tiem iedzīvotājiem, kuri informāciju par politiku ieguva internetā?”; “Vai politiskās informācijas ieguve internetā ietekmēja respondentu izvēli par piedalīšanos vēlēšanās?”

¹⁰⁹ Plašāku iesaistīšanās iespēju piedāvāšana iedzīvotājiem dažādotu viņu izpausmes iespējas un pavērtu politiskās līdzdalības durvis tiem, kuri dažādu iemeslu dēļ neiesaistās politikā caur konvencionāliem kanāliem. Sociālā tīmekļa lietojumi (virtuālie sociālie tīkli, virtuālās domu biedru grupas) veicinātu horizontālu informācijas apmaiņu starp indivīdiem, veicinot viņu socializēšanos virtuālajā un reālajā telpā.

¹¹⁰ Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, 442-3.

Lai iedzīvinātu komunikatīvos procesus ar interneta palīdzību, nepieciešams pētnieciskais ietvars, kas palielina izpratni par interneta komunikācijas radītajām izmaiņām atklātībā un saista šīs izmaiņas ar empīriski konstatējamām tendencēm interneta kampaņu stratēģijās. Promocijas darbs ir ieguldījums šī izpētes ietvara izveidē.

1. Interneta komunikācijas nozīme mūsdienu atklātībā

1.1. Atklātība, tās izsīkums un atjaunošana

Atklātība, jeb publiskā sfēra sākotnēji veidojās kā pilsoņu neformālas komunikācijas telpa, kurā kritiski tika izvērtēti politiski lēmumi. Tās sākotni 18.gs. lielā mērā ietekmēja tehnoloģiskā revolūcija avīžu, žurnālu un grāmatu masveida iespaidē un izplatīšana. Daži mediju teorētiķi vilkuši paralēles starp mediju attīstību, liberalizāciju un demokratizāciju, tādēļ radies uzskats, ka internets, līdzīgi kā drukas izgudrošana, kardināli izmainīs vēstures gaitu.¹¹¹ Tomēr jau 19.gs. beigās un 20.gs. sākumā tehnoloģijas kļuva par instrumentiem alternatīvu viedokļu apspiešanai un masu manipulācijai ar sabiedrisko domu. Tehnoloģiju vēsturiski ambivalentā ietekme uz atklātību liek kritiski vērtēt arī interneta nozīmi.

Savā uzrunā par politisko komunikāciju atklātībā 2006. gada. 20. jūnijā Starptautiskās komunikāciju asociācijas mediju pētnieku konferencē Drēzdenē Jirgens Hābermāss raksturoja mediju destruktīvo ietekmi uz masu komunikāciju, sakot, ka televīzija, radio veicina nezināšanu, apātiju un neuzticēšanos politikai. Interesanti, ka interneta medijus Hābermāss pieminēja tikai zemsvītras atsaucē, sakot, ka internetam piemīt demokrātiska nozīmība tikai autoritāros režīmos, kur tas palīdz disidentiem un aktīvistiem “apiet cenzūru.” Turpretim, stabilās demokrātijās internets veicina auditoriju fragmentēšanos “daudzās izolētās viena jautājuma publikās.” Hābermāss uzskata, ka: “*Nacionālajās publiskajās sfērās interneta lietotāju tiešsaistes debates var veicināt politisko komunikāciju tikai tad, ja diskusiju kopas kristalizējas ap kvalitatīvās preses, piemēram, nacionālo laikrakstu un politisko žurnālu radītajiem fokālajiem punktiem.*”¹¹²

Var vienīgi minēt vai J.Hābermāss ir pietiekoši informēts par interneta komunikācijas formu izpausmēm un ietekmi uz mediju sistēmām? Taču jāņem vērā, ka Hābermāsu vairāk interesē interneta potenciāls pārspriešanas procesu veicināšanā, nevis jauno mediju demokrātiskais potenciāls. Lai pilnīgāk izprastu Hābermāsa

¹¹¹ Startt, J., Sloan, D. (1994) The Historical Search for Significance. In J.Startt & D.Sloan (Eds.), *The Significance of the Media in American History*. Northport: Vision Press.

¹¹² Habermas, J. (2006) Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research. *Communication Theory*, 16 (4), p. 422.

uzskatus par interneta medijiem, jāpievēršas viņa domas pamattēzēm. Turpinājumā aplūkots atklātības jēdziens un atklātības nozīme demokrātiskā politiskajā sistēmā.

1962. g. J.Hābermāss vācu valodā publicē darbu “Strukturālās atklātības transformācijas.”¹¹³ Šajā darbā, kas 1989. gadā iznāca arī angļu valodā, viņš iepazīstina lasītājus ar socioloģisku atklātības jēdziena attīstību un norietu 18. un 19. gadsimta beigū Eiropā. Darbs top 50–60. gadu mijā, kad Rietumu pasaulē vērojama valsts nozīmes palielināšanās dažādās jomās. Būdam viens no kritiskās teorijas skolniekiem, Hābermāss ir kritiski noskaņots pret ideālismu un pozitīvismu modernajās sabiedrībās.

Pēc Otrā pasaules kara valsts bija kļuvusi par galveno ekonomikas dzinējspēku. Tā uzņēmās vadošo lomu ekonomikas izaugsmes veicināšanā un īstenoja vērienīgas sabiedrības labklājības nodrošināšanas programmas. Valsts aktivitāte palielināja tās administratīvo aparātu un paplašināja tās ietekmi dažādās jomās. Līdz ar valsts administratīvās lomas pieaugumu norisinājās arī komunikāciju tehnoloģiju modernizācijas procesi. Par sešdesmito gadu brīnumu kļuva televīzija. Televīzijas attīstība un plašā pieejamība veicināja ar to saistītās kultūrindustrijas uzplaukumu. Radās nepieciešamība pēc organizētas sabiedriskās domas veidošanas un ietekmēšanas caur reklāmu un sabiedriskajām attiecībām. No sabiedriskās domas veidošanas ieguva arī politiskās partijas, kuras sāka pārdot savus līderus un politikas līdzīgi kā lielveikalos pārdod preces. Lai parādītu modernās sabiedrības apziņas formu mākslīgumu, Hābermāss stratēģiskajai masu komunikācijai pretī nostāda racionalitāti un “ideālās runas stūcēji.” Hābermāss uzskata, ka sabiedriskās attiecības rada manipulatīvu sabiedrisko domu un atklātība zaudē savu spēju uzturēt kritisko funkciju un veidot kritisku un informētu sabiedrisko domu. Tāpēc atklātības elementi būtu jāievieš politisko uzskatu veidošanā iesaistītajās grupās: politiskajās partijās un arī politiski nozīmīgos masu medijos. Atklātības elementi nodrošinātu atbilstošu institucionālo struktūru partiju iekšējo norišu publiskai atspoguļošanai, netraucētai komunikācijai un publiskas diskusijas veicināšanai.

Hābermāsa pētījuma centrā ir jēdziens “*Öffentlichkeit*,” kas tulkojumā no vācu

¹¹³ Habermas, J. (1990) *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Neuauf.: Frankfurt a. M.

valodas nozīmē “publiskums” vai “atklātība”. Angliskajā literatūrā šo vārdu tulko kā publiskā sfēra. Jēdziens “publiskā sfēra” asociējas ar noteiktu vietu vai arēnu, kurā rodas, cirkulē un tiek pārspriesti jēdzieni un to nozīmes. Tā kā Hābermāss lieto šo vārdu arī plašākā nozīmē, ne vienmēr asociējot atklātību ar noteiktu vietu, darbā lietots jēdziens “atklātība.” Kas ir atklātība, jeb publiskums? Sintezējot dažādas atklātības jēdziena interpretācijas, var teikt, ka Hābermāsa aprakstītā atklātība ir atklāta brīvas komunikācijas un viedokļu apmaiņas sfēra. Šajā sfērā dalībnieki paši pārspriež un izvērtē dažādu indivīdu un grupu intereses, adaptē noteiktajā kultūrā pastāvošos saskarsmes modeļus un veido identitātes. Modernā atklātība ieņem vietu starp politisko sistēmu, privāto sfēru un dažādām sabiedrības funkcionālajām sistēmām. Hābermāss uzskata, ka modernā atklātība izauga no ģimenes institūcijas kā literārā atklātība, kurā buržuāziskās aprindas apsprieda literatūras un mākslas darbus. Literārās atklātības institūcijas bija 18. gadsimta Londonas kafejnīcas, Francijas saloni un Vācijas galda sabiedrības, kā arī dažādi literārie žurnāli. Šajās institūcijās zinātnieku, literātu, mākslinieku, mūziķu un dzejnieku darbi varēja gūt publikas ievērību un vērtējumu. Kafejnīcās, salonos un galda sabiedrībās aristokrāti, buržuāzijas pārstāvji varēja justies kā līdzīgi sarunu dalībnieki, jo sarunas gaitu izšķīra labākais arguments vai ideja. Hābermāss uzsver, ka literārā atklātība bija visumā pieejama tā laika izglītotajai sabiedrības daļai. Drīz vien apspriedēs populāri kļuva arī politiski un ekonomiski temati, un diskusiju dalībniekiem pirmo reizi radās vēl nebijusi iespēja praktiski īstenot savas tiesības diskutēt par pastāvošo valsts iekārtu un kritizēt tās absolūtismu un slepenību. Šajā procesā nozīmīga bija prese un politiskie žurnāli, kas kļuva par tiltiem uz politisko atklātību.

Politiskā atklātība sāka veidoties 18. gadsimtā Anglijā. To palīdzēja veidot nevis karaļnams, muižniecība un garīdzniecība, bet gan privāti indivīdi, kuru statusu sabiedrībā noteica viņu pašu cilvēciskā daba un viņiem piederošais īpašums. Agrīnās politiskās atklātības funkcija bija ierobežot spēcīgas valsts varas dominēšanu, atklāti vērtējot kritizējot valsts darbību. Šajā ziņā politiskā atklātība ievērojami atšķīrās no tās priekšteces – reprezentatīvās atklātības, kura pastāvēja viduslaiku un agrīni modernajā Eiropā. Reprezentatīvajā atklātībā karalis un muižniecība ceremoniāli iemiesoja politisko varu, neuzskatot par vajadzību diskutēt ar tautu par šīs varas leģitimitāti. Kā paraugu reprezentatīvajai atklātībai Hābermāss min Francijas un Burgundijas galmus 15. gadsimtā, kā arī Luija IX galmu Francijā. Šo galmu varas pamatojums reprezentatīvajā atklātībā izpaudās dažāda veida ceremonijās, ar kuru

palīdzību monarhi stādīja sevi priekšā tautai, kurai bezierunu ceļā nācās atzīt arī monarhu.

Politiskā vara un politiskā atklātība mūsdienu izpratnē nevarēja rasties bez noteiktas “mērķa auditorijas.” Politiskā atklātībā, kurā, Hābermāsa vārdiem runājot, “viedoklis būtu atbrīvots no ekonomiskās atkarības,” sekmēja liberālās demokrātijas un tirgus ekonomikas institūciju rašanos un sekmēja strauji augošās buržuāzijas šķiras centienus. Šīs institūcijas bija laikrakstu izdevniecības, politiskie žurnāli un dažāda veida diskusiju forumi. Tās uzturēja spēcīgu atbalsta tīklu, kurā varēja veidoties no monarha, muižniecības, baznīcas un valsts aparāta neatkarīga sabiedriskā doma. Hābermāss uzskata, ka tieši atklātības izveidošanās veicināja racionalitātes un universālisma principu nostiprināšanos politikā, jo pārrunās iesaistītie dalībnieki iemācījās distancēties no savām sociālajām pozīcijām un ieguva spēju vispārināt un veidot uz neitralitāti balstītu morālo perspektīvu. Diskusijai, kuras iznākumu izšķīra nevis runātāja sociālais statuss, bet gan labākā argumenta spēks, bija morāls pārsvars. Nodaļā par atklātības politiskajām funkcijām Hābermāss iezīmē sakarību starp atklātību, pilsonisko sabiedrību un konstitucionālas valsts veidošanos. Atklātība ir atkarīga no pilsoniskās sabiedrības, jo pilsoniskā sabiedrība artikulē publiskuma intereses, savukārt pilsoniskā sabiedrība ir atkarīga no liberālas brīvā tirgus institūciju pastāvēšanas. Tomēr pašos pamatos pilsoniskā sabiedrība ir pašregulējoša un brīva no valsts iejaukšanās.

Modernās valsts reakcija uz atklātību bija nostiprināt to kā vispārējās likumdošanas autoritāti, jo tādā veidā likumdevējs iegūtu ne tikai pakļaušanas varu, bet arī iespēju atsaukties uz viedokļiem publiskajā telpā. Tā kā viedokļi publiskajā telpā veidojās caur racionālu un kritisku spriešanu, likumdevēja atsaukšanās uz atklātībā esošajiem viedokļiem nodrošināja tiem papildus leģitimitāti un atslogoja likumdevēju no misijas būt par vienīgo dominējošo valsts varas centru. Likumdevēja vara balstījās nevis prasībā pakļauties, bet gan viedokļu un likumdošanas procedūras atvērtībā un publiskumā. Caur likumdevēju atklātība varēja leģitimēt arī pati sevi un nodrošināties arī ar likumdošanas aizsardzību.

Ironiski, ka tie paši spēki, kuri veicināja atklātības veidošanos arī veicināja tās norietu. Kapitālistiskās ekonomikas attīstība palielināja sabiedrības noslāņošanos un daudziem iedzīvotājiem atklātība vairs nebija pieejama. Tas skaidrojams ar atsevišķu privāto ekonomisko interešu ietekmes pieaugumu publiskajā telpā, ko pastiprināja preses komercializācija un reklāmas ietekmes pieaugums. Ekonomisko krīžu laikā

atklātību ierobežoja arī valsts politiskā kontrole. Līdz ar preses komercializāciju un valsts ietekmes palielināšanos, atklātība kļuva par instrumentu manipulācijai ar pasīviem pilsoņiem. Atklātība vairs nebija arēna dažādu viedokļu apspriešanai un vērtēšanai, bet gan pati ieguva ekskluzīvas tiesības šos viedokļus veidot caur sabiedriskajām attiecībām un masu kultūras industriju. Šīs masu komunikāciju “sagataves” aizstāja indivīdu kritisko pārspriešanas un vienošanas procedūru ar indivīdu masu kultūras patēriņu. Publika vairs nebija diskusiju forums; atklātība zaudēja savu kritisko funkciju, un kritisko publicitāti nomāca manipulatīvā publicitāte. Ja kritiskā publicitāte veidojas kā atklātības un kritiskas komunikācijas atspulgs, tad manipulatīvā publicitāte bija tās īpaši sagatavotā aizstājēja, kuras uzdevums bija nodrošināt viedokļa redzamību pieaugošas publikas uzmanības ekonomikas laikmetā. Arī populārās kultūras rašanās nekādi nesekmēja komunikāciju starp pilsoņiem. Tā vairs neveicināja racionālus un pārdomātus spriedumus, bet radīja folklorizētu sabiedrisko un politisko notikumu priekšstatu, kurā daudz ko noteica nejaušība, aizdomas, sensacionalitāte. Ar populārās kultūras nesēju pastarpinātu politikas attēlojumu vairs nebija iespējams izsekot politiskajām norisēm visā to sarežģītībā.¹¹⁴

Hābermāss tomēr saglabā optimismu attiecībā uz atklātības saglabāšanu mūsdienu demokrātijās, jo uzskata, ka kritiskā doma ir saglabājusies sabiedrības institūcijās kā iekšējā atklātība. Iekšējā atklātība ir komunikatīvi saistīta ar preses un sabiedrības organizāciju iekšējo atklātību. Hābermāss domā, ka ir svarīgi uzturēt racionāli kritisko diskusiju institūciju starpā, un nodrošinot spēcīgu atklātību arī organizāciju iekšienē.

Darbs par atklātības transformācijām ir īpašs ar to, ka Hābermāss atsakās no uzdevuma skaidrot sabiedriskās domas veidošanās procesus no individuālās un grupu sociālpsiholoģijas viedokļa. Savā darbā viņš analizē tikai politisko un sociālo struktūru transformācijas. Tādēļ Hābermāsa attēloto atklātību un ar to saistītos procesus varētu kritizēt kā pārāk atrautus no sabiedriskās dzīves realitātes. Pirmkārt, kritiķi norāda, ka Hābermāsa atklātības telpu apraksts 18. gadsimtā ir pārāk idillisks, jo publiskās diskusijas kafejnīcās, salonos un galda sabiedrībās lielā mērā ietekmēja tā laika sabiedrībā pastāvošās varas attiecības, izkropļojot publisko komunikāciju jau

¹¹⁴ Galvenā komunikatīvās darbības motivācija buržuāziskajā atklātībā Hābermāsam bija panākt racionalitāti un konsensu, taču komercializētajā mediju telpā par galveno motivāciju šai darbībai kļuva nauda un vara. Naudas un varas medijiem vairs nav izteikta orientācija uz konsensu, bet atklātības dalībnieku darbību koordinācijai vairs nav vajadzīga dzīves pasaule. Habermas, J. (1987) *The Theory of Communicative Action: The Critique of Functionalist Reason*. Cambridge: Polity Press, p. 183.

pirms tā ieguva manipulatīvās publicitātes aprises. Savukārt, feministu teorētiķe Nensija Frāzere (*Nancy Fraser*) vērš uzmanību uz to, ka no Hābermāsa atklātības projekta jau pašā sākumā tika izslēgtas nozīmīgas sabiedriskās grupas – sievietes, dažādas minoritātes un strādājošie, tādēļ atklātības projekts jau pašos pamatos veidojās kā turīgās vidusšķiras izglītoto vīriešu pārraudzīts eksperiments.¹¹⁵ Aktuāls ir jautājums par Hābermāsa analīzes rezultātu derīgumu moderno demokrātijas institūciju komunikācijas uzlabošanai. Kregs Kalhūns (*Craig Calhoun*) uzskata, ka Hābermāsa darbs par atklātības strukturālo transformāciju tomēr bija vairāk vērst uz atklātības vēsturisko un socioloģisko analīzi, nevis uz konkrētiem risinājumiem mūsdienu demokrātiskās komunikācijas problēmām.¹¹⁶

Pats Hābermāss apzinās šo trūkumus un savos vēlākajos darbos turpina pētīt ceļus atklātības atjaunošanai. Risinājumus Hābermāss piedāvā 80–90. gadu mijas sākumā tapušajās publikācijās, kā arī 1981. gadā iznākušajā monumentālā darbā divos sējumos “Komunikatīvās darbības teorija” un “Dzīvespasaule un sistēma: funkcionālā prāta kritika.”¹¹⁷ Hābermāss saglabā pārliecību, ka politiskās varas leģitimitāte var veidoties tikai atklātībā, tomēr atklātības pastāvēšana nav saistīta vienīgi ar politiskiem un ekonomiskiem priekšnosacījumiem, bet gan ar valodisku komunikāciju, kura nodrošina vispārnozīmīgu normu radīšanu. Valodiska komunikācija ir atslēga uz cilvēku iedzimto spēju intuitīvi radīt noteikumus, saprasties un apsriest kopīgus jautājumus. Tādēļ valoda būtu piemērotāka sabiedriskās dzīves organizācijai. Pēc Hābermāsa domām patlaban visu sabiedriskās dzīves organizāciju draud pārņemt nevalodiskie sociālās koordinācijas mehānismi – sabiedrības administratīvā pārvalde un nauda. Tomēr viņš atzīst, ka administratīvā pārvalde ir vajadzīga, jo modernā sabiedrība ir pārāk sarežģīta, lai cilvēki paši ar savu politisko līdzdalību tās varētu atrisināt vai darboties kopīgu mērķu vārdā.

Jau agrākajos darbos Hābermāss un viņa līdzgaitnieki konstatēja pragmatisma un instrumentālo zināšanu pārsvaru, universālu vērtību un normu deficītu mūsdienu sabiedrībās.¹¹⁸ Augstāk par piederību valstij un politisko līdzdalību cilvēki vērtēja to, kā valsts ekonomika apmierina viņu kā pircēju vajadzības un cik efektīvas ir valsts

¹¹⁵ Fraser, N. (1992) *Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy*. In C. Calhoun (Ed.), *Habermas and the Public Sphere* (pp. 109-142) Cambridge: Cambridge University Press.

¹¹⁶ Calhoun, C. (1992) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 29.

¹¹⁷ Habermas, J. (2004) *The Theory of Communicative Action*. Vol. 1. *Reason and the Rationalization of Society*. Cambridge: Polity Press.

¹¹⁸ Habermas, J. (1975) *Legitimation Crisis*. New York: Beacon Press.

realizētās politikas. Tātad, politiskās leģitimitātes kritērijus nomaina efektivitātes kritēriji. Apzinoties, ka valsts leģitimitāte tiek izteikta vienīgi tirgus ekonomikas un pārvaldības efektivitātes rādītājos, tā novirza savus resursus pārvaldes kapacitātes stiprināšanai. Tā palielinās tehnokrātu, birokrātu un lielu uzņēmumu vadītāju vara, jo viņiem paveras iespējas veidot jaunas institūcijas, kuras vairs nav caurspīdīgas un nepakļaujas demokrātiskai kontrolei. Ja par valsts leģitimitātes galveno rādītāju kļūst sistēmas klientu apmierinātība ar sistēmu, pastāv risks, ka sistēmas traucējumu gadījumā iestājas vispārējā valsts leģitimēšanas krīze.

Lai novērstu leģitimitātes krīzes draudus, nepietiek vienīgi ar universālu normatīvu principu iedibināšanu kā to savā taisnīguma teorijā centās pierādīt ievērojamais mūsdienu liberālisma teorētiķis Džons Roulzs (1921–2002) (*John Rawls*).¹¹⁹ Centieni panākt konsensu un sociālo stabilitāti varētu būt produktīvi tikai sabiedrībās ar Rietumu kultūras un konstitucionālās demokrātijas tradīcijām. Taču apelēšana pie vienotām vērtībām nepalīdzētu atrisināt problēmas modernās sabiedrībās ar lielu kultūru un vērtību dažādību. Tādēļ Hābermāsam tuvāks šķiet socioloģiski niansētāks sabiedrības aplūkojums, kurā ņemtas vērā valsts pārslodzes, administratīvā aparāta birokratizācijas, spēcīgu korporatīvo interešu ietekmes un vēlētāju pasivitātes realitātes. Tā kā analītiskai sociālo procesu izpratnei nepieciešams no novērotāja subjektīvajām pozīcijām un iepriekš noteiktiem validitātes uzstādījumiem neatkarīgs redzējums, Hābermāss atsakās no divām nozīmīgām normatīvajām demokrātijas teorijām – plurālisma un ekonomiskās demokrātijas teorijas,¹²⁰ un izmanto atziņas no sistēmu teorijas, kura piedāvā abstrahētu un

¹¹⁹ Šeit domātas tās tziņas, kuras Dž.Roulzs formulējis savā monumentālajā darbā “*Taisnīguma teorija*.” Roulzs uzskata, ka hipotētiskā sākotnējā stāvoklī, kurā indivīds nezina savu sociālo pozīciju sabiedrībā, viņi racionalitātes vadīti izvēlētos divus taisnīguma principus. Pirmais princips garantētu iedzīvotājiem vienādas pamata tiesības. Otrais princips attaisno sabiedrības nevienlīdzības, ja vien: (a) iedzīvotājiem būtu garantētas vienāda starta pozīcija dažādu ekonomisko un sociālo pozīciju sasniegšanai un (b) sociālās atšķirības nāktu par labu tiem, kuri atrodas visnelabvēlīgākajās sociālajās un ekonomiskajās pozīcijās. Sk. Rawls J. (2005) *A Theory of Justice*. Cambridge : The Belknap Press of Harvard University Press.

¹²⁰ Hābermāss uzskata, ka plurālisms un ekonomiskā demokrātijas teorija ir normatīvi demokrātijas redzējumi, kuri balstīti pieņēmumos un vērtībās, kuras apšaubīt liek mūsdienu sociālā realitāte. Plurālisma piekritēji uzsver, ka politiskā vara ir izkliedēta starp dažādām sabiedrības grupām, kuru ietekme uz lēmumu pieņemšanas procesu ir aptuveni proporcionāla to resursiem. Plurālisti arī noliedz politiskās elites ietekmi. Savukārt, ekonomiskās demokrātijas teorijas piekritēji uzskata, ka galvenos politiskos lēmumus valstī pieņem pateicoties dažādu elites grupu konkurencei. Abas teorijas pieņem, ka vēlētājus un politiķus vada racionalitātes apsvērumi vai arī viņi vienkārši ir spiesti rīkoties racionāli, lai apmierinātu savas intereses un nezaudētu atbalsītāju uzticību. Sistēmas teorija pilnībā atsakās no racionālās izvēles, kā arī no citiem pieņēmumiem par politiskā procesa dalībnieku motivācijām. Sk. Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, pp. 330-41.

tehnokrātisku sociālo procesu aprakstu.¹²¹ Socioloģijā sistēmu teorija aplūko sabiedrību kā daudzu sistēmu un apakšsistēmu kopumu.¹²² Šīs sistēmas darbojas savstarpēji saistīti, taču tām ir raksturīga pašnoslēgšanās, jeb *autopoēze* (*autopoiesis*). Tas nozīmē, ka sistēmas būtību raksturo vienīgi tās iekšējās norises, bet sistēmas komunikācija notiek tikai sistēmai pašai saprotamā veidā ar noteiktu programmu un kodu palīdzību. Turklāt, katra sistēma veido arī pati savu priekšstatu par ārējo vidi. Lai gan sistēmas mēdz būt atvērtas citu sistēmu kodiem, tās nespēj šos kodus precīzi interpretēt. Sistēma var reģistrēt ārējās norises vienīgi tad, ja tās izteiktas valodā, ko sistēma “saprot.”¹²³ Līdz ar sistēmas noslēgšanos tā zaudē spēju sazināties ar citām sistēmām un var vienīgi tās novērot. Autopoēze neveicina arī sistēmas pielāgošanos citu sistēmu darbībai vai mācīšanos no savām kļūdām, jo palielinoties autonomijai, palielinās arī sistēmas pašrefleksivitāte. Sistēmu pašnoslēgšanās tendences uzskatāmi parādās valsts administratīvo sistēmu tieksmē pēc lielākas autonomijas un pašnoteikšanās. Plašākā kontekstā sistēmu noslēgšanās vājina politiskās sistēmas spējas nodrošināt efektīvu apakšsistēmu koordināciju un sabiedrības integrāciju.

Hābermāsu nodarbina jautājums par to kā mazināt autopoēzes nevēlamās sekas un palielināt politiskās sistēmas spēju saturēt pārējās sistēmas vienotā veselumā. Šeit viņš atkal atgriežas pie valodiskās komunikācijas, jo tā ir elastīgāka nekā kodi, kurus var uztvert tikai noteiktas apakšsistēmas. Brīva kritiskā komunikācija apstrīdētu arī tirgus kapitālisma un administratīvās valsts varas imperatīvu un piešķirtu kognitīvas nozīmes politiskajiem lēmumiem un normām, stiprinot to racionalitāti. Pretēji Maksam Vēberam un Frankfurtes skolas pārstāvjiem, kuri kritizēja racionalitāti kā modernās Rietumu civilizācijas varas instrumentu, Hābermāss uzskata, ka “mūsdienu pasaules problēma ir tā, ka pasaule ir nevis pārāk racionāla, bet gan, ka tai pietrūkst *īstas* racionalitātes.”¹²⁴ Administratīvās un tirgus sistēmas rada pašas savu racionalitāti – instrumentālo, jeb stratēģisko racionalitāti. Instrumentālā racionalitāte ir īpaša racionalitātes forma, kas cenšas izdibināt efektīvākos ceļus noteikta mērķa sasniegšanai, bet ne reflektēt par paša mērķa uzstādījumu un tā jēgu.

¹²¹ Šodien sistēmu teorija pazīstama kā starpdisciplināra teorētiska pieeja, lai gan tās pirmsākumi meklējami 20. gs. 20. gados bioloģijā, kad to lietoja dzīvo organismu mijiedarbības skaidrošanai.

¹²² Savos darbos Hābermāss izmanto sistēmas teorijas elementus. Te pamanāma ievērojamā vācu sociologa Niklasa Lūmana (*Niklas Luhman*) (1927-1998) ietekme.

¹²³ Tā, piemēram, tiesiskā sistēma īpašuma iegādi spēj uztvert vienīgi tāpēc, ka darījums ir noformēts pirkuma līguma veidā. Savukārt, finanšu sistēma uztver darījumu pateicoties naudas un preces apmaiņai, kas tai šķiet “saprotama.”

¹²⁴ Davis, G. (07.01.2008) Reason for democracy. A brief on grounding democracy in our form of life. Retrieved: 20.01.2008. Available: <http://cohering.net/jh/rfd.html>.

Hābermāsa piedāvātā racionalitāte ir vērsta uz izpratnes vairošanu un cilvēciskā stāvokļa uzlabošanu. Hābermāss uzskata, ka instrumentālā racionalitāte pārāk dziļi iespiežas valodiskajā komunikācijas laukā, nomācot cilvēkiem dabīgi piemītošo komunikatīvo potenciālu problēmu risināšanā.¹²⁵

Racionalitātes un atklātības atjaunošanai mūsdienu demokrātijās Hābermāss piedāvā valodiskas komunikācijas modeli. Šī modeļa centrā ir valodiska neformālās komunikācijas un kultūras pasaule, jeb “dzīvespasaule” (*Lebenswelt*) un jau pieminētā “sistēma” - nevalodiskas mediju - naudas un administratīvās sfēra. Dzīvespasaule (tulkojumā no vācu vārda “*leben*” – “dzīvot”) ir sistēmas un instrumentālās racionalitātes pretstats un tās darbības modelis ir komunikatīvs. Pēc Hābermāsa domām dzīvespasaule reprezentē katra indivīda kompetences, prakses un attieksmju izziņas horizontu. Cilvēki ir dabīgi piederīgi dzīvespasaulei, jo viņiem ir komunikatīvās kompetences un viņu izpratne par lietām veidojās komunikatīvā mācīšanās procesā. Tās dalībnieki kļūst par sarunu partneriem, kuri veido kopīgus situāciju skaidrojumus un seko kopīgi pieņemtajiem lēmumiem. Dzīvespasaule spēj pašorganizēties, un tā ir atvērta potenciālajiem sarunu partneriem.¹²⁶ Sistēmu veido gan zināšanas (pastāvošās publiskās normas), gan darbība (institūcijas). Hābermāss uzskata, ka mūsdienu politiskās sistēmas ir sadalītas administratīvās un komunikatīvās varas sfērās. Abas sfēras saglabā savu atvērtību dzīvespasaulei, kura ar neformālās komunikācijas palīdzību nodrošina viedokļu un darbību leģitimitāti. Trīs svarīgākie neformālās komunikācijas avoti rodami atklātībā, pilsoniskajā sabiedrībā un privātajā dzīves sfērā.¹²⁷

Lai arī vairākums Hābermāsa kritiķu un teorijas attīstītāju atbalsta viņa centienus saistīt universālu normu un politikas veidošanu ar valodisku komunikāciju, pēc viņu domām atklātības un dzīvespasaules modelis nav pilnīgs. Nozīmīgākās problēmas Hābermāsa pieejā ir saistītas ar dažādu sabiedrības grupu pieeju atklātībai un pieņemumu, ka dzīvespasaulei indivīdi spriešanas rezultātā dabiskā ceļā nonāks pie

¹²⁵ Hābermāss uzskata, ka instrumentālā racionalitāte *kolonizē* dzīvespasauli: “Instrumentālā racionalitāte izlaužas ārpus ekonomikas un valsts robežām morāli-praktiskās un estētiski-praktiskās racionalitātes vietā.” Habermas, J. (1987) *The Theory of Communicative Action: The Critique of Functionalist Reason*. Cambridge: Polity Press, pp. 304-11.

¹²⁶ Dzīvespasaulei veido visas sabiedrības komunikatīvās darbības, kuras novērojamas starppersonu un kolektīvā līmenī. Kolektīvās komunikatīvās darbības parasti ir saistītas ar kādu noteiktu funkcionālu specializāciju un veido autonomu darbības sfēru, kuru nosaka kopīgas vērtības, normas un savstarpējā izpratne. Šīs sistēmas veido savus iekšējos valodas kodus, kuri nodrošina šos sistēmu funkcionēšanu. Habermas, J. (1987) *The Theory of Communicative Action: The Critique of Functionalist Reason*. Cambridge: Polity Press, p. 354.

¹²⁷ Habermas, J. (1987) *The Theory of Communicative Action: The Critique of Functionalist Reason*. Cambridge: Polity Press, p. 352.

konsensusa. Hābermāss pieņem, ka pārrunu procesā dzīvespasauls dalībnieki pārveidosies no egoistiskiem indivīdiem par “sabiedriski aktīvu kolektīvu, kuri spēs rīkoties vispārējas intereses vārdā.”¹²⁸ Saskaņā ar šādu publiskā un privātā izpratni, indivīda kulturāli nosacītie uzskati par “labu dzīvi” attiecas uz privāto sfēru un neprasa racionālu pamatojumu, kamēr par politikas un morāles jautājumiem un kopīgo labumu, ir iespējama atklāta spriešana, kurā tās dalībnieki panāk konsensusu. Hābermāss tic, ka cilvēki, kopīgi spriežot, spēs vienoties par universālām normām un pamatot šo normu racionalitāti un nozīmību, ja vien spriešanas procedūra atbildīs viņa izstrādātajiem nosacījumiem par izteikuma patiesumu, atbilstību īstenībai, pareizību un normatīvā konteksta likumību, kā arī nodoma (intences) tiešumu.¹²⁹

Nemot vērā mūsdienu indivīdu dažādās intereses, vērtības un piederību sabiedrības grupām, t.sk. arī diskriminētām un sociāli atstumtām grupām, ne visiem ir iespējams piekļūt atklātībai. Tātad, jautājums par publisko un privāto nav tik pašsaprotams kā Hābermāss to iedomājas. Feministiskā kritika, kuru pārstāv jau pieminētā Nensija Freizere un Seila Benhabiba (*Seila Benhabib*), piedāvā radikālāku atklātības demokratizācijas modeli, kas ievirzītu atklātībā arī indivīdu sociālās identitātes.¹³⁰ Tomēr tas varētu novest pie situācijas, kurā sociāli atstumtu indivīdu un grupu cīņa par piekļuvi atklātībai pārsviestos arī uz dzīves pasauli, vājinot tās komunikatīvās vienotības potenciālu un destruktīvi ietekmējot konsensa meklējumus dažādu grupu starpā. Hābermāss vēlāk modificē savus nosacījumus komunikatīvajai procedūrai, uzsverot, ka atklātībā apspriestajām problēmām nav jābūt vispārīgām un arī sprieduma rezultātiem nav jābūt galīgiem. Spriešanas rezultāts var būt arī pagaidus konsensuss, ko sarunas dalībnieki vēlāk var atkal pārskatīt un mainīt.¹³¹ Līdz ar to, sabiedriskā doma, kas veidojās atklātībā, kļūst arvien daudzveidīgāka. Tāpēc daudz svarīgāk par iedzīvotāju iesaistīšanos politiskajā darbībā, kļūst tieši valodiskās komunikācijas loma dažādos politikas izstrādes posmos.

¹²⁸ Fraser, N. (1992) Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. In C.Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere* (pp. 109-142) Cambridge: Cambridge University Press.

¹²⁹ Lasmane, S. (2004) *20. gadsimta ētikas pavērsieni*. Rīga: Zvaigzne ABC 185. lpp.

¹³⁰ Fraser, N. (1992) Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. In C.Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere* (pp. 109-142) Cambridge: Cambridge University Press; Benhabib, S. (1992) Models of Public Space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition and Jürgen Habermas. In C.Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere* (pp. 73-98). Cambridge: Cambridge University Press.

¹³¹ Dahlberg, L. (1998) Cyberspace and the Public Sphere: Exploring the Democratic Potential of the Net. *Convergence*, 4(1), pp. 70-84.

Par Hābermāsa racionālās komunikācijas teorijas svarīgu uzdevumu deviņdesmitajos gados kļūst racionālās komunikācijas iepludināšana dažādos institucionalizētos diskursos, piemēram, tiesību sistēmā un likumdošanā. Tādā veidā dzīves pasaulē radušās idejas un vērtības varētu novadīt uz politisko lēmumu pieņemšanas sfēru. Mūsdienu atklātība atkal kļūst par starpnieku starp valsti un sabiedrību, bet mediju sistēma nodrošina informācijas apmaiņu starp informētu eliti un atbildīgu pilsonisko sabiedrību.¹³² Pilsoniskā sabiedrība, Hābermāsaprāt, sastāv no organizācijām, asociācijām, sociālo kustībām un interešu grupām, kurās indivīdi ir brīvprātīgi apvienojušies, lai publiskā ceļā sasniegtu noteiktus mērķus vai universālas intereses. Vairāk par indivīdu privāto tiesību aizsardzību, kas raksturīga liberālismam un politisko līdzdalību, kas raksturīga republikānismam, Hābermāss uzsver leģitīmas sabiedriskās domas veidošanos racionālā pārrunu procesā (*deliberation*).¹³³ Pārrunas ir atvērta un publiska komunikācijas forma, kas balstīta argumentācijā un pašu argumentu un iemeslu racionālā pamatojumā. Pārrunu procedūra ir vērsta uz izsvērtu viedokļu veidošanu un problēmu risināšanu komunikatīvā ceļā. Tādēļ arī sabiedrisko domu nevar pielīdzināt individuālu viedokļu summai. Patiesībā sabiedriskās domas veidošana ir komplekss process, kurš ietver informācijas konteksta vispārināšanas procesus, fokusētas publiskās pārrunas, viedokļa veidošanas un atklātības dalībnieku mobilizācijas procesus.¹³⁴ Sabiedriskā doma veidojas no argumentiem, kuri izriet no iedzīvotāju interesēm, identitātēm un vērtībām. Līdz ar sabiedrisko domu rodās arī sabiedriskā griba, kas, savukārt pārtop komunikatīvajā varā. Komunikatīvā vara ietekmē formālo lēmumu pieņemšanas procesu. Diskursīvā likumdošanas procedūra noslēdzās ar politiskās gribas formulēšanu.

¹³² Šiem jautājumiem J.Hābermāss pievēršas darbā - Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press.

¹³³ Apspriežu demokrātija it kā palīdz pārvarēt Rietumu politiskajā domā pastāvošo pretnostādījumu starp individuālo autonomiju liberālisma tradīcijā, kuru pārstāv Dž.Loks, Dž.S.Mills, un kolektīvo suverenitāti republikāniskajā tradīcijā, kuru pārstāv Ž.Ž.Ruso un viņa idejiskie mantinieki. Liberālisms uzver individuālās autonomijas un privāto tiesību pārkumu pār demokrātisko vairākumu, savukārt republikānismā indivīda tiesības pakārtojas vispārējam labumam un kopīgai lēmumu pieņemšanai ar aktīvas iedzīvotāju politiskās līdzdalības palīdzību. Hābermāss uzskata, ka indivīdu autonomija un viņu kolektīvā suverenitāte nav savstarpēji izslēdzoši principi, jo modernajās demokrātijās politiskās varas leģitimitāte un iedzīvotāju līdzdalība radušās ciešā saistībā. Tā, piemēram, plaša iedzīvotāju līdzdalība varēja rasties tikai pateicoties iedzīvotāju autonomijai un brīvai komunikācijas telpai.

¹³⁴ Sabiedriskās domas veidošanas gaitā komunikācija vispirms tiek vispārināta un atrauta no atklātības dalībnieku personiskā konteksta. Pēc tam informācija tiek papildināta ar argumentiem un viedokļiem, kurus sniedz citi atklātības dalībnieki. Šajā procesā informācija un izteiktie viedokļi iegūst noteiktu atklātības dalībnieku vērtējumu un atzinību.

Likumdošana ir medijs komunikatīvās varas pārveidošanai par administratīvo varu.¹³⁵ Ikvienai likumdošanas normai būtu jārodas racionālā diskursa ceļā. Tādēļ būtu jāstiprina saiknes starp neformālajiem demokrātijas diskursa avotiem un formālajām lēmumu pieņemšanas institūcijām, kurām būtu jānodrošina likuma vara mūsdienu kompleksajās sabiedrībās.

1.2. Atklātība un interneta komunikācija

Deviņdesmito gadu vidū Hābermāsa teorētiskās sistēmas rosināja interesi arī empīrisko pētījumu veikšanai, jo pētnieki atskārta, ka jaunās komunikāciju tehnoloģijas var palīdzēt teorijās paredzēto ieviest dzīvē. Tā, piemēram, apspriežu teorija, jeb delīberatīvā teorija paredzēja to, ko tehniski varēja nodrošināt internets – iespēju veidot racionālu sabiedrisko domu vēl nepieredzētā mērogā.¹³⁶ Impulsi interneta atklātības potenciāla iedzīvināšanai nāca no apspriežu teorijas, politiskās līdzdalības un sociālā kapitāla pētījumiem. Spēcīgu atbalstu interneta pārrunu potenciālam strukturētās diskusiju vidēs pauda pārrunu demokrātijas teorētiķis Stefens Koulmans (*Stephen Coleman*)¹³⁷ un sociālo tīklu pētnieks Berijs Velmans (*Barry Wellman*), kurš uzskatīja, ka interneta komunikācija paplašinātu indivīdu sociālos kontaktus un līdz ar to arī paplašinātu viņu pieeju atklātībai.¹³⁸ Sociālo tīklu pētnieki arī uzskatīja, ka internets palīdz nostiprināt un padziļināt jau esošās sociālās saites un veidot arī jaunas saites, kuras pārsniegtu valstu robežas.

Tomēr praksē interneta komunikācija nebija gluži tāda, kādu to vēlējās redzēt teorētiķi. Pētnieki, kuri lika cerības uz hipertekstu, jo saskatīja tajā unikālu iespēju saistīt jautājumus, atbildes, argumentus, faktus, publikas un identitātes, vīlās, jo

¹³⁵ Hābermāss raksta: “Veidojoties neformālajai sabiedriskajai domai, rodas ietekme. Šī ietekme caur vēlēšanām tiek pārvērsta ‘komunikatīvajā varā.’ Caur likumdošanu komunikatīvā vara, tiek pārvērsta ‘administratīvajā varā.’ Ietekme, ko sev nes līdzī komunikatīvā vara, piešķir likumiem leģitimitāti, tādējādi nodrošinot, ka valsts politiskā vara ir saistoša.” Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, xxviii. Translator’s Introduction by William Rehg.

¹³⁶ Rasmussen, T. (2007) Two Faces of the Public Sphere. The Significance of Internet Communication in Public Deliberation. Conference paper presented at Symposium “Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions. 5-6 Oct, 2007. Political Science Faculty, University of Florence, Italy, pp 6-7.

¹³⁷ Coleman, S., Gøtze, J. (2001) *Bowling together: Online Public Engagement in Policy Deliberation*. London: Hansard Society. Retrieved: 15.05.2008. Available: <http://www.bowlingtogether.net/bowlingtogether.pdf>.

¹³⁸ Par interneta saskarsmes iespēju pozitīvo ietekmi uz sociālo kapitālu sk.: Wellman, B. et. al. (2001) Does the Internet increase, decrease, or supplement social capital? Social networks, participation and community commitment, *American Behavioral Scientist*, 45(3), pp. 435-455; Uslander, E.M. (2004) Trust, civic engagement and the Internet. *Political Communication*, 21(2), pp. 223-242.

praksē hiperteksta iespējas netika izmantotas. Agrīnā interneta komunikācija neveicināja sabiedriskās domas veidošanos apspriešanas procesā kā to bija cerējuši apspriešanas demokrātijas teorētiķi.¹³⁹ Interneta vidē pietrūka efektīvu pašregulējošo un normalizējošo mehānismu, kuri palīdzētu uzturēt civilizētu komunikāciju. Tādēļ pārrunas, kas risinās interneta diskusiju vidēs, bieži vien bija haotiskas un nefokusētas. Iesaistīšanās caur internetu nereti pārvērtās klajā tehnopopulismā, kurā skaļākie, tehniski zinošākie, pašpārliecinātākie un aizspriedumainākie interneta dalībnieki dominēja komunikācijā. Interneta diskusiju telpas sekmēja fragmentētu un sevī centrētu interešu kopu veidošanos, nevis radīja plašākas kopības formas.

Lai sistemātiskāk analizētu interneta komunikācijas ietekmi atklātībā un iedziļinātos tās potenciālos un ierobežojumos, jāsniedz mūsdienu masu un individuālās komunikācijas laikmetam atbilstoša atklātības jēdziena konceptualizāciju. Šajā ziņā noderīgi sākt ar Pītera Dālgrena (*Peter Dahlgren*) triju atklātības dimensiju konceptualizāciju. Dālgrens aplūko trīs atklātības dimensijas: strukturālo dimensiju, reprezentatīvo dimensiju un saskares dimensiju.¹⁴⁰ *Strukturālā dimensija* ietver mediju, sociālās un politiskās institūcijas, kuras nosaka mediju darbības apstākļus un ietekmē arī atklātības politekonomiskos nosacījumus. Strukturālā dimensija ir saistīta gan ar indivīdu pieeju interneta komunikācijai, gan ar elektronisko komunikācijas telpu autonomijas jautājumiem. Tā kā organizētās ekonomiskās un finanšu intereses aizvien vairāk cenšas nostiprināt savu ietekmi elektroniskajā vidē, strukturālā dimensija kļūst par komunikācijas autonomijas cīņas lauku.¹⁴¹ Atklātības *reprezentatīvā dimensija* ir saistīta ar komunikācijas izraisītajām sekām atklātības iekšējā struktūrā. P.Dālgrens uzskata, ka mūsdienu sabiedrību sociālās un kulturālās dažādības iespaidā komunikācijas formas aizvien vairāk atspoguļo atklātības iekšējo dažādību tās dalībniekos, viņu apspriestajās tēmās, izpaušmes stilos un žanros. Šī dažādība veicina kvalitatīvas izmaiņas atklātības iekšējā arhitektūrā, kas izpaužas kā masu mediju informācijas monopola izzušana un t.s. personālo un vidējo mediju attīstība.¹⁴² Dālgrens uzskata, ka unitārs atklātības projekts ar vienotām komunikatīvajām un kultūras tradīcijām vairs nav iespējams, jo

¹³⁹ Coleman, S., Gotze, J. (2001) *Bowling Together: Online Public Engagement in Policy Deliberation*. London: Hansard Society.

¹⁴⁰ Dahlgren, P. (2005) The Public Sphere and the Net: Structure, Space, and Communication in L.W.Bennett and R.M.Entman (Eds.), *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy* (pp. 33-55) New York: Cambridge University Press.

¹⁴¹ Sassen, S. (1998) *Globalization and its Discontents*. New York: New Press, p. 194.

¹⁴² Dahlgren, P. (2005) The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation. *Political Communication*, 22 (2), pp. 147-62.

to pieprasa sabiedrībā valdošais interešu plurālisms.¹⁴³ Mediju teorētiķis Lencs Benets (*Lance Bennett*) piekrīt, ka interneta komunikācija sadala atklātību, jo tā ļauj katram individuālam informācijas patērētājam pašam kļūt arī par informācijas radītāju.¹⁴⁴ Tādēļ interneta komunikācijas laikmetā pareizāk būtu runāt jau par trijiem komunikācijas tipiem: masu komunikāciju, interneta komunikāciju un personālo komunikāciju. Interneta komunikācijā aizvien nozīmīgāki kļūst t.s. mikromediji (*micro-media*), pie kuriem pieder e-pasts, e-pasta ziņu kopas (*lists*) un vidējie mediji (*middle media*), pie kuriem pieskaita organizāciju vietnes.¹⁴⁵ T.Rasmusens piedāvā vēl sīkāku interneta komunikācijas dalījumu. Interneta komunikācija izpaužas kā:

1. Sociālo kustību aktivitātes (tīmekļa vietnes, emuāri, e-pasti, viki (*wiki*) platformas);
2. Elektroniskās diskusijas un tērzēšana (emuāri, tērzēšanas telpas, e-pastu saraksti);
3. Iedzīvotāju pieeja politiķiem un amatpersonām (tīmekļa vietnes, e-pasts, emuāri);
4. Tiešsaistes uz līdzdalību orientētā žurnālistika (*online “participatory” journalism*) (tīmekļa vietnes, e-pasts, sms – īsziņas, mms – multimediju īsziņas, emuāri)
5. Vājo saišu sociālo tīklu portāli (sociālās tīklošanās portāli, piemēram *Facebook, MySpace* u.c.).

Trešā atklātības dimensija ir t.s. *saskares dimensija*. IKT piedāvā dažādas saskares iespējas sākot no viedokļu apmaiņas, beidzot ar ziņu pārpublicēšanu emuārā. IKT saskarsmes formas var būt privātas (e-pasta komunikācija) un publiskas (diskusijas interneta forumos un emuāros). Saskarsmes publiskumu vai privātumu nosaka komunikācijas dalībnieku nodomi. Saskarsmes dažādību var aplūkot caur formālās politiskās komunikācijas un neformālās publiskās komunikācijas nošķirumu. Šādu nošķirumu savos darbos piedāvājuši jau minētais L.Benets, kā arī Roberts Entmans (*Robert Entman*).¹⁴⁶ Viņuprāt, formālā politiskā komunikācija ir “atklātības daļa, kurā idejas un sajūtas ir saistītas vai komunicētas politikas veidotājiem,

¹⁴³ Dahlgren, P. (2005) The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation. *Political Communication*, 22 (2), pp. 147-62.

¹⁴⁴ Bennett, L.W. (2004) Communicating Global Activism: Strengths and Vulnerabilities of Networked Politics. In W. Van Donk, B.D.Loader, P.G.Nixon and D.Rucht (Eds.), *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements* (pp. 123-46). London: Routledge.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid., 2-4.

politiskajām partijām un kandidātiem” un “neformālā publiskā komunikācija, kurā indivīdi identificē intereses un iespējamus konfliktus.”¹⁴⁷ Šajā modelī interneta komunikācija nav vērsta vienīgi uz politisko lēmumu ietekmēšanu. Tās primārās funkcijas ir identificēt kopīgas intereses, veidotu grupas un uzturētu kopīgas identitātes. Autori pieļauj, ka dažās situācijās interneta komunikācija tomēr ieņem nozīmīgu lomu politisko lēmumu pieņemšanas procesā un var kalpot par ruporu tiem, kuri vēlas piedāvāt politiskus risinājumus problēmām un konfliktiem. Neformālā interneta komunikācija veido savdabīgas “tikšanās vietas” dažādām interesēm, personalizētam komunikācijas saturam un saskares iespējām. Dālgrēns uzskata, ka šajās tikšanās vietās veidojas “alternatīvā atklātība,” kurā komunikācijas dalībnieki iegūst izpratni par to, ko nozīmē būt pilsonim elektroniskās komunikācijas laikmetā.¹⁴⁸

Lai arī interneta komunikācija var veicināt alternatīvas atklātības formas, komunikācijā iesaistīto dalībnieku mijiedarbība atšķiras no tās racionālās komunikācijas, par kuru runā J.Hābermāss. Nākamajā nodaļā aplūkoti Hābermāsa izvirzītie nosacījumi racionālai komunikācijai un noskaidrots – cik lielā mērā šos nosacījumus varētu attiecināt uz interneta saskari. Secinājumi balstīti uz jau veiktajiem pētījumiem šajā jomā, kā pamatu izmantojot Linkolna Dālberga (*Lincoln Dahlberg*) veikto analīzi par interneta komunikācijas atbilstību racionālajai komunikācijai.¹⁴⁹

1.3. Interneta komunikācijas atbilstība racionālās komunikācijas nosacījumiem

Hābermāsa izvirzītos racionālās komunikācijas nosacījumus var iedalīt trijās grupās. Pirmajā grupā esošie nosacījumi nosaka atklātības autonomiju attiecībā pret valsti un ekonomisko varu un ir par pamatu brīvai komunikācijai. Otrajā grupā esošie nosacījumi nosaka atklātības dalībnieku izteikto apgalvojumu abpusēju pareizības

¹⁴⁷ Bennett, W.L., Entman, R.M. eds. (2001) *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*. New York: Cambridge University Press, pp. 2-4.

¹⁴⁸ Dahlgren, P. (2004) Foreword. In W. Van Donk, B.D.Loader, P.G.Nixon and D.Rucht (Eds.), *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements* (pp. xi-xvi). London: Routledge. Citēts pēc: Bentivegna, S. (2006) Rethinking Politics in the World of ICTs. *European Journal of Communication*, 21(3), p. 339.

¹⁴⁹ Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.

pārbaudi un kritiku, bet trešās grupas nosacījumi attiecas uz atklātības spriedumu kvalitāti.¹⁵⁰

Racionālās komunikācijas nosacījumi ir šādi:

1. *“Autonomija no valsts un ekonomiskās varas.* Diskursam jābūt balstītam uz iedzīvotāju, t.i., publikas interesēm. To nedrīkst virzīt naudas mediju un administratīvā vara, kas nodrošina tirgus un valsts darbības.
2. *Morāli-praktisko pareizības apgalvojumu apmaiņa un kritika.* Racionāli kritiskais diskurss paredz komunikācijas dalībnieku normatīvo apgalvojumu abpusēju kritiku ar nosacījumu, ka apgalvojumi nav dogmatiski, bet tie tiek pamatoti ar iemesliem.
3. *Refleksija.* Komunikācijas dalībniekiem kritiski jāizvērtē savas kultūras vērtības, pieņēmumi, intereses un sociālais konteksts, dodot priekšroku labākajam argumentam.
4. *Patiesums.* Katram komunikācijas dalībniekam ir jāmeģina atklāt visa informācija, kas saistīta ar pārspriežamo problēmu. Komunikācijas dalībniekam jāatklāj savus īstenos nodomus, intereses, vajadzības un vēlmes.
5. *Diskursa iekļautības un vienlīdzības princips.* Jebkuram komunikācijas dalībniekam, kuru skar kāds apgalvojums, ir tiesības izteikt un apšaubīt jebkuru pieņēmumu. Iekļautību var ierobežot nevienlīdzības ārpus diskursa, kuras izpaužas kā formāli un neformāli pieejas ierobežojumi. Iekļautību var ierobežot arī diskursa iekšienē esošās nevienlīdzības, ko nosaka komunikācijas dalībnieku vēlme dominēt diskursā un citu cīņa par to, lai viņu viedokļus dzirdētu.”¹⁵¹

Savā rakstā “Datorpastarpinātas komunikācijas un atklātības kritiska analīze” L.Dālbergs izvērtē interneta komunikatīvo potenciālu atbilstoši racionālās komunikācijas kontekstā.¹⁵² Dālbergs balstās uz interneta sociologu novērojumiem par komunikatīvajām praksēm virtuālajās diskusiju telpās, konkrēti – e-pastu sarakstos (*Listserv*), elektronisko ziņojumu dēļos (*bulletin boards*), tiešsaistes tērzēšanas grupās (*chat groups*) un daudzlietotāju vidēs (*MUD*). Viņaprāt, Hābermāsa

¹⁵⁰ Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid.

izvirzītie nosacījumi palīdz uzturēt idealizētu komunikācijas un uz demokrātijas standartu, pēc kura varētu izvērtēt dažādu komunikācijas formu atbilstību racionālās komunikācijas ideālam.

Pēc tā vai racionālas komunikācijas nosacījumi piepildās virtuālajās komunikāciju vidēs var noskaidrot – cik lielā mērā internets veicina racionālu komunikāciju. Kopumā interneta komunikācija ievirzīta, lai replicētu dažus racionāli kritiskās komunikācijas aspektus, tādēļ interneta komunikācija varētu paplašināt atklātību. Tomēr atsevišķi pētnieku novērojumi liecina, ka interneta komunikācija vēl neapmierina visus kvalitatīvos nosacījumus, kurus izvirza J.Hābermāss. Turpinājumā aplūkotas galvenās problēmas, kas saistītas ar interneta komunikācijas lomu racionālas atklātības uzturēšanā.

Pirmkārt, virtuālās telpas komercializēšanās apdraud publiskās komunikācijas autonomiju. Nav noslēpums, ka korporatīvais sektors cenšas iegūt interneta infrastruktūru un tā saturu, lai veidotu uz patēriņu balstītu virtuālās telpas modeli, kurā dominētu, galvenokārt, individualizētas komunikāciju formas – elektroniskās komercijas pakalpojumi, izklaides un biznesa komunikācija. Nekomerciālām vietnēm kļūst aizvien grūtāk piesaistīt jaunus dalībniekus, tomēr tās nav pilnīgi izzudušas. Dālbergs uzsver, ka šodien vēl ir sastopamas relatīvi autonomas diskusiju telpas. Tās meklējamas, piemēram, sociālo kustību interneta aktīvistu vietnēs.¹⁵³

Otrkārt, virtuālajās komunikāciju telpās ir vērojams refleksijas deficīts. To lielā mērā nosaka interneta diskusiju telpu tehnoloģiskās īpatnības un pastāvošās datora un lietotāja saskarnes (interfeisa) iespējas. Tiešsaistes rakstītā komunikācija parasti risinās ātrā tempā un ir daļēji asinhrona. No komunikācijas dalībniekiem tā prasa arī īsu reakcijas laiku, līdz ar to komunikācijas dalībnieki savā izteiksmē dod priekšroku īsinātiem teksta gabaliņiem (*bites*), nevis izvērstai argumentācijai. Virtuālo diskusiju pētnieks Villjams Millards (*William Millard*) uzskata, ka virtuālo diskusiju telpu dalībnieki ir pakļauti hroniskam *ekonomiskajam stresam*, kurš ietekmē viņu *psiholingvistiskos resursus* – laiku, naudu, uzmanību u.c. resursus, kurus viņš varētu

¹⁵³ Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.

veltīt savas pozīcijas paušanai.¹⁵⁴ Refleksiju apgrūtina arī tiešsaistes diskusijas dalībnieku nespēja pievērst uzmanību jau izteiktajiem viedokļiem un citiem dalībniekiem.¹⁵⁵ Tādējādi gadās atkārtot jau teikto, un interneta forumi pārtop vietās, kur “visi saka vienu un to pašu.” Džons Streks (*John Streck*) novērojis, ka tiešsaistes diskusiju gaitā tās dalībnieki stūrgalvīgi pieturas pie savām pozīcijām, neatsakoties arī no dogmātiskiem apgalvojumiem un personīgi aizvainojošiem izteikumiem. Izvēlēto gadījumu un pētījumu metodoloģisko atšķirību dēļ tomēr nevar vispārināt tiešsaistes komunikācijas negatīvo ietekmi uz refleksiju, jo daži pētnieki, piemēram, Jons Kacs (*Jon Katz*),¹⁵⁶ Hovards Reingolds (*Howard Rheingold*)¹⁵⁷ un Šerija Tērkla (*Sherry Turkle*)¹⁵⁸ ir novērojuši, ka diskusiju dalībnieki tomēr ir spējīgi uz refleksiju, konstruktīvām pārrunām un kompromisiem.

Treškārt, interneta komunikācijā dalībnieki neieklausās viens otrā un nerespektē dažādību. Publiski orientētā diskursā lielākas savstarpējās izpratnes panākšanai dalībniekiem būtu jāspēj iejusties vienam otra lomā. Te lielākā problēma ir interneta komunikācijas dalībnieku individuālās atbildības trūkums, kas lielā mērā saistīts ar cilvēka nespēju virtuālajā telpā identificēt sevi kā ķermenisku būtni vai izpausties kā savam īstajam es.¹⁵⁹ Pētnieki, kuri specializējušies elektroniskās komunikācijas psiholoģiskajos aspektos, uzsver, ka interneta komunikācija atšķiras no valodiskās komunikācijas, jo tā nesatur cilvēciskajai saskarei vajadzīgo nianšu spektru, siltumu un kontekstualitāti.¹⁶⁰ Telpisko un ķermenisko asociāciju trūkums rada no ķermeniskā es atsvešinātu identitātes formu, no kuras nevar prasīt atbildību.

¹⁵⁴ Millard, W.B. (1997) I Flamed Freud: A Case Study in Teletextual Incendiarism. In D.Porter (Ed.), *Internet Culture* (pp. 145-159). New York: Routledge. Citēts pēc: Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.

¹⁵⁵ Hill, K.A., Huges, J.E. (1998) *Cyberpolitics: Citizen Activism in the age of the Internet*. Lanham: Rowman & Littlefield.

¹⁵⁶ Katz, J. (1997) Birth of a Digital Nation. *Wired*, 5(4), pp. 49-52, 184-191.

¹⁵⁷ Rheingold, H. (1993) *The virtual community: homesteading on the electronic frontier*. Reading: Addison-Wesley Publishing.

¹⁵⁸ Turkle, S. (1995) *Life on the screen: Identity in the age of the Internet*. New York: Simon and Schuster.

¹⁵⁹ Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.

¹⁶⁰ Nguyen, D.T., Alexander, J. (1996) The coming of cyberspacetime and the end of the polity. In R.Sheilds (Ed.), *Cultures of internet: Virtual spaces, real histories, living bodies* (pp. 99-124) London: Sage. Citēts pēc: Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.

Dālbergs uzskata, ka individuālās atbildības trūkuma dēļ interneta apspriežu dalībnieki vai nu atsakās uz klausīt viens otru, uzsāk ķēgu karus (*flame wars*) vai arī vienkārši atstāj elektronisko diskusiju vidi.¹⁶¹ Interesanti, ka virtuālo komunikācijas telpu dažādību apdraud ne vien elektroniskās komunikācijas dalībnieku nespēja to pieņemt, bet arī viņu tieksme pēc virtuālo kopienu viendabības, pulcinot sev apkārt līdzīgi domājošos. Pastāv virtuālās kopienas, kuras biedriem palīdzējušas ar emocionālo atbalstu, biedriskumu un padomu. Tomēr šīs virtuālās kopienas ir salīdzinoši viendabīgas pēc dalībnieku sociālajām identitātēm, vērtībām un interesēm.¹⁶² Pēdējā laikā aizvien vairāk tīmekļa pakalpojumu izmanto personalizācijas iespējas. Sagaidāma, ka personalizēta tīmekļa satura pārliķošana vēl vairāk pastiprinās individualizācijas tendences un attālinās virtuālo telpu no reālajā atklātībā pastāvošās viedokļu dažādības.

Ceturtkārt, interneta komunikācijā ir grūti pārbaudīt informācijas patiesumu un komunikācijas dalībnieku identitāti. Virtuālās komunikāciju vides ne vien izšķīdina komunikācijas dalībnieku identitātes, bet arī palīdz veidot jaunas. Komunikācijas dalībnieka kontrole par savu identitāti virtuālajā telpā procesā ievērojami apgrūtina komunikācijas dalībnieku sniegtās informācijas ticamību un viņu patieso nodomu, interešu, vajadzību un vēlmju uztveršanu. Virtuālās identitātes veidošanās ir sarežģīts process, kurā par konstrukcijas materiāliem noder dalībnieka vārds/iesauka virtuālajā telpā (*nick*), rakstības stils, e-pasta adrese un dažādas vizuālās norādes (paraksti, moto, animācija, zīmējumi, video, fona attēli, ekrāntapetes u.c.). Tiesa gan, virtuālās identitātes enkurs lielākoties tiek izmests komunikācijas dalībnieka reālajā dzīvē, tādēļ saskarsmē dalībnieks mēdz to apzināti vai neapzināti atklāt.¹⁶³ Dālbergs uzskata, ka virtuālās identitātes izmantošana dažādās manipulācijās, jeb t.s. troļļošana (*trolling*) nav pārāk bieži izplatīta parādība, tomēr

¹⁶¹ Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.

¹⁶² Pie līdzīgiem secinājumiem pētīt politikās virtuālās kopienas nonākuši Hill, K.A., Huges, J.E. (1998) *Cyberpolitics: Citizen Activism in the age of the Internet*. Lanham: Rowman & Littlefield, kā arī Wilhelm, A.G. (1999) Virtual sounding boards: How deliberative is online political discussion? In B.N.Hague and B.D.Loader (Eds.), *Digital Democracy: Discourse and decision making in the information age* (pp. 154-178) London: Routledge.

¹⁶³ Par virtuālo identitāšu saikni ar reālo identitāti sk. Rafaeli, S., Sudweeks, F. (1997) Networked interactivity. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 2(4). Retrieved: 05.01.2008. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol2/issue4/rafaeli.sudweeks.html>, kā arī Donath, J.S. (1999) Identity and exception in the virtual community. In M.A.Smith and P.Collock (Eds.), *Communities in cyberspace* (pp. 29-59) London: Routledge. Citēts pēc: Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.

daudz ierastāka ir apzināta citu komunikācijas dalībnieku dezinformēšana, pašreklāma, provokācija, trivializēšana, tenkošana. Tomēr ikdienas komunikācijā interneta lietotāji jau ir iemācījušies atšķirt viltus informāciju, un arī izvērtēt tiešsaistes diskusiju argumentu kvalitāti. Ļoti plaši izplatīta problēma toties ir naida runa virtuālās identitātes aizsegā.¹⁶⁴

Visbeidzot, sociālās nevienlīdzības veicina izstumšanu no virtuālās komunikāciju telpas, bet pašā Interneta komunikācijas diskursā toni nosaka noteikti indivīdi un grupas. Iesaistīšanās elektroniskās spriešanas procesos prasa ne vien fizisku pieeju interneta infrastruktūrai, bet arī citu resursu kombināciju, no kuriem nozīmīgākie ir laiks, nauda un konkrētās kultūras un kopienas atbalsts interneta komunikācijai. Tā kā šāda resursu kombinācija vienmēr nav iespējama, interneta atklātībai mēdz piedēvēt elitāras īpašības. Tajā pašā laikā ļoti populāra tēma interneta socioloģijas pētījumos ir interneta komunikācijas vienādojošā, līdzsvarojošā jeb balansējošā funkcija. Uzskata, ka interneta komunikācija līdzsvaro sociālās hierarhijas un varas attiecības sabiedrībā, izdzēšot pārrunu dalībnieka sociālo identitāti. Tomēr, interneta komunikācija rada arī jaunas identitātes un sociālas hierarhijas. Zināms, ka tiešsaistes komunikācijas dalībnieki ar laiku iemanto noteiktu reputāciju. Saskaņā ar interneta psiholoģes Judītes Donatas (*Judith Donath*) pētījumiem, reputācija interneta komunikācijā veidojas no nosūtītā ziņojumu skaita, tiešsaistē pavadītā laika, tehniskās ekspertīzes, konsistences un uzticamības atbildēs citiem diskusijas dalībniekiem, grupas moderatora prakses un palīdzības jaunajiem diskusijas dalībniekiem.¹⁶⁵ Interneta aktīvisma pētnieks Tims Džordans (*Tim Jordan*) uzskata, ka tiešsaistes reputācijas ietekmē virtuālās telpas komunikācijas procesus un rada jauna veida varu, jeb t.s. kibertelpas varu, jeb kibervaru.¹⁶⁶ Kibervara var izpausties trijos veidos – kā komunikācijas dalībnieku uzmanības monopolizācija, kontrole par komunikācijas dienaskārtību un aizskarošu ziņojumu rakstīšana. Šīs varas izpausmes traucē racionālas komunikācijas attīstībai. L.Dālbergs uzskata, ka šajā ziņā visbīstamākā ir dažu interneta komunikācijas dalībnieku mēģinājumi monopolizēt uzmanību, rakstot daudz ziņu, savukārt ķengas parasti atbaida daudzus potenciālos virtuālos diskusijas dalībniekus.

¹⁶⁴ Par naida runu virtuālajā telpā sk.: Erickson, J. (1998, October 2) www.politics.com. *AsiaWeek*, pp. 42-49.

¹⁶⁵ Donath, J. S. (1999) Identity and deception in the virtual community. In M.A.Smith and P.Kollock (Eds.), *Communities in cyberspace* (pp. 29-59). London: Routledge.

¹⁶⁶ Jordan, T. (1999) *Cyberpower: The culture and politics of cyberspace and the Internet*. London: Routledge.

Interneta komunikācijas diskursa toni nosaka arī rakstīto ziņu stils. Sjūzanas Heringas (*Susan Herring*) veiktā interneta politisko komentāru un ziņu satura analīze liecina, ka komentāri parasti ir stereotipizējoši. Tie paspīlgtina un hiperbolizē pastāvošās sociālās un seksuālās identitātes.¹⁶⁷ Interneta komentāru formāts vairāk atbilst vīrieša izteiksmes stilam, un interneta komunikāciju vide atalgo tos, kuri seko šim stilam.¹⁶⁸ S.Heringas pētījumā vīriešu internetu komentāru stilā ir jūtama orientācija uz apkārtējām problēmām, uzstājība, sāncensīgums, sarkasms un pašapliecināšana, bet sieviešu interneta komentāri parasti ir īsāki, izriet no personiskās pieredzes, jautājoši, iepriekš labi pārdomāti, aizbildinoši un atbalstoši.¹⁶⁹

Noslēdzot analīzi par interneta komunikācijas atbilstību J.Hābermāsa izvirzītajiem nosacījumiem racionālai demokrātiskai komunikācijai jāatzīst, ka interneta komunikācija kopumā ir virzīta uz racionālu komunikācijas modeli, bet komunikācijas un diskursa kvalitāte krietni atpaliek no vēlamās. Virtuālās telpas komercializēšanās mazina interneta atklātības autonomiju, interneta pārrunās vērojams refleksivitātes deficīts; komunikācijā iesaistītie dalībnieki neieklausās viens otrā un nerespektē dažādību; ir grūti pārbaudīt informācijas pareizību un noteikt komunikācijas dalībnieku patieso identitāti un nolūkus. Internets arī rada jaunas sociālās nevienlīdzības, kas veicina atsevišķu dalībnieku izstumšanu no komunikāciju telpas.

Interneta komunikācijas kvalitātes uzlabošanai L.Dālbergs izvirza trīs uzdevumus: (1) jaunu komunikācijas tehnoloģiju lietojumu attīstīšanu, (2) interneta komunikāciju regulējošo normatīvo sistēmu, t.sk. arī t.s. tīkla etiķetes ieviešanu un (3) interneta diskusiju telpu pārvaldīšanu, t.sk. arī moderēšanu.¹⁷⁰ Dālbergs uzskata, ka informācijas un komunikāciju tehnoloģiju lietojumi un programmu nodrošinājums var veicināt kritiskā-racionālā diskursa attīstību virtuālajās diskusiju telpās. To varētu

¹⁶⁷ Hall, K. (1996) Cyberfeminism. In S.C.Herring (Ed.), *Computer-mediated communication: Linguistic, social and cross-cultural perspectives* (pp. 147-170). Amsterdam: John Benjamins.

¹⁶⁸ Par dzimuma ietekmi uz ziņu un komentāru stilu un saturu sk. Herring, S.C. (1996) Posting in a different voice: Gender and ethics in computer-mediated communication. In C.Ess (Ed.), *Philosophical approaches to computer-mediated communication* (pp. 115-145). Albany: State University of New York un Herring, S.C. (1999) The rhetorical dynamics of gender harassment on-line. *The Information Society*, 15(3), pp. 151-167.

¹⁶⁹ Herring, S.C. (1996) Posting in a different voice: Gender and ethics in computer-mediated communication. In C.Ess (Ed.), *Philosophical approaches to computer-mediated communication* (pp. 115-145) Albany: State University of New York.

¹⁷⁰ Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.

panākt caur optimālu sinhrono un asinhrono komunikācijas formu balansu virtuālajās diskusiju vidēs, komunikācijas dalībnieku izteikto viedokļu pārskatāmības nodrošināšanu un citiem paņēmieniem. Pēc Dālberga domām būtu jāpaplašina arī tīkla etiķete, jo esošā etiķete ir vērsta galvenokārt uz “agonisko diskursa formu izskaušanu.”¹⁷¹ Uzlabotajai tīkla etiķetei un interneta forumu pārvaldīšanas praksei ir jāklūst par interneta komunikācijas normatīvo ietvaru, ar nosacījumu, ka pati etiķete un forumu pārvaldības principi veidotos kā racionālās komunikācijas spriedumu iznākums.

Šī rekomendācija L.Dālberga rakstā skar nozīmīgu tēmu, kas saistīta ar cilvēku kontroli pār dažādu informācijas komunikācijas tehnoloģiju un sistēmu tapšanas procesu, tajā skaitā šo tehnoloģiju darbības pamatprincipiem, mērķiem, dizainu un konsekvencēm. Tehnoloģijas sociālajos procesos var būt gan pārmaiņu iniciatori, gan arī šo pārmaiņu objekti, kurus noteiktos kontekstos indivīdi mēdz vai nu pasīvi pieņemt, vai arī modificēt un pielāgot. Ir svarīgi, lai diskusija par IKT ietekmi uz atklātību netiktu reducēta vienīgi līdz tehnoloģiju instrumentālajai funkcijai. Tas nozīmē, ka IKT nevar uztvert vienīgi kā instrumentus noteiktu mērķu sasniegšanai, nediskutējot par mērķiem, kuri būtu jāsasniedz.

1.4. Sadalītā atklātība

No līdzšinējās diskusijas par interneta komunikācijas ietekmi uz atklātību, var secināt, ka atklātību komunikācijas diferenciacijas apstākļos vairs nevar pilnīgi izprast kā monolītu veidojumu. Tādēļ atklātībā vērojama liela iekšējā dažādība, kas saistīta ar modernās sabiedrības pieaugošo funkcionālo specializāciju, kā arī ar tehnoloģiskajām inovācijām.

Atklātībā izteiktas ir dažas sabiedriski nozīmīgas tēmas, ap kurām koncentrējas t.s. *specializētas publikas* (literārā, zinātniskā, reliģijas, mākslas, feministu, “alternatīvās”), kā arī tie cilvēki, kuriem nozīmīga ir kāda no sabiedrības funkcionālajām sistēmām (veselības aprūpe, sociālā labklājība, vide, izglītība). Publikas atšķiras arī pēc to iekšējās organizācijas sarežģītības, komunikācijas intensitātes un attāluma. Ielas, laukumi un kafejnīcas ir mājvieta *epizodiskajām*

¹⁷¹ Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.

publikām un *organizētajām* publikām – koncertiem, prezentācijām, teātra izrādēm, draudžu sanāksmēm, partiju kongresiem. Atklātību veido arī dažādās pasaules vietās izkaisītās *abstraktās* lasītāju, klausītāju un skatītāju publikas, kuras iespējams sasniegt ar moderno komunikācijas tehnoloģiju palīdzību.¹⁷² Komunikācijas dalībnieku, stilu un žanru dažādība rada īpašus sociālos, ekonomiskos un komunikatīvos nosacījumus interneta komunikācijas dalībniekiem, kuri ne vienmēr atbilst racionālās komunikācijas nosacījumiem.

Atklātības teorētiķi ir reaģējuši uz šīm izmaiņām un radījuši dažādas atklātības konceptualizācijas. Līdzīgi kā L.Benets un R.Entmans, kuri piedāvāja nošķirt formālās un neformālās politiskās komunikācijas sfēras, arī citi atklātības teorētiķi ir piedāvājuši ieviest atklātībā sava veida “darba dalīšanu.”¹⁷³ Tā, piemēram, Nensija Freizere nošķir *mīksto* (*soft*) un *stipro* (*strong*) atklātības dimensiju, kurā *stiprajai* atklātībai ir daudz lielāka ietekme uz sabiedrisko domu.¹⁷⁴ Savukārt, Pīters Bernhards (*Peter Bernhard*) rakstot par pārnacionālo atklātību Eiropas Savienībā, izšķir publisko komunikāciju, jeb publisko diskursu, kurā ietilpst masu mediji, publiski notikumi un demonstrācijas, un apspriežu, jeb deliberatīvo atklātību (*deliberative public sphere*), kurā norisinās racionāli argumentācijas procesi.¹⁷⁵ Bernhards uzskata, ka publiskajā komunikācijā ir vērojamas ekspresīvas, afektīvas un estētiskas komunikācijas izpausmes, kuras veicina atklātības vitalitāti, provocē jaunas idejas un argumentus, bet apspriežu atklātībā notiek politiskajā sistēmā sastopamo izteikumu, argumentu un faktu pamatošana. Publiskā komunikācija Bernhardam ir saistīta ar apspriežu atklātību līdzīgi kā dzīvespasaule ir saistīta ar sistēmu, taču šajā gadījumā abas dimensijas ir viennozīmīgi uzskatāmas par dzīvespasaules sastāvdaļu. Līdzīgus modeļus savos darbos piedāvā arī Marianna Van de Stīga (*Marianne Van de Steeg*) un Eriks Eriksens (*Erik Eriksen*). Van de Stīga nošķir empīrisko atklātības diskursu, kuru veido mediju vēstījumi no normatīvā atklātības jēdziena, kas atspoguļo tā jūtību,¹⁷⁶ bet

¹⁷² Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy.* Cambridge: The MIT Press, pp. 373-4.

¹⁷³ Rasmussen, T. (2007) *Two Faces of the Public Sphere. The Significance of Internet Communication in Public Deliberation.* Conference paper presented at Symposium “Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions. 5-6 Oct, 2007. Political Science Faculty, University of Florence, Italy.

¹⁷⁴ Fraser, N. (1992) *Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy.* In C.Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere* (pp. 109-142) Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁷⁵ Bernhard, P. et. al. (2005) *National and trans-national public spheres: the case of the EU.* *European Review*, 13(1), pp. 139-60.

¹⁷⁶ Van de Steeg, M. (2002) *Rethinking the Conditions for a Public Sphere in the European Union.* *European Journal of Social Theory*, 5(4), pp. 499-519.

E.Eriksens nošķir politisko atklātību, kuru veido parlamentārās debātes, no neinstucionalizētas atklātības, kurā viedokļus veido eksperti, politikas veidotāji un starptautiski aktieri.¹⁷⁷

Minētie atklātības daļējumi ir mēģinājums rast vietu dažādām kultūras izpausmēm, afektīvajai komunikācijai, pseido-individuāliem un pseido-publiskiem apgalvojumiem, kurus veicina interneta komunikācija. Vienlaikus vērojama vēlme saglabāt saikni ar pārrunu procesiem, kas atbilstu komunikatīvās racionalitātes nosacījumiem. Daļīts atklātības redzējums ir mazāk pretenciozs pret publisko komunikāciju, jo komunikācijas dalībnieku izpausmju dažādība tiek augstu vērtēta iekļaujošās atklātības vārdā. Tomēr nopietns izaicinājums atklātības teorētiķiem ir panākt dažādu atklātības struktūru savienošānu, lai vēstījumi spētu pārceļot starp dažādām publikām un tie atbalsotos sabiedriskajā domā. Te nozīmīga loma ir medijiem, kuri palīdz ievākt, izvērtēt un izplatīt atklātībā cirkulējošo informāciju.

Lai labāk izprastu atklātības struktūru mijiedarbību, jāpievēršas paša J.Hābermāsa uzskatiem par komunikatīvo varu, kas izklāstīti viņa 1992. gadā publicētajā darbā "Faktiskais un validitāte."¹⁷⁸ Šajā darbā Hābermāss izveido sistēmu, kura ierobežo administratīvās varas izplešanos un piešķir normām leģitimitāti. Sistēmas pamatā ir atklātības daļējums starp *centrālo atklātību* un *perifēro atklātību*. Centrālo atklātību veido t.s. administrācijas kompleksi, tieslietu sistēma un demokrātiska sabiedrības domas veidošana parlamentārajā sistēmā. Tā ir pakļauta formālajai likumdošanai un spējīga uz *ričību*, virzot apstiprināšanai aktuālus politiskās dienas kārtības jautājumus.¹⁷⁹ *Perifēro atklātību* veido nevalstiskās pilsoniskās sabiedrības asociācijas, kuras nodrošina dzīvespaušālei nepieciešamās komunikāciju struktūras un novirza centrālajai atklātībai indivīdu privātajā sfērā uzkrātās politiski nozīmīgās problēmas. Hābermāsam perifērā atklātība nav tikai institūcija, organizācija vai normatīvs ietvars, kas paredz noteiktu regulējumu un

¹⁷⁷ Eriksen, E.O. (2005) An Emerging European Public Sphere. *European Journal of Social Theory*, 8(3), pp. 341-63.

¹⁷⁸ Vācu valodā izdots darbs ir Habermas, J. (1992) *Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats*. Frankfurt. Kā pamata avots šajā promocijas darbā izmantots šī darba angļiskais tulkojums Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press.

¹⁷⁹ Hābermāss uzskata, ka centrālajai atklātībai raksturīga zināma iekšējā dažādība, ko nosaka tās organizacionālā kompleksitāte un ričības spēja. Šajā ziņā pastāv atšķirības starp parlamentāro un administratīvo kompleksu. Parlamentārais komplekss ir atvērtāks problēmu uztveršanā, taču tas nepārspēj sacensties ar administratīvā kompleksa lielo ričības spēju. Centrālās atklātības nomalē atrodas dažādas pašpārvaldes organizācijas, piemēram, universitātes, profesionālās asociācijas. Sk. Bernard, P. Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms*. London: Verso, p. 355.

kompetences. Atklātība ir vispārīgs sociāls fenomens – *tīkls*, kas nodrošina informācijas un viedokļu komunikāciju.¹⁸⁰ Šis tīkls savieno dažādus sabiedriskos veidojumus.¹⁸¹ Administratīvās varas ierobežošana notiek tad, ja politiskie jautājumi vispirms tiek apspriesti perifērajā atklātībā un tikai pēc tam virzīti apspriešanai parlamentārajā dienaskārtībā. Tādēļ atklātību nebūtu jāuzskata vienīgi par parlamentārās kontroles veidojumu. Tā ir arēna, kas aptver parlamentāro un administratīvo kompleksu un ģenerē normatīvus uzstādījumus, kuri ietekmē politisko sistēmu. Perifērās atklātības funkcija ir nodrošināt nepiespiestu komunikāciju plašā dalībnieku lokā, lai tie varētu artikulēt problēmu situācijas, kolektīvās identitātes un vajadzības.¹⁸² Demokrātijās atklātība palīdz identificēt, tematizēt, aktualizēt un sniegt ieteikumus problēmu risināšanai. Perifērā atklātība pilda demokrātisko signālfunkciju, tomēr tā pati nav spējīga atrisināt daudzas problēmas. Tādēļ šīs problēmas tiek nodotas centrālajai atklātībai un parlamentārajam kompleksam, kuriem ir augstāka rīcībspēja.¹⁸³ Perifērās atklātības mijiedarbība uz politisko sfēru ir nepieciešama, lai publika varētu sekot līdzī sabiedrisko problēmu risināšanai. Tiesa, perifērajai nevajadzētu apdraudēt centrālās atklātības autonomiju, ja vien politiskie lēmumi nav leģitīmi.

Politiskās sfēras un atklātības mijiedarbība var norisināties trijos veidos. Parasti jautājumus ierosina politiskie līderi vai valsts amatpersonas, kuri piedāvā politiskajai sistēmai savus priekšlikumus. Šajā gadījumā plašāka publika bieži vien tiek izslēgta no lēmumu pieņemšanas vai arī tās ietekme uz lēmumu pieņemšanu ir nenozīmīga. Otrajā gadījumā iniciatīva rodas politiskās sistēmas iekšienē, bet tās virzītājiem jāiegūst atklātības grupu atbalsts, lai šo iniciatīvu varētu ieviest. Tikai trešajā gadījumā iniciatīva pilnībā dzimst pilsoniskajā sabiedrībā. Lai šo iniciatīvu varētu uztvert politiskā sistēma, tai vispirms jāgūst plašs sabiedrības un sociālu grupu atbalsts. Mūsdienās vairums iniciatīvu rodas politiskās sistēmas centrā, un to vadīšanā noteicošā loma ir valdības līderiem un administratīvajam kompleksam.¹⁸⁴ Tieši tādēļ

¹⁸⁰ Interesanti, ka Hābermāss pats arī lieto apzīmējumu “tīkls.” Šis apzīmējums vedina meklēt analogijas ar interneta komunikāciju, kuras pamatā arīdzan ir tīkls. Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms*. London: Verso, p. 360.

¹⁸¹ Hābermāsa vēlinajos darbos atklātība tiek aplūkota kā iekšēji diferencēts veidojums ar diezgan sarežģītu iekšējo struktūru. Atklātību veido t.s. *epizodiskās publikas*, (sastopamas kafejnīcas vai uz ielas), *gadījuma publikas* (pasākumi, prezentācijas koncerti, partiju kongresi), *abstraktās publikas*, kuras veido visas pasaules lasītāji, klausītāji un skatītāji.

¹⁸² Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms*. London: Verso, p. 308.

¹⁸³ *Ibid.*, 360.

¹⁸⁴ Šādus atklātības un politiskās sistēmas mijiedarbības scenārijus aprakstījis Rodžers Kobs (*Roger Cobb*) un kolēģi. Sk. Cobb, R. et. al. (1976) *Agenda Building as a Comparative Political Process*. *American Political Science Review*, 70(1), pp. 126-138.

masu mediji vairāk pievēršas administratīvā kompleksa “informācijas ražotājiem,” jo caur viņiem iespējams uzzināt vairāk par centrālajā atklātībā cirkulējošajām iniciatīvām. Hābermāss uzskata, ka atklātības centralizācija neglābjami pazemina publiskās komunikācijas diskursīvo līmeni. Perifērās atklātības struktūru izslēgšana no publiskās komunikācijas procesiem vājina dzīves pasaules spontanitāti un atklātības dalībnieku spriestspējas kritisko potenciālu, kas, Hābermāsaprāt, rodas vienīgi valodiskās komunikācijas ceļā.

Lai veicinātu komunikatīvos procesus perifērajā atklātībā, Hābermāss mīkstina savos agrīnajos darbos pausto masu mediju kultūras kritiku un visas cerības liek uz iedzīvotāju spēju kritiski interpretēt mediju vēstījumus.¹⁸⁵ Hābermāss atzīst, ka masu medijiem var būt arī veicinoša loma komunikācijas nodrošināšanā no/uz centrālo atklātību. Tomēr tie nespēj nodrošināt autonomu, nefiltrētu un neformālu divvirzienu komunikācijas plūsmu. Līdz ar to, likumsakarīga šķiet tieši interaktīvo mediju iespēju izmantošana perifērās atklātības komunikatīvo procesu veicināšanā.

Hābermāsa dalītā atklātības forma saskan arī ar viņa priekšstatiem par komunikācijas saturu. Te viņš iezīmē divus paralēlus diskursus – *morālo un ētiski eksistenciālo diskursu*. Morālā diskursa mērķis ir rast neitrālu pamatu kopīgu lēmumu pieņemšanai par kolektīvi saistošiem jautājumiem. Morālais diskurss izvirza pretenzijas uz universālām taisnīguma normām, un tā galvenais jautājums ir – kas sabiedrībai kopumā būtu jādara. Turpretī, ētiski eksistenciālais diskurss ietver indivīdu uzskatus par vērtībām un normām, pēc kurām jādzīvo viņu privātā dzīve. Šī diskursa galvenais jautājums ir, ko nozīmē laba dzīve katram atsevišķam indivīdam vai arī grupai, kurai viņš jūtas piederīgs. Svarīga ētiskā diskursa funkcija ir savstarpējas izpratnes gaisotnes nodrošināšana diskusijas dalībnieku starpā. Lai arī abi diskursi ir analītiskas kategorijas, nevar noliegt, ka nošķirums starp sabiedrisko un privāto labumu kļūst problemātisks, palielinoties etnisko un reliģisko grupu, subkultūru un dzīves stilu plurālismam. Vēloties stiprināt komunikatīvās racionalitātes lomu kolektīvo lēmumu pieņemšanā mūsdienu demokrātijās, Hābermāss lielāku nozīmi kolektīvi saistošu normu veidošanai savos darbos piešķīris tām vērtībām un argumentiem, kuri cirkulē morālajā diskursā. Ētiskajā diskursā ieslēgtie kulturāli

¹⁸⁵ Hābermāss atsaucas uz pētījumiem par mediju ietekmi uz cilvēka uztveri, kuri uzsver iedzīvotāju spēju kritiski izvērtēt vēstījumus un pieņemt lēmumus. Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, pp. 377-8.

nosacīti validitātes uzstādījumi nevar iegūt universālu normu statusu, jo tos nevar pamatot racionālā argumentācijā. Līdz ar to, atklātībā vairs nav vietas marģinalizētām privātu indivīdu un grupu interesēm. Par ētiskajā diskursā ieslēgto feminisma un etnisko minoritāšu balsīm Hābermāss izpelnās kritiku no feminisma teorētiķiem. Visvairāk tie kritizē Hābermāsa publiskā un privātā nošķirumu. Tā, piemēram, Seila Benhabiba (*Seila Benhabib*) atgādina, ka “publiskā” un “privātā” kategorijas vēsturiski konstruētas, lai mērķtiecīgi izstumtu noteikus jautājumus no publiskās apspriešanas vispārējās patriarhālās ideoloģijas interešu vārdā.¹⁸⁶ Tomēr nevar piekrist, ka Hābermāss pilnībā noniecinātu ētiskā diskursa nozīmi atklātības veidošanā. Nozīmīga ētiskā diskursa funkcija ir savstarpējās sapratnes uzturēšana diskusijas dalībnieku starpā. Privātās dzīves sfēru komunikāciju plūsmas palielina arī pilsoniskās sabiedrības jūtīgumu dažādu problēmu savlaicīgā identificēšanā, jo zināms, ka sabiedriskās problēmas visuzskatāmāk atspoguļojas tieši personiskajās dzīves pieredzēs.¹⁸⁷ Jāatgādina, ka mūsdienu atklātībai nozīmīgu tēmu (ekonomiskās pasaules kārtības, imigrācijas un multikulturālisma) primārie virzītājspēki bijuši nevis politiskā un administratīvā kompleksa struktūras, bet gan intelektuāļi, aktīvi pilsoņi, pašpasludinātu interešu aizstāvji. Ētiskā diskursa komunikāciju plūsmas ļauj efektīvāk savienot izklaidēto publikas kritisko potenciālu, palielinot sabiedrības ietekmi uz institucionalizēto sabiedriskās domas un gribas veidošanos masu medijos. Hābermāss uzskata, ka neformālā komunikācija palīdz izjaukt populistisko līderu vadītu masu organizāciju veidošanos, pasargājot viedokļu plurālismu un kritisko spriestspēju, kas nepieciešami liberālas atklātības eksistencei.¹⁸⁸ Hābermāsa vēlinajos darbos indivīdu privātās un publiskās dzīves telpas tiek aplūkotas ciešā saistībā. Viņš uzskata, ka atklātībai būtu jāuzņem impulsi no privātās sfēras caur biezu sociālu tīklojumu, kuru veido ģimenes, paziņas, kaimiņi un kolēģi. Nonākot atklātībā, individuālās dzīves pieredzes sastopas ar citām dzīves pieredzēm, un tiek sintezēta sabiedriskā doma.

Galvenā atšķirība starp publisko un privāto komunikāciju Hābermāsa izveidotajā sistēmā saistīta ar komunikācijas dažādajām funkcijām. Publiskajā

¹⁸⁶ Sk., piemēram Benhabib, S. (1992) *Models of Public Space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition and Jürgen Habermas*. In C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere* (pp. 73-98). Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁸⁷ Hābermāss uzskata, ka “indivīdu privātajai dzīvei līdzīgi reliģijai, mākslai un literatūrai piemīt īpaša eksistenciāla valoda, kurā sociālas problēmas tiek izvērtētas privātās dzīves vēstures kontekstā.” Tādēļ atklātības problēmas sākotnēji gandrīz vienmēr tiek artikulētas kā privātās dzīves pieredzes. Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, p. 381.

¹⁸⁸ Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, p. 382.

atklātībā, kur toni nosaka morālais diskurss, individuālais viedoklis tiek pārvērsts publiskā viedoklī un novadīts politiskajai sistēmai viegli uztveramā veidā. Savukārt, indivīdu privātajā komunikācijā dominē ētiski eksistenciālais diskurss, kurš nodrošina atklātības sociālo un kulturālo fonu, piedāvājot tai idejas, jaunus domāšanas, komunikācijas un varas veidus.¹⁸⁹

Hābermāsa un citu atklātības teorētiķu sniegtajos atklātības redzējumos var pamanīt daudzus līdzīgus vai savstarpēji papildinošus elementus. Sintezējot līdzšinējās atziņas var izveidot atklātības ideāltipus, kuri palīdzētu labāk izprast atklātību jauno komunikāciju tehnoloģiju laikmetā.¹⁹⁰ Nozīmīgu ieguldījumu ideāltipa konstruēšanā jau sniedzis T.Rasmusens. Ņemot par pamatu Hābermāsa iestrādes, viņš piedāvājis veidot formālo un neformālo atklātības dimensiju, jeb *stipro (strong)* un *maigo (soft)* atklātību. Lai pilnveidotu šo ideāltipu, būtu skaidrāk jāformulē atklātības dimensiju galvenās funkcijas un jānoskaidro to raksturīgās izpausmes. Būtu jānovērtē to atbilstība racionālajai komunikācijai, ietekmei uz sabiedrisko domu, jānoskaidro atklātības teritoriālās robežas, raksturīgākās komunikācijas formas, to izpausmes un saistība ar politisko sfēru dienas kārtības veidošanā.

Maigās atklātības procesu dinamiku vislabāk raksturo Hābermāsa ētiski eksistenciālais diskurss – “drāmas, aģitācijas un kaislību lauks.”¹⁹¹ Tajā tiek apspriesti jautājumi, kas ir saistīti gan ar reliģiju, gan arī ar citām vērtībām un pārlicībām, kuras ir grūti pārrunāt un modificēt morālā diskursa ietvaros. Tajā nav arī efektīvu mehānismu, kuri veicinātu konsensusa panākšanu. Tādēļ, komunikācija *maigajā* atklātībā kopumā neatbilst racionālās komunikācijas saskares nosacījumiem. *Maigajā* atklātībā komunikāciju nodrošina personālie un vidējie mediji. Lielais komunikācijas dalībnieku skaits, dažādie mediju formāti un izpausmes formas neļauj *maigās*

¹⁸⁹ Interneta komunikācijā šis jaunais varas veids varētu būt t.s. *kibervara*, kuru interneta lietotāji iegūst dažādos veidos, piemēram, caur kvalitatīviem komentāriem un padomiem tiešsaistes diskusijās.

¹⁹⁰ Ideāltips veidojas no vairākām kāda fenomena raksturīgajām īpašībām, tomēr tas ne vienmēr atbilst visām šī fenomena īpašībām. Ideāltips ietver noteiktus elementus, kuri ir kopīgi kādam fenomenam lielākajā daļā gadījumu. Tas nekādi neattiecas uz šī fenomena ideālo formu vai ideālām īpašībām. Sociālajās zinātnēs ideāltipu bieži vien saista ar Maksu Vēbera (*Max Weber*) vārdu, kurš ar ideāltipu palīdzību centās ieviest sociālās realitātes haosā zināmu kārtību. Vēbers rakstīja: “Ideāltips veidojas, vienpusēji izceļot vienu vai vairākus uzskatus. Tajā tiek sintezēti daudzi izklaidēti, vairāk vai mazāk klātesoši vai arī klāt neesoši fenomeni.” Weber, M. (1997) *The Methodology of the Social Science*. In E.Shils, H.Finch (Eds.), New York: Free Press, 88.

¹⁹¹ Rasmussen, T. (2007) Two Faces of the Public Sphere. The Significance of Internet Communication in Public Deliberation. Conference paper presented at Symposium “Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions. 5-6 Oct, p. 17.

atklātības komunikāciju viennozīmīgi pieskaitīt pie privātās vai pie publiskās komunikācijas.¹⁹² *Maigajā atklātībā* nepastāv arī efektīvi interešu savācējmehānismi, kuri ļautu attēlot individuālās izteiksmes plašākam novērotāju lokam. Tādēļ *maigās* atklātības galvenā funkcija ir veidot atklātības sociālo un kultūras fonu, rosinot idejas, jaunus domāšanas, komunikācijas un varas veidus. Kopumā *maigā* atklātība atbilst Hābermāsa aprakstītajai perifērajai atklātībai, kura uzkrāj un novirza centrālajai atklātībai indivīdu privātajā sfērā uzkrātās politiski nozīmīgās problēmas. *Maigās* atklātības robežas pārsniedz nacionālās atklātības robežas, jo jaunās komunikācijas tehnoloģijas ļauj savienot informācijas avotus visā pasaulē. Tās ļauj iesaistīties nacionālā atklātībā arī tiem iedzīvotājiem, kuri fiziski atrodas ārpus savas valsts robežām.

Stiprās atklātības galvenā funkcija ir nodrošināt individuālo viedokļu pārvēršanu sabiedriskajā domā un tās novadīšanu politiskajai sistēmai tai viegli uztveramā veidā. Sabiedrisko domu veido sabiedrības atbalsts publiski izteiktiem viedokļiem, apspriežamo jautājumu raksturs, kā arī pats sabiedriskās domas tapšanas process. Sabiedriskās domas tapšana iesākas ar individuālo viedokļu publiskošanu. Viedokļu publiskošanas gaitā tie tiek vispārināti un atdalīti no specifiskām personām un kontekstiem. Līdz ar konteksta un argumenta vispārinājumiem, sabiedriskās domas veidotāji arī atsakās no tehniski sarežģītiem terminiem un cenšas vienkāršot jautājuma būtību.¹⁹³ Tādā veidā izdodas paplašināt diskusijā ieinteresēto personu loku. *Stiprās* atklātības spēlētāji ir ziņu aģentūras, reportieri, masu mediji un sabiedriskās domas līderi. Tie apkopo argumentus, viedokļus un vērtējumus un sakārto tos pēc publikas atsauksmēm. Visvairāk atsauksmju ieguvušie viedokļi un uzstādījumi atbalsojas sabiedriskajā domā. Sabiedriskās domas veidošanās process nav iedomājams bez efektīviem privāto interešu savākšanas, apkopošanas, vispārināšanas un publiskošanas mehānismiem. Šie mehānismi var darboties pateicoties publiskās komunikācijas standartiem, vienotiem mediju formātiem un relatīvi mazam sabiedriskās domas veidotāju skaitam. Pateicoties komunikācijas standartizācijai un izteiktai orientācijai uz morālo diskursu, *stiprās* atklātības vēstījumi ir viegli uztverami un saprotami politiskajai sistēmai. Masu mediju sistēmu veidošanās īpatnību dēļ *stiprā* atklātības

¹⁹² Komunikācijas dalībniekiem internetā zināmā mērā ir zināmas iespējas ietekmēt vēstījuma publiskumu, daloties tajā ar vienu, dažiem vai vairākiem saņēmējiem. Taču kontrole par publiskumu praksē ir diezgan ierobežota, ņemot vērā digitālā formāta informācijas lielo "mobilitāti" un "reprodukcijas spēju", kā arī joprojām neskaidro digitālās informācijas tiesisko regulējumu.

¹⁹³ Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, pp. 361-2.

dimensija vēsturiski saglabājusi ciešu saistību ar nacionālo mediju telpu. Sabiedriskās domas veidošanas procesu *stiprajā* atklātībā var kritizēt par to, ka tas nav pilnīgi autonomas no ekonomiskās un politiskās varas. *Maigās* atklātības dimensijā komunikācijas dalībnieku skaits ir lielāks nekā *stiprajā* atklātībā. Tajā nepastāv efektīvi mehānismi privātu viedokļu vispārināšanai un pārvēršanai sabiedriskajā domā. Tādēļ *maigās* atklātības vēstījumi ir grūtāk uztverami politiskajai sistēmai. *Stiprās* un *maigās* atklātības dimensiju galvenās atšķirības parādītas 1. tabulā.

1. tabula. *Stiprās* un *maigās* atklātības dimensijas attēlojums dažādu autoru darbos.

	<i>Stiprā dimensija</i>	<i>Maigā dimensija</i>
Galvenās funkcijas	Individuālais viedoklis tiek pārvērsts sabiedriskajā domā un novadīts politiskajai sistēmai viegli uztveramā veidā.	Individuālie viedokļi veido atklātības sociālo un kulturālo fonu, rosinot idejas, jaunus domāšanas, komunikācijas un varas veidus.
Diskurss	Atbilst Hābermāsa morālajam diskursam (T.Rasmusens).	Atbilst Hābermāsa ētiski eskistenciālajam diskursam (T.Rasmusens).
Atbilstība racionālajai komunikācijai	Neatbilst racionālās komunikācijas strukturālajiem nosacījumiem par autonomiju no ekonomiskās un politiskās varas.	Neatbilst racionālās komunikācijas saskares nosacījumiem.
Ietekme uz sabiedriskās domas veidošanos	Liela ietekme uz sabiedrisko domu (N.Freizere).	Maza ietekme uz sabiedrisko domu (N.Freizere).
Teritoriālās robežas	Nacionāla (P.Bernhards).	Pārnacionāla, reģionāla, globāla (P.Bernhards).
Komunikāciju modeļi	Masu mediji, publiskā komunikācija, “publiskais diskurss”, “publiski notikumi” un demonstrācijas (P.Bernhards).	Personālie un vidējie mediji, “pseido-publiska / pseido-privāta komunikācija” (P.Bernhards).
Dienaskārtības veidošana un saistība ar politisko sistēmu	Homogenizācijas tendences mediju formātos un dienaskārtības veidošanā. Viegli uztverama politiskajai sistēmai (T.Rasmusens).	Diferenciācija mediju formātos. Nav vienotas dienaskārtības. Grūti uztverama politiskajai sistēmai (T.Rasmusens).
Dalībnieki	Mazs dalībnieku skaits	Liels dalībnieku skaits.

Redzams, ka atklātības dimensijas atšķiras pēc to iekšējās uzbūves, komunikatīvajiem nosacījumiem un pēc to funkcijām atklātībā. *Stiprā* un *maigā* atklātības dimensija iezīmē divus līdzās pastāvošus komunikācijas režīmus. To darbības nosacījumi ir atšķirīgi, tomēr skaidru robežšķirtni starp tiem novilkt nevar, jo internets veicina vēstījumu pārraidi abās dimensijās. Tomēr daudzi populārākie interneta lietojumi, piemēram, individuālo emuāru portāli, diskusiju telpas un sociālo

tīklu portāli, ir *maigās* atklātības izpausmes. Savukārt, valdības informācijas sniegšana internetā un ziņu pārpublicēšana interneta ziņu portālos atbilst *stiprās* atklātības komunikatīvajam režīmam.

Līdz ar atklātības diferencēšanos mūsdienu sabiedrībās, atklātības *maigās* un *stiprās* dimensijas būtu jāsaista, lai nodrošinātu lielāku komunikatīvo varu un viedokļu dažādību mūsdienu demokrātiskajā politikā. Šajā ziņā interneta komunikācijai varētu būt nozīmīga loma atspoguļojot tēmas, viedokļus un zināšanas, kas dažādās izpausmēs un formātos pārceļo no vienas atklātības dimensijas pie otras.

1.5. Interneta komunikācija kā tilts starp “maigo” un “stipro” atklātību

Masu mediju informācijas monopola izzušana un t.s. personālo un vidējo mediju attīstība ir veicinājusi lielāku atklātības dažādību pausto ideju, komunikācijas stilu un žanru ziņā. Tajā pašā laikā nav zudusi arī masu mediju (lielo laikrakstu, televīzijas un radio) nozīme atklātības uzturēšanā, jo masu medijiem joprojām ir nozīmīga loma lielas sabiedrības daļas un politiskās elites informēšanā. Masu mediji veido sabiedrisko dienas kārtību un sabiedrisko domu, kas ir viegli uztverama politiskajai sistēmai, jo to atvieglina homogēnais prezentācijas stils un formāti un relatīvi mazais komunikācijas dalībnieku skaits. Kā atzīst Rasmusens, “mūsdienu diferencētā atklātība paradoksālā kārtā palielina un reizē arī samazina sociālās mijiedarbības dažādību.”¹⁹⁴ Masu mediji spēj koncentrēt masu auditorijas un veidot fokusētu tematu izklāstu. Tādā veidā masu komunikācija līdzsvaro sabiedrisko diskusiju tematu un dalībnieku dažādību, kas pastāv interneta vidē. Masu mediji pārraida nelielu skaitu ziņojumu par noteiktiem jautājumiem plašai auditorijai, tādā veidā nosakot sabiedrisko dienas kārtību. Savukārt, interneta komunikācijas vidēs apspriesto tēmu loks ir visai plašs, bet interneta komunikācijas loma sabiedriskās domas veidošanā nav tik nozīmīga. Masu komunikācijas ziņojumu formāti pārsvarā ir stilistiski vienveidīgi, pretstatā interneta komunikācijas informācijas formātiem un dažādiem instrumentiem informācijas iegūšanai, šķirošanai, filtrēšanai, formalizācijai, stilizācijai un strukturēšanai. Masu komunikācijas process ir vienvirziena ar nelielām

¹⁹⁴ Rasmussen, T. (2007) Two Faces of the Public Sphere. The Significance of Internet Communication in Public Deliberation. Conference paper presented at Symposium “Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions. 5-6 Oct, p. 14.

atgriezeniskās saites iespējām, kamēr interneta komunikācija pieļauj arī divvirzienu komunikācijas formas.

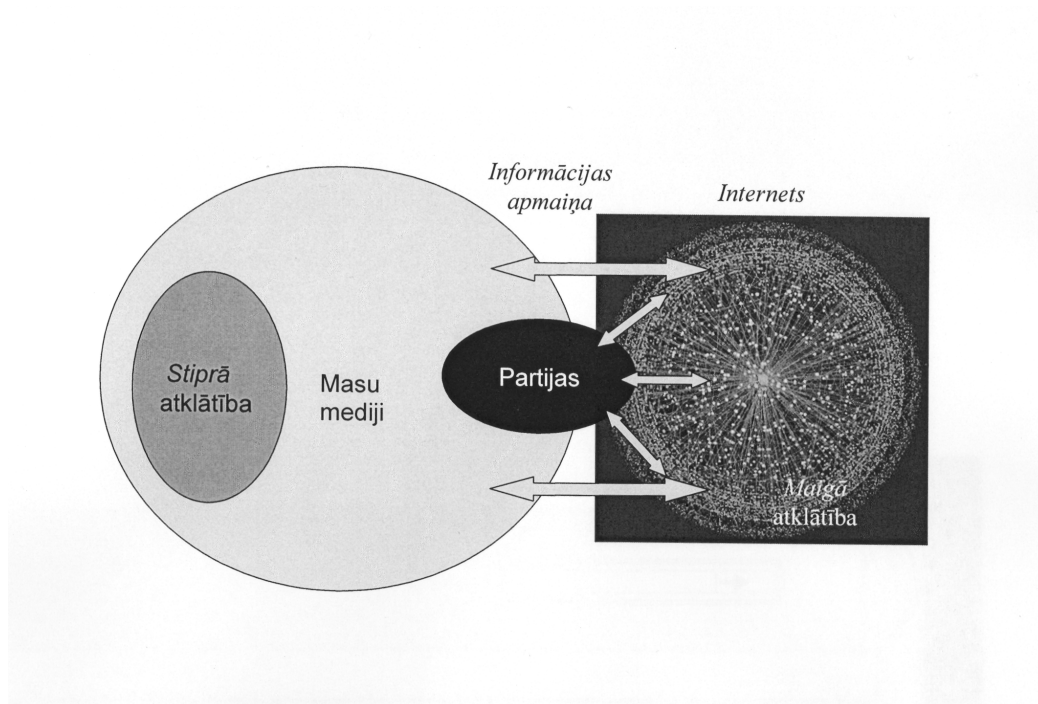
Maigā atklātība ir heterogēna tēmu, stilu un komunikācijas dalībnieku dažādības dimensija, kura atspoguļo ikdienas dzīves kultūru. Tā ietver neformālo ikdienas komunikāciju, kas norisinās atklātības perifērijā – klubos, pasākumos, sociālajos vakaros utt.¹⁹⁵ *Maigās* atklātības dalībnieku apspriežu temati ir kultūra, sports, zinātne, ikdienas dzīve un dažkārt arī politika. Rasmusens uzskata, ka *maigā* atklātība ir arī iekļaujošāka tajā ziņā, ka tās dalībnieku mērķis nav vispārināt izteiktos apgalvojumus vai arī meklēt konsensusu. *Stiprā* atklātība ietver pārrunas par sabiedriskiem svarīgiem jautājumiem, kurās iesaistās indivīdi – sabiedrības locekļu pārstāvji, t.sk. arī vēlētie pārstāvji. Šī dimensija vairāk atbilst Hābermāsa centrālajai atklātībai, jo tajā tiek pausts publiskais viedoklis, kas veidojas racionālas apspriešanas procedūras rezultātā. Rasmusens uzskata, ka *stiprās* atklātības mērķis ir panākt diskusijas homogenitāti, tādēļ te nozīmīga loma ir masu komunikācijai, kas žurnālistikas standartu robežās vispārina un standartizē prezentatīvās dimensijas komunikācijas dalībnieku komunikācijas saturu, tādā veidā nodrošinot abpusēji atpazīstamu mijiedarbību starp atklātību un politiku.¹⁹⁶ Te gan jāatceras, ka Hābermāsa aprakstītajā buržuāzistiskajā atklātībā masu komunikācijas funkcija bija komunikācijas diferenciacija, atspoguļojot sabiedrībā valdošo viedokļu dažādību. Mūsdienu atklātībā masu komunikācijai pamatā ir stabilizējoša funkcija, kamēr par viedokļu un izteiksmes formu dažādības rezervuāru kļūst interneta komunikācija. T.Rasmusens uzskata, ka *stipro* un *maigo* atklātības dimensiju var saistīt, izmantojot mediju interneta vietnes, kopīgas tēmas, viedokļus un zināšanu formas. Abpusējas interferences rezultātā tiks bagātināta *stiprā* atklātība un fokusēta *maigā* atklātība:

¹⁹⁵ Rasmussen, T. (2007) Two Faces of the Public Sphere. The Significance of Internet Communication in Public Deliberation. Conference paper presented at Symposium “Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions. 5-6 Oct, p. 15.

¹⁹⁶ Ibid.

1. Fokusētā un vispārinātā dienas kārtība *stiprajā* atklātībā patstāvīgi saņems jaunas nozīmes no atvērtās un neinstitutionalizētās personīgo un vidējo interneta mediju dimensijas.
2. Masu komunikācijas rezultātā, *maigajā* atklātībā esošo dalībnieku, tēmu un stilu dažādība tiks selektīvi fokusēta uz noteiktiem dienas kārtības jautājumiem.¹⁹⁷

1. attēls. Interneta komunikācija kā tilts starp *maigo* un *stipro* atklātību.



Atklātības dimensijas var uztvert arī kā divas mūsdienu liberālo demokrātiju alternatīvas, atkarībā no tā vai demokrātija paredz lielāku telpu monolītai sabiedriskajai domai, kas leģitimizē politiku, vai arī iedzīvotāju pašizpaušmei pseidopublikajās / pseido-privātajās interneta vidēs, kas zināmos apstākļos var kļūt par nozīmīgu komunikatīvās varas un līdz ar to arī leģitimitātes avotu. Tas nozīmē, ka politiskās komunikācijas empīriskajā izpētē interneta komunikācija ir jāaplūko kā funkcionāli papildinoša politisko partiju un dažādu interešu grupu masu medijiem un individuālajai komunikācijai.

¹⁹⁷ Rasmussen, T. (2007) Two Faces of the Public Sphere. The Significance of Internet Communication in Public Deliberation. Conference paper presented at Symposium "Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions. 5-6 Oct, p. 15.

Maigās un *stiprās* atklātības interferences modelis ir alternatīva dilemmai starp racionālajai komunikācijai raksturīgo normatīvismu un interneta komunikācijas nesakārtotību, spontanitāti, drāmu, aģitāciju un radikālismu.¹⁹⁸ Kā atzīst T.Rasmusens, interneta mediji ir vairāk piemēroti ētiski eksistenciālā diskursa pārvadīšanai, kamēr J.Hābermāss savā racionālās komunikācijas teorijā lielāku uzmanību pievērš tieši morālajam diskursam. Morālā diskursa uzdevums ir radīt neitrālu pamatu kopīgu lēmumu pieņemšanai par kolektīvi saistošiem jautājumiem. Novērojumi rāda, ka interneta iespējas racionālajā komunikācijā ir visai ierobežotas, jo tajā vērojams refleksijas deficīts; komunikācijas dalībnieki neieklausās viens otrā; internetā ir grūti pārbaudīt informācijas patiesumu un komunikācijas dalībnieku identitāti; virtuālās komunikācijas diskursā nav iespējams izvairīties no sociālās nevienlīdzības. Turklāt, virtuālo telpu, gluži tāpat kā tiešo individuālo komunikāciju, ietekmē komunikācijas komercializēšanās. Tātad, interneta tehnoloģiskais potenciāls nav pietiekams līdzeklis racionālās komunikācijas nodrošināšanai atklātības dalībnieku starpā, tomēr tas atvēr vietu IKT lietojumu reflektīvai modernizācijai un interneta komunikāciju regulējošo normatīvo sistēmu attīstībai.

T.Rasmusena piedāvātais interferences modelis palīdz veidot konsolidētu atklātības redzējumu, vienlaikus atzīstot dažādu komunikācijas modeļu līdzāspastāvēšanu. Tas nevispārina interneta komunikācijas lomu, bet ievieš atklātībā zināmu “darba dalīšanu,” kas izriet no interneta komunikācijas un masu komunikācijas izraisītajām sekām diskursa, viedokļu pārvades un sabiedriskās domas veidošanā. *Maigās* atklātības formas kompensē *stiprās* atklātībā selektivitāti un robustumu, bet *stiprās* atklātības formas mazina *maigās* atklātības fragmentāciju. Jāsaka, ka *maigajai* atklātības dimensijai ir arī iekļaujoša un paplašinoša funkcija, jo tā atvieglo jaunu komunikācijas dalībnieku iesaistīšanos atklātībā un paver telpu jaunām individuālās un kolektīvās izpausmes formām. Var teikt, ka interferences modelis ir savā ziņā integrējošs, jo tas uzsver *maigās* un *stiprās* atklātības saplūšanu. Šī saplūšana norisinās, fokusējot *maigās* atklātības izpausmes ap noteiktiem publiskās

¹⁹⁸ Jēdzienu “interference” atklātības procesu dinamikas attēlošanai kā analogiju izvēlējās šī darba autors. Vārds “interference” sastāv no latīņu vārdiem “inter”(starp) un “ferens” (ferentis), kas nozīmē “nesošs, pārnesošs.” Fizikā ar terminu “interference” saprot viļņu (skaņas, gaismas u.c.) pastiprināšanos vai pavājināšanās, tiem savstarpēji pārklājoties. Lingvistikā interference nozīmē atkāpes no valodas normas, kuras rodas citas vai citu valodu pazīšanas ietekmē.

dienas kārtības jautājumiem, līdzīgi kā to savā konferences uzrunā uzsvēra Hābermāss.¹⁹⁹

Uz interferences procesu var palūkoties ne vien no komunikācijas, bet arī no politiskās līdzdalības viedokļa. Atklātības interferenci var īstenot pilsoniskās sabiedrības organizācijās, medijos, lielu uzņēmumu, un pārstāvnieciskās demokrātijas organizāciju līmenī. Minētās organizācijas var būt arēnas, kurās notiek vienmērīga prezentatīvās un reprezentatīvās dimensijas komunikatīvo modeļu saplūšana. Ne velti, politiskās līdzdalības literatūrā daudz pieminēts interneta komunikācijas potenciāls līdzdalības iespēju paplašināšanā, barjeru samazināšanā, līdzdalības kvalitātes paaugstināšanā un līmeņa paaugstināšanā.²⁰⁰ IKT piedāvā arī individualizētu, decentralizētu politiskās līdzdalības repertuāru, kas ir piemērotāks individuālo un kolektīvo izpausmju pārvadīšanai no *maigās* uz *stipro* atklātību nekā tradicionālās kolektīvās līdzdalības metodes un masu komunikācija. Par to, ka interferences komunikatīvo modeli varētu attiecināt uz politiskās mobilizācijas līdzdalības sfēru, liecina arī interneta komunikācijas aplūkojums politiskās komunikācijas literatūrā. Tā, piemēram, politiskās komunikācijas pētniece Pipa Norisa (*Pippa Norris*) saista atklātību ar politisko līdzdalību, parādot, ka IKT dažādo

¹⁹⁹ Habermas, J. (2006) Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research. *Communication Theory*, 16 (4), p. 422.

²⁰⁰ Interneta ietekme uz politisko līdzdalību galvenokārt aplūkota empīriskos pētījumos saistot politiskās līdzdalības līmeni arī interneta lietotāju demogrāfisko portretu un interneta lietošanas paradumiem. Šādi interneta ietekmi uz politisko līdzdalību ir apskatījuši Weber, L., Loumakis, A. (2003) Who participates and Why? An Analysis of Citizens on the Internet and the Mass Public. *Social Science Computer Review*, 21(1), pp. 26-42; Tolbert, C., Mc Neal, R. (2003) Unravelling the Effect of the Internet on Political Participation? *Political Research Quarterly*, 56(2), pp. 175-185; Bimber, B. (2001) Information and political engagement in America: The search for effects of information technology at the individual level. *Political Research Quarterly*, 54(1), pp. 53-67; Norris, P. (2001) *A Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and the Internet in Democratic Societies*. New York: Cambridge University Press. Interneta lietošanas ietekmi uz sociālo kapitālu pētījuši: Norris, P. (2000) The Internet in Europe: A New North-South Divide? *The Harvard International Journal of Press Politics*, 5(1), pp. 1-12; Norris, P. (2001) *A Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and the Internet in Democratic Societies* New York: Cambridge University Press; Katz, E., Rice, R. (2002) *Social Consequences of Internet Use: Access, Involvement and Interaction*. Cambridge, MA: MIT Press; Katz, E., Rice, R. & Aspen, P. (2001) The Internet 1995-2000. *American Behavioural Scientist*, 45(3), pp. 405-419; Chen, W. (2003) *Charting and Bridging Digital Divides: Comparing Socio-economic, Gender, Life Stage and Rural-Urban Internet Access and Use in Eight Countries*. Centre for Urban and Community Studies, University of Toronto. Nozīmīgu vietu interneta sociālajā pētniecībā ieņem virtuālo kopienu gadījumu pētījumu par tērzējamajām istabām (*čatiem*), forumiem un ziņu laidieniem. Interneta ietekmi uz institucionalizētu aktoru – valdību, parlamentu, politisko partiju darbību apskata P.Norisa un A.Rommele – sk. Norris, P. (2001) *A Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and the Internet in Democratic Societies*. New York: Cambridge University Press; Römmele, A. (2003) Political Parties, Party Communication and New Information and Communication Technologies. *Party Politics*, 9(1), pp. 7-20. Interneta ietekmi uz citiem politiskā procesa aktoriem – interešu grupām, nevalstiskām organizācijām un sociālajām kustībām apskatījis Van den Donk. et al. (2004) *Cyberprotest. New Media, citizens and social movements*. London and New York: Routledge.

atklātības dalībnieku izpausmes un paplašina atklātību, iekļaujot atklātībā vairāk dalībnieku.²⁰¹ P.Norisa līdzīgi kā T.Rasmusens uzvērusi interneta komunikācijas nozīmīgo lomu atklātības dažādošanā un paplašināšanā.

Zīmīgi, ka T.Rasmusens lielāku nozīmi atklātības paplašināšanā un iekļaušanā piešķir tieši *maigajai* atklātībai un interneta medijiem. Viņš uzskata, ka IKT sniegtās iespējas informācijas publicēšanā, izplatīšanā un sociālo tīklu veidošanā būtu noderīgākas tiem, kuri cenšas paplašināt savu pašizpausmi, kura, kā zināms, vairāk saistās ar ētiski eksistenciālo diskursu un *maigo* atklātību. *Maigā* atklātība paplašina to personu loku, kuri var piedalīties atklātībā, jo IKT piedāvā jaunus līdzdalības kanālus, decentralizētus un individualizētus iesaistīšanās modeļus. IKT samazina dažādas līdzdalības barjeras, atvieglinot pieeju atklātībai cilvēkiem ar fiziskajiem traucējumiem.²⁰² Līdzdalības barjeras *maigajā* atklātībā kļūst zemākas pateicoties arī mazāk prasīgiem komunikācijas standartiem, kuri izplatīti *stiprajā* atklātībā. Atšķirībā no *stiprās* atklātības, *maigā* atklātība nav piesaistīta vienas nācijvalsts teritoriālajām robežām, tādēļ tajā izskan balsis no vietējā, reģionālā un globālā līmeņa. Pastāv uzskats, ka IKT var būt pozitīva ietekme uz politiskās līdzdalības kvalitāti, jo tehnoloģijas saīsina ceļu līdz vajadzīgai informācijai un sniedz jaunas pieredzes komunikācijas dalībniekiem. Pieredze, kas iegūta sociālo tīklu portālos un interaktīvajā komunikācijā, ietekmē komunikācijas dalībnieka attieksmes un veicina noteiktu vērtību, piemēram, solidaritātes un tolerances internalizāciju.²⁰³ Rezumējot var teikt, ka *maigajai* atklātības dimensijai kopējā atklātības kontekstā ir paplašinoša un iekļaujoša ietekme.

IKT ietekme uz atklātību līdz šim aplūkota caur P.Dālgrēna reprezentatīvo un saskares perspektīvu, akcentējot formālās un neformālās komunikācijas formu līdzāspastāvēšanu mūsdienu atklātībā. Tomēr pilnīga atklātības analīze nav iespējama bez atklātības strukturālo elementu izklāsta. Nozīmīgi atklātības strukturālie elementi

²⁰¹ Norris, P. (2003) Preaching to the Converted? Pluralism, Participation and Party Websites. *Party Politics* 9(1), pp. 21-46.

²⁰² Pilling, D., Barrett, P., Floyd, M. (2004) *Disabled people and the Internet Experiences. Barriers and Opportunities*. Joseph Rowntree Foundation. Retrieved: 04.04.2008. Available: <http://www.jrf.org.uk/bookshop/eBooks/1859351867.doc>.

²⁰³ Anduiza, E. et. al. (2007) Political Participation and the Internet: Descriptive Hypotheses and Causal Mechanisms. Paper presented at the Symposium "Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions," Florence, 5-6 October, 2007.

ir interneta komunikācijas pieejamība un virtuālās komunikācijas telpu autonomija.²⁰⁴ IKT izplatība ir svarīgs priekšnoteikums, lai iedzīvotāji varētu izmantot IKT iespējas un kļūt par atklātības dalībniekiem. Tomēr šajā darbā uzmanība vairāk pievērsta subjektīvajiem atklātības strukturālajiem elementiem, kuri attaino tehnoloģiju, sabiedrības, indivīda un politikas savstarpējās attiecības. Lai atklātības interferences modeli attiecinātu uz pārstāvnieciskās demokrātijas un politisko organizāciju darbību, jāizprot konteksts, kurā tiek pieņemti lēmumi par IKT lietojumiem politiskajās organizācijās. Tādēļ nākošajā nodaļā analizēti redzējumi par IKT ietekmi uz politiku, politisko līdzdalību un demokrātiju.

2. Informācijas tehnoloģiju ietekme uz politiku, politisko līdzdalību un demokrātiju

Sabiedrībās, kurās IKT ieņem nozīmīgu lomu indivīdu personīgajās dzīvēs un savstarpējās attiecībās, bieži rodas jautājumi par IKT ietekmi uz cilvēku politisko dzīvi – par viņu spēju spriest, pieņemt lēmumus noteiktās politiskās kopienas ietvaros kopdarbībā ar citiem. Diemžēl, neskatoties uz galvu reibinošo progresu tehnoloģiju pieejamības nodrošināšanā, par šiem jautājumiem ir zināms visai maz. Dominējošās kultūras iespaidā izveidojies uzskats, ka IKT ir pozitīva ietekme uz iedzīvotāju informētību un viņu spējām piedalīties kolektīvu lēmumu pieņemšanā. IKT efektivitāti, protams, nosaka arī informācijas pārraides tehniskās infrastruktūras fiziskā pieejamība, dažādu IKT lietojumu pieejamība un šo lietojumu pieņemšana un izmantošana sabiedrībā. Vairāki komentētāji jau paguvuši saskatīt jauna veida digitālo plaisu – interneta politiskās līdzdalības iespēju liegšanu tiem pilsoņiem, kuriem pašiem pietrūkst līdzdalības resursu, lai uzmanīgi sekotu līdzī pārvaldes darbam.²⁰⁵ Tāpēc sabiedrības pārvaldes institūcijas tiek mudinātas atvērt individualizētus līdzdalības kanālus aktīvākajai pilsoniskās sabiedrības daļai. Tā rezultātā aizvien vairāk cilvēku var izmantot e-pārvaldes pakalpojumus, izmantot tīmekļa saturu

²⁰⁴ Sassen, S. (1998) *Globalization and its Discontents*. New York: New Press, p. 194.

²⁰⁵ Vajadzību mazināt informatīvo plaisu un uzlabot pārvaldes informācijas pieejamību uzsver ES politikas dokumenti un ANO gadskārtējie e-pārvaldības attīstības ziņojumi. Šajos ziņojumos parādīta saistība starp IKT pieejamību un iedzīvotāju nodarbinātību, valsts ekonomisko attīstību un e-pārvaldību. Sk. Eiropas Savienības Reģionu komitejas atzinums par dokumentiem "Atšķirību izlīdzināšana platjoslas pakalpojumu jomā" un "i2010. e-pārvaldības rīcības plāns," 2007. g. 13. un 14. februārī. Aplūkots: 04.05.2008. Pieejams:

<http://coropinions.cor.europa.eu/coropiniondocument.aspx?language=lv&docnr=272&year=2006>.

informācijas ieguvei, sazināties ar amatpersonām un politiķiem, paplašināt savus sociālos kontaktus vai izmēģināt roku pilsoniskajā interneta žurnālistikā. Kā šīs tendences ietekmē iedzīvotāju politisko dzīvi un varas attiecības demokrātiskās politiskajās sistēmās? Atbilde uz šo jautājumu meklējama tehnoloģiju un sociālo procesu mijiedarbības redzējumos.

2.1. Tehnoloģiju un sociālo procesu mijiedarbības redzējumi

Tehnoloģijas ir grūti nošķirt no to aptverošajām sociālajām sistēmām un darba organizācijas struktūrām. Ne velti viens no līdz galam neatbildamajiem jautājumiem filozofijā un socioloģijā ir par tehnoloģijas un sociālo izmaiņu kopsakarībām. Saskaņā ar Kolinsa socioloģijas terminu vārdnīcu, tehnoloģiju varētu uzskatīt par “zināšanu un tehnikas pielietošanu produktīvu aktivitāšu veikšanai.”²⁰⁶ Jēdziens “tehnoloģija” sastāv no diviem sākotnēji nesaistītiem sengrieķu vārdiem – “*techné*,” kas nozīmē tādu amata prasmi vai zinātni, kurā nepieciešama izgudrošana un radīšana, un “*logos*,” ko varētu tulkot kā lietu savienošānu ar prātu. Tātad, varētu apgalvot, ka tehnoloģijas ir rīki (instrumenti) un prasmes, kuras cilvēks pielieto, lai kontrolētu vidi, pielāgotos un adaptētos tajā.²⁰⁷ Atkarībā no izvēlētās definīcijas plašuma, tehnoloģijas var būt gan materiālas, gan nemateriālas. Nemateriālas tehnoloģijas ietver arī dažādas sistēmas, metodes, tehnikas. Tā, piemēram, viena no pirmajām cilvēka radītajām tehnoloģijām bija metode uguns iegūšanai un uzraudzībai.

Viens no pirmajiem nopietnākajiem mēģinājumiem pamatot tehnoloģijas un sociālo procesu kopsakarības ar plašas teorētiskās sistēmas palīdzību bija Kārļa Marksa analīze par ražošanas spēku un ražošanas attiecībām. Markss tehnoloģiskās izmaiņas skaidroja ar kapitāla kontroli pār darba procesu. Lai arī 20. gs. sešdesmitajos gados izstrādātās industrializācijas, modernizācijas un informācijas sabiedrības teorijas oponenti Marksam, tomēr tās turpināja daudzus Marksa teorētiskās analīzes virzienus. Marksa uzskati par atsvešināto darbu kļuva populāri arī ražošanas socioloģijā, kura sešdesmitajos gados pievērsās ražošanas efektivitātes jautājumiem un pētīja roku darba aizstāšanu ar dažādām ražošanas tehnoloģijām. Sociologu darbi tapa pēckara ekonomiskajā attīstības laikmetā pirms septiņdesmito gadu ekonomikas satricinājumiem, un viņu darbos manāma uzticēšanās tehnoloģiju progresīvajai

²⁰⁶ Jary, D., Jary, J. eds. (2000) *Collins Dictionary of Sociology*. London: Collins.

²⁰⁷ Ibid.

ietekmei uz sabiedriskajiem procesiem. Viņi uzskatīja, ka tehnoloģiju attīstība, galvenokārt, automatizācija, radīs jaunas kvalificētā darba vietas, mazinās nepieciešamību pēc stingras cilvēku darba organizācijas un tas veicinās lielāku strādnieku apmierinātību ar darbu.²⁰⁸ Tādā veidā viņi centās pamatot tehnoloģijas ietekmi uz psiholoģiskajiem un sociālajiem procesiem.

Tehnoloģiskie deterministi uzskata, ka tehnoloģiju attīstība ir relatīvi autonomas produktīvas, likumsakarīgas un paredzamas process, kurā tehnoloģiskās inovācijas rada izmaiņas sabiedrības vērtībās, sociālajā struktūrā un tieši vai netieši ietekmē vēstures gaitu. Tehnoloģiskais determinisms šaurākajā izpratnē nozīmē visu indivīdu un sociālo procesu cēlonības pakļaušanu tehnoloģijai. Deterministi uzskata, ka tehnoloģijas piešķir nozīmi indivīdu un sociālajām aktivitātēm un indivīdi organizējas atbilstoši tehnoloģiju vajadzībām. Ar tehnoloģiju ieviešanu un ietekmi saistītie procesi atrodas ārpus indivīdu kontroles sfēras un indivīdiem nav izvēles brīvības, lai noteiktu šo procesu virzību. Nedaudz plašāka un humānāk ievirzīta tehnoloģiskā determinisma variācija neizslēdz indivīdu brīvo gribu un uzskata, ka indivīdiem ir iespēja pieņemt lēmumus, kuri ietekmē sociālo procesu gaitu. Tomēr šajā gadījumā indivīdu lēmumu sekas nav skaidri paredzamas un līdzinās domino kauliņa mešanai. Tādēļ arī šajā determinisma variācijā tehnoloģijas ir viens no spēcīgākajiem visas cilvēces evolūcijas dzinējspēkiem. Jāsaka, ka šādai idejai labvēlīgu augsni noteica arī situācija pēc 2. pasaules kara. Rietumu sabiedrībā valdīja t.s. “*labklājības konsenss*,” kam raksturīga bija liela iedzīvotāju uzticība institūcijām, tirgus mehānismiem un valsts intervencei sabiedrības dzīvē un ekonomikā ar nolūku veicināt cilvēku labklājību. Šajā laikā ideoloģiskas sabiedrības attīstības virzienu nomainīja pakāpenisks tehnisku uzlabojumu un modernizācijas ceļš, kurš akcentēja tehnoloģiju produktīvo lomu sabiedrības uzlabošanā. Spilgtākie labklājības konsensusa pārstāvji bija modernizācijas teorētiķis Seimors Mārtins Lipsets (*Seymour Martin Lipset*) un Deniels Bells (*Daniel Bell*). S.M.Lipsets savā pētījumā aizstāvēja sakarību, ka tirgus ekonomikas attīstība un modernizācijas procesi ar laiku novedīs pie

²⁰⁸ Tā, piemēram, sociologs Bobs Blauners (*Bob Blauner*) savā pētījumā par četrām ražošanas tehnoloģijām – amatniecības darbu, mašīnu operatoru, konveijeru un automātu secināja, ka darbs pie konveijera veicina lielāku atsvešināšanos nekā amatniecības darbs un automatizēta ražošana. Savukārt, Džouns Vūdwards (*Joan Woodward*), kurš pievērsās darba procesu organizācijai rūpnīcās, secināja, ka augstākas ražošanas produktivitātes nodrošināšanai, ikvienai tehnoloģijai atkarībā no tās sarežģītības pakāpes, būtu nepieciešama noteikta organizācijas struktūra. Piemēram, liela apjoma ražošanā būtu vajadzīga birokratizētāka vadības struktūra. Sk. Blauner, B. (1964) *Alienation and Freedom: The Factory Worker and His Industry*. Chicago: University of Chicago Press. Woodward, J. (1981) *Industrial Organization: Theory and Practice*. 2nd ed. New York: Oxford University Press.

demokrātiska politiskā režīma,²⁰⁹ bet D.Bells izstrādāja teoriju par ideoloģijas beigām, sakot, ka Rietumu sabiedrības ir beidzot atrisinājušas visus fundamentālos politiskos vērtību konfliktus, kurus iepriekšējos gadsimtos “uzkurināja” politiskās ideoloģijas.²¹⁰

Tehnoloģiskais determinisms piedzīvoja norietu 20. gadsimta sešdesmitajos gados līdz ar ticības mazināšanos zinātnei, cilvēces progresam un racionalitātei kopumā. Ticību racionalitātei mazināja cilvēces destrūkcija 2. pasaules karā, pseido zinātnes izmantošana masveidīgā cilvēku iznīcināšanā totalitārajos režīmos, masu iznīcināšanas ieroču radīšana, tādas modernas un progresīvas valsts kā ASV relatīvi vēlā atteikšanās no cilvēku segregācijas 20. gs. 60. gados, kā arī kritiskās teorijas un citas intelektuālās un ideoloģiskās strāvas. Šajā laikā kritisku skatījumu uz tehnoloģijām piedāvāja arī izcilā politikas teorētiķe Hanna Ārente (*Hanna Arendt*), kura tehnoloģiju izplatību saistīja ar administratīvās varas un *sociālā* dominanci modernajā sabiedrībā. Lai arī Ārente nepievērsās komunikācijas tehnoloģijām, viņa rakstīja par transporta un automatizācijas atsvešinošo ietekmi uz indivīdiem un sabiedrību.²¹¹ H.Ārente uzskatīja, ka cilvēces garīgie sasniegumi (reformācija), izgudrojumi (teleskops, zemes mākslīgie pavadoņi) un ģeogrāfiskie atklājumi (Amerikas atklāšana) ļāvuši cilvēkiem apzināties un mērķtiecīgi pielietot savu spēku *attālināti*, spītējot telpas un laika ierobežojumiem.²¹² Tomēr attālināta spēka lietošana neatbilst tai varas koncepcijai, kuru Ārente aizstāv savos darbos. Politika un vara Ārentei veidojās iedzīvotāju tiešā klātbūtnē caur viņu rīcību un runu kopīgā politiskā telpā. Šajā telpā katrs indivīds cenšas izcelties, apliecināt sevi un pārspēt citus saskaņā ar kopīgi panāktām vienošanām. Tehnoloģiju radītais spēks, turpretī, izpaužas atrauti no indivīdu klātesamības un savstarpējās komunikācijas. Šis abstraktais spēks, ko cilvēks iegūst pār dabu, tiek pirktis par attālināšanās un atsvešināšanās cenu.²¹³ Tomēr tehnoloģijas Ārentei ir kaut kas vairāk nekā instrumenti, ar kuriem cilvēks iekaro telpu. Tehnoloģijas pašas rada jaunas telpas (virtuālā vide, iepriekš neapzinātas visuma dzīles), zināšanas (Arhimeda sviras princips) un identitātes (no dabas un citiem cilvēkiem atsvešinājies indivīds). Šīs tehnoloģiju sekas arī rada pieprasījumu

²⁰⁹ Lipset, S.M. (1963) *Political Man: The Social Bases of Politics*. New York: Doubleday.

²¹⁰ Bell, D. (2000) *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*. 2nd ed. Cambridge, MA: Harvard University Press.

²¹¹ Arendt, H. (1958) *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.

²¹² Disch, L.J. (1996) *Hannah Arendt and the Limits of Philosophy*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

²¹³ Ārente min analogiju ar lidmašīnu, kura ļauj cilvēkam pārvarēt milzu attālumus, tomēr tā arī paceļ viņu tālu prom no zemes un no citiem cilvēkiem. Arendt, H. (1958) *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press, p. 251.

pēc noteikta veida uzvedības, zināšanām, un tehnoloģijām.²¹⁴ Šajā ziņā Ārentes uzskati tuvinās sociālā konstruktīvisma redzējumam, kurā tehnoloģijas tiek uztvertas jau kā sociāli konstruēti fenomeni.

Sociālie konstruktīvismi uzskatīja, ka tehnoloģijas rodas cilvēciskās darbības rezultātā un, ka tehnoloģijas lietošanas iemeslus nevar pilnīgi atklāt, nezinot kā konkrētā tehnoloģija iekļaujas noteiktā sociālā kontekstā, kāda ir tās relevance noteiktām grupām un kāpēc cilvēki to pieņem vai nepieņem. Stingra sociālā konstruktīvisma interpretācija paredz, ka jautājumi un problēmas, kuras būtu jārisina tehnoloģijām arī ir sociāli noteiktas. Kritisku analīzi tehnoloģijām piedāvāja arī Frankfurtes skolas filozofi, kuri līdzīgi Marksam uzskatīja, ka tehnoloģijas nosaka kapitāla kontrole pār ražošanas procesiem, tādēļ tehnoloģisko inovāciju process nevar būt politiski neitrāls, jo tehnoloģijas rada savu īpašu “tehnisko racionalitāti,” kas darbojas kā ideoloģija.

Interesanti, ka agrīnie skatījumi par IKT, indivīda un sabiedrības attiecībām bija diezgan utopiski, un tajos toni vairāk noteica literārais žanrs nevis akadēmiski pētījumi. Tie bija arī diezgan distancēti no politiskās varas institūciju darbības un lielā mērā tehnodeterministiski savā cēloņu un seku aplēsē. Utopisti uzskatīja, ka tehnoloģiskās inovācijas radīs neatgriezeniskas izmaiņas sabiedrības vērtībās, sociālajā struktūrā un institūcijās, kas sekmēs politiskās varas izkļiedi, spēcinās indivīdus un kopienas, nodrošinot forumu neierobežotai pašizpaušmei un pašorganizācijai. Viņuprāt, efektīvākais veids kā ietekmēt vēstures gaitu, būtu rīkoties ārpus valsts varas institucionālā ietvara. Ja utopisti uzsvēra IKT atbrīvojošo ietekmi uz cilvēku un sabiedrību, tad distopiskajā IKT un sabiedrības vīzijā, tehnoloģijas kļūst par dominēšanas instrumentu valdošās elites rokās. Distopisti uzskata, ka tehnoloģijas veicinās cilvēku atsvešināšanos un līdz ar to atvieglinās arī dažādu kontroles formu ieviešanu, kas vainagosies totālās kontroles sabiedrībā. Kontroles sabiedrībā visa vara koncentrētos valsts, tehnokrātu un korporatīvā sektora rokās, bet indivīdu cīņa pret apspiešanu aprobežotos ar hakeru īstenotajām diversijām un citām elektroniskās pretošanās formām. 20. gs. beigās utopiskos skatījumus nomainīja utilitārs redzējums. Utilitāristi atzina, ka IKT varētu lietot pārstāvnieciskās demokrātijas institūciju pilnveidošanai, veicinot valsts pārvaldes atvērtību, pieejamību un atsaucību iedzīvotāju idejām un ierosinājumiem.

²¹⁴ Rakstot par tehnoloģijām, Ārente nošķir darba rīkus, kuri tomēr paliek kalpi cilvēka rokās un mašīnām, kuru darba rimts liek pielāgoties cilvēku ķermeņiem. Arendt, H. (1958) *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press, p. 147.

2.2. Agrīnie priekšstati par IKT un interneta ietekmi uz politiskajiem procesiem

IKT straujā attīstība divdesmitā gadsimta otrajā pusē nesa līdzīgu tehnentu-entuziasma vilni, kas skāra ne vien informāciju tehnoloģiju speciālistus un intelektuāļus, bet arī plašāku sabiedrību. IKT un īpaši internets kļuva par ikdienas sarunu tematu. Tehno-entuziasti uzskatīja, ka līdz ar informācijas tehnoloģiju jaudas palielināšanos un elektroniskās komunikācijas kanālu caurlaidības un ātruma pieaugumu, datoru pastarpinātā komunikācija rosina izmaiņas indivīdu saskarsmē. Turklāt, šīs izmaiņas ir gan kvantitatīvas, gan kvalitatīvas. Elektroniskā komunikācija ne vien saistīja ziņas raidītāju ar platjoslas informācijas pārraides kanālu, bet arī savienoja viņu informācijas vides, radot iespaidu par savstarpēju klātbūtni. Klātbūtnes iespāids ļāva pārvarēt laika un telpas robežas, ļaujot cilvēkiem visā pasaulē dalīties savā pieredzē un veidot uz individuālām interesēm balstītas kopienas, kuras nav piesaistītas noteiktai vietai.²¹⁵ Tehno-entuziasti ticēja, ka šīs kopienas būs sākums jaunām kopības formām – virtuālajām kopienām. Šajās kopienās cilvēks varētu brīvi realizēt sevi un pārvarēt reālā dzīvē pastāvošos ierobežojumus. Tehno-entuziasti augstu vērtēja IKT tiešās komunikācijas iespējas. Viņi uzskatīja, ka tiešā komunikācija sekmēs jaunu attiecību veidošanos starp pilsoņiem un viņu pārstāvjiem, kā arī veicinās jaunas politiskās līdzdalības formas.

Divdesmitā gadsimta deviņdesmito gadu vidū tehnentu-entuziasma iespāidā radās ideja, ka internets varētu būt kā panaceja mūsdienu politikas, ekonomiskām un sociālām problēmām. 1995. gadā Masačūsetsas tehnoloģiju institūta mediju laboratorijas dibinātājs Nikolas Negroponte (*Nicolas Negroponte*) savā grāmatā – dižpārdoklī ar nosaukumu „Būt digitālam” izteica apgalvojumu, ka internets revolucionizēs pasaules politiskās sistēmas. Viņaprāt, internets būtiski atšķiras no citiem medijiem, jo tam nebija viena noteikta īpašnieka un tā saturu bija grūti kontrolēt. N.Negroponte izteica domu, ka internets varētu veicināt autoritāro režīmu krišanu visā pasaulē. Ņemot vērā, ka interneta decentralizētā infrastruktūra spēj ātri pārraidīt lielu informācijas apjomu un nodrošināt interaktīvu divu virzienu komunikāciju, Negroponte un citi tehnentu-optimisti cerēja, ka interneta izplatība un

²¹⁵ Foster, D. (1997) Community and Identity in the Electronic Village. In D. Porter (Ed.), *Internet Culture* (pp. 23–7). London: Routledge.

popularitāte varētu sekmēt jauna veida attiecību veidošanos starp pilsoņiem un viņu pārstāvjiem.²¹⁶

Tehno-entuziasms noplaka divdesmit pirmā gadsimta sākumā, kad pirmie plašākie pētījumi par internetu politiskajā komunikācijā parādīja, ka interneta lietojumi politisko institūciju izpildījumā nerodina būtiskas izmaiņas politiskajā sistēmā. Pētnieki novēroja, ka interneta lietojums politiskās organizācijās daudz neatšķiras no tā, kā tās lieto citus masu saziņas līdzekļus. Politologi Maikls Margolis un Deivids Rezniks savā grāmatā „*Politika kā ierasts*” parādīja, ka politiskie un ekonomiskie spēki ar dažādiem līdzekļiem pat cenšas mazināt jauno mediju telpā valdošo plurālismu.²¹⁷ Pirmie plašākie pētījumi par interneta lietotājiem un viņu paradumiem arī neattaisnoja visas optimistu cerības. Izrādījās, ka interneta ietekme uz politiskās līdzdalības paaugstināšanu nav liela. Vairāki autori uzskata, ka tā ir „mikroskopiska” jo izpaužas tikai attiecībā uz noteiktām sabiedrības grupām, piemēram, jauniešiem.²¹⁸ Tas tādēļ, ka relatīvi neliela sabiedrības daļa izmanto internetu kā pilsoniskās iesaistes instrumentu (reģistrējas organizācijām, piedalās elektroniskajās parakstu vākšanās, piedalās tiešsaistes diskusijās un tml.), bet tie, kas to dara, jau ir politiski aktīvi. Šie pētījumu rezultāti liecināja, ka jauno mediju lietojums tikai pastiprina jau esošās tendences pilsoniskajā līdzdalībā.²¹⁹

Interneta straujā tehnoloģiskā attīstība deviņdesmito gadu vidū radīja divus spekulatīvus redzējumus par interneta ietekmi uz varas attiecībām sabiedrībā – interneta utopismu un interneta distopismu.²²⁰ Gan utopisti, gan distopisti uzskatīja, ka IKT var būt pārveidojoša jeb transformatīva ietekme uz sociālajām struktūrām, tādēļ abas nometnes loloja cerības, ka IKT sekmēs jaunas sabiedrības veidošanos.

²¹⁶ Negroponte, N. (1995) *Being Digital*. New York: Knopf.

²¹⁷ Margolis, M., Resnick, D. (2000) *Politics as Usual: The Cyberspace Revolution*. Thousand Oaks: Sage.

²¹⁸ Pagaidām vēl ir visai maz salīdzinošu pētījumu par interneta ietekmi uz politisko līdzdalību vairākās valstīs, t.sk. Austrumeiropā. Vairums pētījumu apskata interneta un politiskās līdzdalības saistību ASV un Lielbritānijā. Curtice, J., Norris, P. (2004) E-politics? The impact of the Internet on Political Trust and Participation. In A. Park, J. Urtice, K.Thompson C.Bromley & M.Phillips (Eds.), *British Social Attitudes the 21st Report*. London: Sage; Lusoli, W., Ward, S. (2005) Logging in or Switching off? The Public and the Internet at the 2005 General Election. In S.Coleman and S.Ward (Eds.), *Spinning the Web: Online Campaigning in the 2005 Election* (pp. 13-21). London: Hansard Society.

²¹⁹ Bimber, B. (2002) *Information and American democracy: technology in the evolution of political power*. Cambridge: Cambridge University Press; Bimber, B. (1999) The Internet and Citizen Communication With Government: Does the Medium Matter? *Political Communication*. 16(4), pp. 409-428, kā arī Schuefeele, D.A., Nisbet, M. (2002) Being a Citizen Online: New Opportunities and Dead Ends. *The Harvard Journal of Press/Politics*. 7(1), pp. 55-75.

²²⁰ M.Hols savā rakstā “Virtuālā kolonizācija” apkopoja agrīnos priekšstatus par elektroniskās komunikācijas ietekmi uz sabiedrību un vilka paralēles ar Eiropas kolonizācijas ietekmi uz sabiedrību 15. gadsimta beigās. Hall, M. (1999) Virtual colonization. *Journal of Material Culture*, 4 (1), p. 44.

Interneta utopija izcēla šīs sabiedrības progresīvo dabu, centrā nostādot indivīda brīvību, pašizpaušmi un spējas paplašināt savu autonomiju un sociālās saites, bet interneta distopija atklāja jaunās sabiedrības ēnas puses – netaisnību, atkarību, vientulību un atsvešināšanos. Utopisti un distopisti rakstīja iedomātai nākotnei, apzinoties, ka “jaunā sabiedrība” ir viņu iedomu sala nenoteiktības okeānā, kura uzvedību nosaka informācijas tehnoloģiju inovāciju un sociālo procesu kompleksā dinamika. Starp utopiskajiem un distopiskajiem uzskatiem var saskatīt arī pragmatiskākus viedokļus, kuros atspoguļojas niansētāks cilvēka un informācijas tehnoloģiju attiecību tvērums. M.Hols to nodēvējis par interneta utilitārismu. Interneta utilitārisms par atskaites punktu pieņem pastāvošo sociālo un tehnoloģisko sistēmu realitāti. Šīs nometnes pārstāvji savos spriedumos uzsver IKT un sabiedrisko struktūru mijiedarbības dažādību un visai piesardzīgi vērtē IKT pārveidojošo ietekmi uz indivīdiem un sabiedriskajām struktūrām.

Interneta utopisti uzskata, ka IKT palīdzēs veidot jaunu atklātību, kurā cilvēki pulcētos un ar vienlīdzīgas pašizteiksmes komunikācijas palīdzību diskutētu un kolektīvi risinātu aktuālās problēmas. Interneta utopistu argumentus var aplūkot no individuālās un kolektīvās pozīcijas. Indivīdu līmenī IKT paver pilsoņiem jaunas iespējas tiešai saskarsmei gan savā starpā, gan ar saviem pārstāvjiem,²²¹ savukārt kopienu līmenī IKT palielina indivīdu un kopienu ietekmi un bagātina sociālo kapitālu.²²² Tātad, IKT palielina sabiedrības pilsoniskās iesaistīšanās iespējas indivīdiem un grupām, kā arī veicina jauna veida kopienu un jauna veida pārvaldes formu veidošanos.²²³

Interneta utopisti uzskatīja, ka pieeja internetam un citiem jaunajiem medijiem sniedz iespēju mazāk privilēģētām grupām un indivīdiem palielināt varu un izlīdzināt spēli ar spēcīgākajiem, jo interneta komunikācija ļauj vieglāk sadzirdēt to indivīdu, grupu un sociālo kustību balsis, kas neizskan publiskajā telpā, kur tās var noslāpēt valdību un masu mediju diktētā dienas kārtība, informācijas formāti un informācijas

²²¹ Resnick, D. (1998) Politics on the Internet: The normalization of cyberspace. In C. Toulouse & T.W.Luke (Eds.), *The politics of cyberspace* (pp. 46-68). New York, London: Routledge.

²²² Kavanaugh, A. & Patterson, K. (2002) The impact of community computer networks on social capital. In E. Wellman & C. Haythornthwaite (Eds.), *The Internet in everyday life* (pp. 325-344). Oxford, UK: Blackwell; Quan-Hase, A., Wellman, B., Witte, J., & Hampton, K. (2002) Capitalizing on the net: Social contact, civic engagement, and sense of community. In E. Wellman & C. Haythornthwaite (Eds.), *The Internet in everyday life* (pp. 291-332). Oxford, UK: Blackwell.

²²³ Graber, D. (2003) The media and democracy. Beyond myths and stereotypes. *Annual Review of Political Science*, 6, 139-160. Cited in: Hardy, C., Harley, B. (2005) Online Consultation: E-democracy and E-Resistance in the Case of Development Gateway. *Management Communication Quarterly*, 19(1), p. 123.

saturs.²²⁴ Utopisko redzējumu veidoja agrīnie priekšstati par virtuālo telpu, kurā cilvēks it kā atbrīvojas no savas ķermeniskās dzīves “žņaugiem” veido sociālās saites ar citiem indivīdiem, gan tuvumā, gan tālumā. Visuzskatāmāk utopistu pozīcijas ir attēlojis rakstnieks Hovards Reingolds savos agrīnajos darbos “Virtuālā realitāte”²²⁵ un “Virtuālā kopiena.”²²⁶ Reingolds uzskatīja, ka virtuālā realitāte ir jauns sociālais līgums starp cilvēkiem un informācijas tehnoloģijām, un virtuālās realitātes “apgūšana” varētu palielināt cilvēku varu un “neatgriezeniski izmainīt” sabiedrību.²²⁷ Darbs “Virtuālā kopiena” sastāv no Reingolda novērojumiem virtuālajā sarunu kopā *WELL (Whole Earth Lectronic Link)*, kurā piedalās Sanfrancisko piepilsētās dzīvojošie iedzīvotāji. Reingolds uzskata, ka elektroniskā komunikācija *WELL* palīdz uzlabot cilvēku un visas sabiedrības psiholoģisko labklājību. Reingolds parāda, ka viņa sarunas virtuālajā vidē veicinājušas jaunu sociālo kontaktu veidošanos reālajā dzīvē. Virtuālajā telpā atsauces uz reālās dzīves notikumiem ir tik biežas, ka to apzīmēšanai viņš tāpat kā citi elektronisko sarunu dalībnieki izmanto saīsinājumu - “IRL” (*In Real Life*). Reingolds redz virtuālās kopienas kā “sociālus kopojumus, kuri rodas internetā, ja cilvēki pietiekami ilgi un izjusti iesaistās publiskās diskusijās, kuras palīdz veidot personiskas attiecības virtuālajā telpā.”²²⁸ Reingolda uzskatus par virtuālās realitātes un reālās dzīves attiecībām spēcīgi ietekmējis sociologa Marka Granovetera (*Mark Granovetter*) darbs par vājo sociālo saišu nozīmīgumu²²⁹, kurš publicēts divdesmit gadus iepriekš, kā arī Berija Velmena (*Bary Wellman*) sociālo tīklu teorija,²³⁰ taču uzskatāmāk virtuālās telpas īpašības ilustrē kibertelpas ekoloģiskā metafora. Reingolds iztēlojas tīklu kā “agrāru mediju un virtuālās kopienas visā savā dažādībā atgādina mikroorganismu kolonijas, kuras aug baktēriju audzēšanas šķīvjos. Katra no mazajām mikroorganismu kolonijām tīklā ir sociāls eksperiments, kuru neviens nav plānojis, tomēr tas vienalga notiek.”²³¹ Reingolds uzskata, ka virtuālās

²²⁴ Koopmans, R., Zimmermann, A. (2005) Visibility and Communication Networks on the Internet: The Role of Search Engines and Hyperlinks. Paper for the CONNEX workshop „A European Public Sphere: How much of it do we have and how much do we need?” Amsterdam, 9-10 December, 2005.

²²⁵ Rheingold, H. (1991) *Virtual Reality*. New York: Simon and Schuster.

²²⁶ Rheingold, H. (1993) *The virtual community: homesteading on the electronic frontier*. Reading: Addison-Wesley Publishing.

²²⁷ Rheingold, H. (1991) *Virtual Reality*. New York: Simon and Schuster, pp. 386-7.

²²⁸ Rheingold, H. (1993) *The virtual community: homesteading on the electronic frontier*. Reading: Addison-Wesley Publishing, p. 5.

²²⁹ Granovetter, M. (1973) The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78 (6), pp. 1360-1380.

²³⁰ Wellman, B., Wortley, S. (1990) Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support. *American Journal of Sociology*, 96 (3), pp. 558-88.

²³¹ Rheingold, H. (1993) *The virtual community: homesteading on the electronic frontier*. Reading: Addison-Wesley Publishing, p. 6.

kopienas veidojas kā atbilde uz neformālu sarunu telpu izzušanu mūsdienu sabiedrībā. Tāpēc indivīdu vēlme pēc sociālā kontakta pāriet virtuālās saskares formās, kas paceļ indivīdu saskarsmi jaunā kvalitātē. Galējā stāvoklī virtuālās realitātes simulācijas tehnoloģiju un komunikāciju attīstība var novest pie attālināta pieskāriena un baudu apmierinājuma. Hiperteksta radītājs Teodors Nelsons (*Theodor Nelson*) šo virtuālās klātbūtnes un baudas gūšanas apvienojumu nodēvēja par “teledildoniku” (*teledildonics*).²³² Iespēja izveidot kontaktu un iegūt attālināto baudu ar IKT starpniecību izskaidro to kāpēc interneta vides intensīvi izmanto baudas apmierināšanai un seksuāla rakstura informācijas iegūšanai. Sižeti, kuros indivīda apziņa tiek sapludināta ar tīmekli, joprojām ir izplatīti zinātniskās fantastikas žanrā.

Lai arī H.Reingolda darbus par virtuālo realitāti un virtuālo kopienu bieži vien saista ar interneta utopiju, pats autors neuzskata sevi par utopistu. H.Reingolds atzīst, ka līdzdalība virtuālajā vidē vēl nenozīmē reālu pilsoņu iesaistīšanos pilsoniskās sabiedrības aktivitātēs un politiskajos procesos. Viņš uzsver, ka elektroniskā komunikācija ir unikāls informācijas izplatīšanas un komunikācijas veids un tāpēc tas ir ļoti būtisks demokrātijai, tomēr ar informācijas tehnoloģijām “veselīgai sabiedrības pašpārvaldei vien nepietiek.”²³³ Atbildot autoriem, kuri skeptiski vērtē virtuālo kopienu spēju kļūt par demokrātiskas pilsoniskās sabiedrības ekvivalentu,²³⁴ H.Reingolds atzīst, ka “nopietnu lietu kārtošana prasa izslēgt datoru un droši stāties pretī dzīves nenoteiktībai.” Viņš uzskata, ka pastāv liela atšķirība starp to vai indivīdi virtuālajās kopienās vienkārši jūtas piederīgi vai arī viņi reāli rīkojas.²³⁵ Reingolds atzīst, ka informācijas pieejamība internetā un elektroniskā komunikācija virtuālajā vidē pati par sevi nerosina pilsonisko aktivitāti un neveicina politisko līdzdalību. Aplūkojot nu jau trīsdesmit gadu ilgo Reingolda “sociālo eksperimentu,” var redzēt, ka atsevišķi eksperimenta starprezultāti un metodes ir veidojuši nozīmīgus ieguldījumus sociālo zinātņu teorētisko pieeju attīstībā, piemēram deliberatīvo teoriju

²³² Nelson, T. (1980) Interactive Systems and the Design of Virtuality. *Creative Computing*, 6(11).

²³³ Rheingod, H. (1998) *Virtual Communities, Phony Civil Society?* Retrieved: 20.10.2007. Available: <http://www.rheingold.com/texts/techpolitix/civil.html>.

²³⁴ Fernback, J., Thomson, B. (1995) Computer-Mediated Communication and the American Collectivity: The Dimensions of Community Within Cyberspace. Conference paper presented at the annual convention of the International Communication Association, Albuquerque, New Mexico, May 1995.

²³⁵ Rheingod, H. (1998) *Virtual Communities, Phony Civil Society?* Retrieved: 20.10.2007. Available: <http://www.rheingold.com/texts/techpolitix/civil.html>.

(*deliberative theory*), jeb apspriežu teoriju attīstībā, kā arī pētījumos par IKT ietekmi uz sociālo kapitālu.

Distopiskais redzējums par IKT ietekmi uz sociāliem procesiem veidojās kā opozīcija utopistu redzējumam gandrīz vienlaicīgi. Distopiskā redzējuma pamatā ir zinātniskās fantastikas kiberpanku (*cyberpunk*) literatūras žanrs. Distopisti savos darbos uzsvēra nākotnes sabiedrības negatīvos aspektus, parādot IKT nehumāno ietekmi uz indivīdiem un sabiedrību. Spilgtākais distopistu ideju aizsācējs ir zinātniskais fantasts kiberpanku literatūras žanra aizsācējs Viljams Gibsons (*William Gibson*), kuru dažkārt dēvē par H.Reingolda *alter ego*.²³⁶ Kiberpanku novelēs aprakstītā sabiedrība ir sašķelta divās daļās. Pirmā ir bagāta un vareno pasaule, bet otra nabadzīga un atstumto pasaule, kas atgādina lielpilsētas geto. Maiks Deiviss uzskata, ka šīs sabiedrības arhetips varētu būt astoņdesmito gadu pārapsūdzīvotā Losandželosa ar tai raksturīgo augsto noziedzības līmeni, piesārņojumu, urbāno segregāciju un sociālajām problēmām.²³⁷ Abas pasaules ir kā gigantiski kokoni, kurus apvij redzamas un neredzamas barjeras. Šīs neredzamās barjeras ir informatīvās sistēmas, kuras darbojas valdošās elites interesēs, nodrošinot geto rajonu kontroli, uzraudzību, izsekošanu, kā arī nabadzīgo iedzīvotāju ekspluatāciju. Elite kiberpanku novelēs ir informācijas aristokrātija, kuras varu pār pārējiem vairo milzīgas informācijas datu bāzes un informāciju tehnoloģijas. Otra sabiedrības daļa dzīvo geto, kuru pārvalda noziedzīgās pasaules varenie un narkotiku dīleri, bet vidusšķira noslēdzās aiz pamatīgi apsargātiem vārtiem, aiz kuriem tā var netraucēti simulēt idilliskas kopienas gaisotni. Kiberpanku novelēs galvenās lomas ir atvēlētas hakeriem. Tipisks hakeris ir lielpilsētas huligāns, tomēr viņa “pagalms” ir nevis lielpilsētas džungļi, bet gan virtuālās telpas labirinti. Hakera uzbrukumi informācijas aristokrātijas kontrolētājām informatīvajām sistēmām iegūst sociālu un politisku nokrāsu, jo tie simbolizē apspiestās sabiedrības daļas centienus pretoties saviem paverdzinātājiem. Jāatzīmē, ka daudzi kiberpanku žanra darbi tomēr neidealizē

²³⁶ Īpaši populāra ir viņa 1984. gadā izdotā novele “Neuromancer”, kurā galvenais varonis Henrijs Dorsets Keiss ir bezcerīgi slims, no narkotiskajām vielām atkarīgs hakeris, kuru noslēpumaina pasūtītāja vārdā nolīgst Tokijas “ielu samurajs” Mollija Miljone. Keisu nolīgst šķietami neīstenojamu noziegumu veikšanai – atbrīvojot superdatoros ieslodzītās mirušo hakeru apziņas. Keiss veic šīs misijas apmaiņā pret savu izārstēšanos no ievainojuma centrālajā nervu sistēmā, pie kā vainīgs viņa bijušais darba devējs. Novelē skartās tēmas – mākslīgais intelekts, virtuālā realitāte, gēnu inženierija un starptautiskās korporācijas, kuru vara pārsniedz valsts varas robežas, vispirms sasniedz zinātniskās fantastikas cienītājus un drīzi pēc tam iegūst arī plašāku sabiedrisko popularitāti.

²³⁷ Davis, M. (1990) *City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles*. New York: Vintage Books.

“virtuālo proletariātu,” jo tas ir degradējies ilgstošas sociālas t.sk. arī informatīvas atstumtības rezultātā, kas veicinājusi viņu sociālo izolēšanos, delinkvenci un noziedzību. Tādēļ distopisti apšaubā arī interneta optimistu virtuālās telpas pašpalīdzības ideju, jo uzskata, ka to apdraudēs mazizglītotu un radikāli noskaņotu cilvēku iesaistīšanās informatīvajā telpā. Viņuprāt, destruktīvi elementi spēj izjaukt jebkuras konstruktīvas sociālas pašorganizācijas iedīgļus.²³⁸

Tieši tādēļ distopisti šaubās vai jaunie mediji var kalpot demokrātijas mērķiem un vai internets varētu kļūt populārs politiskajā komunikācijā, ņemot vērā, ka tā satura pamatā galvenokārt ir izklaides elementi.²³⁹ Distopisti aplūko virtuālo telpu caur policejiskās kontroles prizmu, uzsverot, ka gan autoritāri režīmi gan demokrātijas internetu lieto, lai nostiprinātu savu ietekmi.²⁴⁰

Distopistu sabiedrības dalījums divās izolētās pasaulēs visspilgtāk atspoguļojas viņu priekšstatos par digitālo plaisu, kas ir ļoti politizēti. Interneta pieejas un dažādu komunikāciju tehnoloģiju nevienmērīgā izplatība pasaulē nostāda daudzas sabiedrības grupas sociālās atstumtības pozīcijās. Rodas digitālā plaista, kas palielina atšķirības starp tiem, kuriem ir pieeja tīmekļa informācijai un tiem, kuriem tās nav, piemēram, sekmējot valdības un lielo biznesa pārstāvju informācijas izsekošanu un kontroli.²⁴¹ Politiskajā komunikācijā politisko kampaņu vietņu bagātais informatīvais materiāls un interaktivitātes iespējas aktivizē galvenokārt jau izglītotās un politiski iesaistītās auditorijas – pētniekus, žurnālistus, profesionāļus, un tādā veidā pieaug nevienlīdzība politiskās līdzdalības ziņā.²⁴² Tā vietā, lai stiprinātu demokrātiju, sniedzot jaunas līdzdalības iespējas, jaunie mediji drīzāk “iekonservē politiku tādu, kāda tā ir.”²⁴³

Lai arī distopisms atklāj tehno-optimistu solītās nirvānas neiespējamību, tajā ir saglabājusies tieksme saglabāt sapni par atbrīvošanos un vēlmi bēgt no pasaulīgās realitātes pretī virtuālajai brīvībai – stāvoklim, kurš pārspētu jebkādas indivīda

²³⁸ Hall, M. (1999) Virtual colonization. *Journal of Material Culture*, 4 (1), p. 44.

²³⁹ Margolis, M., Resnick, D. (2000) *Politics as Usual: The Cyberspace Revolution*. Thousand Oaks: Sage.

²⁴⁰ Yang, K. (2003) Neoinstitutionalism and E-government: Beyond Jane Fountain. *Social Science Computer Review*, 21, pp. 432-442.

²⁴¹ Peled, A. (2001) Centralization or diffusion. Two tales of online government. *Administration and Society*, 32, pp. 686-709.

²⁴² Par šiem jautājumiem sk. Corrado, A. (2000) *Campaigns in Cyberspace: Toward a New Regulatory Environment*. Washington, DC: The Aspen Institute.

²⁴³ Šādu argumentu min M. Margolis un D. Rezniks: Margolis, M., Resnick, D. (2000) *Politics as Usual: The Cyberspace Revolution*. Thousand Oaks: Sage.

līdzšinējās pieredzes.²⁴⁴ Kiberpanku spēles ar ķermeni uz virtuālās pasaules un realitātes robežas apstiprina cilvēka ķermeņa nozīmi. Piemēram, filmā “Matrica” galvenais varonis Neo iegūst apslēptās cilvēka ķermeņa spējas un veiklību, līdz viņš atslēdz savu apziņu no mašīnu izveidotās informatīvās matricas, kura izveidota, lai ierobežotu cilvēcisko potenciālu.

Rezumējot interneta utopistu un distopistu domas attīstību, jāsecina, ka utopisms un distopisms ir savā ziņā pašpietiekami redzējumi, jo to galvenais uzmanības objekts ir informācijas un komunikāciju tehnoloģijas un to centrālā loma sociālo procesu noteikšanā. Nevar noliegt, ka abas nometnes sedz biezs pašapmāna plīvurs, kas kropļo priekšstatus par realitāti.²⁴⁵ Abiem skatījumiem kopīgais ir tas, ka tie abi atklāj virtuālās saskarsmes komunikatīvo struktūru, stilu, žanru, tēmu un diskusijas dalībnieku dažādību, un parāda, ka jaunie mediji rada atklātību, kuru vairs nevar ietilpināt noteiktā fiziskā telpā, piemēram, vienas valsts ģeogrāfiskajās robežās vai viena uzņēmuma sienās. Fiziskās telpas īpatnības vairs nenosaka komunikācijas prakses starp indivīdiem un grupām. Šajā atklātībā dalībnieki sazinās un veido attiecības ar ģeogrāfiski attāliem indivīdiem, taču ne reizi “nesatiekas” ar sev tuvumā dzīvojošiem kaimiņiem.

Te arī parādās atšķirības utopistu un distopistu interpretācija par indivīdu un kopienas attiecībām virtuālajā telpā. Interneta utopistu priekšstatu pamatā ir abstrakta kopiena, kura veidojas balstoties uz indivīdu privātajām izvēlēm, bet datoru pastarpinātā komunikācija sniedza iespēju apmierināt indivīdu un kopienas vajadzības savstarpēji neatkarīgi. Interneta utopisti uzskatīja, ka virtuālās kopienas caurauž nirvānai līdzīgs kopienas gars, kas rodas savienotības sajūtā (*feeling of connectedness*). Nenoliedzami, ka šī savienotības sajūta pirmajā brīdī šķiet diezgan subjektīvs kopienas kritērijs, tādēļ saprotamas arī distopistu šaubas par virtuālās kopienas un tās pašorganizācijas iespējamību.²⁴⁶ Utopistu virtuālā telpa pašos pamatos sakņojas indivīda autonomijā un plurālisma principos. Viņi uzskata, ka virtuālajā telpā darbojas milzum daudz dalībnieku, kuri rīkojas savu individuālo un kolektīvo interešu vadīti. Virtuālā saskarsme ar uzviju atalgo dalībnieku pašizpaušmi, ideju un izteikto

²⁴⁴ Klaudija Springere (*Claudia Springer*) savā grāmatā “Elektroniskais Eross” ilustrācijai izmanto komiksu grāmatas *Cyberpunk* varoņa teikto: “datora matrica ir visbrīnīšīgākā lieta visumā...ja vien es varētu atstāt savu miesu un dzīvot šeit... ja vien es būtu tikai apziņa...es būtu laimīgs.” Springer, C. (1996) *Electronic Eros: Bodies and Desire in the Postindustrial Age*. London: Athlone Press.

²⁴⁵ Foster, D. (1997) Community and Identity in the Electronic Village. In D. Porter (Ed.), *Internet Culture* (pp. 23-7). London: Routledge.

²⁴⁶ Ibid.

viedokļu dažādību, vienlaikus apmierinot indivīda tieksmi pēc sociālā kontakta ar viņam līdzīgiem indivīdiem neatkarīgi no viņa dzīves vietas un sociālā statusa. Utopistu redzējums uzsver interneta potenciālu robežu nojaukšanā starp personisko un publisko. Tas problematizē fiziskās telpas, laika un identitātes jēdzienu.

Distopisti uzskata, ka virtuālo kopienu veidošanās pēc būtības ir veco identitāšu, varas institūciju un normu pārkonfigurācija sabiedrības ekonomiskā un politiskā modernizācijas projekta ietvaros. Virtuālajā telpā indivīda pašizpaušme sākotnēji tiek šķietami respektēta. Taču patiesībā virtuālās kopienas ceļ jaunas robežas un izvēlas jaunus sabiedrības dalījumus. Distopisti ir pārliecināti, ka virtuālās kopienas nav dažādības arēnas, bet gan viedokļu pieskaņošanas un dažādības homogenizācijas laboratorijas, kuras iesūc sevī līdzīgi domājošos un izslēdz citādi domājošos. Daudzas laboratorijas nodrošina labvēlīgus inkubācijas apstākļus radikālām ideoloģijām, naida runai, ksenofobijai un rasismam. Komercializējoties interneta komunikācijai, kibertelpa piepildās ar pašpietiekamiem dzīves stilu anklāviem, labi apsargātiem virtuālajiem veikaliem un ar sētām apjostām elitārām kopienām, kas informatīvi norobežojas viena no otras.²⁴⁷

Trešais uzskats par interneta ietekmi uz politiku ir t.s. *utilitārais uzskats*, kas ir optimistisks, tomēr ne utopisks.²⁴⁸ M.Hols uzskata, ka utilitārisms it kā savieno utopijas tagadnes un nākotnes vīzijas, piedāvājot mazāk kāpinātu tehnodeterminisma kombināciju.²⁴⁹ Interneta utilitārisma domā var novērot vairākas būtiskas atšķirības no utopiskajiem un distopiskajiem virtuālās telpas aprakstiem. Pirmkārt, utilitārisms ir raksturīga sociāli konstruktīva tehnoloģijas uztvere. Utilitāristi uzskata, ka interneta komunikācijai līdzīgi kā jebkurai citai komunikācijai var būt dažādi mērķi, līdz ar to svarīgāka par pieeju informāciju komunikāciju tehnoloģijām ir šīs komunikācijas mērķis un saturs.²⁵⁰ Ir skaidrs, ka jauno mediju lietojumus var pieskaņot dažādām sociālās mobilizācijas stratēģijām un taktikām, tomēr dažādu instrumentu pieejamība vēl nenozīmē, ka organizācijas šos instrumentus arī efektīvi lieto. Te utilitāristi piekrīt distopistiem, jo ne visas organizācijas lieto internetu kā iesaistīšanas un mobilizācijas instrumentu, lai mainītu attiecības ar savām mērķa grupām un

²⁴⁷ Healy, D. (1997) Cyberspace and Place: the Internet as Middle Landscape on the Electronic Frontier. In D. Porter (Ed.), *Internet Culture*. London: Routledge.

²⁴⁸ Hall, M. (1999) Virtual colonization. *Journal of Material Culture*, 4 (1), pp. 39-55.

²⁴⁹ Ibid., 43.

²⁵⁰ Steyaert, J. (2000) Local governments online and the role of the resident. Government shop versus electronic community. *Social Science Computer Review*, 18(1), pp. 3-16.

sabiedrību kopumā.²⁵¹ Otrkārt, daudzi interneta utilitāristi mēģina saistīt virtuālo telpu ar atklātību, jo uzskata, ka tā varētu būt savdabīgs atklātības paplašinājums vai pat aizstājēja. Līdzīgi kā utopisti, arī utilitāristi uzskata, ka interneta komunikācija pazemina barjeras līdzdalībā, paplašina indivīda pašizpaušmes iespējas un ļauj efektīvi saistīt dažādus viedokļus, argumentus, faktus un diskusijas dalībniekus. M.Hols uzskata, ka utilitāristi virtuālo telpu saista ar J.Hābermāsa aprakstīto atklātību, kurā pieeja nodrošināta visiem pilsoņiem un kurā privāti indivīdi pulcējas veidojot sabiedrisku veselumu.”²⁵² Utilitāristi redz J.Hābermāsa atklātības un racionālās komunikācijas modeli kā teorētisku bāzi virtuālās telpas un dažādu IKT lietojumu analīzei. Treškārt, pretēji interneta utopistiem, utilitāristi uzskata, ka interneta komunikācija stiprina, nevis nojauc pastāvošās sabiedrības institūcijas. Viņuprāt, internets uztur papildus kanālu plašākai un efektīvākai politiskajai līdzdalībai. Tāpēc teorētiskajās diskusijās tiek meklēti veidi kā interneta komunikāciju potenciālu ievirzīt konstruktīvākā gultnē, piešķirot virtuālajām sarunām noteikumu ietvaru un izplatot sarunas dalībnieku vidū noteiktu komunikatīvo kultūru. Tomēr paši utilitāristi arī atzīst, ka tieši noteikumu trūkums vai arī iespējas tos viegli apiet, veido interneta komunikācijas milzīgo vitalitāti. Daži pētnieki uzskata, ka internets palīdz veidot publiskās “pret-sfēras,” kuras palīdz pretoties valsts pārvaldes represīvajām darbībām, un uzsver interneta potenciālu vairot viedokļu un identitāšu dažādību, kas veicina dažādu publisko sfēru pārklāšanos. Citi, savukārt, norāda uz problēmām, kuras var radīt virtuālo komunikāciju sfēru lielā sašķeltība un fragmentācija.²⁵³

Utilitaristiem tehnoloģijas paver jaunas iespējas valsts pārvaldes pilnveidošanai. Šajā pilnveides procesā liela svarīga nozīme tiek piešķirta iedzīvotāju līdzdalībai un pārvaldes iekļautībai. Virtuālās telpas iekļaujošo dabu savās deviņdesmito gadu publikācijās īpaši akcentē Braijens Louders (*Brian Loader*). Viņš uzskata, ka interneta komunikācijai varētu būt emancipējoša nozīme iedzīvotāju grupām, kuras marģinalizē pastāvošās varas struktūras.²⁵⁴ Pēc utilitāristu domām valsts pārvaldes pilnveidošana ir pakāpenisks process, taču viņu nākotnes projekcijas

²⁵¹ Gibson, R. et al. (2003) *Political parties and the internet: Net gain?* London: Routledge.

²⁵² Hall, M. (1999) Virtual colonization. *Journal of Material Culture*, 4(1), p. 43.

²⁵³ Becker, B., Wehner, J. (2001) Electronic networks and civil society: Reflections on structural changes in the public sphere. *Culture, technology, communication*. Charles Ess. Albany, State University of New York Press; Buchstein, H. (1997) Bytes that Bite: The Internet and Deliberative Democracy. *Constellations*, 4(2), pp. 248-263; Sunstein, C. (2001) *republic.com*. Princeton & Oxford, Princeton University Press.

²⁵⁴ Loader, B. (1997) The Governance of Cyberspace; Politics, Technology and Global Restructuring. In B.Loader (Ed.), *The Governance of Cyberspace; Politics, Technology and Global Restructuring* (pp. 1-19). London: Routledge.

savā prozaismā daudz neatšķiras no utopistu sapņiem, jo arī utilitāristi uzsver interneta komunikācijas lielo nozīmi varas attiecību maiņā. Utilitāristu pozīcijas līdzības ar interneta utopismu trāpīgi raksturo M.Hols: “gluži tāpat kā utopisti iedomājas runāt par teledildoniku, utilitāristi runā par valsts pārvaldi bez birokrātijas.”²⁵⁵

2.3. Politiskā līdzdalība un tās nozīme IKT laikmetā

Utilitāristi saista komunikāciju tehnoloģijas ar jaunu līdzdalības kanālu atvēršanos un ar pastāvošo līdzdalības kanālu efektivitātes palielināšanos.²⁵⁶ Tomēr IKT nav vienīgi kvantitatīva ietekme uz politiskās līdzdalības līmeni vai dalībnieku skaita palielināšanu. Komunikāciju tehnoloģijas (īpaši internets) piešķir politiskās līdzdalības jēdzienam jaunas nozīmes. Politiskās līdzdalības jēdziens ir ievērojami paplašinājies no līdzdalības vēlēšanās līdz brīvprātīgo sabiedrisko aktivitāšu veikšanai. Paralēli ir paplašinājies arī sabiedrības pārvaldes funkciju klāsts un sabiedrības pārvaldes loma sabiedrisko labumu pārdalē. Tā rezultātā ir palielinājies dažādu interešu grupu spiediens un bieža parādība ir kultūras, izglītības, ētikas un citu dzīves sfēru politizācija.²⁵⁷ Aizvien grūtāk ir nošķirt politiskas aktivitātes no sabiedrības pārvaldes un ekonomiskajām aktivitātēm, tādēļ arī politiskās līdzdalības konceptuālās robežas paplašinās.²⁵⁸

Nenoliedzami, ka politiskā līdzdalība ir nozīmīgs demokrātiskas pārvaldes elements. Tās nozīme īpaši aktualizēta pēdējo divdesmit gadu laikā. Līdzdalība ir sarežģīts jēdziens, jo tā ir cieši saistīta ar politikas būtību. Varbūt arī tādēļ neviens politikas teorētiķis nav varējis precīzi noteikt, cik liela un kāda līdzdalība būtu

²⁵⁵ Hall, M. (1999) Virtual colonization. *Journal of Material Culture*, 4(1), p. 43.

²⁵⁶ Dahl, R. (1989) *Democracy and its critics*. Yale: Yale University Press, p. 15.

²⁵⁷ Par sabiedrības pārvaldes izplešanās fiskālajām un politiskajām konsekvencēm 20. gs. beigās ir rakstījuši daudzi autori. Sk., piemēram, Alesina, A., Wacziarg, R. (2000) The Economics of Civic Trust. In S.Pharr and R.Putnam (Eds.), *Disaffected Democracies. What's Troubling the Trilateral Countries?* (pp. 148-70) Princeton, NJ: Princeton University Press.

²⁵⁸ Interesanti, ka jaunākā politiskās līdzdalības novērtēšanas metodoloģija “Pilsonība, iesaistīšanās, demokrātija” ietver vairāk kā 50 līdzdalības veidus. Aplūkojot dažādas politiskās līdzdalības konceptualizācijas, Manheimas universitātes profesors Jans van Dets (*Jan van Deth*) secina, ka pavisam literatūrā minētas 70 politiskās līdzdalības formas, starp kurām ir arī sociālas aktivitātes, piemēram, indivīdu dalība dažādās nevalstiskās asociācijās, kuru mērķis nav politisks. Van Deth, J.W. (2001) Studying Political Participation: Towards a Theory of Everything? Paper presented at the Joint Sessions of Workshops of European Consortium for Political Research. Grenoble, 6-11 April, 2001. Retrieved: 15.07.2008. Available:

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/grenoble/ws3/deth.pdf>.

optimālākā demokrātiskai pārvaldei.²⁵⁹ Pie politiskās līdzdalības parasti tiek pieskaitītas tās iedzīvotāju aktivitātes, kas ir vērstas uz politisko lēmumu ietekmēšanu.²⁶⁰ Daļa no līdzdalības formām var būt tiešas un tās var īstenot personiski (vēstule rakstīšana, parakstu vākšana). Tomēr, ņemot vērā mūsdienu politisko sistēmu lielos izmērus, politiskā līdzdalība mēdz būt netieša un pastarpināta. Tiešā līdzdalība izpaužas kā iedzīvotāja personiska politiska iesaistīšanās un rīcība. Netieša līdzdalība tiek realizēta ar demokrātiskās pārstāvniecības palīdzību, informācijas pieejamību, publiskajām debatēm, mediju veikto politikas uzraudzību un citiem līdzekļiem. Pārstāvniecības mehānismi demokrātijās rada paļāvību, ka sabiedrības intereses tiek publiski paustas un ņemtas vērā, lai gan daudzi sabiedrības pārstāvji paši nemaz nelīdzdarbojas.²⁶¹

Jau antīkās Grieķijas pārvaldē 600 g. p.m.ē. tika novērtēta pilsoņu spēja kārtot kopīgas lietas un tas, ka pilsoņu kopīgas aktivitātes rada iedzīvotāju un valsts interešu savstarpējo saistību. Aristotelim pilsoniskā līdzdalība bija pilsētas kvalitātes rādītājs un tika uzskatīts, ka nav nekas svarīgāks par tām cilvēka īpašībām, kuras ļauj viņam piedalīties valsts dzīvē. Par labu pilsētu Aristotelis uzskatīja tādu, kas audzināja labus pilsoņus un mudināja viņus pareizi uzvesties.²⁶² Demokrātijas ideju renesanses laikā 18. un 19. gs. politiskās līdzdalības aizstāvību uzņēmas Žans Žaks Ruso (1712–1778), Džons Stjuarts Mills (1806–1873) un citi domātāji, kuri uzskatīja, ka piedalīšanās savas valsts politikā nāk par labu gan morālajai, gan pilsoniskajai indivīda attīstībai

²⁵⁹ Janda, K. et. al. (1989) *The Challenge of Democracy*. Boston: Houghton Mifflin, 225. Jāuzsver, ka politiskās līdzdalības aktivitātes ir nozīmīgas arī nedemokrātiskos politiskos režīmos, jo ar to palīdzību iedzīvotāji var izrādīt pretestību politiskajam režīmam, piemēram, iesaistoties pretošanās kustībās un paralēlās kultūras organizācijās. Politiskā līdzdalība var arī stiprināt politiskā režīma leģitimitāti. Lai apliecinātu savu leģitimitāti, nedemokrātiski režīmi veic iedzīvotāju masveidīgu mobilizāciju uz vēlēšanām, kuras parasti notiek vājas konkurences un/vai ierobežota sabiedrības plurālisma apstākļos. Līdz ar to politiskā līdzdalība nav saistāma tikai ar demokrātiskiem režīmiem.

²⁶⁰ Pastāv šaurākas un plašākas interpretācijas par to, kas ir politiskā līdzdalība, tomēr vairākums pētnieku ir vienprātīgi par līdzdalības kopīgajām īpašībām. Pirmkārt, politiskā līdzdalība ir saistīta ar kaut kādu indivīdu rīcību. Otrkārt, šie indivīdi nav elites pārstāvji. Tātad, politiskā līdzdalība neaptver tādas darbības, kuras veic politikas profesionāļi, vēlētas amatpersonas vai apmaksāti lobisti. Treškārt, politisko līdzdalību veido mērķtiecīgas darbības ar nodomu ietekmēt politikas rezultātu. Tas nozīmē, ka politiskās līdzdalības definīcijas izslēdz tādas aktivitātes kā politikas apspriešana starp radiem, draugiem un līdzīgi domājošajiem, vai arī vienkāršu interesi par politiskajām aktivitātēm, kas atspoguļotas medijos. Lai kādu aktivitāti interpretētu kā politisko līdzdalību, tai jāsaistās ar vēlmi ietekmēt lēmumus, kurus pieņem citi. Politiskās līdzdalības mērķim ir politisks iznākums, kas ietekmē autoritatīvu sabiedrības vērtību pārdali (*allocation*). Šodien vairums pētnieku pieturas pie S.Verbas, Kaja Šlozmanas (*Kay Schlozman*) un Henrija Breidija (*Henry Brady*) politiskās līdzdalības aktivitāšu iedalījuma. Saskaņā ar šo dalījumu pie līdzdalības aktivitātēm pieder: balsošana vēlēšanās, kampaņu aktivitātes, kontaktēšanās ar valsts iestāžu darbiniekiem un protesta aktivitātes. Verba, S., Schlozman, K., L., Brady, H. E. (1995) *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press, p. 72.

²⁶¹ Balodis, O. (2005) Sabiedrības līdzdalības iespējas publiskajā pārvaldē Latvijā. *Politikas zinātnes jautājumi IV*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 168. lpp.

²⁶² Dahl, R. (1989) *Democracy and its critics*. Yale: Yale University Press, p. 15.

un valsts politiskajai dzīvei. Dž.S.Mills politisko līdzdalību uzskatīja par ieguldījumu indivīdu morālajai un intelektuālajai izaugsmei, bet cilvēks, kuram līdzdalības iespējas liegtas, kļūst apātisks, vienaldzīgs vai arī dumpīgs.²⁶³ Savukārt, franču sociologs Aleksis de Tokvils (1805–1859) savā pētījumā par demokrātiju ASV uzsvēra iedzīvotāju neatkarīgo asociāciju nozīmi. Neskatoties uz ASV sabiedrības individuālismu un materiālismu, šīs asociācijas spēja nodrošināt valstī politisko brīvību, ierobežot vairākuma varu un indivīdu egoismu. Tokvils uzsvēra pilsoniskās līdzdalības jomu neatkarīgas pilsoniskās sabiedrības uzturēšanā. Viņaprāt, demokrātiskās sabiedrībās brīvprātīgās asociācijas, kuras bija radītas visdažādāko iemeslu dēļ, bija nepieciešamas pašas demokrātijas uzturēšanai.²⁶⁴ 20.gs. sākums pazīstams kā masu demokrātiju un lielo organizāciju laikmets. Balsstiesību paplašināšanās veicināja svaigu rezervju vēlētāju pieplūdumu. Šādos apstākļos arvien dzirdamākas kļuva līdzdalības pretinieku balsis, kuras brīdināja par plašas līdzdalības destruktīvajām sekām. Austriešu ekonomists un sociologs Jozefs Šumpēters (*Joseph Schumpeter*) (1883–1950) bija pārliecināts, ka masas, kurām piešķirtas vēlēšanu tiesības ir nekompetentas un neprognozējamas. Tāpēc demokrātija vislabāk darbojas tad, ja cilvēku līdzdalība aprobežojas tikai ar konkurenci starp partijām un politisko līderu periodisku nomaiņu vēlēšanās. Šāda izpratne par politisko līdzdalību saglabājās arī pēc 2. pasaules kara, kad politikas zinātnieki par politisko līdzdalību domāja kā par balsošanu vēlēšanās un iesaistīšanos kampaņu aktivitātēs.²⁶⁵ Politiskās līdzdalības izpratni 20.gs. sešdesmitajos gados sašūpoja protesta politikas izpausmes un sabiedrības grupu prasības pēc lielākas politiskās un sociālās vienlīdzības. Meklējot iedzīvotāju neapmierinātības iemeslus un risinot sabiedriskos konfliktus, radās jautājumi ne vien par politikā iesaistīto cilvēku daudzumu, bet arī par politiskās līdzdalības kvalitāti un efektivitāti. Rezultātā 20. gs. 60 – 70. gados politiskās līdzdalības izpratne paplašinājās divos virzienos. Pirmkārt, arvien lielāka uzmanība tika pievērsta iedzīvotāju savstarpējiem kontaktiem un iedzīvotāju tiešiem kontaktiem ar valsts pārvaldes pārstāvjiem un politiķiem.²⁶⁶ Otrkārt, politiskajā līdzdalībā tika iekļautas t.s. nekonvencionālās politiskās līdzdalības formas – protests un noraidījums,

²⁶³ Pennock, J.R. (1979) *Democratic Political Theory*. Princeton: Princeton University Press, p. 433.

²⁶⁴ Tocqueville A. (1988) *Democracy in America*. New York: Harper and Row, p. 517.

²⁶⁵ Sk. piemēram Lazarsfeld, P.F. et al. (1948) *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*. New York: Columbia University Press. 2nd. ed.

²⁶⁶ Šāda politikas līdzdalības izpratne atspoguļota S.Verbas un Normana Nī (*Norman Nie*) 1972. gadā publicētajā darbā Verba, S., Nie, N. (1972) *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper and Row.

kuras neatbilda tā laika politiskajā sistēmā akceptētajām normām.²⁶⁷ Politiskās līdzdalības repertuāra paplašināšanās un robežu vājināšanās starp valsti un pilsonisko sabiedrību 20. gs. deviņdesmitajos gados veicināja atgriešanos pie Tokvila politiskās līdzdalības izpratnes, kura uzsvēra cilvēku kopienu un pilsonisko aktivitāšu lomu. Tādēļ politiskās līdzdalības izpratne papildinājās ar voluntārisma un pilsoniskās iesaistīšanās elementiem.²⁶⁸

20. gs. beigās un 21. gs. sākumā sabiedrības pārvaldē aizvien lielāka uzmanība tika pievērsta sabiedrības iesaistei starp vēlēšanām. Galvenie šī jautājuma virzītājspēki bija t.s. Jaunās publiskās pārvaldes (*new public management*) un atvērtās pārvaldes (*open government*) idejas, kuru nesēji bija Pasaules Banka, Eiropas Savienība un citas starptautiskas organizācijas. Šīs organizācijas uzsvēra, ka sabiedrības iesaistei sabiedrības pārvaldes lēmumu pieņemšanas un politikas īstenošanas procesos ir jābūt primāram demokrātisko pārvalžu darba kārtības jautājumam. Tāpēc valdībām būtu jāveido mehānismi iedzīvotāju informēšanai, viedokļu noskaidrošanai un atsevišķu iedzīvotāju grupu iesaistīšanai lēmumu pieņemšanā.²⁶⁹ Sabiedrības pārvaldes atvērtība, pieejamība un atsaucīgums iedzīvotāju idejām kļuva par receptēm pārstāvnieciskās demokrātijas leģitimitātes problēmu risināšanā.

Neskatoties uz politiskās līdzdalības iespēju paplašināšanos, daži politikas vērotāji pamanījuši tradicionālās politiskās līdzdalības mazināšanos, lai gan nav skaidrs – vai pazeminājusies politiskā līdzdalība, vai arī mazāk populāri kļuvuši tradicionālie politiskās līdzdalības veidi.²⁷⁰ Daži pētnieki uzskata, ka tradicionālos politiskās līdzdalības veidus – līdzdalību vēlēšanās un politiskajās partijās ir nomainījuši alternatīvi līdzdalības veidi, kuriem pētnieki līdz šim nebija pievērsuši pietiekamu uzmanību. Dažas sabiedrības grupas, piemēram, jaunieši, dod priekšroku dalībai neformalizētos tīklos un izvēlas savam dzīves stilam pakārtotas un spontānas līdzdalības formas, kuras politologi līdz šim nebija pieskaitījuši politiskajai sfērai.

²⁶⁷ Barnes, S., Kaase, M. et. al. (1979) *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*. London: Sage.

²⁶⁸ Pilsonisko iesaistīšanos un voluntārisma pie politiskās līdzdalības pieskaita arī R.Patnems. Putnam, R. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.

²⁶⁹ Sk. piemēram EK dokumentu par Eiropas pārvaldību European Commission. (2001) *European Governance. A White Paper*, p. 428.

²⁷⁰ Par politiskās līdzdalības mazināšanos ASV un arī Eiropas demokrātijās plašus pētījumus veikuši jau minētais R.Patnems, Rasels Daltons (*Russel Dalton*), Mārtins Vatenbergs (*Martin Wattenberg*) un citi autori.

Pastāv uzskats, ka šo līdzdalības formu veicināšanā svarīga loma būtu arī IKT.²⁷¹ Šajā brīdī diskusijas par politiskās līdzdalības veidiem un jēdziena robežām kļūst nozīmīgas, jo iespējams, ka tieši neformālās politiskās līdzdalības veidi uzņem daļu no pašreizējās sabiedrības politiskās aktivitātes, kaut gan pietrūkst salīdzinošo datu lai to apstiprinātu.²⁷² Pie šiem neformālajiem politiskās līdzdalības veidiem pieder iedzīvotāju līdzdalība neformālās vietējās grupās, politiskais patērnieciskums (*political consumerism*),²⁷³ iesaistīšanās starpnacionālos interešu aizstāvības tīklos, regulāra piedalīšanās elektroniskajās paraksta vākšanas akcijās, kā arī spontānu protestu un mītiņu apmeklēšana. Visiem šiem veidiem kopīgs ir to neformalitāte un iespēja tos īstenot individuāli bez vajadzības iesaistīties kolektīvās organizācijās t.sk. arī interešu grupās un politiskajās partijās. Attālinātie tīklveida mobilizācijas modeļi ļauj vairākiem iedzīvotājiem līdzdarboties vienlaicīgi dažādās pasaules vietās.²⁷⁴ Nozīmīgs atbalsts mobilizācijai ir arī dažādi sociālie IKT lietojumi, it īpaši e-pasts un virtuālo sociālo tīklu portāli. Ja piekrīt apgalvojumam, ka iedzīvotāju līdzdalība politiskajās partijās un vēlēšanās patiešām vairs precīzi neatspoguļo mūsdienu sabiedrības politisko aktivitāti, individualizēto politiskās līdzdalības formu iekļaušana politiskās līdzdalības reperturārā tomēr nav vienkāršs uzdevums. Tā kā individualizētās politiskās līdzdalības formas ir spontānas un īstermiņa, nav skaidrs – cik biežas tās ir un un cik cilvēku tajās iesaistīti. Politologi nav vienprātis arī par to,

²⁷¹ Bennett, W.L. (1998) The Uncivic Culture: Communication, Identity, and the Rise of Lifestyle Politics. *Political Science and Politics*, 31(4) Interesanti, ka šo viedokli aktīvi aizstāv arī tie sociālo procesu pētnieki, kuri uzskata, ka pārstāvnieciskās demokrātijas struktūras neformāli marginalizē minoritātes t.sk. ierobežojot arī viņu politisko līdzdalību, sk. Williams, M. (1998) *Voice, Trust, and Memory*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

²⁷² Arī R.Patnems savos vēlinajos darbos atzinis, ka politiskās līdzdalības samazināšanos “daļēji kompensē neformālo, nepastāvīgo, personālo sociālo kontaktu nozīmības palielināšanās.” Sk. Putnam, R. ed. (2002) Conclusion. In R. Putnam (ed.), *Democracies in Flux*. Oxford: Oxford University Press. Sk. arī: Dalton, R. et. al. (2004) Advanced Democracies and the New Politics. *Journal of Democracy*, 5(1).

²⁷³ Politiskā patērnieciskuma pētniece Mišele Miheleti (*Michele Micheletti*) definējusi politisko patērnieciskumu kā noteiktu produktu izvēli balstoties uz politiskiem un/vai ētiskiem apsvērumiem. M.Miheleti norāda, ka politiskais patērnieciskums ir britu sociologa Antonija Gidensa (*Antony Giddens*) aprakstītā “dzīves stila politikas” (*life-style politics*) izpausme, kurā vienkārši ikdienas lēmumi iegūst politisku nozīmi. Sk. Micheletti, M. et al. (2003) *Politics, Products, and Markets: Exploring Political Consumerism Past and Present*. New Brunswick, NJ: Transaction Press; Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press.

²⁷⁴ Putnam, R. ed. (2002) Conclusion. in R. Putnam (ed.), *Democracies in Flux*. Oxford: Oxford University Press.

vai šādas aktivitātes var pieskaitīt politikajai sfērai.²⁷⁵ Politiskā līdzdalība tradicionāli bijusi vērsta uz autoritatīvu sabiedrības vērtību pārdales ietekmēšanu valsts institūcijās, kuras demokrātiskās politiskās sistēmās ir pakļautas politikajai kontrolei, taču aizvien biežāk ar vērtību pārdali nodarbojas arī privātais sektors, nevalstiskās organizācijas un starptautiskas organizācijas. Apzinoties, ka šo sektoru darbību valstij un vēlētajiem būs grūti ietekmēt caur formālo politisko procesu, aktīvistu mēdz tieši vērsties pret konkrētajām iestādēm vai kompānijām, lai pievērstu problēmai lielāku sabiedrības uzmanību. Populāra kļūst politisko e-pastu pārsūtīšana par darbinieku tiesību pārkāpumiem noteiktā uzņēmumā, kompāniju zīmolu izķengāšana, preču boikoti un citas aktivitātes. Šīs aktivitātes paplašina politiskās līdzdalības mērķus, bet vienlaikus liecina arī par iedzīvotāju mazspēju efektīvi ietekmēt savus dzīves apstākļus. Līdz ar to, neformālās politiskās līdzdalības formas kļūst par pievilto un atsvešināto politiskās darbības formām. Riska sabiedrības, post-materiālisma un sub-politikas teorētiķi uzskata, ka iedzīvotāju uzticība pārvaldei ir zema, jo viņi apzinās institūciju nespēju risināt svarīgas politiskās problēmas. Tas arī mudina meklēt jaunas idejas, arēnas un metodes, lai cīnītos individuāli nevis caur profesionalizēto politisko pārstāvniecību. Līdz ar to iedzīvotāju metodes ne vienmēr šķiet konstruktīvas un efektīvas.²⁷⁶

Individualizētu politiskās līdzdalības stratēģiju popularitāte virtuālajā telpā liek pārdomāt kolektīvo sociālās mobilizācijas organizāciju t.sk. arī politisku partiju un pārstāvnieciskās demokrātijas nākotni. Interneta potenciāls informācijas pieejamības nodrošināšanā, informācijas publicēšanā un starppersonu komunikācijā liecina, ka internetam varētu būt atbalstoša loma partiju atbalstītāju bāzes paplašināšanā un plašākas sabiedrības iesaistīšanas veicināšanā, tomēr rodas jautājums – vai šo mērķu sasniegšanai vispār būs nepieciešamas politiskās partijas?

²⁷⁵ Tā, piemēram, politiskās līdzdalības pētnieks Jans Van Dēts (*Jan van Deth*) uzskata, ka politiskās līdzdalības jēdzienu nevajadzētu paplašināt, lai iekļautu tajā tādas līdzdalības veidus, kuru mērķis nav politisks, jo tad politiskās līdzdalības jēdziens zaudēs savas konceptuālās robežas un pārvērtīsies "teorijā par visu" (*theory of everything*), savukārt Pīters Gundelahs (*Peter Gundelach*) uzskata, ka neformālie politiskās līdzdalības veidi ir svarīgi politiskās sfēras paplašināšanās vēstneši, tāpēc to iekļaušana politiskas zinātnes izziņas laukā ir nepieciešama. Sk. Van Deth, J. (2001) *Toward a Theory of Everything?* Paper presented at the ECPR Joint Sessions, Grenoble, France, April. un Gundelach, P. (1984) *Social Transformation and New Forms of Voluntary Associations*. *Social Science Information*, 23(6).

²⁷⁶ Šo tēzi savos darbos daudz apspēlējuši Ronalds Ingleharts (*Ronald Inglehart*) un Ulrihs Beks (*Ulrich Beck*) Sk. Beck, U. (1997) *The Reinvention of Politics: Rethinking Modernity in the Global Social Order*. Oxford: Polity Press un Inglehart, R. (1997) *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kā zināms, internets ievērojami atvieglo dažādu individualizētu politiskās līdzdalības veidu īstenošanu. IKT arī veicina indivīdu autonomiju no kolektīvām organizācijām, jo viņiem ir pieejami informācijas vākšanas, publicēšanas un izplatīšanas rīki. Lai iesaistītos kādā no individualizētās līdzdalības veidiem, indivīdiem bieži vien vairs nav jāiesaistās kolektīvās organizācijās un pat jātiekas ar saviem domu biedriem. Tomēr individualizētie līdzdalības veidi rada izaicinājumus politiskās līdzdalības mehānismiem, politiskajām organizācijām, pašas politiskās līdzdalības nozīmei un taktikai.

Pirmais izaicinājums ir saistīts ar kolektīvas darbības iespējamību individualizētas līdzdalības laikmetā. Iesaistoties individualizētās politiskās līdzdalības aktivitātēs, indivīdiem var mazināties vajadzība kontaktēties ar citiem, lai vienotos par sadarbību vai apmainītos ar labumu. Saskaņas trūkums starp indivīdiem neveicina uzticības veidošanos, kas būtu nepieciešama ilgspējīgas kolektīvas rīcības un atbildības īstenošanai politiskajās aktivitātēs, tādēļ interneta mobilizācijas kampaņas parasti noslēdzas drīz pēc to uzsākšanās. Pēc sociologa Manuela Kastela (*Manual Castells*) domām, IKT nostiprina t.s. „tīklo to individuālismu.”²⁷⁷

Intensīva interneta izmantošana komunikācijā ar elektorātu dažkārt palielina interešu un viedokļu dažādību organizācijā. Novērojumi par sociālo kustību interneta komunikāciju stratēģijām liecina, ka internets sekmē dažādu ārpus organizācijas sociālo tīklu un identitāšu veidošanos, tādēļ pastāv iespēja, ka varētu vājināties indivīda lojalitāte vienai noteiktai organizācijai. Lielais informācijas avotu skaits, vājā satura kontrole un ātrā informācijas plūsma draud izjaukt arī partiju īstenoto kampaņu tematisko fokusu un radīt vispārēju sajukumu kampaņas vai organizācijas mērķu sasniegšanai.²⁷⁸ Jāņem vērā, ka pārāk augsta interneta lietotāju līdzdalība, varētu kavēt arī lēmumu pieņemšanu un apgrūtinātu organizācijas darbu.²⁷⁹

Trešais izaicinājums ir saistīts ar individualizētas politiskās līdzdalības objektu un līdzekļu attālinātību no konvencionālās politiskās līdzdalības prakses. Individualizētās politiskās līdzdalības objekti nav tikai valsts pārvaldes institūcijas, bet arī korporatīvais privātais sektors, nevalstiskās organizācijas, starptautiskās organizācijas un pat atsevišķi indivīdi, kuri nemaz nav pakļauti vēlētajū politiskajai

²⁷⁷ Castells, M. (2001) *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society*. Oxford: Oxford University Press.

²⁷⁸ Clark, J. Themundo, N. (2003) *The age of protest: Internet-based 'Dot Causes' and the 'Anti-Globalization' movement*. In J. Clark (ed.), *Globalizing Civic Engagement. Civil Society and Transnational Action* (pp. 109–26) London: Earthscan.

²⁷⁹ Pickerill, J. (2006) *Radical Politics on the Net*. *Parliamentary Affairs*, 59(2).

kontrolei. Lai arī IKT lietojumu izmantošana paplašina politiskās līdzdalības objektu un formu klāstu un rada jaunas arēnas politiskajai līdzdalībai, tās stimulē arī dažādas nekonvencionālās politiskās līdzdalības izpausmes. Šīs izpausmes palielina radikālu viedokļu klātbūtni atklātībā, jo apzinoties savu nespēju ietekmēt procesus ar konstruktīviem līdzekļiem, aktīvisti izvēlas nekonvencionālās politiskās līdzdalības veidus.²⁸⁰

Visbeidzot, cīņa par plašākas sabiedrības uzmanību ir grūtāka fragmentētās interneta auditorijas apstākļos, tādēļ individualizētās politiskās līdzdalības formas ir pievērstas publicitātes palielināšanai. Atšķirībā no televīzijas un radio interneta mediji nespēj aptvert lielu sabiedrības daļu un tiem ir sekundāra loma sabiedriskās dienaskārtības veidošanā. Lai iegūtu sabiedrisku atbalstu savām kampaņām, interneta aktīvisti izvēlas lietot vienkāršotus un tendenciozus vēstījumus, nereti veidojot izkropļotu realitātes ainu. Interneta aktīvisti arī izmanto sev atpazīstamus simbolus, lai parādītu problēmu savai mērķa auditorijai vēlamā gaismā.²⁸¹

Individualizētas politiskās līdzdalības formas liek uzdot jautājumus par kolektīvo organizāciju biedru lojalitāti, ilgtspējīgu kolektīvās darbības īstenošanu, efektīvu informācijas pārvaldību un konkurenci ar jauniem vāji organizētiem politiskajiem spēkiem, kuri savās kampaņās mērķtiecīgi izmanto IKT iespējas. Novērojumi liecina, ka politiskās partijas pagaidām ir atturīgas IKT iespēju izmantošanā. IKT lietojumi ir kā papildus instrumenti partiju komunikatīvajā arsenālā, taču to lietošana būtiski nemaina attiecības starp politiskajām institūcijām un vēlētājiem.²⁸² Partiju lēnprātības iemesls varētu būt vēlme sekot pārstāvniecības

²⁸⁰ Shapiro, I., Hacker-Cordón, C. eds. (1999) *Democracy's Edges*. Cambridge: Cambridge University Press.

²⁸¹ Le Grignou, B., Paton, C. (2004) ATTAC(k)ing Expertise: Does the Internet Really Democratize Knowledge?. In W. van den Donk et al. (eds.), *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements* (pp. 164–179) London: Routledge.

²⁸² IKT produktīva izmantošana organizācijās ir saistīta ar dažiem priekšnoteikumiem. Sociālo kustību pieredze rāda, ka IKT nodrošina sinerģiju tajās organizācijās, kuru atbalstītājiem raksturīga spēcīga post-materiālo vērtību orientācija. Pētnieki novērojuši, ka šajās organizācijās ir izteiktākas horizontālas varas attiecības, decentralizēts tīklveida darbības modelis, kā arī spēcīgs simbolisko resursu lietojums. IKT var radīt arī jaunas organizācijas vai palielinot organizācijas iekšējo interešu plurālismu. Turklāt, sakarība starp IKT izmantošanas pakāpi un organizācijas pielāgošanos IKT izmantošanai ir gan tieša, gan atgriezeniska. Tas nozīmē, ka IKT ieviešana organizācijā ar laiku veicina izmaiņas organizācijā, kuras nodrošina plašāku IKT izplatību un inovatīvus IKT lietojumus. Jāpaskaidro, ka post-materiālās vērtības ir saistītas ar pašizpaušmi, bet materiālās vērtības ar izdzīvošanu kapitālistiskā sabiedrībā. Spilgtākās post-materiālās vērtības ir personas autonomija, izteiksmes brīvība, politiskā līdzdalība, savstarpējā uzticēšanās, tolerance pret dažādību, bet materiālās vērtības ir pārticība, smags darbs, sociālās garantijas. Pēc vērtību pētnieka Ronalds Ingleharta (*Ronald Inglehart*) domām post-materiālo vērtību aktualitāte Rietumu kapitālistiskajās demokrātijās ir izskaidrojama ar paaudžu nomaiņu. Pēc Otrā pasaules kara dzimusī paaudze pieņēma ekonomisko labklājību kā pašsaprotamu un tāpēc vairāk pievērsās pašaktualizācijai un sabiedriski nozīmīgām tēmām – ekoloģijai, sociālajai nevienlīdzībai un tml.

racionalitātei, kas iedibināta vēl masveidīgā demosa laikmetā. Turēšanās pie elektronisko masu komunikācijas mediju izmantošanas ir arī saprotama, jo masu medijiem joprojām ir liela ietekme lielas sabiedrības daļas un arī pašas politiskās elites informēšanā. Apzinoties IKT radītos izaicinājumus politiskajai līdzdalībai un pārstāvnieciskajai demokrātijai, nepieciešams veidot komunikatīvo platformu, kuras ietvaros politiskās institūcijas varētu efektīvāk pārvadīt individualizētās politiskās komunikācijas un līdzdalības izpausmes, vienlaikus saglabājot arī masu komunikācijas un mobilizācijas metodes.

Pārskatot visai plašo politiskajai līdzdalībai veltīto interneta komunikācijas pētījumu klāstu, var teikt, ka interneta komunikācijas ietekme uz politisko līdzdalību izpaužas kā: politiskās līdzdalības iespēju paplašināšanu, līdzdalības barjeru samazināšanu, līdzdalības kvalitātes un līdzdalības līmeņa paaugstināšanu, kā arī mobilizācijas iespēju paplašināšanu.²⁸³

(a) *Līdzdalības iespēju paplašināšana.* IKT paplašina politiskās līdzdalības kanālus, jo internets un mobilās komunikāciju tehnoloģijas ļauj īstenot dažādas netradicionālās līdzdalības formas un palielināt arī netradicionālo politisko aktoru, piemēram, jauno sociālo kustību un atsevišķu indivīdu darbības efektivitāti virtuālajā vidē. E-pasti, emuāri, tiešsaistes diskusijas, elektronisko konsultāciju vides ir jaunas līdzdalības arēnas, kas decentralizē un individualizē līdzdalības procesu, padarot to elastīgāku un pieejamāku arī tām sabiedrības grupām, kuras neizmanto konvencionālās līdzdalības metodes.

²⁸³ Neraugoties uz interneta popularitāti, joprojām var jautāt – vai noteiktas darbības internetā vispār varētu pieskaitīt pie politiskās līdzdalības? Kā līdzdalība virtuālajā telpā ir saistīta ar politisko līdzdalību reālajā dzīvē, un kā izskaidrot cēloņsakarības starp interneta lietošanu un politisko līdzdalību? Mūsdienās valda uzskats, ka politiskās līdzdalības veidi internetā un virtuālajā telpā var pārklāties, papildināt un pat aizstāt viens otru, tāpēc grūti noteikt, vai internets ir paaugstinājis kopējo politiskās līdzdalības līmeni. Ne visi skaidrojumi par interneta ietekmi uz līdzdalības iespēju paplašināšanu izriet no sabiedrības individualizācijas un pārstāvniecības institūciju krīžu teorijām. Daži pētnieki, piemēram, Duglas Aleksanders (*Douglas Alexander*) savā publikācijā “Demokrātija informācijas laikmetā,” pauž ideju, ka jauno komunikācijas tehnoloģijas “pašas par sevi” veicina cilvēku interesi iesaistīties politiskajā procesā, jo viņus iesaistīties motivē tehnoloģiju novitāte un progresīvais tēls. Sk. Alexander, D. (2003) *Democracy in the Information Age. Representation*, 39, 209-14. Sk. Ward, S., Vedel, T. (2006) *Introduction: The Potential of the Internet Revisited. Parliamentary Affairs*, 59 (2), p. 213.

(b) *Līdzdalības barjeru samazināšana.*²⁸⁴ Internets var pazemināt politiskās līdzdalības barjeras, atvieglinot informācijas meklēšanu, reģistrēšanos organizācijām, sava viedokļa paušanu un domu biedru meklēšanu. Interneta komunikācija var mazināt līdzdalības barjeras arī netiešā veidā, jo interneta lietošana nostiprina prasmes, kuras nepieciešamas efektīvai politiskajai līdzdalībai reālajā dzīvē. Lietojot internetu, iedzīvotāji apgūst informācijas meklēšanas, šķirošanas, glabāšanas un izplatīšanas prasmes, kas viņiem būtu noderīgas, koordinējot pilsoniskās aktivitātes. Internets var samazināt līdzdalības barjeras, jo tas piedāvā unikālu līdzdalības resursu kombināciju, no kuriem pievilcīgākais resurss ir personas anonimitāte. Pētnieki novērojuši, ka politiskā aktivitāte internetā veicina citu līdzdalības resursu pieejamību (brīvs laiks, organizācijas resursi, plānošanas resursi u.c.)

(c) *Līdzdalības kvalitātes paaugstināšana.* Interneta ietekme uz politiskās līdzdalības kvalitāti var būt gan *papildinoša* gan *transformējoša*. Pirmajā gadījumā internets var palielināt politiskās līdzdalības kvalitāti, tāpēc, ka IKT saīsina ceļu līdz relevantai politiskajai informācijai. Salīdzinājumā ar masu medijiem, cilvēks vajadzīgo informāciju internetā iegūst pēc pieprasījuma principa. Šī interneta īpašība ir pievilcīga tiem interneta lietotājiem, kuri vēlas iegūt kvalitatīvu informāciju izsvērtas politiskās izvēles veidošanai.²⁸⁵ Tomēr internets ir ne tikai informācijas pārraides, bet arī socializēšanās medijs.²⁸⁶ IKT socializē interneta lietotājus noteiktā interneta kultūrā, veicinot jaunu attieksmju un vērtību pārņemšanu. Tie iedzīvotāji, kuri internetu lieto socializēšanās nolūkos, internetā iegūst jaunu pieredzi. Šī pieredze visbiežāk nav tieši saistīta ar politisko līdzdalību, tomēr tā ietekmē viņu attieksmes, vērtības un identitāti, kas savukārt var būt noteicoša politiskās līdzdalības aktivitātēs. Interneta lietotāju elektroniskā identitāte veidojas, internalizējot jaunas prasmes, un attiecību formas, kas pastāv virtuālajā komunikācijas vidē.²⁸⁷ Elektroniskā identitāte

²⁸⁴ Līdzdalības barjeras un līdzdalības resursi ieņem nozīmīgu vietu politiskās līdzdalības pētījumos, galvenokārt pateicoties Sidnija Verbas (*Sidney Verba*) veikumam pilsoniskās brīvprātības (*civic voluntarism*) izpētes laukā. S.Verbas darbs tika izdots 1995. gadā – laikā, kad internets vēl nebija nonācis politiskās līdzdalības pētnieku uzmanības lokā. Saskaņā ar šo pētījumu, galvenie politiskās līdzdalības resursi ir laiks, nauda, kognitīvie un organizācijas resursi. Verba., Schlozmann, K.L., Brady, H.E. (1995) *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

²⁸⁵ Interneta portāli ir milzīgas informācijas krātuves, kas integrē un nostiprina sociālās saites starp indivīdiem un kopienām, padziļinot izpratni par sarežģītām problēmām un veicina zināšanu un pieredzes apmaiņu starp aktīvistiem ekspertiem un citām ieinteresētajām pusēm. Sk. Keck, M. E. and Sikkink, K. (1998) *Activists beyond Borders*, Ithaca, N.Y., Cornell University Press.

²⁸⁶ Norris, P. (2000) *Virtual Circle: Political Communication in Post Industrial Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.

²⁸⁷ Castells, M. (2003) *The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume II (The Information Age)*.

nosaka to kā indivīds komunicē ar citiem interneta lietotājiem, kā viņš dalās ar informāciju un kādas kopumā veidojas viņa sociālās attiecības virtuālajā telpā.²⁸⁸ No politiskās līdzdalības viedokļa virtuālajā telpā nozīmīga ir sociālo tīklu veidošana. Virtuālajā telpā noris darbs pie kampaņu veidošanas, notiek publisku paziņojumu un lēmumu apspriešana. Virtuālā telpā iespējams sadarboties dažādos veidos, sākot no kopēju emuāru veidošanas, beidzot ar telekonferencēm.²⁸⁹ Ir kopdarbi, kuru veikšanā dalībnieku fiziskajai atrašanās vietai nav nozīmes (kopēju emuāru, dokumentu veidošana, *kultūras džeminga* aktivitātes, publicitātes kampaņas), bet ir arī kopdarbi, kur dalībnieka fiziskā atrašanās vieta ir izšķiroša, piemēram – *zibšņu pūļi* (*flash mobs*). Efektīva kampaņu organizācija ļauj indivīdiem piedalīties vietēja un globāla mēroga interešu aizstāvības kampaņās. Tādā veidā tiek stiprināta indivīda apziņa par viņa nozīmību pasaules līmeņa jautājumu ietekmēšanā.²⁹⁰ Interneta sociologi ir novērojuši, ka interneta līdzdalības formas ļauj efektīvāk izpaust aktīvistu individuālās un kolektīvās identitātes informatīvo materiālu radīšanas, izplatīšanas un informācijas iegūšanas procesā. Internetā vietnes veidotāji var izvēlēties kā dokumentēt un izplatīt savu pozīciju, bet vietnes apmeklētāji var izvēlēties sev tīkamo informācijas saņemšanas un iesaistīšanās veidu.²⁹¹

(d) *Līdzdalības līmeņa paaugstināšana.* Nevar viennozīmīgi apgalvot, ka internets būtu paaugstinājis politiskās līdzdalības līmeni, tomēr vairums autoru

²⁸⁸ Tā, piemēram, interneta lietotājs, kas uzkrājis pieredzi nepastarpinātā komunikācijā un spontānās interneta protesta akcijās, visticamāk izvairīsies no dalības centralizētās un hierarhiskās organizācijās un dos priekšroku interneta līdzdalības formām. Interneta protesta formas saskan ar tām vērtībām, kuras iemieso virtuālā telpa. Tas simbolizē mūsdienu cilvēka vēlmi izvairīties no materiālās pasaules un migrēt uz iztēlotām kopienām, atstājot aiz sevis ķermeniskās pasaules ierobežojumus.

²⁸⁹ Atsevišķi pētnieki iet tālāk par interneta komunikācijas ietekmes un organizāciju analīzi un izvirza domu par jaunu kolektīvās darbības (*collective action*) paradigmas sākumu. Sk. Micheletti, M. (2003) *Political Virtue and Shopping: Individuals, Consumerism, and Collective Action*. London: Palgrave Macmillan. Sadarbību virtuālajā vidē tehniski nodrošina sinhronās konferenču sistēmas (IRC, MUD, tīmekļa tērēšana), e-pasta saraksti, *viki* sistēmas, interneta forumi, video konferences, datu konferences, dalīšanās ar aplikācijām, tiešsaistes projektu vadības sistēmas, tiešsaistes tikšanās sistēmas, kalendāri, kopēji rediģējamie dokumenti, datu bāzes un izklājlapas.

²⁹⁰ Daudzas interneta aktīvistu vietnes uztur forumus, kuros diskutē par gaidāmajām protesta akcijām un noskaidrota biedru attieksmi pret dažādām protestu formām vai cīņas taktikām. Arī aktivitātes vietējā līmenī var iegūt plašu sabiedrisko rezonansi un pārtapt globālās kampaņās. Daudzi interneta aktīvisma projekti ir iesākušies vietēji, bet ieguvuši starptautisko rezonansi, tādēļ pēc dažu pētnieku domām, internets paplašina vietējos un globālos kontaktus veicinot *globalizācijas* procesus. Par to liecina arī daudzkārt aprakstītais Meksikas Zapatistu kustības gadījums.

²⁹¹ Ielūkojoties aktīvistu vietnēs, var pamanīt, ka interneta komunikācija palīdz dažādot iesaistīšanās veidus, piedāvājot katram vietnes apmeklētājam konkrētu rīcību, kas pieskaņota viņa interesēm un spējām. Attīstītās interneta aktīvistu vietnes ir kā līdzdalības ceļveži, kas informē par pasākumiem, kuros var iesaistīties viegli un nekavējoties. Tā, piemēram, "Greenpeace" organizācijas vietnes sadaļā „Iesaisties” var uzzināt par 10 veidiem kā iesaistīties dažādās aktivitātēs, sākot no iknedēļas ziņu laidiņa saņemšanas un ziedošanas, beidzot ar pieteikšanos ekspedīcijā, brīvprātīgo darbu un interneta aktīvisma metodēm: e-pastu izplatīšanu, ekrānsaudzētāju un datospēļu izstrādāšanu un izplatīšanu. Sk. www.greenpeace.org. Aplūkots 03.12.2009.

piekrīt, ka IKT varētu mobilizēt sabiedrības grupas noteiktā idejiskā/ideoloģiskā kontekstā.²⁹² Tajā pašā laikā interneta vidē darbojas īpaša līdzdalības resursu un barjeru sistēma, kas nav vienmēr saistīta ar reālās dzīves politiskās līdzdalības ierobežojumiem.

(e) *Mobilizācijas iespēju paplašināšana.* Zemās interneta komunikāciju izmaksas un aizvien efektīvāki interneta informācijas pārvaldības lietojumi nodrošina to, ka ikvienam ar pieeju internetam ir iespējas kļūt par efektīvu mobilizācijas aģentu, veidojot savu emuāru, pārsūtot ķēžu e-pastus un koordinējot interešu aizstāvības pasākumus. Pirmā svarīgā interneta mobilizācijas iezīme – tās decentralizācija. Zemās interneta komunikāciju izmaksas un aizvien efektīvāki interneta informācijas pārvaldības lietojumi veicina to, ka ikvienam ar pieeju internetam ir iespējas kļūt par mobilizācijas aģentu. Decentralizētās mobilizāciju formas bieži iegūst sabiedrības uzmanību, ja tās nonāk masu mediju uzmanības lokā. Tomēr, lai mobilizācija būtu efektīva, interneta vietnes apmeklētājam arī pašam jāveic noteiktas darbības – jāielūkojas tīmekļa vietnē, jāpierakstās uz ziņu saņemšanu utt. Tāpēc interneta galvenās mobilizācijas izmaksas ir saistītas ar ziņas saņēmēju nevis sūtītāju.²⁹³ Viens no plaši izplatītiem interneta mobilizācijas paveidiem ir komunikācijas simboliskā potenciāla izmantošana. Jaunie mediji ir kļuvuši par ieročiem tā sauktajai hegemoniskās kultūras sajaukšanai, jeb *kultūras džemingam (cultural jamming)*. Kultūras džemminga mērķis ir parādīt kontrastu starp masu mediju radītājiem tēliem un realitāti, vai arī mediju un korporāciju darbības ēnas pusēm. *Džemmeri* uzskata, ka industrializētā sabiedrībā ir grūti izpausties ārpus reklāmas un sabiedrisko attiecību diskursiem, tāpēc efektīvākā atbilde simbolam arī ir simbols. Svarīgi, lai jaunradītais simbols būtu *antisimbols* un parodētu *pop ikonu*, parādot tās negatīvos efektus, atklātu

²⁹² Interneta ietekme uz politiskās līdzdalības līmeni nav viennozīmīga, jo visai neliela iedzīvotāju daļa izmanto interneta līdzdalības iespējas – iesaistās organizācijās, paraksta elektroniskās petīcijas, piedalās interneta diskusijās (autori uzskata, ka tie ir 2–8% no interneta lietotājiem). Turklāt tie, kuri izmanto interneta politiskās līdzdalības iespējas jau ir politiski aktīvi, bet tie, kuru politiskā līdzdalība ir neliela, nav manāmi arī interneta vidē. Tomēr, var diezgan droši apgalvot, ka internets ir papildus kanāls jau aktīvajiem iedzīvotājiem. P.Norisas pētījumā atklājas, ka pastāv pozitīva saistība starp aktīvu interneta lietojumu politiskās informācijas iegūšanai un pilsonisko un politisko līdzdalību. Norisa secina, ka internetu vairāk lieto cilvēki, kas ir pilsoniski aktīvi. Sk. Norris, P. (2004) *Building Knowledge Societies: The renewal of democratic practices in knowledge societies*. UNESCO World Report.

²⁹³ Interneta mobilizācija var būt visai dārga, taču ne vienmēr efektīva, jo interneta mobilizācijas projekti jāvērs uz specifiskām mērķa auditorijām. Sk. Krueger, B.S. (2006) A Comparison of Conventional and Internet Political Mobilization. *American Politics Research*, 34(6), pp. 759-776.

tās mākslīgumu un visbeidzot to iznīcinātu.²⁹⁴

Lai arī minētās IKT iespējas var palielināt politisko organizāciju mobilizācijas iespējas, pētījumi liecina, ka internets ir nozīmīgāks neorganizētu vai vāji organizētu indivīdu iesaistīšanā un mobilizācijā. Internetam ir lielāka ietekme arī uz to indivīdu līdzdalību, kuri ir aktīvi nekonvencionālās un elastīgās līdzdalības struktūrās, piemēram, pret globalizāciju vērstajās kustībās un patērētāju protesta kustībās.²⁹⁵ Būtisks ieguvums no interneta tradicionālajām politiskajām organizācijām būtu līdzdalības barjeru pazemināšana un politisko aktivitāšu spektra paplašināšana. Pārstāvēnieciskās demokrātijas kontekstā nozīmīgi šķiet tas, ka internets paplašina politiskās līdzdalības mērķus, palielinot līdzdalības teritoriālo ietvaru, kā arī uzlabojot līdzdalības pasākumu koordināciju un to ietekmi starpnacionālā mērogā.²⁹⁶

²⁹⁴ Kultūras džemingam ir dažādi paveidi – pazīstamu simbolu kariķēšana (*adusting*), tīmekļa vietņu sagrābšana un kariķēšana (*squat*). Izplatīts džemminga paveids ir arī dažādas interneta spēles un īpaši inscenētas sociālās akcijas, piemēram, gudrie pūļi (*smart mobs*) jeb zibšņu pūļi (*flash mobs*). Interneta spēlēm bieži vien ir politisks raksturs vai arī tās izsmej pazīstamos simbolus. Spēles ir kā līme rotaļīgajiem vietnes apmeklētājam – tās piesaista uzmanību, raisa emocijas un mudina uz rīcību. Ja spēle ir interesanta, to var pārsūtīt citiem, tādējādi palielinot vietnes popularitāti. Politiskās spēles neformalizē politisko diskursu, pietuvinot to noteiktam uztveres līmenim, tādēļ pastāv uzskats, ka tās varētu veicināt jaunu cilvēku iesaistīšanos sabiedriskajās aktivitātēs. Gudrie pūļi var izveidoties spontānās interneta un mobilo telefonu kampaņās. Dažu stundu laikā simtiem cilvēku sapulcējas uz ielas stūra, pilsētas parkā vai arī katrs pie sava datora. Gudro pūļu pulcēšanos virtuālajā telpā var salīdzināt ar spontāniem riteņbraucēju, skrituļslidotāju un skeiteru salidojumiem, kuros tie pēkšņi, it kā iepriekš būtu vienojušies, sarodas vienkopus un dodas kopīgos izbraucienos. 2002. gadā iznākošajā grāmatā „Gudrais pūlis – nākamā sociālā revolūcija” informācijas tehnoloģiju vērotājs Hovards Reingolds (*Howard Rheingold*) gudro pūli redz kā kolektīvās inteliģences formu, kas veidojas, attīstoties bezvadu komunikāciju tehnoloģijām.

²⁹⁵ Citēts pēc Anduiza, E. et. al. (2007) Political Participation and the Internet: Descriptive Hypotheses and Causal Mechanisms. Paper presented at the Symposium “Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions,” Florence, 5-6 October, 2007. Pamatojumu šim argumentu sniedz arī Della Porta, D., Mosca, L. (2005) Globalnet for Global Movements? A Network of Networks for a Movement of Movements. *Journal of Public Policy*, 25(1), pp. 165-190; Gibson, R.K., Nixon, P.G., Ward, S. (2003) *Political Parties and the Internet: Net Gain*. London: Routledge.

²⁹⁶ Pētnieku domas par interneta politiskās informācijas iegūšanas ietekmi uz iedzīvotāju politisko līdzdalību daļās. Daži pētnieki tam piekrīt, bet citi uzskata, ka interneta ietekme uz politiskās līdzdalības kvalitāti ir negatīva vai labākajā gadījumā – neitrāla. Daži pētnieki uzskata, ka informācijas pieejamība internetā ne vienmēr ir saistīta ar tās apstrādi interpretāciju un papildus iniciatīvām, lai indivīds varētu šo informāciju lietot. Lai internetā iegūto informāciju pārvērstu zināšanās, jāveic vesela virkne kognitīvo darbību, turklāt vēl arī jāizrāda iniciatīva no lietotāja puses, piemēram, parakstoties uz ziņu laidieniem vai RSS barotnēm (*RSS feeds*). Otrkārt, informācijas apjoma palielināšanās vēl nenozīmē tās kvalitāti. Tā kā interneta lietotāji tīmeklī visbiežāk aplūko izklaides materiālus vai lieto noderīgus pakalpojumus (interneta bankas, biļešu rezervēšanu, foto un video albūmus), var arī uzskatīt, ka internets arī vēl vairāk attur izklaides materiāla lietotājus no politiskās informācijas iegūšanas. Pie šāda secinājuma nonāk Markus Priors (*Marcus Prior*), kurš vēlējās noskaidrot kā ziņu avotu palielināšanās nostiprina jau esošos informācijas iegūšanas paradumus (Prior, M. (2005) News vs. Entertainment: How Increasing Media Choice Widens Gaps in Political Knowledge and Turnout. *American Journal of Political Science*, 49(3), pp. 577-592). Treškārt, internets veicina selektīvu informācijas iegūšanu. Tas nozīmē, ka indivīdi ar noteiktu pozīciju var iegūt vienīgi tādu informāciju, kas stiprina viņu pozīciju. Līdzīgi domājošu domubiedru meklēšana internetā varētu polarizēt sabiedrisko domu un veicināt radikālu attieksmju nostiprināšanos. Interneta selektīvā instrumentalitāte izpaužas gan tīmekļa informācijas atlasē gan virtuālajās komunikāciju un sociālo tīklu vidēs. Pavisam nedaudz ir tādu pētījumu, kuros aplūkota sakarība starp politiskās informācijas iegūšanu internetā un

Interneta nozīmi politiskās līdzdalības veicināšanā nevar aplūkot atrauti no priekšlatiem par iedzīvotāju un valsts pārvaldes vispārīgajām attiecībām politikā, jo vairāk tādēļ, ka ne visi no tiem uzsver aktīvas politiskās līdzdalības nepieciešamību. Tomēr demokrātijās politiskās līdzdalības nepieciešamība tiek atzīta. Vēl pirms līdzdalības iespēju paplašināšanas sabiedriskajā pārvaldē, ierēdņus, politiķus un ekspertus kritizēja par to, ka tie ir pārāk nošķirti no iedzīvotājiem un šis nošķirtības mazināšanā ieteica lietot komunikāciju tehnoloģijas. IKT lietojumu pārvaldes un sabiedrības plašas mazināšanā īpaši uzsvēra utilitāristi. Viņi uzskatīja, ka tehnoloģijas novadītu informāciju par politisko dienaskārtību publikai viegli pieejamā veidā. Pilsoņiem būtu iespēja pašiem ierosināt jautājumus dienaskārtībai un piedalīties diskusijās ar līdzpilsoņiem, ekspertiem un politikas veidotājiem. IKT lietojumi varētu paaugstināt kvalitātes prasības tādiem demokrātijai svarīgiem elementiem kā pārstāvniecība, līdzdalība, kompetence un viedokļu formulēšana. Lai iezīmētu interneta veicinātās politiskās līdzdalības vietu mūsdienu demokrātijā kontekstā, turpinājumā aplūkots e-demokrātijas jēdziens.

2.4. E-demokrātijas evolūcija, tipoloģija un attīstības scenāriji

Jau kopš 20.gs. septiņdesmitajiem gadiem demokrātijas teorētiķi un sociologi²⁹⁷ sāka interesēties par komunikāciju tehnoloģijām kā par demokrātisko reformu instrumentiem, jo uzskatīja, ka tās varētu būtiski mainīt politiskās komunikācijas un demokrātijas būtību.²⁹⁸ 20.gs. deviņdesmitos gados teorētiskos un empīriskos pētījumos sāka lietot e-demokrātijas jēdzienu. Mūsdienu apstākļiem atbilstošu e-demokrātijas definīciju formulēt nav viegli, ņemot vērā, ka pats jēdziens "demokrācija" tāpat kā jēdzieni "politika," "brīvība", "vara," taisnīgums" ir viens no

politisko izvēli, tomēr nelielā novērojumu bāze liecina, ka politisko partiju tīmekļa vietnes palīdz piesaistīt jaunas balsis. Savulaik, J.E.Njūhāgens un S.Rafaelli (*Newhagen and Rafaelli*) aprakstīja kā internets iesaista tīmekļa lapas apmeklētājus izziņas procesā, kas mudina viņus būt aktīvākiem, bet vēlākajos pētījumos Š.Sundars secināja, ka interaktīvāka tīmekļa vietne palielina to vēlētāju simpātijas, kuriem nav lielu zināšanu par noteikto partiju, kandidātu un kuriem nav intereses par politiku. Sk. Newhagen, J. E., & Rafaelli, S. (1996) Why communication researchers should study the Internet: A dialogue. *Journal of Communication*, 46(1), p. 4-13.

²⁹⁷ Etzioni, A. et. al. (1975) Participatory Technology: The MINERVA Communications Tree. *Journal of Communication*, p. 25; Becker, T. (1981) Teledemocracy. Bringing Power Back to the People. *The Futurist*, 15(12).

²⁹⁸ Rheingold, H. (1993) *The virtual community: homesteading on the electronic frontier*. Reading: Addison-Wesley Publishing; Grossman, L.K. (1995) *The Electronic Republic: Reshaping Democracy in the Information Age*. New York: Viking; Browning, G. (1996) *Electronic Democracy: Using the Internet to Influence American Politics*. Wilton, Conn. Pemberton Press.

t.s. būtiski apstrīdētajiem jēdzieniem (*essentially contested concept*). Tas nozīmē, ka jēdzienam ir raksturīga vispārēja pamatievirze, taču ikvienam ar to saistītam aspektam novērotāji piešķir īpašu nozīmi, kas izriet no viņu vērtību sistēmas.²⁹⁹ E-demokrātijas pamatievirze ir pastāvošās demokrātiskās sistēmas pārveide no pārstāvnieciskās uz tiešās demokrātijas formām ar dažādu elektronisku līdzdalības iespēju palīdzību.³⁰⁰ Šīs līdzdalības iespējas paredz pilnīgāku iedzīvotāju pieeju pārvaldes informācijai, plašākas iedzīvotāju spējas ietekmēt lēmumu pieņemšanu un pašiem pieņemt lēmumus.³⁰¹

Ielūkojoties IKT un politikas diskursa vēsturiskajā attīstībā, redzams, ka e-demokrācija ir tikai viens no šī diskursa evolūcijas posmiem. Martins Hāgens (*Martin Hagen*), raksturodams IKT un politikas saistību ASV informācijas politikas diskursā, izdala trīs diskursa vēsturiskos attīstības posmus: “teledemokrātiju” (*teledemocracy*), “kiberdemokrātiju” (*cyberdemocracy*) un “elektronisko demokrātiju.”³⁰² Katrā diskursa posmā Hāgens saskata: (a) atsauci uz noteiktiem komunikāciju tehnoloģiju lietojumiem (datortīkli, kabeļu televīzija, internets, mobilo sakaru tīkls u.c.), kuri veido komunikāciju infrastruktūras tehnoloģisko “mugurkaulu;” (b) uzsvaru uz IKT lietojumu pielāgošanu tiešo vai pārstāvniecisko demokrātijas formu iedzīvināšanai; (c) akcentu uz noteiktu politiskās līdzdalības formu (informācijas iegūšanu, diskusijām, līdzdalības vēlēšanās, dažādām politiskā aktīvisma formām; (d) politisko ideoloģiju (liberālā, konservatīvā, komunitāra, libertārā).

²⁹⁹ Tā, piemēram, līdzdalības demokrātijas modelī politiskā līdzdalība tiek izcelta kā vērtība. Līdzdalības nozīmīgums tiek izcelts ne tikai nevalstiskajā sfērā, bet arī valsts institūcijās. Pretēji plurālistiskās un protektīvās demokrātijas modeļiem, kuros galvenā nozīme piešķirta tautas vairākuma kontrolei par likumdevēju un izpildvaru, līdzdalības demokrātijas modeļa piekritēji uzsver, ka mūsdienu sabiedrībā varas pozīcijās ir ne tikai valdība, bet arī darba devēji, arodbiedrības, skolas, baznīcas un citas institūcijas, kas kā pienākumu indivīdiem uzliek sekot to izstrādātiem noteikumiem. Turklāt, bieži vien šo institūciju lēmumi atstāj daudz lielāku iespaidu uz indivīda dzīvi nekā centrālās valdības lēmumi. Līdz ar to līdzdalībai šajā demokrātijas modelī ir gandrīz vai definitīvs raksturs. Demokrātijas teorētiķi ar līdzdalību saista svarīgas izglītošanas un socializācijas funkcijas. Sk. Pateman, C. (1970) *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 22-44, 103-111.

³⁰⁰ Becker, T. (2001) Rating the impact of new Technologies on democracy. *Communications of the ACM*, 44(1), pp. 39-43; Browning, G. (2002) *Electronic democracy: Using the Internet to transform American politics*. Witton: Pemberton; Coleman, S. (2005) *Direct representation: Towards conversational democracy*. London: Institute for Public Policy Research.

³⁰¹ Savus redzējumus tiešās demokrātijas formu iedzīvināšanai ar IKT palīdzību snieguši Teds Bekers, (Ted Becker), Krista Sletone, Īans Budžs. Sk. Becker, T. (1981) Teledemocracy. Bringing Power Back to the People. *The Futurist*, December, 6-9; Slaton, C. (1992) *Televote: Expanding Citizen Participation in the Quantum Age*. New York: Praeger; Budge, I. (1996) *The New Challenge of Direct Democracy*. Cambridge: Polity Press.

³⁰² Hagen, M. (1997) *A Typology of Electronic Democracy*. Retrieved: 05.09.2007. Available: http://www.uni-giessen.de/fb03/vinci/labore/netz/hag_en.htm.

IKT un politikas diskursa aizsākumi saistāmi ar kibernetikas tēva Norberta Vīnera (*Norbert Wiener*) vārdu 20. gs. 50.-os gados.³⁰³ Šajā laika periodā elektroniskās skaitļošanas mašīnas pirmo reizi sāk aplūkot kā iespējamus starpniekus starp valsts pārvaldi un sabiedrību. Vīners uzskatīja, ka politisko lēmuma pieņemšanas procesu var aplūkot kā kibernetikas atgriezeniskās saites loku, kurā politiķi darbojas kā labi definētas sistēmas, kas analizē un atbild uz apkārtējās vides kairinājumiem (ieteikumiem, ierosinājumiem, jautājumiem un citām ierosām). Tajā laikā kibernetikas kustību politikas zinātnē vada čehu izcelsmes politologs Karls Deučs (*Karl Dautsch*), kas savus uzskatus par kibernetikas lietojumu sociālo procesu analizē apkopoj slavenajā darbā “*The Nerves of Government.*”³⁰⁴ Deuču tik ļoti iedvesmo Vīnera idejas par atgriezenisko saiti un mācīšanās kapacitāti, ka viņš kopā ar kolēģiem pat izveido simulācijas programmu sociālo un politisko procesu modelēšanai – GLOBUS, kura var modelēt procesus līdz pat 2010. gadam.

Otrais periods IKT un politikas diskursa vēsturē ir saistāms ar laika posmu no 1970. līdz 1980. gadam, kad plašāka sabiedrība iepazīna kabeļtelevīziju un viņu mājās parādījās pirmie personālie datori. Šo posmu mēdz dēvēt arī par *teledemokrātijas posmu* (no grieķu vārda “tele” – tāls), jo komunikāciju tehnoloģijas pavēra aizvien plašākas iespējas līdzdalībai no attāluma. Teledemokrātijas terminu pirmoreiz ieviesa Teds Bekers (*Ted Becker*), kurš eksperimentēja ar kabeļtelevīzijas tīkla izmantošanu lēmumu pieņemšanā ASV.³⁰⁵ Teledemokrātija bija vērsta uz tiešo demokrātijas formu realizāciju izmantojot kabeļtelevīzijas datu pārraides tehnoloģijas. Interesanti, ka astoņdesmitajos gados šādai pieejai pieslējās ne tikai futurologi – Alvins Toflers (*Alvin Toffler*)³⁰⁶ un Džons Naisbits (*John Naisbitt*)³⁰⁷, bet arī pazīstami sociologi un politikas teorētiķi, piemēram Amitajs Etzioni (*Amitai Etzioni*),³⁰⁸ Roberts Dāls (*Robert Dahl*)³⁰⁹ un jau pieminētais Benžamins Bārbers.³¹⁰ Teledemokrātija piedzīvoja savu renesansi 20. gs. 90. gados, kad televīzijas kanālu ietilpība pieauga līdz 500 kanāliem, un popularitāti ieguva jauns televīzijas formāts – interaktīvās

³⁰³ Wiener, N. (1948) *Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the machine*, Technology Press: MIT.

³⁰⁴ Deutsch, K.W. (1963) *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*. New York: Free Press.

³⁰⁵ Becker, T. (1981) Teledemocracy. Bringing Power Back to the People. *The Futurist*, December, 6-9.

³⁰⁶ Toffler, A. (1995) *Creating a New Civilization. The Politics of the Third Wave*. Atlanta: Turner.

³⁰⁷ Naisbitt, J. (1995) *Megatrends*. New York: Warner Books.

³⁰⁸ Etzioni, A. (1993) Teledemocracy. The Electronic Town Meeting. *Current*, February, 26-29.

³⁰⁹ Dahl, R. (1989) *Democracy and its Critics*. New Haven, London: Yale University Press.

³¹⁰ Barber, B. (1984) *Strong Democracy. Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press.

televīzijas aptaujas. Televīzijas pilnveidošanās pavēra iespēju teledemokrātijas eksperimentus realizēt plašākā mērogā un uz komerciāliem pamatiem. Teledemokrātijas popularitāti vairoja arī ASV politiķu Rosa Pero (*Ross Perot*) un Bila Klintona (*Bill Clinton*) televīzijas kampaņas. Jāatzīmē, ka vēlīnie teledemokrāti bija kritiski pret politisko procesu atkarību no sabiedriskās domas rezultātiem, norādot uz interaktīvās televīzijas līdzdalības butaforisko raksturu. Tāpēc viņi jānošķir no tehnoloģijas deterministiem un populistiem, kuru retorikā interaktīvā televīzija simbolizēja varas atgriešanu tautai. Teledemokrāti – pragmatiski uzskatīja, ka interaktīvā televīzija demokratizēs pārstāvniecības institūcijas un daži pat domāja, ka televīzijas balsojumi, referendumi un aptaujas būtu jānodrošina publiskajiem televīzijas kanāliem. Teledemokrātija uzsvēra iedzīvotāju piedalīšanos vēlēšanās kā galveno politiskās līdzdalības formu, kuru var realizēt izmantojot televīzijas pārraides kanālus. Teledemokrāti uzsvēra arī iedzīvotāju vajadzību pēc kvalitatīvas politiskās informācijas.³¹¹ Teledemokrātijas laikmetā bija divas versijas par komunikāciju tehnoloģiju ietekmi uz sabiedriskajiem procesiem. Katra no tām bija saistīta ar noteiktu tehnoloģiju un politiskās līdzdalības formu.

Ja teledemokrātijas retoriku veicināja kabeļtelevīzijas attīstība, tad *kiberdemokrātijas* komunikāciju tehnoloģisko mugurkaulu veidoja agrīnie datortīklu lietojumi, tādi kā: *EIES*, *Usenet*, *Bitnet* un šodien pazīstamais *Internet*, daudzi no kuriem praksē tika iemēģināti Stenfordas universitātes un Silikona ielejas datoru laboratorijās. Zinātniskā fantasta Viljama Gibsona (*William Gibson*)³¹² Trešais komunikācijas tehnoloģiju un politikas diskursa attīstības posms iesākās līdz ar interneta uzvaras gājienu 20. gs. 90. gadu sākumā. Internets pavēra vēl nebijušas elektroniskās komunikāciju formas. Interneta lietojumi bija salīdzinoši lēti un individuālai lietošanai draudzīgi.³¹³ Tie bagātināja indivīdu pieredzi un radīja pamatu jaunām cilvēku kopdarbības formām. Interneta kā sociālā medija orientācija visspilgtāk izpaudās t.s. kiberdemokrātijas jēdzienā, kas uzsvēra virtuālo kopienu nozīmi, kā arī iedzīvotāju tiešu līdzdalību lēmumu pieņemšanā izmantojot interneta komunikācijas kanālus. Kiberdemokrātijas centrālā vērtība bija indivīda un virtuālās komunikācijas telpas autonomija. Kiberdemokrātijas nosaukums cēlies no 1984. gadā minētā jēdziena “kibertelpa,” kas mūsdienās kļuvis par populāru terminu zinātnē un mākslā. Kibertelpas jēdziens sociālajā teorijā ir aprakstīts gan liberālā, gan

³¹¹ Grossman, L. K. (1995) *The Electronic Commonwealth*. New York: Penguin.

³¹² Gibson, W. (1984) *Neuromancer*. New York: Ace Books.

komunitārā izpratnē. Liberālā izpratne uzsver indivīda lomu, brīvā tirgus principus un valsts neiejaukšanos kibertelpas pārvaldībā. Tā visspilgtāk formulēta Progresā un Brīvības fonda 1994. gadā radītajā Zināšanu laikmeta hartā (*Magna Carta for the Knowledge Age*), kuru izstrādāja futūristi Alvins Toflers (*Alvin Toffler*), Džeimss Keivorzs (*James Keyworth*), prezidenta Ronalda Reigana padomnieks tehnoloģijas jautājumos Esters Daisons (*Esther Dyson*) un citi.³¹⁴ Šī grupa uzskatīja, ka kibertelpas lielākie draudi ir politisko un komunikatīvo struktūru centralizācija pretstatā tīkla tehnoloģiskās un komunikatīvās infrastruktūras pašpārvaldes idejai. Daudzu amerikāņu skatījumā „interneta decentralizētā anarhistiskā struktūra bija centralizēto Ņujorkas mediju konglomerātu klaja antitēze.”³¹⁵ Tomēr politiskās līdzdalības ziņā kiberdemokrāti uzsver arī kolektīvās vērtības un kopienas lomu. Šo kibertelpas *komunitāro izpratni* visstrāpīgāk formulējis jau pieminētais Hovards Reingolds savā 1993. gada darbā „Virtuālā kopiena.” Šajā darbā Reingolds apskata kā elektronisko diskusiju ziņu dēļa lietotāji izveidoja kopienas, kurā tie palīdzēja viens otram ne tikai komunicējot, bet arī risinot dažādas ikdienišķas problēmas reālajā dzīvē. Vēl viena kiberdemokrātijas pazīme ir pastāvošo varas formu noliegums. Džeims Bruks (*James Brook*) un Jans Bols (*Ian Boal*) uzskata, ka kibertelpā tēlaini simbolizēja mūsdienu cilvēka vēlmi izvairīties no materiālās pasaules un migrēt uz iztēlotām kopienām, atstājot aiz sevis visu ķermenisko. Šis kibertelpas motīvs saskan ar Hannas Ārentes idealizēto politikas sfēru, kura nav atkarīga no cilvēka fizioloģiskajām un ekonomiskajām vajadzībām. Par kiberdemokrātijas savdabīgu turpinājumu var uzskatīt arī IKT izplatīšanos globālajos protestu tīklos, kur pateicoties mobilo komunikāciju un augstas kvalitātes publicēšanas sistēmu attīstībai, tiek organizētas masu demonstrācijas, publicitātes kampaņas pret korporācijām un lielajām attīstības organizācijām. IKT un politikas diskursā kiberdemokrātijā piedāvāja visradikālākos sabiedrisko struktūru pārveides scenārijus un visutopiskākos nākotnes redzējumus. Tika uzskatīts, ka IKT veicinās politisko institūciju un valsts pārvaldes organizāciju decentralizāciju, savukārt grupas un indivīdi spēs ievērojami palielināt savu ietekmi pateicoties efektīvai IKT lietošanai informācijas izplatīšanā un sociālo saišu paplašināšanā. Indivīdiem un grupās izdosies apiet institucionalizētās varas struktūras

³¹³ Vedel, T. (2006) The Idea of Electronic Democracy: Origins, Visions and Questions. *Parliamentary Affairs*, 99(2), pp. 226-235.

³¹⁴ Alamut, website, section Cyberspace and the American Dream: A Magna Carta for the Knowledge Age. Retrieved: 05.01.2009. Available: <http://www.alamut.com/subj/ideologies/manifestos/magnaCarta.html>.

³¹⁵ Hagen, M. (1997) *A Typology of Electronic Democracy*. Retrieved: 05.09.2007. Available: http://www.uni-giessen.de/fb03/vinci/labore/netz/hag_en.htm.

un veidot jaunas uz kopienām balstītas pārvaldes formas. Kiberdemokrātijas ideoloģiskais pamats bija komunitārisms un tās pamata sociālā vienība – kopiena. IKT sniedza iespējas turpināt kopienu paplašināšanu arī virtuālajā telpā. Individīdi apvienojās virtuālajās kopienās balstoties uz savām interesēm, vajadzībām un pasaules uzskatiem. Virtuālās kopienas bija ne vien socializēšanās telpas, bet arī jaunu normu, identitāšu un varas attiecību laboratorijas.

Ceturtais IKT un politikas diskursa attīstības posms ir saistāms ar šajā promocijas darbā sīkāk aplūkoto *e-demokrātijas jēdzienu*. Atšķirībā no teledemokrātijas un kiberdemokrātijas e-demokrātijā ir vairāk vērsta uz pārstāvnieciskās demokrātijas uzlabošanu nevis uz pārstāvniecisko institūciju apiešanu vai to iznīcināšanu. Saskaņā ar šo redzējumu IKT loma sabiedrībā ir pavērt papildus informācijas kanālus masu saziņas līdzekļu uzturētajām informācijas plūsmām lai iedzīvotāji varētu iegūt kvalitatīvu informāciju. Līdzīgi kā kiberdemokrātijā, arī e-demokrātijā ir svarīgas kopienas vērtības. Līdz ar to tiek meklēti veidi kā organizēt pašvaldību elektroniskās sapulces (*electronic town hall meetings*). E-demokrātijas izpratne bieži tiek saistīta ar pilsoniskās sabiedrības stiprināšanu, jo tā paver iespējas samazināt mijiedarbības un organizēšanas izmaksas interešu grupām. No otras puses, jaunās informācija sistēmas rada atklātības fragmentāciju un atsevišķu indivīdu un grupu informatīvo izolāciju, tāpēc ir svarīgi veidot informatīvās sistēmas, kā piemēram elektroniskās pašvaldību sanāksmes, kur publiskas fragmentācijas draudi varētu tikt mazināti. Taču kopumā e-demokrātijas jēdziens ir tuvāks Tomasa Džefersona (*Thomas Jefferson*) demokrātijas izpratnei, kurā spēcīga valsts vara ir kā nepieciešamais ļaunums, kas nodrošina indivīdu, kā arī valsts iekšējo un ārējo drošību, taču minimāli iejaucas indivīdu privātās darbības jomā. Šajā modelī priekšroka tiek dota pārstāvnieciskajai demokrātijai un spēcīgai valsts varai, ko ierobežo varas savstarpējo pārbaūžu un līdzsvara (*checks and balances*) mehānismi.³¹⁶ Arī šodien valda uzskats, ka e-demokrātijā var darboties kā savdabīgs pārstāvnieciskās demokrātijas paplašinājums. Šādu pozīciju pauž Stefens Kolmans (*Stephen Coleman*) un Džons Goce (*John Gøtze*), kuri e-demokrātijai iztēlojas kā sabiedrības iesaistīšanās un publiskās apspriešanas ietvaru.³¹⁷ Pēc viņu domām tam jābūt vērstam uz jau esošo publisko organizāciju kapacitātes celšanu un

³¹⁶ Banning, L. (1978) *The Jeffersonian Persuasion: Evolution of a Party Ideology* Ithaca, N.Y. : Cornell University Press, pp. 79-90.

³¹⁷ Coleman, S., Gøtze, J. (2001) *Bowling together: Online Public Engagement in Policy Deliberation*. London: Hansard Society.

iedzīvotāju konstruktīvu iesaistīšanos politiskajā procesā. Tā kā vairumā gadījumu virtuālās kopienas pašas par sevi nenodrošina publisku forumu konstruktīviem pārspriešanas un lēmumu procesiem, jāmeklē veidi kā integrēt virtuālo kopienu komunikatīvo potenciālu iedzīvotāju iesaistīšanas un pārspriešanu procedūrās. Apspriešanas demokrātijas teoriju paspārnē izveidojusies īpaša pētījumu nozare, kas apskata virtuālās vides pielietojumu atbilstību apspriešanas procesu īstenošanai. Pastāv uzskats, ka strukturēti virtuālās vides lietojumi – virtuālās pašvaldību sapulces (*virtual town hall meetings*), elektroniski īstenošanās apspriešanas aptaujas (*electronic deliberative polls*) un elektroniskās konsultācijas paver plašākas iespējas un nodrošina labvēlīgus apstākļus komunikācijai un līdzdalībai.³¹⁸ Biežāk minētā IKT priekšrocība apspriešanas procesu vecināšanai ir iespēja attālināti iesaistīties apspriešanas procedūrās. Strādājot internetā, lietotājam ir pieejami arī papildus informācijas avoti, kas palīdz viņam izteikt informētāku viedokli. Asinhronais komentāru stils elektroniskajās konsultācijās ļauj lietotājiem iesūtīt savus komentārus, kad viņi to vēlas, līdz ar to pieaug iespējas izteikties visiem diskusijas dalībniekiem un viņu komentāru ņemšanu vērā mazāk nosaka uzstāšanās kārtībā. Pētnieki arī novērojuši, ka, rakstot komentārus elektroniskajās konsultācijās, cilvēki mēdz apdomātāk un precīzāk formulēt savas domas.³¹⁹

E-demokrātijas mūsdienu izpratne kombinē teledemokrātijas un kiberdemokrātijas elementus, taču atšķirībā no tās iepriekšējām “inkarnācijām,” tā ir vērsta uz pārstāvnieciskās demokrātijas institūciju modernizāciju inkrementālā reformu un informatizācijas procesā. Noteikti jāuzsver arī tas, ka e-demokrātijā IKT lietojumi nemonopolizē visu pilsoniskās sabiedrības aktivitāšu spektru kā tas ir utopiskākās kiberdemokrātijas interpretācijās. Pilsoniskās sabiedrības un politiskajā sfērā tiek atzīta politiskās līdzdalības formu dažādība, bet sabiedrības pārvaldībā uzsvērta vajadzība pēc dažādām iedzīvotāju informēšanas un iesaistīšanas formām un kanāliem, kas nodrošinātu lielāku valsts pārvaldes pieejamību iedzīvotājiem un palielinātu valsts pārvaldes iestāžu atsaucību iedzīvotāju ierosinātajām idejām.

³¹⁸ Coleman, S., Gøtze, J. (2001) *Bowling together: Online Public Engagement in Policy Deliberation*. London: Hansard Society.

³¹⁹ Hague, N., Loader, D. (1999) *Digital democracy. Discourse and Decision Making In Information Age*. New York: Routledge.

Pārskats par IKT un politikas diskursa attīstību liecina, ka tas bijis atvērts dažādiem ideoloģiskiem papildījumiem un tehnoloģiju interpretācijām. Aizjēdzieniem “teledemokrātija,” “kiberdemokrātija” un “e-demokrātija” raisījušās diskusijas par atklātībai un demokrātijas teorijai nozīmīgiem jautājumiem. Vienā diskursa paveidā var pamanīt vairākus idejiskos virzienus, kas ir būtiski atklātības un demokrātijas izpratnē. Galvenie pieturas punkti IKT un politikas diskursa konceptualizācijā saistīti ar: (a) ar komunikāciju tehnoloģiju radītajām izmaiņām demokrātijas telpiskajos nosacījumos un pārstāvniecības izpratnē; (b) iedzīvotāju politiskajās līdzdalības nosacījumiem; (c) noteiktu iedzīvotāju sociālās mijiedarbības raksturojumu, kuru veido iedzīvotāju komunikācijas paradumi un lēmumu pieņemšanas formas.

(a) Demokrātijas telpiskie nosacījumi un pārstāvniecības izpratne.

Demokrātijas pamata iezīme ir pilsoņu īstenota pārvalde, kura tiek realizēta reālā vai iedomātā telpā.³²⁰ Telpa un mērogs vienmēr ir bijuši nozīmīgi demokrātijas konceptualizācijā.³²¹ Tomēr līdz ar globālās komunikācijas intensifikāciju, telpas izpratne mūsdienu demokrātijas kontekstā kļuvuši īpaša aktuāla, jo modernās komunikāciju tehnoloģijas un globalizācijas procesi ir mainījuši tradicionālo telpiskuma un mēroga izpratni. IKT ļauj piedalīties politikā un pārvaldībā neatkarīgi no ģeogrāfiskajiem ierobežojumiem, savukārt virtuālās telpas izpausmes maskē indivīdu patiesās identitātes un piedāvā tiem izlausties no fiziskajiem, emocionālajiem un sociālajiem ierobežojumiem, kuri kavē viņu iesaistīšanos ikdienas dzīvē. Šīs IKT īpašības ir iedvesmojušas tos demokrātijas teorētiķus, kuri savos darbos risinājuši problēmu starp mūsdienu masu demokrātiju lielo izmēru un tautas suverenitāti.

³²⁰ Ideālā gadījumā demokrātiju varētu raksturot kā politisko varu, kas nāk no tautas, tautas pašpārvalde un pārvalde tautas interesēs. Te par pamatu ņemta ASV prezidenta Abrahama Linkolna Getisburgas uzruna 1863. gadā ASV Pilsoņu kara laikā.

³²¹ Demokrātijas telpisko problemātiku aktualizē diskusijas par *polis* jēdziena nozīmi, kā arī par pašas politikas robežnosacījumiem. Politikas teorētiķis Maikls Šapiro (*Michael Shapiro*) pat uzskata, ka “visas politikas teorijas formas, kuras ir pietiekami plašas un totalizējošas ietver kādu īpašu telpisku stratēģiju. Sk. Shapiro, M. (1992) *Reading the Postmodern Polity: Political Theory as Textual Practice*. Minneapolis: University of Minnesota Press, p. 4.

2. tabula. Teledemokrātijas, kiberdemokrātijas un e-demokrātijas jēdzienu salīdzinājums.

	<i>Teledemokrātija</i>	<i>Kiberdemokrātija</i>	<i>Elektroniskā demokrātija</i>
Esošā stāvokļa interpretācija	Pārstāvnieciskā demokrātija vairs nespēj apmierināt mūsdienu sabiedrības vajadzības.		
Atbilstošā demokrātijas forma	Tiešā	Tiešā	Pārstāvnieciskā
IKT ilgtermiņa ietekme	<ul style="list-style-type: none"> ▪ IKT <u>palīdz pārvarēt telpas un laika ierobežojumus</u> paverot iespējas tiešajai demokrātijai, piemēram, balsošanai izmantojot internetu un kabeļtelevīziju. ▪ Pateicoties IKT ir iespējams <u>stiprināt demokrātijas izpausmes kopienas un pašvaldību līmenī</u>, kā arī spēcīnāt atsevišķus grupas un individuus, kuriem citkārt līdzdalības iespējas būtu liegtas. ▪ Jauno IKT, galvenokārt, kabeļu televīzijas un interneta lietojumi, <u>nodrošina pretsparu komercializētajai masu mediju sistēmai un vienvirziena komunikācijas modelim.</u> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Demokrātizācijas pamatā ir <u>aktīvas virtuālās un reālās pasaules kopienas, kuras rada</u> ziņošu, aktīvu un motivētu pilsoņu kopumu. ▪ Informācijai kļūstot par galveno ekonomisko resursu, uzņēmējdarbības sektors un <u>atsevišķi indivīdi var ievērojami palielināt savu ietekmi</u> izmantojot IKT. ▪ IKT veicina <u>valsts pārvaldes un politisko organizāciju decentralizāciju</u>, tādējādi mazinot iespējamību, ka valsts vara nodarbosies ar cenzūru un indivīdu privātās dzīves aizskāršanu. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ IKT ļauj pilsoņiem daudz <u>vieglāk piekļūt informācijai.</u> ▪ Lietojot IKT tiek <u>samazinātas informācijas pārraides, apstrādes un glabāšanas izmaksas</u>, kas, savukārt, ļauj vairāk resursu veltīt pilsoniskajai līdzdalībai. ▪ Elektroniskie pašvaldību forumi nodrošina <u>saikni starp sabiedrību un tās pārstāvjiem</u> dažādu politisku jautājumu apspriešanā. Tās arī rada politiskās <u>kopienas un piederības sajūtu</u> elektorāta vidū.
Atbalstāmās pilsoniskās līdzdalības formas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Informācijas pieejamība ▪ Diskusija ▪ Vēlēšanas 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Diskusija ▪ Dažādas interneta politiskā aktīvisma formas 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Informācijas pieejamība, informēšana ▪ Diskusijas
Pilsoniskās iesaistīšanas mehānismi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Elektroniskās vēlēšanas, ▪ Elektroniskie referendumi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Virtuālās diskusiju telpas – ziņu dēļi (<i>message boards</i>), tērzēšanas vietas (<i>chat rooms</i>). ▪ Virtuālās kopienas un virtuālie sociālie tīkli. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Virtuālās pašvaldību sapulces ▪ Deliberatīvās aptaujas ▪ Elektroniskās konsultācijas

Šie pētnieki uzskata, ka jaunie mediji palīdz pārvarēt mūsdienu demokrātisko sistēmu telpiskos ierobežojumus un ļaus pārvaldībā iesaistīties arvien lielākam iedzīvotāju skaitam.³²²

Jautājumi par telpu ir cieši saistīti ar robežu un pārstāvniecības jēdzienu. Viena no strīdīgākajām robežām demokrātijas teorijā ir saistīta ar valsti pārvaldošās elites un sabiedrības dalījumu, kurā politiķi tiek nodalīti no sabiedrības ar vēlēšanu un pārstāvniecisko institūciju (likumdevēja vēlēšanu) starpniecību. Šo robežu apstrīd uz līdzdalību orientētas demokrātijas aizstāvji, kuri demokrātiju saskata kā vienotu telpu visiem pilsoņiem, kas regulāri tiek un klātienē pārrunā dažādus jautājumus. Līdzdalības demokrātijas galvenais ierobežojums ir mūsdienu modernās valsts lielais izmērs, kas traucē tās praktiskai īstenošanai. Lai arī pārstāvnieciskā demokrātija tiek uzskatīta par neizbēgamu, to kritizē par nepiemērotiem pārstāvniecības mehānismiem, kuri kropļo iedzīvotāju gribu un politisko sāncensību (balsu skaitīšanas formula, vēlēšanu apgabalu robežas). Tiek norādīts, ka pārstāvnieciskā demokrātija veido pasīvus pilsoņus, kuri paši labprāt delegē lēmumu pieņemšanu citiem.³²³ Tālab sarūk sabiedrības interese un zināšanas par politiku, vājinās identifikācija ar kolektīvām vērtībām un samazinās iedzīvotāju uzticība politiskajām institūcijām. Lai gan pārstāvniecisko demokrātiju nevar vainot pilnīgi visās demokrātijas problēmās, rodas jautājums – vai starp diviem demokrātijas paveidiem iespējams atrast tādu demokrātijas telpisko stratēģiju, kurā pilsoņi atgūtu uzticību politiskajām institūcijām, bet reizē spētu efektīvi organizēt modernās valsts pārvaldi?

Vienu no spēcīgākajām aizstāvībām pārstāvnieciskajai demokrātijai jau 18.gs. beigās sniedza ASV konstitūcijas Federālistu piezīmju autors Džeimss Medisons (*James Madison*) 10. vēstulē, kurā viņš vēršas pret t.s. kliķu problēmu (*the problem of factions*).³²⁴ Medisons uzskata, ka republikas lielākais drauds ir cilvēki, kuri, tiecas uz publiskiem amatiem, lai apmierinātu savas privātās intereses. Lai nodrošinātos pret sabiedriskā labuma upurēšanu privāto interešu vārdā, Medisons aizstāv federālisma sistēmu, kurā likumdevējs būtu norobežots no administratīvās varas un publisku amatu vēlēšanas notiktu pēc vairākuma principa. Tā varētu ierobežot varas kāru kliķu

³²² Sk., piemēram, Dahl, R., Tufte, E. (1973) *Size and Democracy*. Stanford: Stanford University Press.

³²³ Sk. Benžamina Bārbera kritiku pārstāvnieciskajai demokrātijai un liberālajai demokrātijai. Barber, B. (1984) *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press, pp. 145-47.

³²⁴ Madison, J. (1787) The Union as a Safeguard Against Domestic Faction and Insurrection. *Federalist* No. 10. Retrieved: 02.02.2009. Available: <http://federalist.st/10>.

ietekmi uz politisko procesu. Medisons paredz arī citus telpiskas dabas ierobežojumus republikas pārvaldē, rekomendējot balstiesības tikai vīriešiem, kuriem pieder nekustamais īpašums. Federālistu rakstītajās piezīmēs uzsvērtā vajadzība sargāt valdošo eliti no sabiedrības grupu spiediena un nekompetences, vienlaikus saglabājot indivīdu iespējas brīvi paust savas intereses izvairoties no valsts varas un citu indivīdu vardarbīgas iejaukšanās ar institucionāliem un tiesiskiem līdzekļiem – regulārām, brīvām un godīgām vēlēšanām, aizklātu balsošanu, konkurējošu politisku spēku un līderu brīvu sāncensību, kā arī indivīdu pamattiesību aizsardzību. Interesanti, ka arī elektronisko komunikācijas tehnoloģiju laikmetā ASV sabiedrisko norišu komentētāji aicinājuši pasargāt politiķus no pārlietas lobiju ietekmes, mediju uzmācības un interešu grupu artikulētajām politikas problēmu plūsmām, lai tie varētu nesteidzīgāk apspriest politikas alternatīvas un pieņemt izsvērtākus lēmumus. Aicinājumu veidot pārstāvnieciskās demokrātijas informatīvu buferzonu varētu uzskatīt par mūsdienīgu turpinājumu Medisona iezīmētajai robežai starp pilsoņu vairākuma ievēlētajiem pārstāvjiem un interešu grupām. Šajā kontekstā e-demokrātija varētu būt stratēģija politiskās elites un sabiedrības informatīvās telpas nošķīrumam, kas *normētu* sabiedrības ietekmi uz politiķiem laika posmā starp vēlēšanām.³²⁵

Medisonam pretēju demokrātijas skatījumu 1962. gadā “Port Huron paziņojumā” (*Port Huron Statement*) piedāvāja kustība “Studenti demokrātiskai sabiedrībai” (SDS).³²⁶ Uzskaukuma autori aizstāv uz līdzdalību orientētu demokrātiju, kura mazinātu plaisu starp sabiedrību un tās politiskajiem pārstāvjiem. SDS uzskata, ka pārlietu lielā lobiju ietekme un dažu sabiedrības grupu neformāla izslēgšana no politiskā procesa ir padarījusi politiku par nepārstāvniecisku un sociāli neatbildīgu. Lobiji novirza politisko dienaskārtību no sociāli nozīmīgām problēmām, bet sabiedrības grupu atgrūšana no lēmumu pieņemšanas procesa mazina šo grupu zināšanas, interesi un atbildīgumu par politisko procesu. Rezultātā veidojas demokrātija bez demosa, kurā vara ir strukturāli nošķirta no pilsoņiem. Atšķirībā no

³²⁵ Te jāpiemin ASV žurnālista un populārā zinātnieku intervētāja Roberta Vraitā (*Robert Wright*) paustais viedoklis žurnālam *Times*, kurā viņš asi kritizēja Vašingtonas politiķu pārāk lielo atkarību no ienākošajām un izejošajām informācijas plūsmām. Pretēji 1995. gadā valdošajam sabiedrības aktivīstiem un dažu ASV politiķu (Ala Gora, Rosa Pero) izteiktajam interneta optimismam, Vraitis uzskatīja, ka politiķiem un administrācijas darbiniekiem vairs nav laika pārspriest svarīgus jautājumus, jo jāatbild uz lobiju un interešu grupu aicinājumiem. Wright, R. (1995) Hyperdemocracy! Washington Isn't Dangerously Disconnected from the People; the Trouble May Be It's Too Blugged In. *Time*, 4(23). Retrieved on 12.02.2009. Available:

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,982257,00.html>.

³²⁶ Students for a Democratic Society. (1962) *Port Huron Statement*, Retrieved : 04.02.2009. Available: http://www2.iath.virginia.edu/sixties/HTML_docs/Resources/Primary/Manifestos/SDS_Port_Huron.html.

Medisona un federālistu vēlmes mazināt politisko konfliktu iespējamību caur teritoriāli izkļiedētu varas pārdali, SDS uzsver nepieciešamību savienot veidot vietēja un valstiska mēroga koalīcijas noteiktu jautājumu aizstāvībai. Tādējādi, Medisona un SDS demokrātijas telpas stratēģijas būtiski atšķiras. Medisons piedāvā uz individuālām tiesībām balstītu demokrātiju ar spēcīgi institucionalizētu centrālo valdību, kas ierobežo individuālo interešu ietekmi uz politisko procesu un vienlaicīgi nodrošina katra indivīda aizsardzību no vairākuma iejaukšanās. SDS, savukārt, piedāvā vairākas vāji institucionalizētas demokrātijas telpas, kurās iedzīvotāji tiek klātienē, pārrunā sev interesējošos jautājumus un pieņem lēmumus, kuri kļūst saistoši augstākajiem pārvaldes līmeņiem.³²⁷ Redzams, ka SDS aizstāv demokrātijas organizācijas principu *no lejas uz augšu (bottom-up)*, bet Medisons principu *no augšas uz leju (top-down)*. E-demokrātijas kontekstā tas nozīmētu atbalstu indivīdu pašorganizācijai virtuālajā vidē, bagātīgu virtuālās un reālās dzīves politiskās līdzdalības iespēju apvienojumu, atbalstu virtuālajām kopienām, pārvaldes informācijas pieejamību, kā arī valsts pārvaldes atsaucību virtuālās telpas izpausmēm.

Medisona un SDS demokrātijas interpretācijas sniedz atšķirīgus redzējumus par politikas un demokrātijas telpiskajām īpašībām un pārstāvniecību. Medisons efektīvu pārvaldi saista ar ģeogrāfiski lielu politisko vienību un vairākuma varu, bet SDS priekšplānā izvirza maza mēroga kopienas. Medisons uzsver nepieciešamību pēc politiskās pārstāvniecības un varu savstarpējās uzraudzības, lai novērstu ļaunprātīgas varas izmantošanas, impulsivitātes un nekompetences draudus, bet SDS uzskata, ka iedzīvotāji paši spēj panākt vienošanos un būt sociāli atbildīgi kolektīvu lēmumu pieņemšanā.

Jaunās komunikācijas tehnoloģijas arī liek pārskatīt robežas starp iedzīvotāju un viņu politisko pārstāvju lēmumu pieņemšanas sfērām. Teledemokrātijas posmā teorētiski sāka nopietni apšaubīt tradicionālās atklātības telpisko izpratni, cenšoties mazināt robežas starp pilsoņu un valsts pārvaldes pieņemšanas sfērām. Līdzīgi kā SDS aktīvistu, viņi uzticējās iedzīvotāju spējām diskutēt un lemt sev aktuālus jautājumus.³²⁸ Kopumā IKT un politikas diskurss ir vairāk vērsts uz demokrātijas telpas paplašināšanu, paredzot tajā lielāku ietekmi iedzīvotāju līdzdalībai. Tādēļ, tas šķiet daudz tuvāks SDS līdzdalības demokrātijas modelim, nevis Medisona “politiskās

³²⁷ Izsmeltošu ieskatu SDS kustības vēsturē un idejās ir sniedzis Džeimss Millers (*James Miller*). Miller, J. (1994) *‘Democracy is in the Streets’: From Port Huron to the Siege of Chicago*. Cambridge: Harvard University Press.

³²⁸ Barber, B. (1984) *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press.

pārstāvniecības buferzonai.” Tomēr IKT un politikas diskursā var saskatīt zināmu valsts un privātās sfēras nošķirumu, kas raksturīgs liberālajai politiskajai domai. Kiberdemokrātijas virzienā šis nošķirums izpaužas prasībās aizliegt valsts dienestiem indivīdu privātās komunikācijas kontroli un noteikt augstākus standartus privātuma aizsardzībai virtuālajā telpā. E-demokrātijā tiek pieņemta institūciju “buferzonas” saglabāšana starp valsts pārvaldi un pilsoņiem, vienlaikus aicinot uzlabot šīs “buferzonas” caurlaidību un caurspīdīgumu.³²⁹ Tādēļ arī e-demokrātijas projekti bieži tiek īstenoti tieši pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijās, un tajos ekspertu lomā iesaistās šo institūciju pārstāvji. E-demokrātijā IKT nozīme pārstāvniecībā izpaužas kā formālas un neformālas iespējas tiešai, interaktīvai komunikācijai starp pārvaldi un pilsoņiem.

IKT un pārstāvniecības analīzē būtu jānošķir divu veidu informācijas plūsmas. Vertikālā informācijas plūsma ir nepastarpināta, interaktīva informācijas plūsma virzienā no lēmumu pieņēmējiem pie pilsoņiem un atpakaļ. Pārvaldībā šī plūsma informē lēmumu pieņēmējus par pilsoņu vajadzībām, bet pilsoņus par pieņemtajiem lēmumiem. Šajā t.s. *konsultatīvajā* modelī informācijas plūsma ir vērsta virzienā „no augšas uz leju” (*top-down*) un „no lejas uz augšu” (*bottom-up*) ar nolūku mazināt plaisu starp iedzīvotājiem un valsts pārvaldi. Savukārt, t.s. *apspriešanas* modelī, IKT vairāk veicina saskarsmi indivīdu un pilsoniskās sabiedrības aktoru starpā. Šajā saskarsmē informācijas plūsmas ir horizontālas, un tās savā starpā savieno vai nu pilsoņus vai arī lēmumu pieņēmējus. Aiz abām informācijas plūsmām slēpjas atšķirīgas pārstāvniecības stratēģijas. Konsultatīvais modelis palīdz īstenot indivīda iecerī pārvarēt “buferzonu” starp pārvaldi un iedzīvotājiem centralizētā valsts pārvaldes iekārtā. Savukārt, apspriešanas modelis paplašina indivīdu kolektīvās mijiedarbības iespējas. Tas palīdz izveidot un uzturēt maza izmēra interešu kopienas, kuras pašas varētu lemt kolektīvi saistošus jautājumus. E-demokrātijas teorētiķis Endrjū Čedvīks (*Andrew Chadwick*) uzskata, ka e-demokrātijas projektos būtu vēlama abu informācijas plūsmu pārklāšanās.³³⁰

³²⁹ Coleman, S., Gøtze, J. (2001) *Bowling Together. Online public engagement in policy deliberation*. London: Hansard Society.

³³⁰ Konsultatīvo un apspriešanas informācijas plūsmu pārklāšanos var novērot elektroniskajās konsultācijās, kurās likumdevējs un izpildvara piedāvā aizvien vairāk līdzdalības kanālu sabiedriskajām organizācijām. Horizontālās un vertikālās informācijas plūsmas pārklājas arī pie iedzīvotāju līdzdalības sabiedrisko pakalpojumu izveidē un vērtēšanā, kā arī atvērtā satura programmatūras izstrādē. Sk. Chadwick, A. (2003) *Bringing E-Democracy Back In. Why It Matters for Future Research on E-Governance*. *Social Science Computer Review*, 21(4), pp. 443-455.

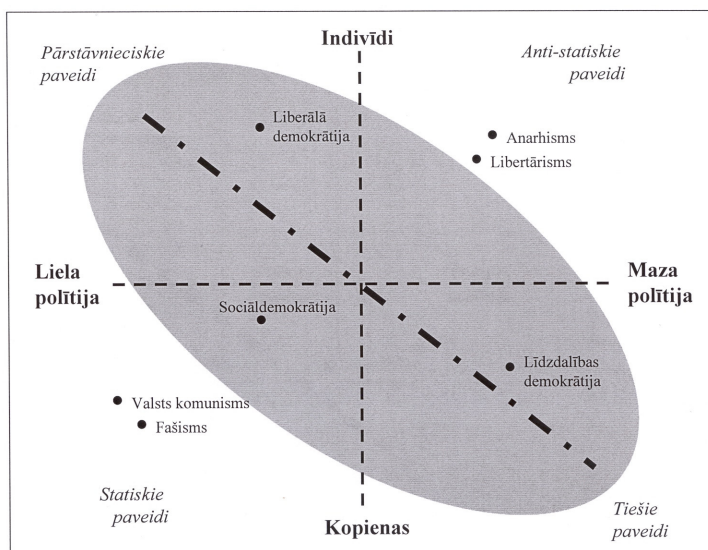
(b) *Iedzīvotāju līdzdalības nosacījumi.* Medisona un SDS demokrātijas interpretācijās var pamanīt arī divus dažādus politiskās līdzdalības redzējumus, kuri izriet no pieņēmumiem par pilsoņu dabu. SDS attēlotā pilsoņa sociālā daba ar uzsvaru uz kolektīvu, komunitārismu, sociālo atbildību un konformismu ir pretstats Medisona individuālistiskai pilsoņa ontoloģijai, kurā uzsvērtas tiesības, interešu plurālisms un liberālisms. SDS uzsver varas pārdalīšanu par labu kolektīvām nevis individuālām varas īstenošanas stratēģijām, uzsverot lēmumu pieņemšanu grupās un iedzīvotāju pieeju informācijai. Kolektīvās lēmumu pieņemšanas stratēģijas ļautu iedzīvotāju privātās problēmas formulēt kā vispārīgus jautājumus, palīdzot viņiem apzināties saistību starp politisko lēmumu pieņemšanu un personisko sfēru.

Atšķirības starp SDS līdzdalības un Medisona pārstāvēnieciskās demokrātijas redzējumu var attēlot divās asīs. Pirmā ass iezīmē demokrātijas aģentu (*agency*), jeb dalībnieku ontoloģiskās atšķirības, otra – demokrātijas telpiskās (mēroga) stratēģijas.³³¹ Pa vidu Medisona un SDS redzējumiem atrodas “demokrātijas koridors,” kurā iespējams izvietot vēl citus demokrātijas modeļus, ieskaitot tos, kuri piedāvā dažādas līdzdalības demokrātijas un Medisona demokrātijas kombinācijas.

Viens no šādiem modeļiem ir Benžamins Bārbera (*Benjamin Barber*) piedāvātais “stiprās demokrātijas” (*strong democracy*) modelis, kurš izklāstīts 1984. gadā izdotajā darbā ar tādu pašu nosaukumu. Bārbers uzskata, ka liberālās demokrātijas izpratne ir pārāk formāla un bezsaturīga, jo tā nepiedāvā skaidru ceļu kopēju interešu un sabiedriskā labuma formulēšanai. Komunitāras demokrātijas formas, savukārt, pārāk augstu vērtē konsensa un kopienas vērtības, atstājot novārtā katra cilvēka inividuālās intereses. Komunitārisms var kļūt pārāk noslēgts un provinciāls, ja tās balstās tikai uz vienā nelielā kopienā dzīvojošu iedzīvotāju vīziju.³³²

³³¹ Šī demokrātijas tipu vizualizācija aizgūta no Dianas Sako (*Diana Saco*) darba. Saco, D. (2002) *Cybering Democracy. Public Space and the Internet*. University of Minnesota: University of Minnesota Press, pp. 41-42.

³³² Bārberam liberālisms asociējas ar t.s. “plāno demokrātiju” (*thin democracy*), bet komunitārās demokrātijas formas veicina *unitāro demokrātiju*. Barber, B. (1984) *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press, p. 148.



Avots: Saco, D. (2002) *Cybering Democracy. Public Space and the Internet*. University of Minnesota: University of Minnesota Press, 41-42.

Ņemot vērā, ka līdzdalības demokrātiju būtu nereāli ieviest visas valsts mērogā, Bārbers piedāvā vērst plašumā kopienas veidošanu visā valsts teritorijā. Tādējādi, komunitārisms vairs nesaistītos vienīgi ar atsevišķas kopienas interesēm. Kopienas būtu atbrīvotas no provinciālisma stigmatas, un iedzīvotāji visā valstī varētu izjust “līdzdalības garšu.” Bārbers aicina veidot līdzdalības sabiedrības modeli, kurā tiktu veicināta pilsoņu interese par kolektīvām problēmām un izrādītas rūpes par kompetentu pilsoņu kopuma veidošanos. Šajā modelī līdzdalība izpaužas kā vērtība pati par sevi, jo tā palīdz veidot informētu un morāli nobriedušu pilsoņu kopumu.³³⁴

Lai gan Bārbers nav pirmais politikas teorētiķis, kurš uzsver iedzīvotāju tiešas līdzdalības nepieciešamību pārvaldībā, viņš ir pirmais, kurš piedāvā izmantot IKT masu demokrātijas komunikācijas problēmu risināšanai. Politiskās organizācijas vienības patiesos izmērus šodien nosaka nevien valstu robežas, bet arī indivīdu savstarpējā komunikācija un sociālie tīkli. Tā kā Bārbera darbs par stipro demokrātiju

³³³ Avots: Saco, D. (2002) *Cybering Democracy. Public Space and the Internet*. University of Minnesota: University of Minnesota, pp. 41-42. Vārds “politija” šajā attēlā lietots, lai vispārīgi apzīmētu kādas iedzīvotāju grupas politisko organizāciju. Ar statismu šajā attēlā saprasta valsts iekļaušanās sociālās, ekonomiskās un personiskajās sfērās, kā arī spēcīgas valsts eksistence.

³³⁴ Rozenvalds, J. (2005) Demokrātija: problēmas un perspektīvas. // J. Rozenvalds, *Cik demokrātiska ir Latvija. Demokrātijas audīts* (7.-18. lpp.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 10. lpp.

uzrakstīts vēl pirms interneta izgudrošanas, par svarīgu tehnoloģiju tiešās demokrātijas formu un kopienu politikas iedzīvināšanai Bārbers uzskata televīziju, konkrēti – videoteksta pakalpojumus, ar kuriem iedzīvotāji varētu balsot un uzdot jautājumus vietējo pašvaldības iedzīvotāju sanāksmju dalībniekiem. Kopumā Bārbera *stiprās demokrātijas* risinājums neparedz radikālus pārveidojumus demokrātijas pamata nosacījumos, taču tas aicina reorganizēt sabiedrību pēc komunitāriem principiem, atvēlot telpu iedzīvotāju kontaktiem un savienojot diskusijas dalībniekus un vērotājus ar komunikācijas tehnoloģiju palīdzību. Bārbera redzējumu vēlāk apšaubā Interneta komunikācijas pētnieks R.Deiviss, kurš savā pētījumā norāda, ka internets neatgādina vis “virtuālu kopienu, bet gan izolētu indivīdu grupas.”³³⁵

Vēl vienu risinājumu pārstāvēnieciskās demokrātijas trūkumu novēršanai piedāvā *deliberatīvās*, jeb apspriežu demokrātijas teorijas.³³⁶ Apspriežu demokrātijā būtiska ir informētas sabiedrības līdzdalība, tādēļ pretēji tradicionālajiem politiskās izvēles modeļiem, tā uzsvēr interešu un viedokļu veidošanos un maiņu publisku diskusiju gaitā. Apspriežu demokrātijā akcentē nevis noteiktu alternatīvu kolektīvu apstiprināšanu, bet gan šo alternatīvu veidošanās procesu, iedzīvotājiem savstarpēji diskutējot un izmantojot ekspertu un kvalitatīvas informācijas avotus. Apspriešanas prakse demokrātijās ir vajadzīga, lai palielinātu iedzīvotāju izpratni par dažādām politikas problēmām, veicinātu diskusiju par publiskiem jautājumiem, palīdzētu formulēt informētu viedokli un sniegtu politiskajiem līderiem daudz plašāku ieskatu sabiedrības vajadzībās un problēmās, nekā to var izdarīt ar vēlēšanu palīdzību.³³⁷ Apspriešanas demokrātijas teorētiķi uzskata, ka demokrātijā ietver visu sabiedrības viedokļu mijiedarbošanos, savukārt apspriešanas procesā šīs balsis tiek sadzirdētas un ņemtas vērā. Apspriežu demokrātijas teorētiķis Džons Drižeks (*John Dryzek*) uzskata, ka apspriešana ir sociāls process, kurā apspriežu dalībnieki paši atbild par sava lēmuma, izvēles un uzskatu maiņu sociālās mijiedarbības procesā. Šis process var ietvert pārliecināšanu, bet ne maldināšanu, manipulāciju vai iespaidošānu kā tas

³³⁵ Davis, R. (1999) *The Web of Politics*. Oxford: Oxford University Press, p. 77.

³³⁶ Apspriežu demokrātijas iezīmes uzskatāmi atspoguļojas arī šodienas e-demokrātijas definīcijās. Lielbritānijas vadošā e-demokrātijas izpētes institūta Hansarda sabiedrības (*Hansard Society*) e-demokrātijas skaidrojums uzsvēr tieši starpindivīdu – horizontālās un vertikālās komunikācijas nozīmi. Hansarda sabiedrības e-demokrātijas definīcija skan šādi: „Elektroniskā demokrātijā paplašina politisko līdzdalību, ļaujot cilvēkiem sazināties savā starpā un nodrošināt saikni ar pārstāvjiem izmantojot informācijas un komunikāciju tehnoloģijas.” Hansard Society. (2007) *Edemocracy program*. Available: www.hansardsociety.org.uk/eDemocracy.htm. Retrieved: 02.01.2007.

³³⁷ Hartz-Karp, J. (2005) A Case Study in Deliberative Democracy: Dialogue with the City. *Journal of Public Deliberation*, 6 (1), pp. 1-15.

parasti novērojams masu politiskajā komunikācijā.³³⁸ Gluži kā līdzdalības demokrātijas modelī, kurā tiek uzsvērtas pilsoņu spējas pārvarēt valsts un pilsoniskās sabiedrības nošķirtību, interesējoties par kolektīvām problēmām un līdzdarbojoties to risināšanā, apspriežu demokrātijā faktiski ir dzīves veids nevis pārvaldes forma.³³⁹

Apspriešanas demokrātijas teorētiskais pamats ir veidojies pakāpeniski, saplūstot dažādiem ideju strāvojumiem. Agrīnajā posmā galvenā uzmanība tika pievērsta racionalitātes un konsensa iedibināšanai apspriešanas procedūrā,³⁴⁰ bet vēlākie darbi par apspriešanas demokrātiju analizēja apspriežu rezultātus, apspriešanas dalībnieku spēju nonākt pie kopējas nostājas un dažādu grupu iesaistīšanos apspriešanas procesā. Mūsdienu apspriešanas demokrātijas problemātiku lielā mērā ietekmē kultūras perspektīva. Kultūras kritiķi norāda, ka apspriešanas demokrātijas procesos nav iespējams nonākt pie vienotas nostājas, it īpaši tad, ja apspriešanā iesaistījušies daudz cilvēku. Pat tad, ja apspriešanas procesā cilvēki spēj mainīt savu nostāju un uzzina par citu sabiedrības locekļu vajadzībām, interesēm un arī vērtībām, viņi nespēj piekrist viens otram. Pētnieki atgādina, ka apspriešanas process ir atkarīgs no apspriešanas vadītāja spējām.³⁴¹ Apspriežu vadītāji izvēlas iespējamās apspriežu tēmas, īsteno sabiedrības informēšanas un līdzdalības rosināšanas pasākumus, kā arī sagatavo palīgmateriālus. Pārlietu liela pašārvība uz ekspertiem un institūcijām, kas īsteno apspriešanas procesu, var veicināt birokrātijas un tehnokrātijas dominanci. Tas apgrūtina apspriežu demokrātijas normatīvo principu sekmīgu pārvešanu no teorijas uz praksi.

Kiberdemokrātijas un teledemokrātijas agrīnajās fāzēs manāms atbalsts uz kopienu orientētai iedzīvotāju līdzdalības stratēģijai, kurās internets veicina līdzdalības prakšu izplatīšanos masu demokrātijās. Kiberdemokrātijas laikmetā vērojama īpaši liela uzticība kopienu spējai kolektīvi pašorganizēties un līdzdarboties un risināt sabas problēmas. Reingolda darba iespaidā virtuālās kopienas kļūst par kibertelpas organizācijas galveno formu un iegūst atpazīstamību arī plašākas auditorijas vidū. Nozīmīgs līdzdalības nosacījums ir iedzīvotāju informētība pirms lēmumu pieņemšanas. Šo nosacījumu īpaši akcentē apspriežu demokrātijā, un tas

³³⁸ Dryzek, S., J. (2000) *Deliberative Democracy and Beyond. Liberals, Critics, Contestation*. Oxford University Press: New York, p. 11.

³³⁹ Daubon, R. (2005) A Primer for Promoting Deliberative Democracy and the Dynamics of Development at the Grassroots. *Journal of Public Deliberation*, 1(1), pp. 1-6.

³⁴⁰ Te lielu ieguldījumu devis Džoša Koens (*Joshua Coen*). Sk. Cohen, J. (1983) *On democracy : toward a transformation of American society*. New York : Penguin Books.

³⁴¹ Gastil, J., Fung, A., Levin, P. (2005) Future Directions for Public Deliberation. *Journal of Public Deliberation*, 1(1), p. 3.

klūst īpaši nozīmīgs tieši e-demokrātijas posmā. Ņemot vērā, ka informēšanas un apspriešanas procesu var efektīvi organizēt tikai mazos mērogos un tikai vietējā līmenī, apspriešanas demokrātijas teorētiķiem nācās pilnveidot apspriešanas praktisko instrumentu krājumu un metodoloģiju. Šodien populārākās apspriežu demokrātijas metodes ir deliberatīvās aptaujas (*deliberative poll*),³⁴² iedzīvotāju žūrija (*citizens' jury*)³⁴³ un sabiedriskie dienas kārtības forumi (*Agenda Forum*). Katrai no šīm metodēm ir savas funkcijas un pielietošanas specifika. Apspriešanas demokrātijas procesu pilnveidē īpaši svarīga ir: (1) iedzīvotāju iesaistīšanas stratēģijas pilnveidošana, (2) dažādi politisko problēmu definēšanas un “pārstāvniecības” veidi, kas palielinātu elastību alternatīvu piedāvāšanā un vērtēšanā, (3) domu apmaiņas intervālu samazināšana.³⁴⁴ Visu šo izdevumu īstenošanā nozīmīga loma ierādīta IKT. IKT un politikas diskursa vēlinājā e-demokrātijas posmā IKT ietekme uz līdzdalību institucionālā līmenī izpaužas kā formālu un neformālu interaktīvu un decentralizētu komunikācijas un līdzdalības iespēju piedāvājums. Individuālajā līmenī IKT palīdz iegūt informāciju par politikas alternatīvām un ļauj piedalīties sabiedrisko jautājumu apspriešanā un e-referendumos. IKT ietekme mēdz izpausties arī jauna tipa organizāciju un interešu kopienu radīšanā ap noteiktiem dienas kārtības jautājumiem.

(c) *Sociālās mijiedarbības raksturojums*. Komunikāciju tehnoloģiju potenciāls bieži vien tiek pielīdzināts vai pat vērtēts augstāk par tiešo komunikāciju. Tas saistāms ar visnotaļ spēcīgo IKT un politikas diskursa orientāciju uz izteiksmes brīvību. Tikmēr otrajā plānā paliek indivīdu savstarpējā atbildība.³⁴⁵ Pirmajā brīdī šķiet, ka komunikācijas tehnoloģiju pašizpaušmes iespējas rada ideālus apstākļus runas un rīcības īstenošanai kā tas ir, piemēram, H.Ārentes aprakstītajā politikas ideālā.³⁴⁶ Tomēr, neskatoties uz tehnoloģiju vilinājumu, teorētiķi paliek uzticīgi tiešai

³⁴² Fishkin, J. (1995) *The Voice of the People : Public Opinion and Democracy*. New Haven : Yale University Press.

³⁴³ Yankelovich, D. (1991) *Coming to public judgment : making democracy work in a complex world* Syracuse, N.Y. : Syracuse University Press.

³⁴⁴ Weeks, C., E. (2000) The Practice of Deliberative Democracy: Results from Four Large-Scale Trials. *Public Administration Review*, 60(4), p. 360.

³⁴⁵ Nikolas Garnhams (*Nicolas Garnham*) uzskata, ka IKT un politikas diskursa spēcīgā orientācija uz izteiksmi un runas brīvību interneta komunikācijā, aizēnojuši tiešās komunikācijas abpusējās atbildības mehānismus, piemēram – pienākumu klausīties un būt atbildīgam par paša pateikto. Sk. Garnham, N. (1992) The Media and the Public Sphere. In C.Calhoun (Ed.), *Habermas and the Public Sphere* (pp. 359-376). Cambridge: Cambridge University Press, p. 367.

³⁴⁶ Jāatgādina, ka Ārentes darbos uzsvērta katra cilvēka individuālā neatkarotamība sacītājā un darītājā. Tomēr valsts pārvaldē nepieciešams panākt indivīdu spēju vienoties par kopēju rīcību. Tāpēc politika Ārentei saistās ar visu lietu īstenošana komunikatīvā veidā – caur vārdiem, nevis caur spaidiem vai varmācību. Ārente uzskata, ka cilvēku neatkarotamība un spēja vienoties kopējā rīcībā un darbos vispilnīgāk izpaužas senajās Atēnās un Romas republikā.

iedzīvotāju komunikācijai noteiktā fiziskā telpā. B.Bārberam tieša komunikācija liek labāk apzināties sevi kā daļu no kopīga veseluma. Šī apziņa nostiprina intimitāti un rosina empātiju pret pretinieka viedokli. Tādēļ interaktīvā televīzija Bārbera darbos vienīgi palielina publisko sanāksmju atklātību un palīdz pārnest publisko apspriežu kontekstu ārpus sanāksmju telpas fiziskajām sienām. Tādā veidā tiek mazināta sanāksmju vērotāja un dalībnieka sociālā un psiholoģiskā distance un uzlabota to savstarpējā izpratne. Viņš uzskata, ka demokrātijas telpā publiskās diskusijas dalībniekiem būtu jāsatiekas klātienē, taču IKT jāizmanto sanāksmju redzamības un sabiedriskās rezonances uzlabošanai. Bārbers uzsver, ka iedzīvotāji kļūst par aktīviem pilsoņiem tikai tad, ja viņi iepazīstas un apspriež lēmumus pirms balso par tiem. Tāpēc pilsoniskā līdzdalība Bārberam ir arī mācīšanās process, kurā vajadzētu izvairīties arī no tehnoloģiju negatīvās ietekmes, kas, viņaprāt, izpaužas kā indivīda izolēšana no publiskas atklātības un viņa politisko lēmumu privatizēšana. Savā 1995. gadā iznākušajā darbā “*Džihāds pret MakPasauli*” B.Bārbers kritizē interaktīvo televīziju, jo uzskata, ka tā neveicina pārdomātu un atbildīgu lēmumu pieņemšanu.³⁴⁷

Šķiet, ka arī H.Ārente līdzīgi kā B.Bārbers atbalstītu tiešu kontaktu starp indivīdiem. Apzinoties Ārentes skepsi pret tehnoloģijām, maz ticams, ka viņa atbalstītu IKT izmantošanu politikā. Tieša klātbūtne Ārentei nodrošina intersubjektivitāti politiskajiem lēmumiem. Tā nepieciešama, lai atklātības dalībnieki varētu vērot, vērtēt un atcerēties cilvēku vārdus un darbus.”³⁴⁸ Tādēļ svarīga ir indivīdu identificējamība caur runu un rīcību. Ja cilvēki atklātībā nav skaidri atpazīstami, pastāv risks, ka viņu rīcību vadīs citiem noslēgti iekšējās labestības vai ļaunprātības impulsi. Tādēļ atklātībai vārda tiešā nozīmē būtu jāatklāj indivīdu rīcības motīvi. Arī Hābermāsam tieša atklātības dalībnieku klātbūtne ir vēlamāka nekā pastarpināta. Tas nodrošina buferzonu pret masu mediju vienvirziena informācijas plūsmu, aiz kuras indivīdi varētu pārrunāt medijos redzēto un dzirdēto. Atšķirībā no Ārentes, Hābermāss uzskata, ka tehnoloģijām noteiktā sociālekonomiskā kontekstā var būt pozitīva ietekme uz kritisku atklātību. Darbā par atklātības transformācijām Hābermāss uzskatāmi demonstrē iespēšanas tehnoloģiju veicinošo iespaidu publikas identitātes un kritiskas domāšanas veidošanā. Pretstatā Ārentei, Hābermāss lielu

³⁴⁷ Bārbers uzskata, ka televīzija varētu: “vēl vairāk privatizēt politiku un aizstāt pārspriešanu ar nepārdomātām, acumirkīgām personisko aizspriedumu izpausmēm. Demokrātija mūs aicina ne tikai balsot, bet arī labi pārdomātiem iemesliem, ne tikai uz viedokli, bet arī uz racionālu argumentāciju.” Citēts no: Barber, B. (1995) *Jihad vs McWorld*. New York: Times Books, p. 270.

³⁴⁸ Vajadzība pēc klātienē izriet no H.Ārentes politiskā apraksta, kurā viņa uzsver nepieciešamību parādīties citu vīru tiešā klātbūtnē, būt redzētam un dzirdētam. Arendt, H. (1958) *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press, p. 198.

nozīmi piešķir rakstveida informācijas nodošanai. Tomēr viņš ir skeptisks pret elektronisko masu mediju lietojumu kritiskas atklātības atjaunošanā, ja tie nepieļauj interaktīvu komunikāciju.

Teledemokrātijas posmā komunikāciju tehnoloģijas vēl nespēja nodrošināt augstu komunikācijas interaktivitātes līmeni, tādēļ lielākais atbalsts tehnoloģiju radīto komunikāciju formu dažādībai nāca no kiberdemokrātijas “nometnes.” Līdz tam pētnieku uzmanība bija pievērsta videoteksta pakalpojumiem, ar kuriem teledemokrāti vēlējās stiprināt indivīdu identifikāciju ar politisko kopienu un palielināt viņu kopienas izjūtu.³⁴⁹ Pateicoties lielākam interneta ātrumam un caurlaidībai, virtuālās kopienas kļuva par kiberdemokrātu sapņa piepildījumu. Interesanti, ka kiberdemokrātijas posmā virtuālās telpas dalībnieku mijiedarbība bieži tika raksturota kā *bezķermeniska*, jo interneta anonimitāte nodrošināja diskusijas dalībnieku spēju izteikties un rīkoties neatkarīgi no viņu fiziskās un saimnieciskās eksistences realitātēm. Šāda kibertelpas izpratne augsti novērtēja indivīda pašizpaušmi, kas ļāva vilkt paralēles ar H. Ārentes aprakstīto atklātību.³⁵⁰ Jāatzīst, ka agrīno kiberdemokrātu ieceres pilnībā neatbilda Bārbera lolotajai kopienas politikai. Ja Bārberam atklātība bija orientēta uz konsensa panākšanu, savstarpējo empātiju, intimitāti un toleranci pret dažādo, tad anarhistiski orientēti kiberdemokrāti noraidīja vēlmi iedibināt intimitātes, empātijas, radnieciskuma un kopienas vērtības kā politikas pamatu, jo šīs vērtības viņuprāt bija pretrunā ar cilvēku individuālo unikalitāti un nomāca sabiedrībā valdošo dažādību un interešu plurālismu.³⁵¹ Arī Ārentei politika bija arēna, kurā katrs atsevišķais indivīds cenšas izcelties, apliecināt sevi un pārspēt citus. Tādēļ agrīnā kiberdemokrātijā paradoksālā veidā simulēja Ārentei saistošos politikas priekšnoteikumus, tomēr nespēja apmierināt Ārentes prasības pēc politikas dalībnieku nepastarpinātas mijiedarbības un kopēju lietu kārtošānu bez vardarbīgas iejaukšanās. Otra atšķirība Ārentes un Bārbera atklātības redzējumā saistīta ar robežām starp publisko un privāto sfēru. Pretēji Bārberam un Hābermāsam, Ārente neuzskatīja sociālos un ekonomiskos jautājumus par publiskās atklātības diskusiju vērtiem. Viņsprāt, atklātībā indivīdus vieno nevis līdzīgas rūpes (kā Bārberam), bet gan

³⁴⁹ Bārbers uzskatīja, ka iedzīvotāji varētu stiprināt kopības sajūtu, balsojot vietējās pašvaldības iedzīvotāju sanāksmēs un uzdodot jautājumus televīzijā pārraidīto diskusiju dalībniekiem.

³⁵⁰ Arendt, H. (1958) *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press, p. 84.

³⁵¹ Ārente uzskata, ka cilvēka unikalitāti nosaka nevis visiem dzīvniekiem raksturīgās rūpes par izdzīvošanu un instrumentāla tehnoloģiju un citu cilvēku izmantošana, bet gan *runa* un *darbība* citu cilvēku klātbūtnē.

uzticība kopīgajai politiskajai kopienai.³⁵² IKT un politikas diskursa saistība ar Ārentes politikas ideālu šajā ziņā ir neviennozīmīga. Virtuālo diskusijas dalībnieku anonimitāte hipotētiski apmierina Ārentes nosacījumus politiskās sfēras dalībniekiem, tomēr virtuālajās diskusijās bieži vien tiek apspriesti sociāli, ekonomiski un ar indivīda etnisko identitāti saistīti jautājumi. Arī H.Reingolds savā virtuālo kopienu izpētē sniedz vairākus piemērus, kuros diskusiju dalībnieki vēlas palīdzēt nokārtos saimnieciska rakstura jautājumus.

Paplašinoties sabiedrisko problēmu mērogiem un iedzīvotāju lokam, kuri vēlas publiski aktualizēt savas problēmas, izvairīties no sociālu un ekonomisku jautājumu iekļaušanas atklātībā vairs nav iespējams. To atzīst arī apspriežu demokrātijas teorētiķi. Tādēļ e-demokrātijas posmā tika radīti jauni mehānismi komunikatīvo procesu efektivitātes pilnveidošanai (elastīgāku personīgā profila pārvaldību, diskusiju moderāciju un tml.)

Lai arī e-demokrātiju var uzskatīt par rīcības plānu apspriežu demokrātijas ieviešanai, tā veidojusies kā delikāta teledemokrātijas un kiberdemokrātijas ideju sintēze. E-demokrātija sastāv no vairākām programmām par pilsoņu līdzdalības formām un lēmumu pieņemšanas procedūrām.³⁵³ Atkarībā no konkrētās programmas, e-demokrātija veicina dalīšanos informācijā, komunikāciju un sadarbību iedzīvotāju starpā, tiešu iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanā vai pilsoniskās līdzdalības elementu iekļaušanu pārstāvnieciskās politikas un administratīvajā procesā. Izšķir četras pamata e-demokrātijas programmas.

Tiešās e-demokrātijas programma uzsver tiešu sabiedrības iesaistīšanos politikas procesā, apejot pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijas. Šī programma dominēja agrīnajā interneta tehnoloģiju attīstības posmā, kad sabiedrībā valdīja optimisms par interneta potenciālu un iedzīvotāju spējām pašiem ietekmēt politiskos procesus ar IKT palīdzību. Programmu iedzīvināt palīdz dažādi aktīvās līdzdalības instrumenti, piemēram tiešsaistes medītācija, balsošana internetā, elektroniskās vēlēšanas un tml. Tiešās e-demokrātijas programmu var kritizēt par to, ka pārāk plaša

³⁵² Ārentes atgriešanās pie Aristoteliskās politikas izpratnes ir saistīta ar mājsaimniecības principu ("sociālā") iespiešanos modernajā politikā, kā rezultātā valsts zaudējusi savu unikālo politisko raksturu un aprobežojas tikai ar savu pilsoņu apgādāšanu. Pilsoņu attiecības ar valsti, savukārt veidojas pēc modeļa apgādājama – apgādātājs. Šīs attiecības ierobežo modernās politikas spēju aktīvi rīkoties un radīt.

³⁵³ Terminu "programma" e-demokrātijas dažādības aprakstīšanai kā atbilstošāko izvēlējās pats autors. Ar e-demokrātijas programmām autors saprot IKT lietojumu specializāciju noteiktu pilsoņu līdzdalības formu un lēmumu pieņemšanas procedūru veikšanai.

iedzīvotāju iesaistīšanās vājina pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijas.³⁵⁴ Tiešās e-demokrātijas programmu parasti aizstāv radikālas un populistiski noskaņotas sabiedrības grupas, kuras vēlas panākt ātru un pilnīgu politiskās sistēmas nomaiņu.

Interneta kopienu un diskusiju programma uzsver virtuālo kopienu nozīmi sociālā kapitāla bagātināšanā un iedzīvotāju virtuālajās diskusijās. Šī programma radās līdz ar virtuālo kopienu veidošanos. Kiberdemokrātijas posmā valdīja uzskats, ka interneta komunikācija radīs jauna veida apspriežu mikroklimatus un sadarbības formas, kas palīdzēs iedzīvotājiem novērst konfliktus un konstruktīvi risināt kolektīvās problēmas.³⁵⁵ Tomēr praksē šīs programmas realizācija bija visai nenoteikta. To bija grūti savietot ar pastāvošajām institūcijām un publiskās komunikācijas standartiem. Lai gan internetā izveidotās kopienas stimulēja sociālo tīklu veidošanos, komunikācija šajās kopienās bieži vien norisinājās necivilizētā gaisotnē. Tas mazināja savstarpējās sadarbības iespējamību.

Sabiedriskās domas programma attēlo internetu kā barometru sabiedriskās domas noteikšanai. Tās pirmsākumi rodami teledemokrātijas posmā, kad tehnoptimisti eksperimentēja ar videoteksta pakalpojumiem. Atpazīstamākie sabiedriskās domas interneta lietojumi ir parakstu vākšanas un interneta aptaujas. Sabiedriskās domas programma ļauj operatīvi noskaidrot sabiedrības grupu viedokli. Taču tā tiek kritizēta par kompleksu politikas problēmu reducēšanu līdz vienkāršotām alternatīvām. Sabiedriskās domas nolasīšana vien nerada izpratni par politikas problēmas būtību un neveicina iedzīvotāju iesaistīšanos politisko alternatīvu veidošanā un apspriešanā.³⁵⁶

Sabiedrības iesaistīšanas un politikas apspriešanas programma redz e-demokrātiju kā apspriežu demokrātijas interneta materializāciju. Šī programma uzsver jau esošo institūciju stiprināšanu un sabiedrības spriestspējas uzlabošanu ar interneta komunikācijas palīdzību.³⁵⁷ Programmu iedzīvina e-informēšanas instrumenti, pie kuriem pieder tīmekļa vietnes ar izsmalcinātām meklēšanas un informācijas

³⁵⁴ Dalton, R.J., Burklin, W. and Drummond, A. (2001) Public Opinion and Direct Democracy. *Journal of Democracy*, 12(4), pp. 141-153.

³⁵⁵ Rheingod, H. (1993) *The Virtual Community: Homesteading On the Electronic Frontier*. Reading: Addison-Wesley.

³⁵⁶ Bellamy, C. & Taylor, A. (1998) *Governing in the information age*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

³⁵⁷ Bohman, J. (1996) *Public Deliberation: Pluralism, Complexity and Democracy*. Cambridge: MIT Press; Dryzek, J. (2000) *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford: Oxford University Press; Fishkin, J. (1995) *The voice of the people: public opinion and democracy*. New Haven: Yale University Press; Yankelovich, D. (1991) *To Public Judgment: Making Democracy Work in a Complex World*. Syracuse: Syracuse University Press.

kārtošanas funkcijām, biežāk uzdoto jautājumu sadaļām (*FAQ*), sapulču pārraides iespējām (*webcasts*), elektroniskie ziņu laidieni u.c. instrumenti. Programma nav iedomājama bez e-konsultāciju instrumentiem, piemēram, elektroniskajiem forumiem, tērzēšanas telpām, interešu kopām, parakstu vākšanas formām, sūdzību izskatīšanas sistēmām. Sabiedrības iesaistīšanas un politikas apspriešanas programmā IKT lietojumi papildina nevis aizstāj plašo iedzīvotāju un sabiedrības pārvaldes mijiedarbības iespēju klāstu. IKT lietojumi var darboties gan paralēli gan kombinācijā ar formālajām un neformālajām līdzdalības metodēm. Daži autori uzskata, ka noteikti e-demokrātijas lietojumi būtu jāievieš vispirms. Tā, piemēram, S.Klifts par svarīgākajiem e-demokrātijas lietojumiem uzskata informēšanas instrumentus, konkrēti – dažāda veida personalizētas elektroniskā paziņojuma sistēmas (*notifications*).³⁵⁸

E-demokrātijas programmas nav izslēdzošas, bet savstarpēji papildinošas. Tās balstās uz noteiktiem pieņēmumiem par IKT potenciālu un par šī potenciāla izmantošanu pastāvošo varas attiecību kompleksa ietvaros. Rīcībpolitikas līmenī e-demokrātijai parasti apskata e-pārvaldības kontekstā kā e-pārvaldes komponentu vai e-pārvaldes paplašinājumu. Endrjū Kakabadze (*Andrew Kakabadse*) uzskata, ka pastāv četri e-demokrātijas/e-pārvaldes varianti.³⁵⁹ Pirmie divi vairāk atbilst e-pārvaldei, jo uzsver valsts pārvaldes efektivitātes palielināšanu un kvalitatīvu pakalpojumu piedāvāšanu iedzīvotājiem, trešais un ceturtais – e-demokrātijai, jo uzsver iedzīvotāju aktīvu līdzdalību sabiedrības pārvaldē.³⁶⁰

Elektroniski birokrātiskais modelis, jeb elektronisko pakalpojumu nodrošināšanas modelis paredz elektronisko informācijas transakciju ieviešanu valsts pārvaldē, lai uzlabotu pārvaldes darbu un samazinātu tās darbības izmaksas. *Informācijas pārvaldes modelis* pievērš lielāku uzmanību pārvaldes un pilsoņu mijiedarbībai, īpaši akcentējot pieeju valdības informācijai un pilsoņu saikni ar valsts

³⁵⁸ Clift, S. (2002) *The future of e-democracy: The 50 year plan*. Retrieved: 05.05.2008. Available: <http://www.publicus.net/articles/future.html>.

³⁵⁹ Dažkārt sabiedrības pārvaldē nemaz nelieto terminu “e-demokrātijai”, bet gan jēdzienu “e-pārvaldība.” “E-pārvaldība” ir plašāks jēdziens, jo tas pārklāj gan e-pārvaldes gan e-demokrātijas definīcijas lauku.

³⁶⁰ Šādu elektroniskās demokrātijas tipoloģiju sniedz Endrjū Kakabadse un līdzautori. Sk. Kakabadse, A., Kakabadse, N.K., Kouzmin, A. (2003) Reinventing the democratic governance Project through information technology? A growing agenda for debate. *Public Administration Review*, 63(1), pp. 44-60. Nošķirums starp e-pārvaldību un e-demokrātijai jau kādu laiku pastāv arī kā atšķirīgas specializācijas politikas zinātnes izziņas laukā. Ja sabiedrības pārvaldes, politikas analīzes un sabiedriskā sektora vadības speciālisti vairāk interesējas par e-pārvaldes ieviešanu, tad politiskās komunikācijas, sociālo kustību pētnieki un demokrātijas teorētiķi vairāk interesējas par e-demokrātijai. Tomēr kā vieni tā otri nereti ir vienprātīgi, ka IKT lietojumu ieviešana pie zināmiem priekšnoteikumiem var veicināt efektīvākas pārvaldes atskaitīšanās procedūras un uzlabot komunikāciju ar pilsoņiem un ierēdņiem.

pārvaldē strādājošajiem. Abi e-demokrātijas modeļi faktiski noklāj e-pārvaldes darbības spektru, jo arī e-pārvalde paredz informācijas un komunikāciju tehnoloģiju lietošanu ar mērķi nodrošināt iedzīvotājiem ērtāku pieeju valsts pārvaldes sniegtajiem pakalpojumiem. Pārējie divi modeļi ievērojami paplašina e-pārvaldības izpratni ar iedzīvotāju līdzdalības elementu. *Populistiskajā modelī* iedzīvotāji pauž savas pozīcijas dažādos jautājumos izmantojot dažādus pilsoniskās iesaistes mehānismus, piemēram, elektroniskās pašvaldību sanāksmes. *Pilsoniskās sabiedrības modelis* pieņem, ka IKT ieviešana transformē gan politiskās institūcijas, gan politisko kultūru. IKT stiprina saites starp pilsoņiem, nodrošinot robustu un autonomu telpu sabiedriskajām diskusijām, tādējādi stiprinot demokrātiju.³⁶¹ E-demokrātijas pilsoniskās sabiedrības modelis atšķiras no iepriekšminētajiem ar to, ka tas saista IKT ar sociāli vēlamu mērķu sasniegšanu ilgstošā laika posmā. Pilsoniskās sabiedrības modelis ir arī holistisks, jo uzsver, ka IKT skars ne tikai organizāciju, bet arī veicinās pārmaiņas sociālā un kultūras līmenī.³⁶²

Balstoties uz minētajām e-demokrātijas izpratnēm, var runāt par e-demokrātijas minimālistisko un substantīvo variantu. *Minimālā* e-demokrātijas definīcija ietver: (a) elektronisku pieeju pārvaldes informācijai un pakalpojumiem; (b) iespējas elektroniski kontaktēties un mijiedarboties ar valsts pārvaldes darbiniekiem; (c) iespējas veikt tiešsaistes transakcijas ar pārvaldi.³⁶³ *Substantīvā* e-demokrātijas definīcija ietver trīs minētos minimālās definīcijas nosacījumus un papildus vēl izvirza šādus nosacījumus: (d) pilsoņu līdzdalība pārvaldes aktivitātēs un programmās; (e) pilsoņu līdzdalība pārvaldes lēmumu pieņemšanā; (f) elektroniskās balsošanas iespējas balsošanas iecirkņos un attālināti.³⁶⁴

Redzams, ka e-demokrātijas minimālais variants faktiski sakrīt ar e-pārvaldes izpratni, bet substantīvais variants papildus uzsver iedzīvotāju līdzdalības nepieciešamību un valsts pārvaldes atsaucību iedzīvotāju ierosinātajām idejām. Pēdējā laikā e-pārvaldības literatūrā var novērot virzību pretī substantīvajai e-demokrātijas izpratnei. Tehnoloģiju komentētāji un pētnieki norāda, ka interneta komunikācijai nevajadzētu aprobežoties vienīgi ar pakalpojumu sniegšanas elektronizāciju, integrāciju un iedzīvotāju informēšanu, bet arī radīt mehānismus iedzīvotāju

³⁶¹ Kakabadse, N.K., Kouzmin, A. (2003) Reinventing the democratic governance Project through information technology? A growing agenda for debate. *Public Administration Review*, 63(1), p. 48.

³⁶² Silcock, R. (2001) What is e-Government? *Parliamentary Affairs*, 54(1), p. 88.

³⁶³ Norris, D.F. (2007) Electronic Democracy at the American Grassroots. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 163-179). London: Cybertech Publishing.

³⁶⁴ Ibid.

iesaistīšanai politikas veidošanā un valsts pārvaldes reformu procesos.³⁶⁵ Tādēļ arī terminu “elektroniskā pārvalde” nomaina termins “elektroniskā pārvaldība” jeb “e-pārvaldība.” E-pārvaldība atšķirībā no e-pārvaldes neaprobežojas tikai ar valsts pārvaldes informatīvo sistēmu efektivitātes uzlabošanu un elektronisko pakalpojumu nodrošināšanu iedzīvotājiem. Tā uzlūko iedzīvotāju nevis kā pasīvu pakalpojumu saņēmēju, bet gan kā aktīvu līdzdalībnieku sabiedriskajos procesos.³⁶⁶ Neraugoties uz to, politikas īstenošanā vairākums valstu joprojām seko principam “pakalpojumus – vispirms, demokrātiju – vēlāk.” Par to liecina fakts, ka e-demokrātijas projektu skaits salīdzinājumā ar e-pārvaldes projektu skaitu pagaidām vēl ir samērā neliels,³⁶⁷ lai gan e-demokrātijas tehniskos lietojumus var ieviest dažādos politikas procesa posmos – problēmu identificēšanā, dienaskārtības veidošanā, interešu aizstāvībā, lēmumu pieņemšanā, ieviešanā un novērtēšanā.³⁶⁸ Par prioritāriem e-demokrātijas projektiem tiek uzskatīta publisko sanāksmju audio/video ierakstu un darba materiālu pieejamība, tiešsaistes apspriešanas un konsultācijas un sabiedriskās apspriešanas.

Ņemot vērā šī darba mērķus, būtu jāaplūko arī partiju un politiķu lomu IKT un politikas diskursā. Lai gan šiem jautājumam pagaidām veltīts mazāk uzmanības, var teikt, ka IKT lietojumu efektivitātes priekšnoteikums ir politiķu spēja tos pieņemt un saskatīt tajos iespējas savai attīstībai. Tie politiķi, kuri izmanto internetu elektorāta viedokļu noskaidrošanai un aktīvi dalās ar informāciju, kļūst par svarīgiem dienas kārtības noteicējiem virtuālajā telpā, jeb t.s. “informācijas gidiem.” Politiķu virtuālā klātbūtne rada interesi par politisko tīmekli noteiktās sabiedrības grupās, bet tīkloto politiķu labie piemēri liek tos atdarināt arī citiem politiķiem. Pateicoties tīmekļa vietņu zemajām uzturēšanas izmaksām, politiķi jau tagad var sniegt tajās izvērstu skaidrojumu par savu nostāju, darba grafiku, balsošanas vēsturi. Pēc e-demokrātijas entuziastu domām, tas var izraisīt izmaiņas arī varas attiecībās. E-demokrātijas aktīvistis Stīvens Klifts (*Steven Clift*) tēlaini pielīdzina 20. gs. beigu politiskās komunikācijas modeli kāmjā dzirdīšanas traukam, kurā sabiedrība varēja saņemt tikai

³⁶⁵ Lenihan, D.G. (2002) *E-government, federalism and democracy: The new governance*. Ottawa, Canada: Centre for Collaborative Government.

³⁶⁶ Norris, P. (2005) The impact of the Internet on political activism: Evidence from Europe. *International Journal of Electronic Government Research*, 1(1), pp. 20-39.

³⁶⁷ Anttiroiko, A.V. (2001) Toward the European information society. *Communications of the ACM*, 44(1), pp. 31-35.

³⁶⁸ Detalizētu pārskatu par dažādiem elektroniskās demokrātijas instrumentiem sk. Kubicek, H., Westholm, H., Winkler, R. (2003) *E-democracy*. Prisma Strategic Guideline 9. Brussels: Self-published.

politiķu, sabiedrisko attiecību speciālistu un masu mediju sistēmas dozētu informāciju. Interneta ērā politiķim vairs nebūs izdevīgi būt par informācijas kontrolieriem un “kāmišu dzirdītājiem,” jo ikviens vēlētājs spēs radīt “savas ziņas” un dalīties ar tām.³⁶⁹ Politiķiem būtu jāklūst par informācijas gidiem, kas varētu “izvest vēlētājus no informācijas plūdiem sausākā vietā un palīdzētu tiem labāk izprast informāciju, kontekstualizēt to un sakārtot pēc tās relevances.”³⁷⁰ Nav grūti iedomāties, ka šīs “sausās vietas” varētu būt tieši politiķu un viņu partiju tīmekļa vietnes un emuāri. Nākotne piederēs arī efektīvām informācijas filtrēšanas sistēmām, kas pasargās politiķus no informācijas plūdiem. Vēlīnajos IKT un politikas diskursa posmos tiek uzsvērts arī līdzsvars starp politiskās informācijas piedāvājumu un pieprasījumu, bet pieprasījuma veidošanā svarīga loma ir pašiem iedzīvotājiem. Turklāt, aktīvākie un zinošākie interneta lietotāji, jeb e-pilsoņi ne tikai pieprasa, bet arī paši veido interneta formātam atbilstošu politiskās informācijas attēlojumu un nodrošinās augstākas kvalitātes apspriešanas procesu elektroniskajās konsultācijās un diskusiju grupās.³⁷¹

Nevar noliegt, ka IKT lietojumi ir post-industriālās sabiedrības likumsakarīgs iznākums, kas skar dažādus cilvēka dzīves aspektus ieskaitot arī viņa *politisko dzīvi*. Mūsdienu IKT lietojums politikā izpaužas kā politiskās informācijas iegūšana, informācijas radīšanu un izplatīšana. IKT arī lieto, lai organizētu un moderētu politiskās diskusijas. Tomēr ir skaidrs, ka IKT lietošana, līdzīgi kā televīzijas un radio lietošana, vēl nenozīmē sociāli vēlamu mērķu sasniegšanu. Arī e-pārvaldības un e-demokrātijas projektu ieviešējiem ne vienmēr ir skaidri sasniedzamie mērķi, bet vēl biežāk tos traucē sasniegt neadekvāta sociotehnisko cēloņu un seku izpratne un projektos iesaistīto pušu gaidas un cerības. Dažkārt izvirzītos mērķus nemaz nav iespējams īstenot noteiktās politiskās sistēmas ietvaros.³⁷² Plašāka pieeja informācijai un IKT vēl nenozīmē atklātības politizāciju. Autoritāros režīmos interneta lietošanu politiskajiem mērķiem nosaka komunikācijas dalībnieku stratēģiskā izvēle par labu

³⁶⁹ Clift, S. (2002) *The future of e-democracy: The 50 year plan*. Retrieved: 05.05.2008. Available: <http://www.publicus.net/articles/future.html>.

³⁷⁰ Ibid.

³⁷¹ Ibid.

³⁷² Plašs literatūras pārskats par e-pārvaldības risinājumu pieņemšanu (*adoption*) atrodams Kumar, V. et. al. (2007) Factors for Successful e-Government Adoption: a Conceptual Framework. *Electronic Journal of E-government*, 5(1), pp. 63-76. Retrieved: 01.02.2008. Available: http://www.ejeg.com/volume-5/vol5-iss1/Kumar_et_al.pdf.

minimālas personiskās izpausmes sfēras nosargāšanai.³⁷³ Demokrātiskos režīmos viedokļu pārvade starp tirgus, pilsoniskās sabiedrības un valsts institūcijām varētu būt brīvāka no arbitrāras politiskas ierobežotības nekā autoritāros režīmos, tāpēc varētu sagaidīt arī lielāku atklātības politizāciju. Tomēr nevar droši apgalvot, ka plašāka pieeja informācijai un iespējas sazināties savā starpā izmantojot internetu būtu veicinājusi plaša mēroga iedzīvotāju iesaistīšanos politikā un politisko režīmu demokratizāciju.³⁷⁴ Ar plašākām iespējām veicināt politisko informētību un interesi par politiku vēl nepietiek, lai pilsoņi gribētu un varētu iegūt un radīt politisku informāciju. Līdz šim veiktie pētījumi skaidri neaplicina, ka interneta komunikācijas ietekmē būtu ievērojami palielinājusies iedzīvotāju uzticība politiskajiem institūcijām.³⁷⁵ Mēģinājumi parādīt, ka e-pārvaldība ir sekmējusi augstāku demokrātijas līmeni, nav vainagojušies ar panākumiem.³⁷⁶ Tieši otrādi – daži autori mēģinājuši pierādīt pretējo, demonstrējot, ka e-pārvaldes ieviešana pat veicinājusi

³⁷³ 2006. gadā Ķīnas lielākā emuāra portāla vadītājs Fangs Ksingdongs laikrakstam *Washington Post* atzina, ka daudzi emuāru autori autoritāros režīmos nemaz nevēlas lietot internetu politiskajai komunikācijai, jo apzinās, ka valdības var viņiem liegt pieeju internetam un izdzēst jebkādas cerības uz personīgo izpausmi virtuālajā telpā: "Ja emuārus lietošiet politiskos nolūkos, iznīcināsi emuāru kustību Ķīnā." Citēts no: Pan, P.P. (2006, February 21) Bloggers Who Pursue Change Confront Fear And Mistrust. *Washington Post*, p. A1. Retrieved: 05.05.2007. Available: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/20/AR2006022001304.html>.

³⁷⁴ Liela mēroga valdību tīmekļa vietņu atvērtības pētījums liecina, ka tīmekļa vietnes ir atvērtas gan demokrātiskos gan nedemokrātiskos režīmos. Zlatko Kovačiča (*Zlatko Kovačič*) pētījums par 192 valstīm rāda, ka e-pārvaldības gatavības līmenis paaugstinās gan demokrātijās, gan autoritāros režīmos, tomēr demokrātijās e-pārvaldības attīstība norit straujāk. Kovačičs norāda, ka arī tālākajos pētījumos būtu vērts iekļaut politiskos un kultūras faktorus, bet nevajadzētu pārāk uzsvērt IKT centrālo lomu politisko procesu determinācijā, ņemot vērā, ka visas konstatētās korelācijas nemaz nebija tik spēcīgas. Sk. arī La Porte, T.M. et. al. (2001) Webbing governance: Global trends across national level public agencies. *Communications of the ACM*, 44(1), pp. 63-67.

³⁷⁵ Viennozīmīgus secinājumus izdarīt ir grūti, jo pētījumi nenokļāj pietiekami plašu gadījumu loku, atšķiras pētījumu lietotās demokrātijas definīcijas un IKT attīstības līmeņa noteikšanas metodes. Saistību starp IKT attīstības līmeni un demokrātiju ir gandrīz neiespējami salīdzināt ilgākā laika posmā, jo IKT joma strauji mainās un dati ātri.

³⁷⁶ Pirmo ievērojamo ieguldījumu IKT attīstības un demokrātijas cēloņsakarību empīriskā izpētē ir devis Kristofers Kedzijs (*Christopher Kedzie*), kurš 1997. gadā RAND pasūtītajā pētījumā konstatēja, ka pastāv cieša saistība starp pieeju IKT un demokrātiju neatkarīgi no valsts ekonomiskās attīstības pakāpes. 2002.–2003. gadā Pīpa Norisa konstatēja, ka pastāv statistiski nozīmīga saistība starp e-pārvaldības gatavību un demokratizācijas pakāpi. Viņas secinājumiem nepiekrīt Darelis Vests (*Darrel West*), kurš parāda, ka e-pārvaldes attīstības pakāpe ir augsta gan demokrātiskām, gan nedemokrātiskām valstīm, tādēļ starp abiem mainīgiem pastāv tikai vāja saistība. Tiesa gan, abi autori lieto atšķirīgu metodoloģiju e-pārvaldes attīstības pakāpes noteikšanai. Kedzie, C.R. (1997) Communication and democracy: Coincident revolutions and the emergent dictator's dilemma, RAND, RGSD-127. Pie līdzīgiem secinājumiem nonākuši arī Tsagarouisianou, R. (1999) Electronic democracy: Rhetoric and reality. *Communications: The European Journal of Communication Research*, 24(2), pp. 189-208; Lidén, G., Avdic, A. (2003) *Democracy functions of information technology*. Proceedings of the 36th Hawaii International Conference on System Sciences. Big Island; Oates, B.J. (2003) The potential contribution of ICTs to the political process. *Electronic Journal of eGovernment*, 1(1), pp. 33-42.

demokrātijas deficītu.³⁷⁷ Pētījumi rāda, ka e-pārvaldes principu ieviešana organizācijās ir abpusējs vērtību saskaņošanas un pieņemšanas process. Tādēļ, maz ticams, ka šī procesa rezultāts būs straujš demokrātijas līmeņa pieaugums.³⁷⁸

20. gs. deviņdesmito gadu beigās internets tika uzskatīts par vienīgo cīņas mediju, kurš uzmanības ekonomikas laikmetā konkurēs ar masu mediju sistēmu kvalitatīvas politiskās informācijas pārraidē. Tomēr aizvien biežāk dzirdami minējumi, ka interneta demokrātijas nektāru izsūc tie paši spēki, kuri veicina atklātības sarukšanu mūsdienu sabiedrībās. Savulaik interneta priekštečus – presi, radio un televīziju kritizēja par to, ka tie normalizē pastāvošo sociālpolitisko iekārtu, atražojot un izplatot populāro kultūru. Tā vietā, lai piedāvātu iedzīvotājiem piekļūt un radīt politiski relevantu informāciju, masu mediji regulāri distancē iedzīvotājus no apspriešanas un kolektīvas lēmumu pieņemšanas, piedāvājot dažāda veida patēriņa materiālu, galvenokārt izklaides veidā.

Tā kā par e-demokrātiju bieži mēdz runāt kā par nākotnes projektu, literatūrā pieminēti dažādi e-demokrātijas attīstības scenāriji, kuri kalpo par pamatu informatizācijas virzienu labākai apzināšanai un prognozēm. Vēl nesen IKT ietekmi uz politiskajām sistēmām aplūkoja caur ideoloģizētu utopijas un distopijas dihotomiju. Tomēr šodienas scenāriji balstās uz plašākas teorētisko un empīrisko pētījumu bāzes un nozares ekspertu slēdzieniem. *Makro scenāriji* raksturo IKT ietekmi uz varas attiecībām sabiedrībā, ņemot vērā IKT lietojumu un dažādus sociālekonomiskos faktorus, bet *mikro* scenāriji vairāk parāda IKT izpausmes institucionālā līmenī.

Balstoties uz saistību starp interneta lietošanas biežumu un iedzīvotāju pilsonisko aktivitāti, makro scenārijus piedāvājusi politiskās komunikācijas pētniece P.Norisa.³⁷⁹ Pirmajā scenārijā līdz ar IKT pieejamības un lietojuma spektra paplašināšanos, tiks veicināta aktīva viedokļu apmaiņa un sabiedrības līdzdalība politikā (t.s. *virtuālās agoras* scenārijs). Otrajā scenārijā IKT attīstība palielina dominējošo politisko spēku, interešu grupu un indivīdu ietekmi. Trešajā scenārijā – saglabājas līdzšinējā situācija (*status-quo*). Tie, kuri bija aktīvāki un ietekmīgāki pirms interneta ēras iesākšanās, dominēs arī turpmāk. Ceturtajā scenārijā interneta lietojumi palīdz stiprināt dažus demokrātijas aspektus un līdzdalības prakses, ja

³⁷⁷ Kampen, J.K., Snijkers, K. (2003) E-democracy: A critical evaluation of the ultimate e-dream. *Social Science Computer Review*, 21(4), pp. 491-497.

³⁷⁸ Jain, A. (2004) Using the lens of Max Weber's theory of bureaucracy to examine e-government research. *Proceedings of the 37th Hawaii International Conference on System Sciences*.

³⁷⁹ Norris, P. (2004) Building knowledge societies: The renewal of democratic practices in knowledge societies. *UNESCO World Report*.

sabiedrība aktīvi izmantos interneta piedāvātās iesaistīšanās iespējas (t.s. *politiskā tirgus scenārijs*).³⁸⁰ Analizējot datus par interneta lietošanas biežumu un politisko līdzdalību 19 ES valstīs, Norisa secina, ka e-demokrātijas attīstībai visvairāk atbilst tieši šis scenārijs. Tajā interneta iesaistīšanās iespējas vairāk izmanto tās sabiedrības grupas, kuras no IKT lietošanas saskata visvairāk ieguvumu.

Citi e-demokrātijas pētnieki uzskata, ka tās attīstība vairāk būs atkarīga no sociālekonomiskajiem faktoriem un ar e-demokrātijas lietojumiem tieši saistītiem faktoriem, piemēram, iedzīvotāju intereses par politisko līdzdalību,³⁸¹ pārvaldības un komunikāciju kultūras,³⁸² informācijas brīvības pakāpes,³⁸³ kā arī IKT lietojumu privātuma un uzticamības.³⁸⁴ Herberts Kubičeks (*Herbert Kubicek*) un Hilmar Vestholms (*Hilmar Westholm*) uzskata, ka iedzīvotāji lieto e-demokrātijas instrumentus nevis tāpēc, ka tos aizraus tehnoloģiskās inovācijas, bet gan tāpēc, ka viņiem būs pieejami ekonomiskie un sociālie līdzdalības resursi, un viņiem radīsies lielāka ticība savai politiskajai ietekmei (*efficacy*).

Ekonomiskā uzplaukuma gadījumā valsts un privātais sektors investēs līdzekļus e-pārvaldības attīstībā un IT pieejamības nodrošināšanā. Valsts pārdoš ienesīgus informatīvos pakalpojumus (piemēram, ģeogrāfiskos datus) privātajam sektoram. Turpināsies pakalpojumu integrācija un pakalpojumu sniegšana pēc t.s. vienas pieturas aģentūras principa. Tīmeklī būs pieejama plaša informācija par valsts pārvaldi un politisko procesu. Arvien nozīmīgas kļūs zināšanu pārvaldes sistēmas. Cilvēki uzticēsies tehnoloģiskajām sistēmām un pieņems tās ikdienas dzīvē.

³⁸⁰ Norris, P. (2004) *Building knowledge societies: The renewal of democratic practices in knowledge societies*. UNESCO World Report. Harvard University. Retrieved 02.12.2008. Available: <http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/ACROBAT/UNESCO%20Report%20Knowledge%20Societies.pdf>.

³⁸¹ IKT instrumenti var būt piemēroti politiskās intereses veicināšanai un politiskās līdzdalības paplašināšanai. Katrā valstī politisko līdzdalību var ietekmēt arī jūtīgi sabiedriskās dienaskārtības jautājumi.

³⁸² H.Kubičeks un H.Vestholms uzskata, ka vietējie un pārnacionālie spiedieni uz nācējvalsti neizbēgami novedīs pie valsts pārvaldes sektora, starptautisko aktoru un vietējo nevalstisko organizāciju savstarpējās mijiedarbības palielināšanās Valsts pārvaldes, vietējo un starptautisko nevalstisko organizāciju pieaugošas mijiedarbības rezultātā veidosies specifiska komunikāciju kultūra, kuru noteiks politiskā diskursa atvērtība, minoritāšu tolerance, kā arī sabiedrības un kopienas vērtības.

³⁸³ Līdz ar valstu informatīvo sistēmu pilnveidošanos un augošo pieprasījumu pēc kvalitatīvas informācijas, sabiedrības pārvaldes iestādes arvien biežāk ir spiestas darboties kā informācijas nodrošināšanas uzņēmumi, meklējot ienākumu gūšanas iespējas. Informācijas brīvība raksturo šīs informācijas pieejamību.

³⁸⁴ Dažādu valstu likumdošana IKT lietojumu privātuma jautājumos mēdz būt atšķirīga, tomēr vairums demokrātisku valstu ievēro principu, ka privātpersonas un uzņēmumi vēlas zināt to, kā viņu privātie dati tiek izmantoti un kāda ir to aizsardzība. Tādēļ arī valsts atbildīgās institūcijas velta lielas pūles, lai nodrošinātu datu aizsardzību.

Palielināsies kontaktu un tīklu skaits starp pilsonisko sabiedrību, valsts un privāto sektoru, taču iedzīvotāju līdzdalība vēlēšanās būs zema, jo viņi būs apmierināti ar pastāvošo situāciju. Samazināsies biedru skaits arī politiskajās partijās, bet pieaugs NVO un sociālo kustību aktīvistu skaits. Lai arī pilsoņiem tiek piedāvāts iesaistīties e-konsultācijās, tajās iesaistās tikai retais. Populārāki kļūs dažādu grupprogrammatūras (*groupware*) lietojumi. Būs iespējama arī e-balsošana, taču tā pilnībā neaizvieto balsošānu vēlēšanās.³⁸⁵

Turbulences scenārijā notiek lēna, taču nestabila ekonomiskā attīstība ar spēcīgu valsts intervenci un zemu ekonomikas ilgtspēju.³⁸⁶ Valsts pārvaldes galvenās rūpes turbulences scenārijā nav par IT, bet gan par budžeta ienākumu samazināšanos un pieaugošo tirgus ekonomikas radīto zaudētāju “armiju.” Tādēļ valsts nespēj atbalstīt e-demokrātijas projektus. Līdz ar pieejas izmaksu sadārdzināšanos, digitālā plaša palielinās visos līmeņos. Turbulences scenārijā e-pakalpojumu attīstība nav pietiekami stratēģiska un ilgtspējīga, jo tā pakļauta IT sektora tirgus svārstībām. IT sektors ir ieinteresēts ātras peļņas gūšanā, piedāvājot iedzīvotājiem izklaides IT lietojumus. E-demokrātijas un e-pārvaldības lietojumi tiek piedāvāti tikai tad, ja pēc tiem ir sabiedrības pieprasījums. Valsts un starptautiskajā līmenī notiek pretošanās ekonomiskās globalizācijas tendencēm, kas izpaužas plašos antiglobālistu protestos pret brīvā tirgus liberālismu un augošajām atšķirībām starp turīgajām un nabadzīgajām valstīm. Ekonomiskā un sociālā turbulence palielina iedzīvotāju politisko aktivitāti. Tiek meklēti jauni kanāli politiski aktīvāko iedzīvotāju iesaistīšanai. Tāpēc pilsoniskajā sabiedrībā pastāv pieprasījums pēc dažādiem e-demokrātijas lietojumiem, kurus piedāvā privātais sektors un nevalstiskās organizācijas. Internets kļūst par nozīmīgu mediju politiskajām diskusijām un politisko stratēģiju veidošanai. Rodas jaunas e-demokrātijas platformas, instrumentu komplekti (*toolkits*) un e-balsošanas mehānismi, no kuriem privātais sektors nākotnē cer gūt peļņu.

Ekonomikas norieta un pārorientācijas gadījumā Eiropas ekonomiskās attīstības tempi strauji samazināsies. Budžeta taupības nolūkos, valsts pārvalde centīsies samazināt publiskos izdevumus un sašaurināt tieši sniedzamo pakalpojumu

³⁸⁵ Kubicek, H., Westholm, H. (2007) Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 203-223). London: Cybertech Publishing, p. 214.

³⁸⁶ Kubicek, H., Westholm, H. (2007) Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 203-223). London: Cybertech Publishing, p. 215.

klāstu. Sabiedrībā pieaugs skepse pret tehnoloģijām, globālajiem tirdzniecības procesiem un valsts pārvaldi. Arvien vairāk iedzīvotāju orientēsies uz nemateriālajām un garīgajām vērtībām. Galveno toni valsts pārvaldē noteiks vietējās un starptautiskās nevalstiskās organizācijas, kas kopā ar privāto sektoru kļūs par galvenajām valsts pārvaldes klientu grupām. Par svarīgākajiem politiskā procesa spēlētājiem kļūst nevalstiskās organizācijas, kas savu ietekmi stiprinās caur sadarbību ar starptautiskā līmeņa organizācijām. Pašvaldību līmenī nozīmīgas kļūst kopienu asociācijas, kurās iedzīvotāji mēģinās risināt kopējas problēmas necerot uz centrālā valsts pārvaldes aparāta palīdzību. Informācijas sistēmu izveide un demokrātisko procesu veicināšana tiks pilnīgi nodota nevalstisko organizāciju un vietējo kopienu pārziņā. Valsts pārvaldes nodrošinātā informācija internetā būs nekvalitatīva, jo tai trūks resursu kvalitatīvu tīmekļa portālu izveidei un uzturēšanai. No e-pakalpojumiem populārākie būs valsts iestāžu atļaujas un informācija par vides jautājumiem. Valsts pārvaldes informācijas pārdošana būs strikti ierobežota, un daudz uzmanības tiks pievērsts privātajai datu aizsardzībai.³⁸⁷ Iedzīvotājiem būs pieejamas IKT, bet arvien mazāks kļūs to lietotāju skaits. Populāra kļūs neatbildēšana uz e-pastiem un pa mobilo telefonu. Iemīļotas būs personalizēta satura piegādes sistēmas, jo cilvēki vēlēties izvairīties no informācijas plūdiem. Tikšanās aci pret aci joprojām būs cieņā.

Vērtējot e-demokrātijas lietojumu ilgtspēju, jeb robustumu (*robustness*), var teikt, ka nākotne pieder informācijas pārvaldes sistēmām, kuras palīdz sistematizēt pieaugošo informācijas klāstu un sociālā tīmekļa lietojumiem, kuri nodrošina uz lietotāju un viņa sociālo tīklu orientētu informācijas pārdales modeli. No tradicionālajiem interneta komunikācijas līdzekļiem līdera pozīcijas saglabās e-pasts, bet atsevišķi e-pakalpojumi, piemēram, interneta vēlēšanas, pilsētu plānošanas spēles tā arī neiegūst plašas sabiedrības piekrišanu. Atsevišķi e-demokrātijas lietojumi, piemēram, tiešās paziņojuma sistēmas un vēstkopas, tiks veidotas tikai noteiktām iedzīvotāju grupām.³⁸⁸

Attiecības starp iedzīvotājiem e-demokrātijas scenārijos tiek attēlotas kā attiecības starp IKT lietojumu piedāvājumu pārvaldības institūcijās un aktīviem, ziņojošiem iedzīvotājiem, kuri ne tikai izmanto IKT lietojumus, bet arī paši veido interneta formātam atbilstošu politiskās informācijas attēlojumu, dalās ar informāciju

³⁸⁷ Kubicek, H., Westholm, H. (2007) Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe. In: D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 203-223). London: Cybertech Publishing, p. 215.

³⁸⁸ Ibid., pp. 218-219.

elektroniskās vidēs un nodrošina augstas kvalitātes apspriešanas procesu.³⁸⁹ Šajā ziņā noderīgs papildinājums ir četri S.Kliftona aplūkoti scenāriji.

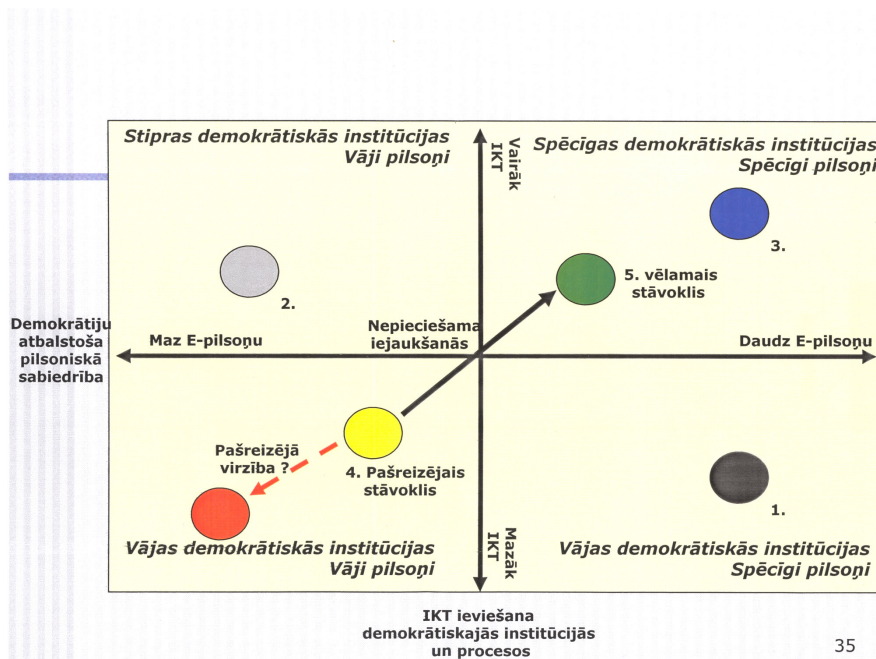
Ja institūcijas neievieš e-demokrātijas risinājumus, tad pilsoniskās sabiedrības “enerģija” izpaudīsies individualizētajā pašizpaušmes sfērā un elektroniskajās protesta formās. Šajā gadījumā varēs runāt par pirmo scenāriju “*Spēcīgi pilsoņi, bet vājas demokrātiskās institūcijas.*” Šis scenārijs atbilst antiglobālistu vīzijai par aktīvu iedzīvotāju individuālo un kolektīvo līdzdalību, pretojoties institucionalizētajai valsts un korporāciju varai. Ja valstis ar ilgām demokrātijas un valsts pārvaldes tradīcijām, nav uzņēmīgas pret jauno tehnoloģiju lietošanu, piepildīsies otrais scenārijs “*Spēcīgas demokrātiskās institūcijas, bet vāji pilsoņi.*” Tomēr, ja pārvaldība un pilsoņi būs aktīvi IKT iespēju izmantošanā, piepildīsies trešais scenārijs “*Spēcīgas demokrātiskas institūcijas un spēcīgi pilsoņi.*” Šis scenārijs pilnībā atbilst interneta utopistu sapnim, tomēr pašreizējā situācijā līdz tam vēl ejams tāls ceļš. Ceturtais scenārijs “*Vāji pilsoņi un vājas demokrātiskās institūcijas*” īstenosies, ja netiks veiktas ievērojamas izmaiņas pašreizējā situācijā. Pēc Kliftona domām, internets patlaban ir efektīvākais medijs politiskās intereses un līdzdalības pārvadīšanai, tādēļ demokrātijām informācijas laikmetā būtu jāizveido asociācija ar efektīviem IKT lietojumiem.³⁹⁰ Ja iedzīvotāji, institūcijas un nevalstiskās organizācijas nespēs saskatīt un praktiski izmantot šo “savienību,” viņu līdzdalība un interese par politiku, visticamāk, mazināsies. Visbeidzot, scenārijs “*Nedaudz spēcīgāki pilsoņi un demokrātiskās institūcijas*” iezīmē reālāko optimistisko scenāriju, kurā IKT iesaistīšanās iespējas izmantos 1–5% valsts iedzīvotāju. Tādā gadījumā IKT lietojumi palīdzēs uzlabot demokrātiskos procesus un stimulēs vēl intensīvāku IKT iespēju izmantošanu. Sabiedrības un pārvaldes un pārvaldes attiecības virzīsies pretī trešajam scenārijam – “*Spēcīgas demokrātiskās institūcijas un spēcīgi pilsoņi.*”³⁹¹

³⁸⁹ Clift, S. (2002) *The future of e-democracy: The 50 year plan*. Retrieved: 05.05.2008. Available: <http://www.publicus.net/articles/future.html>.

³⁹⁰ Ibid.

³⁹¹ Ibid.

3. attēls. E-demokrātijas scenāriji pēc S.Klifta.



35

Lai arī šie scenāriji liekas vienkāršoti, tie ir arī provokatīvi, un var stimulēt diskusiju par e-demokratizācijas procesu attīstības virzieniem. Grūtības sagādā šo stāvokļu precīzāka conceptualizācija. Tādēļ kā papildinājumu e-demokrātijas makro scenārijiem var izmantot arī mikro scenārijus, kas balstīti uz līdzšinējiem novērojumiem IKT ietekmei uz institūcijām. Politiskās komunikācijas pētnieki S.Vords un Tjerī Vēdels veikuši piecus novērojumus.³⁹²

1. *Paātrināšana vai izjukšana (disaggregation)*. IKT ir bijusi paātrinoša loma noteiktu politikas izpausmju veicināšanā, piemēram, ātrajā mobilizācijā, jeb zibšņu mobilizācijā (*flash mobilization*), protesta politikā, opozīcijas politikā un vienā noteiktā jautājumā balstītā politikā (*single issue politics*). Tomēr, IKT it kā palielina kopējo trokšņu fonu un rada haosu, kurā politiķiem kļūst grūti saskatīt, apkopot un nošķirt dažādas problēmas, intereses, faktus, jautājumus un politikas. Līdz ar to, IKT it kā "sajauc" pārstāvnieciskās demokrātijas sistēmu.³⁹³
2. *Jau aktīvo balsu pastiprināšana*. Pastāv uzskats, ka IKT pastiprinās jau to politisko aktoru balsis, kuri jau ir iesaistīti un aktīvi politikā. Šis scenārijs

³⁹² Ward, S., Vedel, T. (2006) Introduction: The Potential of the Internet Revisited. *Parliamentary Affairs*, 59 (2), pp. 220-223.

³⁹³ Ibid.

sasaucas ar P.Norisas izvirzītajiem scenārijiem zināšanu nevienlīdzības un digitālās plaisas scenāriju.³⁹⁴

3. *Pārstāvniecības fragmentācija.* Zemās tiešsaistes satura radīšanas izmaksas veicina arvien jaunu tīmekļa vietņu un emuāru veidošanos. Atsevišķi indivīdi un organizācijas ar pieeju un zināšanām interneta vietņu veidošanā un interešu aizstāvībā spēj radīt daudz efektīvākas interneta vietnes nekā tās organizācijas, kurām šāda virtuālā pārstāvniecība būtu vairāk nepieciešama. Turklāt, brīvā informācijas prezentācija tīmekļa vietnēs ļauj organizācijām veidot savu tēlu daudz uzticamāku un ietekmīgāku nekā tas patiesībā ir.³⁹⁵
4. *Paaugstinātas gaidas.* Var sagaidīt, ka sabiedrībās ar lielu interneta pieejamību un lietojamību, palielināsies prasīgums pret politiķu aktivitāti internetā. Taču sabiedrībai var nebūt pietiekama izpratne par politikas procesu un tiem formālajiem ierobežojumiem, kas ietekmē valsts pārvaldes iestāžu un politiķu darbu. Tipisks piemērs būtu politiķu apgrūtināšana ar individuāliem informācijas pieprasījumu e-pastiem, nerēķinoties ar viņa darba pienākumiem. Ja IKT lietojumu klāsts un iespējas aizvien paplašinātos, bet politiķi turētos pie pastāvošās prakses, varētu pieaugt neapmierinātība ar politiķiem un politiskajām partijām.³⁹⁶
5. *Augošas atšķirības starp formālo un neformālo demokrātijas praksi.* Interneta mediju uzturētā neformālā politiskās komunikācijas sfēra, kurā dominē personalizēts un individuālistisks politikas attainojums arvien attālinās no formālās pārstāvnieciskās demokrātijas prakses. Zināma sabiedrības daļa to varētu sākt ignorēt un uzskatīt par nevajadzīgu.³⁹⁷

Neviens no IKT nākotnes scenārijiem, protams, nav *akmenī iekalts*, tāpēc to zinātniskā vērtība var celties tikai tad, ja tos pārbauda un apstiprina empīriskā ceļā. Šajā darbā daži no pieminētajiem scenārijiem tiks izmantoti noslēdzošajā daļā, lai raksturotu Latvijas politisko partiju interneta komunikācijas izpausmes.

Neskatoties uz to, ka inovatīvi e-demokrātijas lietojumi šobrīd ir populārāki indivīdu, nevalstisko organizāciju, valsts pārvaldes sektorā un sociālajās kustībās, liela nozīme e-demokrātijas izplatībā tiek piešķirta arī politiķiem un politiskajām

³⁹⁴ Ward, S., Vedel, T. (2006) Introduction: The Potential of the Internet Revisited. *Parliamentary Affairs*, 59 (2), pp. 220-223.

³⁹⁵ Ibid.

³⁹⁶ Ibid.

³⁹⁷ Ibid.

organizācijām. Tādēļ pētnieki uzsvēruši arī e-demokrātijas izplatību politisko partiju, interneta kampaņu un interešu aizstāvības sfērā.³⁹⁸ Tomēr pagaidām viņu vīzijas par politiķiem kā informācijas gidiem šķiet tāls mērķis. Pētījumi par politiķu attieksmi pret e-demokrātiju parāda, ka politiķi ir skeptiski noskaņoti pret e-demokrātiju.³⁹⁹ Politiķu skepse pret e-demokrātiju izpaužas kā neticība e-demokrātijas reālai iespējamībai, bailes no varas līdzsvara maiņas, ko varētu izraisīt atsevišķi indivīdi, interešu grupas un starptautiskās nevalstiskās organizācijas, kā arī pašu politiķu neskaidrība par savu lomu un identitāti e-demokrātijas laikmetā. Politiķu prāt, e-demokrātija joprojām ir “nākotnes projekts.”⁴⁰⁰ Pēc politiķu domām e-demokrātija varētu izjaukt varas balansu un dot vairāk varas neinformētiem un nezinošiem iedzīvotājiem, kuri neapjauš politisko lēmumu komplicētību. Tādā gadījumā varu censtos pārņemt labi informēta un izglītota “digitālā elite.” Politiķi arī uzskata, ka IKT rada draudus pārstāvēnieciskās demokrātijas institūcijām. Haralda Mārera (*Harald Mahrer*) pētījumā politiķi atzina, ka šādos apstākļos viņiem būtu jāpārvērtē sava demokrātijas ekspertu un elites loma.⁴⁰¹ Daudzu politiķu atbildēs bija jūtams pieņēmums, ka iedzīvotāji nemaz nevēlas kļūt informētāki un nav ieinteresēti politiskajās diskusijās.

Aplūkotie e-demokrātijas attīstības scenāriji, neizmē politisko partiju nākotni pārāk optimistiskā gaisotnē. Pat ekonomiskā uzplaukuma apstākļos iedzīvotāji visticamāk sniegs priekšroku selektīviem, fokusētiem un īslaicīgiem politiskās līdzdalības veidiem, nevis politiskām partijām.⁴⁰² Arī ekonomiskā norieta un vērtību pārorientācijas gadījumā iedzīvotāji izvēlēties netradicionālus politiskās līdzdalības veidus. Savukārt, turbulences un ekonomiskās recesijas apstākļos varētu pieaugt opozīcijas un radikālo partiju atbalstītāju bāzes. Visos trijos scenārijos galvenie ieguvēji no IKT iespējām varētu būt vietējās un starptautiskās nevalstiskās

³⁹⁸ Clift, S. (2002) *The future of e-democracy: The 50 year plan*. Retrieved: 05.05.2008. Available: <http://www.publicus.net/articles/future.html>.

³⁹⁹ Mahrer, H. (2007) The Quest for Advocates: Exploring the Missing Political Good Will for E-Democracy in Europe. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 224-246). London: Cybertech Publishing.

⁴⁰⁰ Ibid.

⁴⁰¹ Ibid.

⁴⁰² Kubicek, H., Westholm, H. (2007) Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 203-223). London: Cybertech Publishing.

organizācijas.⁴⁰³ Lai arī sociālie, ekonomiskie un politiskie apstākļi noteiks to *kā* un *kāpēc* cilvēki lietos IKT, jau šobrīd ir skaidrs, ka IKT var būt neatsverami palīgi politiskajā komunikācijā. IKT lietojumi palīdz īstenot ne vien personalizētas politiskās komunikācijas stratēģijas, bet arī stimulēt jaunu organizāciju un organizāciju formu veidošanos.

2.5. Paplašinātā e-demokrātijas izpratne – ietvars atklātības pārvaldībai

Apkopojot e-demokrātijas galvenās atziņas, var redzēt, ka e-demokrātijas izpratne laika gaitā ir ievērojami paplašinājusies. Šo paplašināšanos ietekmējusi jaunu IKT lietojumu ieviešana, uzskati par valsts un pilsoniskās sabiedrības attiecībām, vēlmes iedzīvīnāt noteiktas politiskās līdzdalības formas, kā arī dažādi idejiskie strāvojumi. E-demokrātijas mērķi ir saistīti ar indivīdu individuālo un kolektīvo izpausmju sfēras paplašināšanu, uzticības palielināšanu sabiedrības pārvaldes institūcijām un iedzīvotāju politiskās līdzdalības uzlabošanu. Tomēr IKT lietojumi nav tikai neitrāli līdzekļi šo mērķu sasniegšanai, bet gan instrumenti to interešu grupu rokās, kas šos mērķus nosaka.

Centieni palielināt indivīdu kontroli pār tehnoloģisko inovāciju procesu, rada jaunu normatīvu noslodzi e-demokrātijas jēdzienam un mudina pārskatīt tā definīciju un pielietojuma robežas. Tehnodeterministiskā argumentācijas ķēde, kurā IKT lietojumi aplūkoti kā neitrāli instrumenti sabiedriski vēlamu mērķu sasniegšanai, priekšplānā izvirzījusi jautājumus par IKT ieviešanas jēgu, saistību ar konkrētiem indivīdiem, idejām un indivīda pašnoteikšanos.⁴⁰⁴ Šāda e-demokrātijas interpretācija liecina, ka e-demokrātijas jēdziens nebūt nav izsmelts. Par e-demokrātijas jēdziena robežu paplašināšanos liecina trīs tendences.

Pirmkārt, e-demokrātija aptver ne tikai pilsoņu privāto komunikācijas telpu, bet arī valsts pārvaldes un pārstāvnieciskās politiskās institūcijas. Ja agrīnās e-demokrātijas interpretācijas vairāk uzsvēra IKT potenciālu individualizētā komunikācijas sfērā, priekšplānā izvirzot indivīda pašizpausmi un komunikāciju ar

⁴⁰³ Kubicek, H., Westholm, H. (2007) Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 203-223). London: Cybertech Publishing.

⁴⁰⁴ Winner, L. (1996) Who Will Be in Cyberspace? *The Information Society*, 12 (1), p. 64.

līdzīgi domājamojājiem, tad šodienas e-demokrātija ir vērsta arī uz pārstāvnieciskās demokrātijas institūciju modernizāciju. Par e-demokrātijas mērķi kļūst caurspīdīga, pieejama un atsaucīga pārvalde, savukārt interaktīvās komunikācijas sfērā tiek meklēti veidi kā iepludināt privāto komunikāciju uz noteikumiem balstītā apspriešanas ietvarā, vienlaicīgi atzīstot tradicionālo un elektronisko komunikācijas un līdzdalības formu līdzāspastāvēšanu. Tomēr, neraugoties uz e-demokrātijas ievirzīšanos valsts pārvaldes sfērā, tajā joprojām saglabājas programmas lēmumu pieņemšanas procesu īstenošanai ārpus pārvaldes sfēras. Šīs programmas ir: tiešā demokrātijas programma, interneta kopienu un diskusiju programma, kā arī sabiedriskās domas programma.⁴⁰⁵ Interesanti, ka līdz ar valsts pārvaldes un politiskās pārstāvniecības institūciju nonākšanu e-demokrātijas paspārnē, lielāka uzmanība tiek pievērsta arī institūciju e-pārvaldības barjeru pārvarēšanai un kapacitātes celšanai.⁴⁰⁶ Par e-pārvaldības mērķi kļūst arī institūciju stiprināšana, kaut gan pirms tam e-demokrātijas primārā vērtība bija iedzīvotāju spēcīgāšana (*empowerment*) un līdzdalības veicināšana.

Otrkārt, e-demokrātijas principi ir veicinājuši līdzdalības elementu izplatīšanos e-pārvaldē, politiskajā sfērā un pilsoniskajā sabiedrībā. Tādēļ arī pētnieki minējuši t.s. pilsoniskās sabiedrības e-demokrātijas modeli, kurš uzsver pilsoņu līdzdalību pārvaldes aktivitāšu un programmu veidošanā, lēmumu pieņemšanā un elektronisko vēlēšanu iespējas.⁴⁰⁷ Pirms tam, e-demokrātija asociējās ar iedzīvotāju tiesībām internetā iegūt informāciju, e-pakalpojumus, un arī iespējām elektroniski kontaktēties ar valsts pārvaldes darbiniekiem. E-demokrātijas izpratne paplašina arī e-demokrātijas subjektu loku. Šodien e-demokrātija tiek aplūkota kā pasākumu kopums dažādās sfērās – interneta kampaņās un politiskajās partijās, interešu aizstāvībā, lobēšanā, interneta medijos un privātajā sektorā. Pētnieki uzsver arī IKT lomu ciešākas mijiedarbības veicināšanai starp valsts, privāto un nevalstisko sektoru.⁴⁰⁸ Šī e-demokrātijas izpratne atšķiras no t.s. minimālistiskās demokrātijas definīcijas, kuru piedāvājis J.Šumpēters. Jāatgādina, ka Šumpēteram demokrātija bija politiskā iekārta, kurā galvenais tautas kontroles instruments pār profesionālu politisko eliti bija brīvas un sāncensīgas vēlēšanas. Šumpēters bija skeptisks par politiskās elites kontroli

⁴⁰⁵ Coleman, S., Gøtze, J. (2001) *Bowling Together. Online public engagement in policy deliberation*. London: Hansard Society.

⁴⁰⁶ Oxford Internet Institute. (2007) *Breaking Barriers to eGovernment. Overcoming obstacles to Improving European public services*. DG Information Society and Media. European Commission. Retrieved: 03.04.2008. Available: <http://www.egovbarriers.org/>.

⁴⁰⁷ Silcock, R. (2001) What is e-Government? *Parliamentary Affairs*, 54, p. 88.

⁴⁰⁸ Clift, S. (2002) *The future of e-democracy: The 50 year plan*. Retrieved: 05.05.2008. Available: <http://www.publicus.net/articles/future.html>.

vēlēšanu starplaikā, jo uzskatīja, ka masu elektorātam trūkst izpratnes par politiskiem jautājumiem un viņi ir viegli manipulējami.⁴⁰⁹

Treškārt, e-demokrātija no procedurāla jēdziena ir kļuvusi par politisku jēdzienu. Sākotnēji e-demokrātijā galvenā uzmanība bija pievērsta dažādu IKT lietojumu ieviešanai, bet šodien ar e-demokrātiju jau saprot veidus, kādos sabiedrībā varētu apspriest un pieņemt saistošus lēmumus dažādās jomās. Līdz ar sabiedrības informēšanas un līdzdalības prakses nostiprināšanos demokrātisku valstu pārvaldē (piemēram, regulāras e-konsultācijas par politikas plānošanas dokumentiem), iegūtās zināšanas un pieredze var kļūt par labās prakses standartu, kas izplatās arī citās nozarēs. Lai veicinātu e-demokrātijas izplatību, valsts pārvalde veic pasākumus e-demokrātijas barjeru samazināšanā, t.sk. arī otrās pakāpes digitālās plaisas, jeb zināšanu plaisas samazināšanā. Svarīgākie e-demokrātijas priekšnoteikumi ir iedzīvotāju interese par politiku un politisko līdzdalību, pārvaldība un komunikāciju kultūra, informācijas brīvība un IKT lietojumu privātums un uzticamība.⁴¹⁰ Līdz ar apspriešanas demokrātijas teoriju popularitāti, teorētiski mēģina paplašināt e-demokrātijas konceptuālās robežas, pārveidojot to par iedzīvotāju pilsonisko spriedumu arēnu, kurā IKT kļūtu par publisko spriedumu objektiem. Aplūkotās e-demokrātijas izpausmes atklāj jaunus pētījumu virzienus, tomēr ne visus no tiem iespējams izvērst šajā darbā.

Turpinājumā jāpievēršas e-demokrātijas jēdziena saistībai ar atklātības komunikatīvajiem procesiem un politisko partiju nozīmi e-demokrātijā. E-demokrātijai var uzskatīt arī par ietvaru atklātības interferences modeļa ieviešanai un pārvaldībai, jo vairāki e-demokrātijas paveidi varētu būt labi savietojami ar komunikācijas interferences modeļa principiem. Šo savietojamību nosaka atsevišķas idejas un principi, uz kuriem balstīti minētie jēdzieni, kā arī atsevišķas vērtības, kuras aktualizētas e-demokrātijā un atklātības interferencē.

Pirmkārt, gan atklātības interferences modelis, gan e-demokrātija piedāvā ne tikai instrumentālus risinājumus publisko institūciju leģitimitātes problēmai, bet arī arēnu lēmumu apspriešanai, pieņemšanai un jaunu identitāšu veidošanai. Mūsdienai e-demokrātijas konceptualizācijā arvien vairāk jūtama apspriežu demokrātijas ideju

⁴⁰⁹ Schumpeter, J.A. (1976) *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper Perennial.

⁴¹⁰ Kubicek, H., Westholm, H. (2007) Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 203-223). London: Cybertech Publishing.

ietekme. Apspriežu demokrātijas ideju iespaidā e-demokrātija tiek aplūkota ne vien kā metode publisko institūciju un iedzīvotāju attiecību maiņai, bet arī kā arēna, kurā tiek publiski apspriesti ar IT saistīti jautājumi. Apspriešanas rezultātā iedzīvotāju priekšstati par IT kļūst apzinātāki un ar IT saistītie lēmumi – leģitīmāki. Pēc apspriežu demokrātijas nosacījumiem veidota e-demokrātijas ietvara pamatā ir tie paši principi, kuri veicina plašāku atklātību arī Hābermāsa racionālās komunikācijas teorijā.⁴¹¹

Otrkārt, mūsdienu e-demokrātijas izpratnēs un atklātības interferences modelī vērojams atbalsts pakāpeniskam publisko institūciju reformu procesam, kura mērķis ir šo institūciju leģitimitātes stiprināšana. Mūsdienu e-demokrātijas interpretācijas ir vērstas uz publisko institūciju pielāgošanu informācijas sabiedrības apstākļiem nevis šo institūciju apiešanu vai iznīcināšanu. E-demokrātijas mērķis ir stiprināt institūciju leģitimitāti, pielāgojot tās iedzīvotāju informācijas iegūšanas paradumiem. Tas saskan ar atklātības teorētiku vēlmi atbrīvot interneta komunikācijas potenciālu no privātajai komunikācijai raksturīgās pašnoslēgšanās un ievirzīt to dažādos institucionālos diskursos, lai ar racionālās komunikācijas starpniecību spēcīgāku politisko institūciju leģitimitāti.

Treškārt, publisko institūciju leģitimitātes atjaunošanā atzīta nepieciešamība pēc normatīva ietvara. Tas attiecas gan uz komunikatīvo racionalitāti atklātībā, gan uz institūciju pārveidošanu e-demokrātijā. Lai internetu padarītu par nozīmīgu mediju politiskajā komunikācijā ir nepieciešami dažādi komunikāciju regulējoši mehānismi. Atklātības interferences modelī pastāv iespēja līdzsvarot racionālajai komunikācijai neatbilstošas interneta komunikācijas izpausmes ar publiskajai komunikācijai raksturīgajiem standartizācijas mehānismiem informācijas iegūšanā, šķirošanā, filtrēšanā, formalizācijā, stilizācijā un strukturēšanā. Arī e-demokrātijā tiek meklēti ceļi – kā ievirzīt interneta komunikāciju uz noteikumiem balstītos ietvaros, piemēram, veidojot efektīvus pašregulācijas un ārējas regulācijas mehānismus virtuālajās diskusiju telpās.

⁴¹¹ Arī D.Bārnijš uzskata, ka J.Hābermāsa komunikatīvās darbības teorija iezīmē piemērotu ietvaru, kurā varētu diskutēt par dažādiem ar tehnoloģiju saistītiem jautājumiem. Pēc Bārnija domām diskusija par tehnoloģijām nav iekļaujosa, jo to sev rezervējuši kapitālisti, inženieri un tehnokrāti. Lai sniegtu dažus paraugdemonstrējumus tehnoloģiju publiskai apspriešanai, Bārnijš atsauca uz Langdona Vīnera (*Langdon Winner*) publikāciju „Kurš būs kibertelpā?” Arī Vīners uzskata, ka tā vietā, lai uzdotu tradicionālos jautājumus par IKT derīgumu un ekonomiskajām konsekvencēm, būtu jāuzdod šādi jautājumi: (1) Kādas saiknes, piesaistes un pienākumi veidojas indivīdiem saistībā ar IKT lietojumiem? (2) Pie kā vai pie kura konkrēta indivīda šie lietojumi tiek piesaistīti un kuram tie ir pakļauti? (3) Vai cilvēki saskata, ka viņiem IKT lietojumu pieņemšanā ir izšķiroša loma? (4) Vai cilvēki sevi saskata kā kompetentus un spējīgus pieņemt lēmumus? (5) Vai cilvēki jūt, ka viņu balsij ir nozīme pieņemot lēmumus, kas ietekmēs ģimeni, darbavietu, kopienu un valsti? (6) Vai viņi jūt, ka pret viņiem izturas godīgi? Sk. Winner, L. (1996) Who Will Be in Cyberspace? *The Information Society*, 12 (1), p. 64.

Ceturtkārt, mūsdienu e-demokrātijas interpretācijas vairs nenovelk skaidras robežas starp publiskās un privātās komunikācijas formām, kas ir svarīgi atklātības interferences modeļa sekmīgai darbībai. E-demokrātijas jēdziens kļūst aizvien atvērtāks gan privātās, gan publiskās komunikācijas izpausmēm. Ja agrīnās e-demokrātijas interpretācijas vairāk uzsvēra IKT potenciālu indivīdu pašizpausmē un privātā komunikācijā ar citiem indivīdiem, tad šodien starp e-demokrātijas subjektiem ir gan iedzīvotāju privātās komunikāciju telpas, gan dažādas pilsoņu un publisko institūciju mijiedarbības. Publiskās un privātās komunikāciju izpausmju iekļaušana vienotā atklātības ietvarā ir nozīmīga arī atklātības interferences modelī, kurš veicina privāto viedokļu un identitāšu redzamību kopējā atklātībā, un fokusē privāto komunikāciju ap noteiktiem publiskās dienas kārtības jautājumiem.

Aplūkojot šīs līdzības, ir redzams ka daži atklātības interferences modeļa un mūsdienu e-demokrātijas pamata principi ir savietojami, jo e-demokrātija un atklātība apraksta vienus un tos pašus fenomenus dažādos analīzes līmeņos.

3. tabula. **Saderīgie atklātības interferences un e-demokrātijas principi.**

	Uzdevums	Kādi ir komunikācijas nosacījumi atklātības interferences modelī ?	Kā šie principi izpaužas e-demokrātijas ietvaros?
1.	Veidot arēnu normu un lēmumu apspriešanai	Uzsver racionālās komunikācijas nosacījumus, kuri vairāk attiecas uz <i>maigo</i> atklātību	Piedāvā atbilstošu IKT deliberatīvās demokrātijas lietojumu klāstu
2.	Stiprināt publisko institūciju leģitimitāti	Uzsver racionālās komunikācijas iepludināšanu institucionalizētos diskursos	Piedāvā sabiedrības iesaistīšanas un politikas apspriešanas programmu, kas vērsta uz publisko institūciju stiprināšanu
3.	Veidot interneta komunikācijai piemērotu normatīvo ietvaru	Piedāvā interneta komunikācijas pašregulāciju caur interferences procesu	Piedāvā dažādus pašregulācijas un ārējās regulācijas mehānismus interneta komunikācijā
4.	Pārdefinēt robežu starp publisko un privāto komunikāciju	Nodrošina redzamību privātām interneta komunikācijas izpausmēm, vienlaicīgi nodrošinot arī privāto interneta komunikācijas izpausmju grupēšanos ap publiskās dienaskārtības fokālajiem punktiem.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Balansēts konsultatīvo un deliberatīvo IKT lietojumu piedāvājums. ▪ Attīstīta hiperteksta izmantošana ▪ Dinamiskā satura integrācija un tālāknodešana izmantojot 2. paaudzes (Web 2.0) tīmekļa tehnoloģijas ▪ Interneta sociālo saišu potenciāla izmantošana

E-demokrātijas izpratnes piedāvā institucionālus izkārtojumus, organizācijas priekšnoteikumus un IKT lietojumus noteiktu programmu iedzīvināšanai, bet

komunikācijas pētnieki un politikas teorētiķi pievērsušies noteiktiem komunikatīvās darbības principiem.

Uz institūciju un iedzīvotāju attiecībām var paraudzīties arī caur komunikatīvo procesu izziņas prizmu. E-demokrātijas scenārijos, kuros IKT lietojumi veicina nevienlīdzīgu varas attiecību nostiprināšanos (pēc S.Klifta scenārijiem tie ir scenāriji “*vājas institūcijas-stipri pilsoņi*” un “*stipri pilsoņi-vājas institūcijas*”), var prognozēt formālās un neformālās atklātības sfēru norobežošanos un vāju interferenci starp virtuālo sfēru un formālo politisko komunikāciju. Arī vāju demokrātisko institūciju un vāju pilsoņu gadījumā interference neveidojas, jo *stiprās* un *maigās* atklātības formas ir savstarpēji norobežotas, un *maigās* atklātības dalībnieki tikpat kā nespēj ietekmēt politisko dienaskārtību. Abas atklātības dimensijas nepārklājas, jo nepastāv efektīvi mehānismi atklātības apspriežu tematu, viedokļu un zināšanu formu abpusējai identificēšanai un apmaiņai. Spēcīgu pilsoņu un vāju institūciju gadījumā interference nenotiek, lai gan *maigajā* atklātībā aizvien vairāk var novērot individuālu komunikācijas dalībnieku izpausmes par sabiedriski nozīmīgiem jautājumiem un pat pretenzijas uz politiskās dienaskārtības ietekmēšanu. Par to lielā mērā liecina emuāru aktivitāte un internetā veiktās pilsoniskās sabiedrības mobilizācijas kampaņas. Spēcīgu pilsoņu un vāju institūciju scenārijā pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijas nav gatavas šo impulsu uzņemšanai un pārvadīšanai politiskajā dienas kārtībā. Interferences procesi ir kavēti, jo maigās atklātības izpausmes nevar pārceļot uz stiprās atklātības dienas kārtību, un arī otrādi. Stiprajai atklātībai nav sviru, lai ietekmētu maigās atklātības dienas kārtību un aktualizētu tajā noteiktas tēmas. Arī pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijas nespēj pārvadīt maigās atklātības izpausmes, bet to iespējas noteikt maigās atklātības dienas kārtību ir nelielas.

Aplūkotās e-demokrātijas tipoloģijas piedāvā plašu spektru komunikācijas stratēģiju un IKT lietojumu ieviešanai. Atklātības interferences procesu iedzīvināšanai vispiemērotākā ir S.Koulmana un Dž.Goces aprakstītā *sabiedrības iesaistīšanas un politikas apspriešanas programma*.⁴¹² Šajā programmā uzsvērta demokrātijas institūciju stiprināšana izmantojot interneta komunikāciju sabiedrības spriestspējas uzlabošanai. Tas saskan ar atklātības interferences modeļa principiem.

⁴¹² Bohman, J. (1996) *Public Deliberation: Pluralism, Complexity and Democracy*. Cambridge: MIT Press; Dryzek, J. (2000) *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford: Oxford University Press; Fishkin, J. (1995) *The voice of the people: public opinion and democracy*. New Haven: Yale University Press; Yankelovich, D. (1991) *To Public Judgment: Making Democracy Work in a Complex World*. Syracuse: Syracuse University Press.

IKT lietojums publiskās institūcijās rada vairākus izaicinājumus publiskām institūcijām un šo institūciju attiecībām ar indivīdiem un pilsoniskās sabiedrības grupām. IKT palielina kopējo “trokšņu fonu” dažādu interešu pārstāvniecībā. Tās pastiprina skaļākās balsis, veicina organizāciju pārstāvniecības fragmentāciju tīmeklī, kā arī palielina atšķirības starp formālo un neformālo komunikāciju.⁴¹³ Lai pielāgotu publisko institūciju darbu šiem izaicinājumiem, būtu ieteicama virzība uz S.Klifta minēto “*spēcīgu institūciju un spēcīgu pilsoņu e-demokrātijas scenāriju.*” E-demokrātijas ieviešanā priekšroka dodama pieejām, kuras uzsver aktīvu pilsoniskās sabiedrības līdzdalību. Šim kritērijam atbilst E.Kakabadzes minētā *pilsoniskās sabiedrības pieeja un populistiskā pieeja* e-demokrātijas ieviešanā.⁴¹⁴ Papildus valsts pārvaldes informācijas un pakalpojumu elektroniskajai pieejamībai, e-demokrātijas modelī jāstiprina regulāras pilsoņu līdzdalības elementi.⁴¹⁵ Lai atklātības interferences process noritētu veiksmīgi, ir nepieciešams līdzsvars starp interneta komunikācijas dažādības izpausmēm un šo dažādību normalizējošajiem mehānismiem. Te būtu jāatgādina par e-demokrātijas konsultatīvo un apspriešanas modeli un šiem modeļiem raksturīgajām komunikācijas plūsmām.⁴¹⁶ Konsultatīvā e-demokrātijā vairāk orientēta uz informācijas pārvadīšanu no pilsoņiem uz lēmumu pieņēmējiem un atpakaļ, tādēļ tajā spēcīgāka ir vertikālā komunikāciju plūsma. Savukārt, apspriešanas e-demokrātijā spēcīgāka ir horizontālā komunikācijas plūsma, kas veicina saskarsmi indivīdu starpā.⁴¹⁷ Informācijas plūsmu sabalansēšanai un interferences īstenošanai ir nepieciešams vienmērīgs informējošo un konsultatīvo e-demokrātijas projektu klāsts.⁴¹⁸

⁴¹³Ward, S., Vedel, T. (2006) Introduction: The Potential of the Internet Revisited. *Parliamentary Affairs*, 59 (2), pp. 220-223.

⁴¹⁴Kakabadse, N.K., Kouzmin, A. (2003) Reinventing the democratic governance Project through information technology? A growing agenda for debate. *Public Administration Review*, 63(1), p. 48.

⁴¹⁵Norris, D.F. (2007) Electronic Democracy at the American Grassroots. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 163-179) London: Cybertech Publishing.

⁴¹⁶Chadwick, A. (2003) Bringing E-Democracy Back In. Why It Matters for Future Research on E-Governance. *Social Science Computer Review*, 21(4), pp. 443-455.

⁴¹⁷Chadwick, A. (2003) Bringing E-Democracy Back In. Why It Matters for Future Research on E-Governance. *Social Science Computer Review*, 21(4).

⁴¹⁸OECD. (2001) *Engaging citizens in policy-making : Information, consultation and public participation*. PUMA Policy Brief No. 10.

3. Politiskās partijas un interneta komunikācija. Noriets vai atdzimšana?

IKT lietojumu izplatību politiskajās partijās nereti uzskata par recepti šo organizāciju pārveidošanai atbilstoši jauniem informācijas iegūšanas un komunikācijas paradumiem. Par partiju reformu galvenajiem mērķiem tiek uzskatīta iedzīvotāju uzticības paaugstināšana partiju organizācijai un pārstāvnieciskajai demokrātijai kopumā. Lai izprastu IKT saistību ar šiem mērķiem, jāaplūko demokrātijas un politisko partiju krīžu skaidrošanas un atjaunotnes pieejas.

3.1. Pārstāvnieciskās demokrātijas noriets un atjaunošanas pieejas

Pētījumi, kas analizē IKT ietekmi uz politisko līdzdalību demokrātiju un politiskajām organizācijām, teorētisko pamatojumu smeļas pārstāvnieciskās demokrātijas kritikā. Šī kritika kļuva īpaši jūtama Rietumeiropā 20.gs. sešdesmito gadu beigās. Kā spilgtākos politiskās sistēmas krīzes simptomus pārstāvnieciskās demokrātijas nespējai, autori min zemo interesi par politiku, zemo līdzdalības līmeni vēlēšanās, kā arī uzticības mazināšanos politiskajai sistēmai kopumā.⁴¹⁹

Jāatgādina, ka retorika, kas norāda uz tradicionālo institūciju krīzi, nav jauna. Tā izpaudās gan kā pretenzijas uz vispārīgām politiskām un pilsoniskajām tiesībām 17–18.gs., gan arī kā sociālas iekļaušanas un vienlīdzības prasība 19–20. gs. Tagad, kad līdzdalības un iekļaušanas prasības jau ir vairāk vai mazāk piepildītas, demokrātijas teorētiķi aizvien pievēršas demokrātijas kvalitatīvajiem aspektiem, centrā izvirzot demokrātijas spēju vislabāk atrisināt kompleksas politiskās un ekonomiskās problēmas.

Pārstāvnieciskās demokrātijas noriets ir skaidrots dažādi. *Vērtību orientācijas pieejā* demokrātijas noriets skaidrots ar individuālisma vērtību dominēšanu post-industriālajās sabiedrībās. Skaidrojuma pamatā ir pieņēmums par tradicionālo šķiru lojalitātes izzušanu. Vērtību orientācijas pieejas sekotāji uzskata, ka patērētāju

⁴¹⁹ Par zemo līdzdalību vēlēšanās un politisko neieinteresētību rakstījuši Topf, R. (1995) *Electoral Participation*. In H.Klingemann and D.Fuchs (Eds.), *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press; Doppelt, J., Shearer, E. (1999) *Non Voters: America's No Shows* London: Sage. Par uzticības mazināšanos politiskajai sistēmai un sociālā kapitāla deficītu sk. Putnam, R. (2000) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster, New York.

sabiedrības un nepiespiestības apstākļos indivīdi kļūst daudz prasīgāki un kritiskāki pret pārstāvniecības institūciju darbu un vairs nevēlas, lai kāds pieņemtu lēmumus viņu vietā.⁴²⁰ *Politisko partiju krīžu teoriju* pētnieki, savukārt, norāda uz kolektīvo politisko organizāciju (politisko partiju, arodorganizāciju un lielu interešu grupu) nespēju pārstāvēt indivīdu un grupu intereses.⁴²¹ Novērojumi politisko partiju jomā rāda, ka pēdējo trīsdesmit gadu laikā ir samazinājies partiju biedru skaits, pazeminājies politisko partiju biedru aktivitātes līmenis, kā arī sarucis aktīvo politisko partiju un arodorganizāciju biedru skaits.⁴²² Partiju sistēmu pētnieki Ričards Kacs (*Richard Katz*) un Pīters Mairs (*Peter Mair*) novērojuši, ka līdz ar partiju profesionalizāciju, līdzdalības struktūras tiek veidotas atomizējot partijas ierindas biedrus – tā lai tās būtu izdevīgas partijas elitei. No tā izriet, ka partijas biedriem tiek ierobežotas līdzdalības iespējas un viņiem kļūst grūti izveidot spēcīgu atbalsta bāzi pastāvošās partijas līderības nomainīai.⁴²³ Partiju augošā vajadzība pēc finanšu resursiem izdzēš arī formālo dalījumu starp partijas biedriem un finansiālajiem atbalstītājiem, palielinot pēdējo lomu partijas iekšējā lēmumu pieņemšanā. Tas, savukārt mazina biedru un aktīvistu motivāciju līdzdarboties organizācijā. Autori, kuri pētījuši IKT lomu politiskās līdzdalības veicināšanā un pārstāvnieciskās demokrātijas “atdzīvināšanā” nonākuši pie secinājuma, ka IKT var būt papildus līdzdalības kanāls, lai iedzīvotāji varētu produktīvi iesaistīties politiskajās un sabiedriskajās aktivitātēs, jo internets spēj efektīvāk pārvaldīt individualizētās sabiedrības politiskās līdzdalības impulsus.

Paralēli politisko partiju krīžu teorijai kopš 20.gs. sešdesmitajiem gadiem strauji attīstījies t.s. alternatīvo līdzdalības formu pētniecība, kas mēģināja izprast interešu aizstāvības grupu un jauno sociālo kustību pieaugošās aktivitātes cēloņus.⁴²⁴ Sabiedrisko procesu novērotāji izteica minējumu, ka protesti pret ASV iebrukumu

⁴²⁰ Inglehart, R. (1990) *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

⁴²¹ Richardson, J. (1994) *The Market for Political Activism: Interest Groups as a Challenge to Political Parties*. *Jean Monnet Papers*, 18 un Seyd, P., Whiteley, P. (1992) *Labour's Grassroots*. Oxford: Clarendon Press.

⁴²² Katz, R., Mair, P. (1994) *How Parties Organise: Change and Adaptation in Party Organisations in Western Democracies*. London: Sage; Seyd, P., Whiteley, P. (1992) *Labour's Grassroots*. Oxford: Clarendon Press; Scarrow, S. (1996) *Parties and their Members: Organising for Victory in Britain and Germany*. Oxford: Oxford University Press.

⁴²³ Katz, R., Mair, P. (1995) *Changing Models of Party Organisation and Party Democracy: The Emergence of the Catch-all Party*. *Party Politics*, 1 (1).

⁴²⁴ Kriesi, H. P. et al. (1995) *New Social Movements in Western Europe*. Minneapolis: University of Minneapolis; Fuchs, D., Klingemann, H.D. (1995) *Citizens and the State: A Relationship Transformed*. In H.D.Klingemann and D. Fuchs (Eds.), *Citizens and the State* (pp. 419-443). Oxford: Oxford University Press.

Vjetnamā, vides kustību kampaņas pret vides piesārņojumu, kodolieroču izplatību, kā arī globālā pretkara kustība divdesmit pirmā gadsimta sākumā, liecina, ka politiskā līdzdalība izpaužas arī ārpus tradicionālo organizāciju konteksta, valodas un ideoloģiskām formām un tā daļēji iemiesojas jaunajās sociālajās kustībās. Pazīstamākās kustības bija miera kustība, ekoloģiskā kustība, sieviešu kustība, geju kustība un citas. Šajās kustībās ietilpstošās organizācijas bija decentralizētas, bez vienas noteiktas ideoloģijas un ar zemu institucionalizācijas pakāpi, tomēr tās īsā laikā spēja mobilizēt savus biedrus un atbalstītājus. Viens no alternatīvo līdzdalības formu pētniecības apakšvirzieniem bija arī IKT un sociālo mijiedarbību izpēte. Te IKT atviegloja dažādas nekonvencionālās politiskās līdzdalības izpausmes (galvenokārt, politiskos protestus) ietekmējot arī organizācijas tēlu, identitāti, iekšējo dažādību, mobilizācijas taktikas un sadarbību ar citām organizācijām.⁴²⁵ Galvenā atziņa no alternatīvo līdzdalības formu pētījumiem ir tā, ka nodrošinot papildu kanālus plašākai politiskajai līdzdalībai, IKT sagrauj priekšstatus par politiku kā monolītu teritoriālu sfēru, kuru aizņem tikai spēcīgi institucionalizētas partiju organizācijas.

Vairāki pētnieki uzsver arī elektronisko masu saziņas līdzekļu, īpaši televīzijas, negatīvo *ietekmi* politisko norišu atspoguļošanā, jo tie veicina sabiedrības vienaldzību un noraidošu attieksmi pret politiku.⁴²⁶ Palielinoties masu saziņas līdzekļu un to izplatīto vēstījumu skaitam, mediju tirgū par svarīgāko vērtību kļūst cilvēka uzmanība.⁴²⁷ Lielākas peļņas kāres vadīti, masu mediji centās piesaistīt pēc iespējas lielākas auditorijas uzmanību, pielāgojot masu komunikācijas saturu patērētāju vēlmēm. Tradicionāli politiskā informācija ir bijusi saistīta ar elites komunikāciju, bet

⁴²⁵ Sociālo kustību pētnieki Donatella Della Porta (*Donatella Della Porta*) un Lorenzo Mosca (*Lorenzo Mosca*), pētot interneta komunikāciju Eiropas sociālā foruma (ESF) rīkotajos pasākumos Florencē, izšķir četras interneta funkcijas sociālo kustību dzīvē. Tās ir *loģistikas*, *mobilizācijas*, *identitātes* un *kognitīvās* funkcijas. Autori uzskata, ka internets: (1) ievērojami atvieglo informācijas izplatīšanu un samazina informācijas izplatīšanas un mobilizācijas izmaksas; (2) palīdz īstenot dažādas tiešās protesta formas un elektroniskās interešu aizstāvības formas; (3) ietekmē kolektīvo identitāšu veidošanās procesus caur simbolisko komunikāciju; (4) palielina sociālo kustību dalībnieku un atbalstītāju kognitīvos resursus. Sk. Della Porta, D., Mosca, L. (2005) Global-net for Global Movements? A Network of Networks for a Movement of Movements. *Journal of Public Policy*, 25(1), pp. 165-190.

⁴²⁶ Farrell, D. (1997) Campaign Professionalisation and Political Parties. Paper presented to the workshop on „Change in the Relationship of Parties and Democracy”, Texas A&M University, 4 April; Wring, D. (1996) Political marketing and party development in Britain: A secret history. *European Journal of Marketing*, 30(10), pp. 92-103.

⁴²⁷ Uzmanības ekonomijas jēdzienu 1971.g. ieviesa Herberts Saimonss (*Herbert Simons*) skaidrojot pēc organizācijas darbības principus informācijas sabiedrībā. Saimonss rakstīja: “Tas, ko informācija patērē ir acīmredzams. Tā ir informācijas saņēmēju uzmanība. Tāpēc informācijas bagātība veido uzmanības nabadzību un vajadzību šo informāciju efektīvi sadalīt starp tiem pārmērīgi daudzajiem informācijas saņēmējiem, kuri vēlas to patērēt.” Simons, H.A. (1971) *Designing Organizations for an Information-Rich World*. In M. Greenberger (Ed.), *Computers, Communication, and the Public Interest* (pp. 40-41). Baltimore, MD: The Johns Hopkins Press.

tās pretstats – “populārā kultūra” atspoguļoja sabiedrības vairākuma sociālās aktivitātes. Cīņā par publikas uzmanību politiskā informācija zaudē masu kultūras produktiem – vieglajām ziņām, televīzijas šoviem un “ziepju operām,” tādēļ politiskās informācijas apjoms masu mediju telpā vai nu mazinās vai arī pārtop dažādās populārās kultūras formās, piemēram – “infoklaidē” (*infotainment*). Infoklaidē raksturīga politikas personalizācija (piemēram, slavenību politika) un trivializācija (orientācija uz skandāliem, populistu retorika un tml.).⁴²⁸ Caur infoklaidi iedzīvotāji saņem tādu politiskās realitātes priekšstatu, kas vairs neatbilst patiesajai politiskā procesa kompleksitātei. Jautājumu vienkāršošana, konfrontācija, dramatisācija, orientācija un skandāliem un populisms ir visbiežāk lietotie paņēmieni politisko norišu publicitātes palielināšanai. Šāds politikas atspoguļojums veicina priekšstatu, ka politikas procesu vairs nenosaka pārdomāti spriedumi, bet gan emocijas, drāma, manipulācija un savtīgas intereses. Tas veicina iedzīvotāju izvairīgu vai noraidošu attieksmi pret politiskajiem procesiem un veido negatīvu uztveres kontekstu citām ar sabiedriskām norisēm saistītām ziņām.

Mediju komercializācija ietekmē arī politisko partiju kampaņu norisi un organizāciju, kā rezultātā palielinās naudas un samazinās biedru darba loma vēlēšanu kampaņā. Tā kā kampaņu vērš uz partijas līderiem nacionālajā līmenī, ierindas biedra pozīcija vairs netiek pienācīgi novērtēta un viņus aizstāj profesionāli kampaņu veidotāji.⁴²⁹ Tomēr jāatzīst, ka jautājumos par masu politiskās komunikācijas iedarbību uz politiskajām organizācijām un iedzīvotāju politiskajām attieksmēm, viedokļi atšķiras. P.Norisa piekrīt, ka kampaņas kļūst centralizētas, tomēr pateicoties komunikāciju tehnoloģijām, iespējama operatīva partijas aktivitāšu koordinācija vietējā un nacionālajā līmenī, kas nevis samazina, bet palielina ierindas biedra iesaistīšanās iespējas.⁴³⁰

Lai arī visi demokrātijas krīžu skaidrojumi nav pilnīgi, katrs no tiem atklāj daļiņu no izklaidētās pārstāvnieciskās demokrātijas problēmu mozaīkas. Daži

⁴²⁸ Buholcs, J. (2007) Starp pilsoni un patērētāju: populārā kultūra vēlēšanu kampaņā. // I.Brikše, V.Zelče, *Latvijas Republikas 9. Saeimas vēlēšanu kampaņa: priekšvēlēšanu publiskā telpa* (217.-235. lpp.). Rīga: Zinātne.

⁴²⁹ Farrell, D. (1997) Campaign Professionalisation and Political Parties. Paper presented to the workshop on „Change in the Relationship of Parties and Democracy”, Texas A&M University, 4 April; Wring, D. (1996) Political marketing and party development in Britain: A secret history. *European Journal of Marketing*, 30(10), pp. 92-103.

⁴³⁰ Norris, P. (2000) *A Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Societies*. Harvard: Cambridge University Press.

skaidrojumi piedāvā izsmeļošu demokrātijas problēmu diagnostiku, citi, piemēram deliberatīvā demokrātija, – uz teorētiskiem pamatiem balstītu metodoloģiju politiskas informētības, intereses un pilsoniskās motivācijas paaugstināšanai. Analizējot IKT lietojumus politiskajās partijās, balstos uz pētījumiem, kuru teorētisko bāzi veidojuši viens vai pat vairāki no minētajiem pārstāvnieciskās demokrātijas krīžu skaidrojumiem. Tomēr jāatzīst, ka integrēts pārstāvnieciskās demokrātijas krīžu teoriju pielietojums politisko partiju attīstības alternatīvu izpētei pagaidām nav radīts. Acīmredzot, pārstāvnieciskās demokrātijas problēmas nevar atrisināt, *izšaujot vienu sudraba lodi*. Demokrātijas atjaunošana (*democratic renewal*) nav tik viennozīmīgs uzdevums, jo nākas pārskatīt ne tikai pārstāvniecisko institūciju reformu mērķus bet arī dažus pamata pieņēmumus par demokrātiju.

Viena pieeja demokrātijas atjaunošanai uzsver, ka pārstāvnieciskā demokrātiskā sistēma būtu jāpietuvina un jāpadara nozīmīgāka iedzīvotājiem, lai tie būtu ieinteresēti līdzdarboties politiskajos procesos un risināt kolektīvās problēmas. Tāpēc pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijas būtu jāpadara atsaucīgākas iedzīvotāju prasībām un jāstimulē plašāka iedzīvotāju līdzdalība. Teorētiķus, kuri pārstāv šo pieeju vieno uzticība diviem demokrātijas principiem. Pirmais no tiem ir *konstitucionālais princips*, kurš paredz varas dalīšanu starp likumdevēju, izpildvaru un tiesu varu un to savstarpējo kontroli pēc “pārbaudes un līdzsvara” (*checks and balances*) principa. Šo principu ASV konstitūcijas publiskai aizstāvībai nopietni apsprieda jau Džeims Madisons (*James Madison*) un Roberts Hamiltons (*Robert Hamilton*) savās Federālistu vēstulēs.⁴³¹ Otrs princips ir t.s. *populārais princips*, kas uzsver iedzīvotāju līdzdalību valsts pārvaldē un t.s. tautas kontroli pār pārvaldi (*popular control*). Atsaucoties uz Ābrahama Linkolna uzrunu 1863. gadā ASV Pilsoņu kara laikā: “*Government of the people, by the people, and for the people,*” var teikt, ka šī demokrātijas atjaunošanas pieeja vairāk uzsver pārvaldi “*for the people*” (tautai) un pārvaldi “*by the people*” (tautas pārvaldi). Rietumeiropas un Ziemeļamerikas demokrātijās populārais un konstitucionālais princips ir bijuši cieši saistīti, lai arī vēsturiski konstitucionālā liberālisma tradīcijas iesakņojās vēl pirms politisko režīmu demokratizācijas, kas aizsākās līdz ar vispārēju balsstiesību piešķiršanu.⁴³² Trešā viļņa demokrātiju pieredze liecina, ka demokrātijas populārā un konstitucionālā komponente nemaz neveido vienotu veselumu, jo sabiedrībās nav

⁴³¹ “Pārbaudes un līdzsvara” principa pamatojums atrodams 51. federālistu vēstulē.

⁴³² Mair, P. (2005) Democracy Beyond Parties. Conference paper to the workshop “Political Parties and Democracy”, ECPR Joint Sessions, Granada, April, pp. 5-6.

iesakņojušās spēcīgas konstitucionālā liberālisma tradīcijas. Tāpēc daudzās jaunajās demokrātijās konstitucionālās demokrātijas komponente ir pakārtota populārajam principam. Lai arī tajās darbojas formāli ievēlētas demokrātiskas institūcijas, vērojama izpildvaras un politiskā vairākuma ietekmes pieaugšana; bieža parādība ir arī cilvēktiesību un brīvību pārkāpšana. Te kā piemēru var minēt t.s. “demokrātijas dubultniekus” – režīmus, kas dēvē sevi par demokrātiskiem, taču pēc būtības tādi nav. Pēc politologa Ivana Krasteva domām “demokrātijas dubultnieku” piemēri būtu H.Čavesa populisms Venecuēlā un Krievijas “vadāmā demokrātija” (*managed democracy*).⁴³³ Šajos režīmos demokrātija, labākajā gadījumā atbilst t.s. “elektorālajai demokrātijai” vai “elektorātijai,” kurās pilsoņi var piedalīties vēlēšanās, taču viņu iespējas ietekmēt politiskos lēmumus starp vēlēšanām ir ļoti ierobežotas. Jāuzsver, ka pārstāvnieciskā demokrātija bez vēlēšanām paredz arī citas procedūras, kuras nodrošina vēlētu un nevēlētu amatpersonu atbildību vēlētāju priekšā. Lai šīs procedūras reāli darbotos, valstī jābūt labi attīstītai pilsoniskajai sabiedrībai un uz līdzdalību orientētai politiskajai kultūrai.⁴³⁴

Demokrātijas populārās komponentes nodalīšanos no konstitucionālās komponentes var aplūkot saistībā ar otru demokrātijas atjaunošanas pieeju, kuras mērķis nav atdzīvināt pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijas, bet gan pielāgot tās zemei iedzīvotāju līdzdalībai un politiskajai vienaldzībai. Demokrātijas atjaunošana šajā gadījumā būtu jāsaprot kā demokrātijas pārdefinēšanu ierobežota demosa apstākļos. Demokrātiju bez demosa vislabāk raksturo princips – pārvalde “*for the people*,” (tautai), jo tajās populārais princips ir pakārtots konstitucionālajam principam. Šīs pieejas piekritēji aicina depolitizēt lēmuma pieņemšanu un veidot alternatīvas masu politiskajai pārstāvniecībai, jo uzskata, ka masu politiskā līdzdalība un lēmumu pieņemšanas procesa pārmērīga politizācija var būt drauds jaunajām demokrātijām. Farīds Zakaria (*Fareed Zakaria*), aprakstot, neliberālo demokrātisko režīmu veidošanos trešā viļņa demokrātijās, pauž domu, ka konstitucionālie demokrātijas elementi – spēcīga un neatkarīga tiesu sistēma kombinācijā ar vitālu pilsonisko sabiedrību un spēcīgām NVO jaunajām demokrātijām, ir daudz vajadzīgāki nekā nepārtraukti plebiscīti un vēlēšanas. Tāpēc tautas kontroles funkcijas būtu īstenojamas nevis vēlēšanās, bet gan nododamas tiesām un pilsoniskajai sabiedrībai.

⁴³³ Krastev, I. (2006) Democracy's 'Doubles'. *Journal of Democracy*, 17(2), pp. 52-62.

⁴³⁴ Rozenvalds, J. (2008) Latvijas demokrātija: pārmaiņu treji loki. // Ž.Ozoliņa, I.Ulnicāne-Ozoliņa, *Latvija 2020. Nākotnes izaicinājumi sabiedrībai un valstij*. (10-11 lpp.) Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Politiskos pārstāvļus, partijas un politiķus varētu uz laiku “atlaist no darba,” kamēr sabiedrībā izveidotos tāda sociālā bāze un vērtības, kas veicinās demokrātijas konsolidāciju. Franču politologa Filipa Petita vārdiem runājot, “demokrātija ir pārāk svarīga, lai to atstātu tikai politiķu rokās vai iedzīvotāju izlemšanai referendumā.”⁴³⁵ Demokrātijas *populārās komponentes* nozīmību mūsdienu demokrātijās ir ievērojami mazinājusi politiskā procesa birokratizācija, tirgus pārvaldības nodalīšana no politiskās jomas un jaunās publiskās pārvaldes idejas.⁴³⁶ Politiku efektīvu plānošanu un ieviešanu nodrošina apolitisks un profesionāls tīklots pārvaldības modelis (*networked governance*) nevis politiķi. Savukārt, demosa vietu ieņem dažādi konkrētā jautājumā ieinteresētie (*stakeholders*) nevis virspusīgi informētu cilvēku loks pie vēlēšanu urnām.

Pārstāvnieciskās demokrātijas institūciju loma abās demokrātijas atjaunošanas receptēs atšķiras. Pirmajā pieejā politiskās partijas var uzskatīt par reformēties spējīgām organizācijām, bet otrajā pieejā politiskās partijas vairs nevar attaisnot savu vietu politiskajā sistēmā un to vietu ieņem citas organizācijas. Tā aicina sašaurināt demosu, politiskā režīma vispārējās stabilitātes un efektivitātes vārdā. Liekas, ka otrā demokrātijas atjaunošanas pieeja būtu vairāk piemērota tām valstīm, kuras tikai gatavojas vēlēšanām un kurās vēl nav izveidojusies partiju sistēma. Tomēr par šīs pieejas piemērotību var runāt arī “Rietumu” politisko partiju gadījumā.

3.2. Politiskās partijas un demokrātija bez demosa

Pēc Otrā pasaules kara partijām bija ierādīta centrālā vieta politiskajā sistēmā, bet 20. gs. beigās aizvien biežāk izskan apgalvojumi, ka tās vairs nevar attaisnot savu pastāvēšanu. Līdz ar vērtību plurālisma palielināšanos sabiedrībā, mazinājies un politikas profesionalizācija apturējusi plašo sabiedrības iesaistīšanos partiju politikā.

Ņemot vērā partiju neformālo raksturu, politologiem nav bijis viegli vienoties par kopēju partiju definīciju, tādēļ mūsdienās joprojām pastāv dažādi partiju skaidrojumi. Viens no pirmajiem par politiskajām partijām rakstīja Edmonds Bērks (*Edmund Burke*) 1770. gadā publicētajā darbā “Pārdomas par pašreizējās

⁴³⁵ Pettite, P. (2001) Deliberative Democracy and the case for Depoliticising Government. *University of NSW Law Journal*, 24(3), pp. 724-736.

⁴³⁶ Mair, P. (2005) Democracy Beyond Parties. Conference paper to the workshop “Political Parties and Democracy”, ECPR Joint Sessions, Granada, April, pp. 7-9.

neapmierinātības cēloni.”⁴³⁷ Viņš uzskatīja, ka partija ir cilvēku grupa, kas ir apvienojusies, lai iegūtu varu un pārvaldītu valsti un sabiedrību saskaņā ar tādiem pašiem principiem, uz kuriem paši cilvēki ir apvienojušies.⁴³⁸ 1816. g. Benžamins Konstants (*Benjamin Constant*) uzsvēra kopīgas ideoloģijas nozīmi partijā, sakot, ka tās ir noteiktas politiskās doktrīnas vai ideoloģijas apvienības.⁴³⁹ Arī marksisti partijas aplūkoja atbilstoši savai doktrīnai kā vistiešākās sociālās šķiras apziņas elementu izpausmi. Makss Vēbers uzskatīja, ka politiskās partijas uzdevums ir arī materiālu labumu nodrošināšana saviem biedriem.

Pēc Otrā pasaules kara partiju pētniecība piedzīvoja ziedu laikus. Politologi sāka interesēties par partiju organizāciju, partijas līdzdalību vēlēšanu procesā, politisko kandidātu izvirzīšanu un partiju elites lomu. Izpratne par politisko partiju lomu 20. gs. būtiski mainījās. Ja 20. gs. sākumā politikas vērotāji nemaz nevarēja iedomāties politiskās sistēmas bez partijām, tad mūsdienās aizvien biežāk runā par “demokrātiju bez partijām.” Kā piemēru varētu minēt Elmeru Šatšneideru (*Elmer Schattschneider*), kurš apskatot ASV politisko iekārtu savā 1942. gadā darbā “Partiju valdība” partijas aprakstīja kā galvenās ASV demokrātijas institūcijas.⁴⁴⁰ Šatšneidera teiktajā atspoguļojas tajā laikā valdošā izpratne par demokrātiju kā par politisku režīmu, kuru nosaka, brīvas vēlēšanas, politiskās varas pārbaudes un līdzsvara mehānismi (*checks and balances*), atskaitīšanās vēlētāju priekšā un pārstāvnieciska valdība. Arī mūsdienu partiju pētnieki joprojām turas pie pārliecības, ka pārvalde bez partijām nav iespējama.

Lielu daļu mūsdienu partiju varētu pieskaitīt pie t.s. plašas orientācijas partijām (*catch-all parties*), kuru galvenais mērķis ir iegūt pēc iespējas lielāku balsu skaitu vēlēšanās. Lai to panāktu, daudzas varas partijas mīkstina savas ideoloģiskās pozīcijas, jo kāroja pēc plašāka vēlētāju atbalsta no visiem sabiedrības slāņiem. Pirms 2. pasaules kara bija divi partiju tipi – kadru partijas (*cadre parties*) (19.gs.) un masu partijas (*mass parties*) (20.gs. sākums), kurām bija noteikta ideoloģija, un tās centās

⁴³⁷ Burke, E. (2007) *Thoughts on the Cause of the Present Discontent*. London: Kessinger Publishing.

⁴³⁸ Brodie, J. (1999) *Critical concepts, An introduction*. Ontario: Prentice Hall Canada, p. 269.

⁴³⁹ Fontana, B. ed. (1988) *Principles of Politics Applicable to all Representative Governments*. , *Constant: Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁴⁴⁰ Šatšneidera uzskata, ka: “Politisko partiju rašanās neapšaubāmi ir viena no principiālajām modernās pārvaldes iezīmēm. Partijām ir bijusi galvenā loma valdību veidošanā, bet jo īpaši – demokrātisko valdību veidošana. Stingri sakot, šis darbs ir veltīts tēzei, ka politiskās partijas radīja demokrātiju un ka modernā demokrātija ir neiedomājama bez partijām. Partiju stāvoklis liecina par politiskā režīma dabu. Vienu no nozīmīgākajām atšķirībām modernajā politikas filozofijā starp demokrātiju un diktatūru, ir saskatāma partiju politikā. Partijas tādēļ nav tikai modernās pārvaldes piedēkli. Tās ir arī pārvaldes centrs. Partijas pārvaldē spēlē noteicošu un radošu lomu.” Schattschneider, E. (1942) *Party Government: American government in action*. New York: Rinehart.

iegūt noteikta sabiedrības slāņa atbalstu. Kadru partijas veidojās no neformālām elites grupām laikā, kad vēlēšanu tiesības bija ierobežotas. Tāpēc kadru partiju vadībai nebija nekādas vajadzības veidot masu organizāciju. Masu partijas veidojās balsstiesību paplašināšanās rezultātā, lai mobilizētu sabiedrības darba ļaužu daļu, tādēļ to darbībā nozīmīga loma bija organizācijai un jaunu dalībnieku rekrutēšanai. Vēlētājus ar partiju saistīja stipras sociālās saites un lielākā daļa vēlētāju balsoja par vienu un to pašu partiju neatkarīgi no tās sekmēm. Tradicionālās politiskās kampaņas balstījās uz tiešu un nepastarpinātu komunikāciju starp kandidātiem un vēlētājiem vietējā līmenī. Partijas vēstījumu plašākai sabiedrībai palīdzēja nodot partijai lojāli laikraksti. Kampaņu plānošana notika tikai īsu brīdi pirms kampaņas. Plašas orientācijas (*catch-all*) partijas jēdzienu partiju organizācijas transformāciju ilustrēšanai piedāvāja Oto Kirheimers (*Otto Kirchheimer*). Viņš uzskatīja, ka plašas orientācijas tipa iezīmes ir krasa partijas ideoloģijas nozīmes mazināšanās un dažādas sociālas izcelsmes atbalstītāju piesaistīšana. Lai sasniegtu lielāku sabiedrības daļu, plašas orientācijas partijas savās kampaņās aktīvi izmantoja elektroniskos masu medijus. Kampaņās partijas cenšas nodot savus pamata ziņojumus, līderu runas un pasniegt vēlēšanu notikumus, izmantojot nacionālo televīziju, taču mazāk izmantojot tiešās komunikāciju formas un šauras apraides medijus. Vājinoties tiešajam kontaktam starp partiju un iedzīvotājiem, partijas centās nodrošināt vēlētāju atbalstu ar interešu grupu starpniecību. Lai palielinātu potenciālo vēlētāju skaitu, plašas orientācijas partijas veidoja vispārīgas programmas, kurās centās izvairīties no konkrētiem priekšlikumiem, lai nezaudētu kādas interešu grupas atbalstu.⁴⁴¹ Te jāpiemin vēl viens nošķirums, ko Zigmunds Naumans (*Sigmund Neumann*) 1956. gadā ieviesa partiju pētniecībā.⁴⁴² Naumans uzskatīja, ka pastāv pārstāvnieciskās partijas un integrējošās partijas. Pārstāvnieciskās partijas vairāk atbilda plašas orientācijas partiju tipam. To galvenais mērķis bija iegūt balsis vēlēšanās, tāpēc tās centās vairāk atbildēt sabiedriskajai domai, nevis veidot to. Šīm partijām sabiedriskā mobilizācija bija pakļauta tirgus tendencēm un politiķi rīkojas kā varu meklējošas būtnes, kas aizstāv tādu politiku, kura nodrošina uzvaru vēlēšanās.⁴⁴³ Integrējošās partijas bija proaktīvas, jo to uzdevums bija iedvesmot, izglītēt un mobilizēt masas

⁴⁴¹ Kirchheimer, O. (1996) *The Transformation of the Western European Party Systems* in B.B.Brown & R.C.Macridis (Eds.), *Comparative Politics: Notes and Readings* (pp. 250-259). London: Wadsworth, p. 253.

⁴⁴² Neumann, S. (1956) *Modern political parties: approaches to comparative politics*. Chicago: University of Chicago Press.

⁴⁴³ Šāda partijas stratēģija būtībā atbilst Entonija Daunsa (*Anthony Downs*) racionālās izvēles modelim.

nevis vienkārši atbildēt uz to vajadzībām. Naumans uzskatīja, ka integrējošās partijas varētu būt kadru partijas, kaut gan šis tips tikpat labi atbilstu arī sociālistiskajām masu partijām un t.s. viena jautājuma partijām.

1995. gadā Ričards Kacs (*Richard Katz*) un P.Mairs izteica minējumu, ka kopš 20. gs. septiņdesmitajiem gadiem var runāt par ceturto partiju tipu, jeb par t.s. karteļa partijām (*cartel party*).⁴⁴⁴ Kacs un Mairs uzskatīja, ka karteļa partijas saglabā daudzas plašas orientācijas partiju iezīmes, taču mērķtiecīgi cenšas mazināt konkurenci ar potenciāliem konkurentiem. Ņemot vērā partiju visaptverošo politisko piedāvājumu, karteļa partijām jāturpina cīnīties par svārstīgo elektorātu, izmantojot dažādas politiskās reklāmas un mārketinga metodes. Garantējot sev izdevīgākus cīņas noteikumus ar politiskajiem jaunienācējiem un pilsoniskās sabiedrības aktīvistu grupām, karteļa partijas mēģina palielināt finansiālo autonomiju no dažādām sociālām grupām, lai nevajadzētu pildīt to prasības un sašaurināt politisko programmu. Savas darbības nodrošināšanai partijas pieprasīja lielāku valsts atbalstu un finansējumu. Dāsnāku valsts finansējumu parasti saņēma tās partijas, kuras ieguva vairāk balsu un vietu vēlēšanās. Taču karteļa partijas ne vien alkst iegūt finansējuma handikapu, bet arī cenšas ar dažādiem līdzekļiem atgrūst jaunienācējus no tām privilēģijām, ko sniedz valsts finansējums un politiskie amati. Kacs un Mairs uzskata, ka nodrošinoties ar amatiem, finansējumu un pieeju politiskajam procesam, partijas attālinās no pilsoniskās sabiedrības un “saaug” ar valsti.⁴⁴⁵

Pieaugot konkurencei par elektorātu, kampaņas kļuva arvien izsmalcinātākas. 20.gs. deviņdesmitajos gados popularitāti ieguva t.s. patstāvīgās kampaņas stratēģija politiskais mārketinga un politiskās sabiedriskās attiecības. ASV un Lielbritānijas deviņdesmito gadu beigu kampaņās vēlētaji tika pozicionēti kā patērētāji un politikas kā produkti, kurus partijas centās iesaiņot pēc iespējas iztapīgāk, cenšoties savos vēstījumos pēc iespējas precīzāk atbildēt uz vēletāju atklātajām un apslēptajām vēlmēm. Šāda politiskā mārketinga pamatā bija pāreja no esošo partijas produktu (līderu, politikas un tēla) pārdošanas uz principu “Klients pirmajā vietā!” Izmantojot aptaujas un fokusa grupu intervijas par vēletāju vajadzībām, vēlmēm un dziņām, partijas stratēģiski veidoja uzticamu reputāciju galveno politisko pakalpojumu piedāvāšanai ar mērķi maksimāli palielināt balsu skaitu. Ja agrīno kampaņu mērķis

⁴⁴⁴ Katz, R.S., Mair, P. (1995) Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1(1), p. 5-28.

⁴⁴⁵ Ibid.

bija izveidot tādu vēlētāju, kas nobalsotu par konkrēto kandidātu, tad vēlino kampaņu uzdevums bija pēc iespējas precīzāk atbildēt uz iedzīvotāju vēlmēm, lai tie nobalsotu par partiju. Koncentrēšanās tikai uz vēlētāju vajadzību apmierināšanu radīja draudus ekonomiskās sistēmas stabilitātei un politiskā režīma leģitimitātei. Raksturojot pārstāvnieciskās politikas virzību pretī pastāvīgai iedzīvotāju vēlmju apmierināšanai, franču politologs Bernards Manins lieto īpašu terminu – *démocratie du public*, jeb “auditoriju demokrātija.”⁴⁴⁶ Auditoriju demokrātija Maninam ir kā personificēta saspēle starp vēlētājiem, kuri pievērš uzmanību kandidātu personīgajām kvalitātēm (prasmēm, tikumiem, izskatam un iepriekš paveiktajam politikā, sabiedrībā un personīgajā dzīvē) un kandidātiem, kuri ar mediju ekspertu palīdzību sagatavo savas personīgās kvalitātes pasniegšanai atklātībā. Šajā demokrātijā vērojama augsta politiskā atbalsta personalizācijas pakāpe, politiķu solījumu nenoteiktība, mediju un sociālo aktoru intensīva valdības darba uzraudzība, varas institūciju un varas institūciju pretinieku patstāvīgā kampaņu stratēģija.⁴⁴⁷

Šodien nozīmīgāka par partiju socializējošajām funkcijām tiek atzīta to darbība valdībā un parlamentā. Partiju funkcijas ir: (1) vienkāršot vēlētāju izvēli vēlēšanās un piedāvāt politiskās alternatīvas; (2) veicināt stabilu valdību veidošanu; (3) rekrutēt iedzīvotājus politiskajai darbībai un (4) informēt sabiedrību un nodrošināt forumu, kurā iedzīvotāji apspriestu partiju galvenās vērtības.⁴⁴⁸ Valda uzskats, ka partiju darbība šobrīd vairāk orientēta uz valdību un likumdevēju nacionālajā un vietējā līmenī, novārtā atstājot ārpus parlamentārās aktivitātes. Runājot par partiju funkcijām, britu politologs Bens Rodžers (*Ben Roger*) uzskata, ka šodien partijas diezgan efektīvi veic pirmās divas funkcijas (vēlētāju izvēļu vienkāršošanu, politisko alternatīvu piedāvāšanu un valdību veidošanu), taču novārtā atstāj trešo un ceturto funkciju (iedzīvotāju rekrutēšanu un sabiedrības informēšanu un socializēšanu). Partiju pētnieks Pīters Mairs (*Peter Mair*) uzskata, ka iemesls tam ir partiju attālināšanās no pilsoniskās sabiedrības un tuvināšanās valdībai.

⁴⁴⁶ Manin, B. (1997) *Metamorphoses of Representative Government*. In B.Manin (Ed.), *The Principles of Representative Government* (pp. 193-225) Cambridge: Cambridge University Press.

⁴⁴⁷ Ibid. Sk. arī Beus, J. (2006) Truth about audience democracy and in it – Manin’s model of political communication in mature democracies. Talk in the Zürich seminar of communication science and political science, Monday 22th May. Available at: <http://home.medewerker.uva.nl/j.w.debeus/bestanden/Truth%20about%20%20audience%20democracy%20and%20in%20it.doc> . Accessed: 19.07.2008.

⁴⁴⁸ Rogers, B. (2005) From Membership to Management? The Future of Political Parties as Democratic Organisations. *Parliamentary Affairs*, 58(3), pp. 604-5.

Par to liecina divas tendences. Pirmā tendence saistāma ar vispārēju partiju pārstāvnieciskās funkcijas vājināšanos. Tas nozīmē, ka ārpus vēlēšanu procesa, partijas vairs nespēj efektīvi atbildēt sabiedrības vēlmēm un artikulēt savu biedru un atbalstītāju intereses. Tomēr reizē saglabājas partiju ietekme likumdevēja un valdības iekšējo procesu “diriģēšanā,” politisko izvēļu vienkāršošanā un valdību veidošanā.⁴⁴⁹ Partijas joprojām piedāvā kandidātus augstiem politiskajiem un valsts pārvaldes amatiem, tomēr sabiedrība uz partijām raugās aizvien negatīvāk. Tām draud vispārējs uzticamības un leģitimitātes deficīts. Par to, ka politiskās partijas zaudē savu pārstāvniecisko potenciālu, liecina trīs novērojumi – mazinās iedzīvotāju līdzdalības līmenis partijās,⁴⁵⁰ pazeminās uzticības līmenis un samazinās to iedzīvotāju skaits, kuri vēlēšanās balso par vienu un to pašu partiju.⁴⁵¹ Vājāka kļūst arī iedzīvotāju partejiskā identifikācija.⁴⁵² Partiju līdzdalības samazināšanās iemesli saistāmi arī ar alternatīvu politiskās mobilizācijas formu popularitāti. Iedzīvotāju iesaistīšanās neformālās interešu aizstāvības aliansēs arvien vairāk aizstāj līdzdalību politiskajās partijās. Nevalstiskās organizācijas spēj tikpat sekmīgi sekot līdzi politikas procesam un mobilizēt sabiedrību kā to kādreiz spēja politiskās partijas.⁴⁵³ Partiju pārstāvnieciskā potenciāla radīto vakuumu arī aizpilda t.s. *viena jautājuma politikas* (*single-issue politics*) un protesta politikas (*protest politics*) izpausmes. Partiju vietā iedzīvotāji dod priekšroku īslaicīgām, individualizētām patēriņa politiskās līdzdalības

⁴⁴⁹ Sk. Mair, P. (2005) Democracy Beyond Parties. Conference paper to the workshop “Political Parties and Democracy”, ECPR Joint Sessions, Granada, April; Rogers, B. (2005) From Membership to Management? The Future of Political Parties as Democratic Organisations. *Parliamentary Affairs*, 58(3), p. 600.

⁴⁵⁰ P.Mairs un Ingrida Van Biezena (*Ingrid Van Biezen*) savā 13 Rietumu demokrātijū pētījumā secinājuši, ka starp 1980. un 1990. gadu partiju biedru skaits samazinājies vairāk kā uz pusi. 20. gs. 60. gados partijās bija vidēji 14% Rietumeiropas valstu iedzīvotāji. 90. gadu beigās, ieskaitot jaunās demokrātijas, šis rādītājs tikko sasniedza 5%. Tikai Austrijā partijās esošo iedzīvotāju skaits sasniedza 10% (Sk. Peter, M., Van Biezen, I. (2001) Party Membership in Twenty European Democracies, 1980-2000. *Party Politics*, 7(1), 5-21). Savukārt, Rasels Daltons (*Russel Dalton*) izpētījis, ka visstraujāk partiju biedru skaits sarucis Francijā (par 30%) un Norvēģijā (par 40%). Pēc viņa aplēsēm Rietumeiropā 25 gadu laikā partiju ir samazinājies par 25% (Sk. Dalton, R. (2003) Political Support in Advanced Western Democracies. In P.Norris (Ed.), *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance* (pp. 57-77) Oxford: Oxford University Press).

⁴⁵¹ Pēc P.Maira aplēsēm vēlēšanu skaits, kurā elektorāta izvēles ir bijušas mainīgas salīdzinājumā ar iepriekšējām vēlēšanām 15 Rietumu demokrātijās ir strauji palielinājies. Laika posmā 1950-1989. gadam tādas bija 11,1% no visām vēlēšanām, bet laikā no 1990-2003. gada augusta vēlēšanu nepastāvība jau bija 55,6% (25) vēlēšanās. Sk. Paterson, T.E. (2002) *The Vanishing Voter: Public Involvement in an Age of Uncertainty*. New York: Knopf.

⁴⁵² Vēlētāju partejiskā identifikācija parāda cik lielā mērā iedzīvotāji sevi identificē ar kādu partiju. Autori izpētījuši, ka šādu cilvēku skaits ar katru gadu samazinās un arvien vairāk vēlētāju dodas uz vēlēšanām bez skaidras pārliecības par savu izvēli. Par partiju identifikāciju plašu pētījumu ir veikuši Dalton, R.J., Wattenberg, M.P. eds. (2000) *Parties without Partisans: political change in advanced industrial democracies*. Oxford: Oxford University Press.

⁴⁵³ Lawson, K. ed. (1980) *Political Parties and Linkage: A Comparative Perspective*. New Haven: Yale University Press.

formām – ielu protestiem, boikotiem, parakstu vākšanām, referendumiem, mediju kampaņām, vēstuļu rakstīšanai medijiem un politiķiem. Tomēr liela daļa iedzīvotāju kļūst arī vienaldzīgi pret politiskajām norisēm un viņu līdzdalība sabiedriskajā dzīvē ir zema.⁴⁵⁴

Salīdzinoši mazāk apzināta otra partiju norieta tendence – politikas profesionalizācija. Līdz ar politisko lēmumu sarežģītību, mazinās partiju politikas loma valsts pārvaldē, taču palielinās birokrātu un ekspertu vara. Lai gan partijas cenšas saglabāt kontroli pār politikas procesu, aizvien ietekmīgāki politikas veidošanā un ieviešanā kļūst augsti kvalificēti savu jomu pārzinoši profesionāļi, nevis partiju nostādņēm un ideoloģijām lojāli politiķi. Arī sabiedrības pārvaldes teorijās tiek kultivēts uzskats, ka politikas veidošana jāuztic no politiskās kontroles un vēlētajiem neatkarīgām institūcijām, jo tās nebūs atkarīgas no vēlēšanu cikla, līdz ar to spēs īstenot komplicētākas un ilglaicīgākas politikas. Itāļu politologs Žandomeniko Madžone (*Giandomenico Majone*) šīs institūcijas nodēvējis par “ne-mažoritārajām institūcijām” (*nonmajoritarian institutions*), jo tās gandrīz nemaz nav atkarīgas no vairākuma politiskās gribas.⁴⁵⁵ Pie nemažoritārajām institūcijām Madžone pieskaita aģentūras, tiesas, regulējošās iestādes, centrālās bankas, starptautiskās organizācijas un arī ES institūcijas.⁴⁵⁶ Spilgts piemērs politikas profesionalizācijai ir Rietumu demokrātijās vērojamā parlamentu lomas samazināšanās politikas procesā un vāja sasaiste starp politikas plānošanu un valsts budžeta veidošanu.⁴⁵⁷

⁴⁵⁴ Interesanti, ka P.Mairs uzskata, ka leģitimitātes mazināšanās galvenā problēma ir vienaldzība (*indifference*) nevis naidīgums (*hostility*) vai neuzticēšanās.

⁴⁵⁵ Ar ne-mažoritārajām institūcijām Ž.Madžone nedomā vis ekvivalentu Ārenda Laipharta (*Arend Lijphart*) konsensuālajai demokrātijai. Laiphartam konsensuālisms ietver tautas politisko kontroli, kamēr Madžones ne-mažoritārās institūcijas ir depolitizētas un izolētas no vēlēšanu procesu un politisko spēku ietekmes. Majone, G. (2003) The politics of regulation and European regulatory institutions. In J. Hayward and A.Menon (Eds.), *Governing Europe* (pp. 297-312) Oxford: Oxford University Press.

⁴⁵⁶ Mair, P. (2004) Popular Democracy and the Construction of the European Union Political System. Paper presented at the ECPR Joint Session, Uppsala.

⁴⁵⁷ Lai arī politologi nav vienisprātis par to, kā pareizi noteikt šo tendenci, daži kvantitatīvie rādītāji rosina pārdomas. Latvijas Saeimas izskatīšanai iesniegto likumprojekta proporcija liecina par valdības darba apjoma palielināšanos likumu izstrādē, kamēr deputāti un Saeimas komisijas paveic mazāk. Eksperti vēlēto politiķu un valsts pārvaldes politikas plānošanas un vērtēšanas kapacitāti Latvijā vērtē kā zemu, par ko liecina likumdevēju nespēja kritiski izvērtēt svarīgākos valdības pieņemtus lēmumus. Par piemēru, ka Saeimas kapacitāte nav pietiekama lai saskatītu nopietnus trūkumus izpildvaras likumdošanas iniciatīvās, demokrātijas audita eksperti min Drošības dienestu likuma grozījumus, kurus Ministru kabinets pieņēma, izmantojot Satversmes 81. pantā paredzēto iespēju. Saeima tos apstiprināja, neraugoties uz prezidentes V.V.Freibeigas vēstuli, kas brīdināja par likumprojekta potenciālo negatīvo ietekmi uz demokrātiju. Gan Saeima, gan Ministru kabinets vēlāk atzina savu kļūmi, bet tikai pēc tam, kad tika ierosināts ļaut rīkot tautas nobalsošanu un sākas parakstu vākšana. Golubeva, M., Reinholde, I. (2007) Pārvaldes struktūru efektivitāte un atbildība // J.Rozenvalds, *Cik demokrātiska ir Latvija. Demokrātijas monitorings 2005-2007* (49-56. lpp) Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Vēl viena pildviela politiskajam vakuumam starp politiskajām partijām un sabiedrību mēdz būt arī t.s. “populisma politika.” Populisma politikai var būt dažādi ietēri, bet galvenais no tiem ir pastāvošās valsts pārvaldes elites pretnostatīšana sabiedrībai – iestāšanās par “godīgo tautu” iepretim “savtīgajai, korumpētajai elitei.” Izteikta populisma īpašība ir tā ideoloģiskā elastība, kas ļauj to pārņemt radikālām sabiedrības grupām un marginālām politiskajām organizācijām. Žaks Rupniks (*Jacques Rupnik*) un Ivans Krastevs (*Ivan Krastev*) apraksta kā Centrāleiropā populisms no radikālu politisko spēku ieroču arsenāla kombinācijā ar nacionālismu, ksenofobiju, antisemitismu un homofobiju ir kļuvis par līdz šim mērenu politisko spēku darbības programmu.⁴⁵⁸ Populistu aicinājumi izskan arī korupcijas novēršanas jomā. Pretstatā Rietumu izpratnei par korupciju kā kriminālu sodāmu pārkāpumu, kas kropļo godīgu konkurenci, Austrumeiropas populistu skata korupciju caur “morālu sociālā taisnīguma prizmu.”⁴⁵⁹ Apsūdzības korupcijā tiek izmantotas, lai paustu nepatiku pret augošajām sociālekonomiskajām atšķirībām un negodīgiem cilvēkiem valdošos amatos. Tādējādi, pretkorupcija iekļaujas kopīgajā populistiskajā diskursā.

Minētās partiju norieta tendences liecina, ka vājinās partiju leģitimitāte, tās zaudē savu ietekmi valsts pārvaldē. Politiskās līdzdalības nišas piepildās ar dažādām ārpus partiju līdzdalības formām. Tomēr nevar noliegt, ka politiskās partijas joprojām saglabā savu ietekmi elektorālās politikas norisēs, veidojot koalīcijas, sastādot valdības un nodrošinot kampaņu atbalstu vēlēšanu kandidātiem. Partiju pētnieki tomēr uzskata, ka partiju attālināšanās no elektorāta turpināsies.⁴⁶⁰ Mairs uzskata, ka būtu jārunā par t.s. abpusējās atkāpšanās scenāriju (*mutual withdrawal scenario*), kurā partijas, politiķi un dažādas sabiedrības grupas norobežojas viens no otra, un atkāpjas uz t.s. “privāto politikas sfēru” (*private political sphere*).⁴⁶¹ Politiķu privātā politikas

⁴⁵⁸ Tā, piemēram, par centrisku spēku uzskatītā brāļu Kačinsku (*Kaczynski*) partija “Tiesības un taisnīgums” sākusi lietot nacionālisma, homofobijas un galējā konservatīvisma retoriku. Šī partija iesaistījies koalīcijā ar populistisko “Pašaizsardzības” partiju un ultralabējo “Polijas ģimeņu līgu.” Arī Ungārijas opozīcijas partija *Fidesz* paplašinājusi savu atbalstītāju loku ar nauda runu pret ebrejiem un čigāņiem. Sk. Rupnik, J. (2007) From democracy fatigue to populist backlash. *Journal of Democracy*, 18 (4).

⁴⁵⁹ Ijabs, I. (2007) Ar seju pret ekstrēmismu: “jaunā Eiropa” pēc ES paplašināšanās. *Savējie un svešie. Sabiedrības radikalizācijas tendences Latvijā un Pasaulē*, Stratēģiskās analīzes komisijas zinātniski pētnieciskie raksti. Rīga: Zinātne, 5 (16) 91. lpp.

⁴⁶⁰ Sk., piemēram, LaPalombara, J. (2007) Reflections on Political Parties and Political Development, Four Decades Later. *Party Politics*, 13(2), pp. 141-154.

⁴⁶¹ Mair, P. (2004) Popular Democracy and the Construction of the European Union Political System. Paper presented at the ECPR Joint Session, Uppsala.

sfēra ir slēgtā partiju organizāciju, lēmējinstiūciju un masu mediju radītās realitātes pasaule, bet iedzīvotāju politikas privātā sfēra ir populistiskās politikas sfēra, kura atvēlēta protesta politikas un individualizētās politiskās līdzdalības elementiem. Partiju un sabiedrības abpusējā atkāpšanās paver telpu, kurā ietekmi palielina ne- mažoritāras instiūcijas, kurām rokas atraisa politiskās kontroles trūkums un iedzīvotāju vienaldzība par sabiedriskajiem procesiem.⁴⁶² Atkāpšanās scenārijs ir abpusējs process, jo tas skar gan sabiedriskās struktūras, gan politiķus. Interesanti, ka par politiķu atkāpšanos no politikas var spriest pēc viņu retorikas. Politiķi bieži sevi pozicionē ārpus politikas, lai izvairītos no milzīgā anti-politiskā sentimenta, kas izskan daudzu politikas analītiķu spriedumos par politikas veidošanu, instiūcionālajām reformām un pārvaldi.⁴⁶³ Šie spriedumi devalvē politiķu nozīmi autoritatīvu lēmumu pieņemšanā, jo viņus vairs neuzskata par kompetentiem politikas veidotājiem un pārmet to, ka viņi ir ieinteresēti tikai īsa termiņa ieguvumos. Tādēļ arī politiķi mēģina piemeklēt sev jaunas lomas un pozicionēt sevi ārpus politikas.⁴⁶⁴ Tiesa gan, politiķu vēlme būt ārpus politikas vai “virs partijām” reti pausta saistībā ar kādu oriģinālu politikas piedāvājumu. Biežāk šajos aicinājumos izskan sabiedrības vai opozīcijas partijas pretnostatījums valdošajai elitei, lai parādītu, ka jaunās valdības, jaunās kārtības un citas politikas kurss būs pilnīgi savādāks nekā līdzšinējais. Šajā ziņā pozīcija “ārpus politikas” atbilst tipiskai populisma retorikai. Lēmumu pieņemšanai migrējot uz depolitizēto instiūciju sfēru, politiķu rindas vairs nepapildinās ar kvalificētu kadru rezervēm, tāpēc priekšplānā izvirzās tie, kuri spēj labāk izmantot masu mediju politiskās komunikācijas formātus. Tas mudina partijas virzīt vēlēšanām tieši tādus kandidātus, līdz politika pārvēršas par skatītāju sportu, kurā neviens vairs nopietni nevēlas iesaistīties, bet visi grib vērot no malas. Palielinās sabiedrības neuzticība pret politiķiem un partijām un politiskās pārstāvniecības krīzes

⁴⁶² Mair, P. (2004) *Popular Democracy and the Construction of the European Union Political System*. Paper presented at the ECPR Joint Session, Uppsala.

⁴⁶³ Schedler, A. (1997) Introduction: Antipolitics – Closing and Colonizing the Public Sphere. In A.Schedler (Ed.), *The End of Politics? Explorations in Modern Anti-Politics* (pp. 1-20) Basingtonke: Macmillan.

⁴⁶⁴ Mairs uzskata, ka politiķu vēlmi būt “ārpus politikas” vai virs politikas spilgti ilustrē Tonija Blēra (*Tony Blair*) retorika. Blērs pats atzina, ka: “nekad neesot bijis politikā un nekad neesot audzis kā politiķis un tāds nejutoties arī tagad.” Tā vietā viņš piedāvāja tādu sabiedrības pārvaldes modeli, kurā valdības uzdevums nebūtu piedāvāt risinājumus no augšas, bet gan stimulēt risinājumus pašā sabiedrībā. Blēra progresīvās politikas uzdevums bija sinerģijas un lielāku iespēju radīšana dažādām sabiedrības grupām un privātajam sektoram. Blair, T.(2001) *Third Way, Phase Two. Prospect*. March. Citēts pēc: Mair, P. (2005) *Democracy Beyond Parties*. Conference paper to the workshop “Political Parties and Democracy”, ECPR Joint Sessions, Granada, April.

spirāle turpinās. Šaubas par politiķu noderību politiskajā procesā izteica jau Makss Vēbers (*Max Weber*) un J.Šumpēters, atzīstot, ka vēlēšanu process nav labākais kompetentu kandidātu atlasei. Tomēr jāatceras, ka sabiedrība politiķus vērtē ne tikai pēc viņu darba likumdevējā un valdībā, bet arī viņu pārstāvnieciskajām kvalitātēm, tieši tādēļ politiskajām partijām ir jāstiprina savs pārstāvnieciskais potenciāls. Pazīstamais partiju pētnieks Džovanni Sartori (*Giovanni Sartori*) ir teicis, ka spēcīgas partijas ir grūti izveidot, kad politika kļūst tikai par “skatītāju sportu.”⁴⁶⁵

Ilustrācijas politisko partiju norieta argumentiem varētu minēt vēl. Tomēr neskatoties uz partiju attālināšanos no sabiedrības, partiju kā profesionālu organizāciju loma politiskajā procesā joprojām ir nozīmīga un dažās jomās partijas pat nostiprina savu ietekmi. Valdošās partijas nosaka augstāko politisko un administratīvo kandidātu izvēli. Partiju grupas un frakcijas likumdevējā spēj nodrošināt disciplīnu svarīgos balsojumos, veidot ilgtspējīgas koalīcijas un valdības. Mazinoties populārajai leģitimitātei, partijas vairs nevar pastāvēt kā masu organizācijas, tāpēc tās pārveidojas par profesionālām organizācijām, kurām ir vieglāk operatīvi manevrēt mainīgajos “politiskajos laika apstākļos.” Kā jau profesionālas organizācijas, tās cenšas arī piesaistīt kvalificētus kadrus, taču izvēles iespējas strauji samazinās. Partijas cenšas nodrošināt labvēlīgu augsnī jaunajai politiķu šķirai, savukārt, valstīs, kur partijas saņem valstisko finansējumu, tas palīdz nodrošināt stabilu un paredzamu partiju organizācijas darbību un mazina partijas atkarību no lielāko ziedotāju interesēm.

Pie varas esošo partiju ietekmes palielināšanos var aplūkot saistībā ar pieaugošajām mažoritārisma (*majoritarianism*) un neliberālisma (*illiberalism*) izpausmēm jaunajās ES dalībvalstīs.⁴⁶⁶ Mažoritārisms šajā kontekstā nozīmē, ka vēlēšanās uzvarējusi partija ne tikai iegūst tiesības pārstāvēt tautas gribu, bet arī sava veida “nekļūdīguma apliecību” sabiedrības kopumu skarošajiem lēmumiem.⁴⁶⁷ Citiem vārdiem sakot – vairākuma griba automātiski nozīmē arī vairākuma gribas pareizību. Politikas procesā mažoritārisms izpaužas ne tikai kā politisko oponentu ignorēšana, bet arī kā mazākuma autonomijas un sabiedrības plurālisma noraidīšana, iejaukšanās tiesu varā, uzbrukumi valsts konstitūcijai, prokuroriem un sabiedriskajiem

⁴⁶⁵ Sartori, G. (2005) Party Types, Organisation and Function. *West European Politics*, 28(1)

⁴⁶⁶ Šai tematikai bija veltīts žurnāla “*Journal of Democracy*” 2007. g. oktobra izlaidums ar nosaukumu “*Is central Europe backsliding?*”. Sk. <http://www.journalofdemocracy.org/>. Aplūkots: 05.07.2008.

⁴⁶⁷ Ijabs, I. (2007) Ar seju pret ekstrēmismu: “jaunā Eiropa” pēc ES paplašināšanās. *Savējie un svešie. Sabiedrības radikālizācijas tendences Latvijā un pasaulē*, Stratēģiskās analīzes komisijas zinātniski pētnieciskie raksti. Rīga: Zinātne, 5 (16) 92. lpp.

medijiem.⁴⁶⁸ Valdošās partijas cenšas monopolizēt politisko cīņas lauku, izmantojot savas organizācijas kā platformu savas organizācijas biedru morālās autoritātes apliecināšanai pretstatā politiskajiem oponentiem. Apzinoties, ka sabiedrības uzticība mazinās, partijas mēģina attaisnot savu pastāvēšanu ar dažādiem sabiedrisko attiecību elementiem.⁴⁶⁹

Vai partiju un pilsoniskās sabiedrības abpusējā atkāpšanās varētu izraisīt visaptverošu pārstāvnieciskās demokrātijas krīzi? Jāatzīst, ka politiskās līdzdalības un uzticības līmeņa samazināšanās ir satraucoši signāli, tomēr, jāņem vērā arī daži izņēmumi vispārējās tendencēs. Kā interesantu izņēmuma gadījumu varētu minēt Dāniju, kur partijas biedru skaits ir samazinājies, tomēr vēlētāju skaits ir pieaudzis.⁴⁷⁰ Dānijas gadījumā iedzīvotājiem ir izdevies atrast alternatīvus politiskās līdzdalības un iesaistīšanās veidus. Arī medijiem ir bijusi nozīmīga loma politisko notikumu atspoguļošanā. Tā rezultātā partijas kļuvušas atvērtākas, politiķi skaidrojuši savus lēmumus un iedzīvotāji iesaistījušies politiku apspriešanā.⁴⁷¹ Dānijas izņēmums liecina, ka abpusējās attālināšanās scenārijs nav visaptverošs un ka sabiedrības interešu pārstāvniecības alternatīvas nav pilnībā zudušas. Neskatoties uz partiju norieta tēzi, demokrātijas nākotne bez partijām nav iedomājama. Lielākie konflikti politiskajās sistēmās joprojām tiek risināti ar politisko partiju starpniecību. Arī vēlētāju likumdošana demokrātijās atzīst vienīgi politisko partiju un to apvienību

⁴⁶⁸ Bulgāru politologs Ivans Krastevs (*Ivan Krastev*) savā rakstā par mažoritārisma tendencēm Centrālā Eiropā min piemērus no Polijas un Ungārijas. Vairākuma varas visvarenība izpaudās ungāru sociāldemokrātu valdības pozīcijā 2006. g. oktobra krīzes laikā, kad sabiedrība uzzināja par premjerministra Ferencu Gurčana melošanu priekšvēlēšanu kampaņā. Par spīti milzīgajai sabiedrības pretestībai valdība saglabāja savas pozīcijas tikai tādēļ, ka to nodrošināja parlamentārais vairākums. Savukārt, Polijā brāļu Kačinsku vadītā populistu koalīcija, kas sev piešķirusi morālo virsvadību pret līdz šim īstenoto reformu kursu, ir izveidojusi vairākas komisijas ar ļoti plašām kompetencēm. Tā, piemēram, ir izveidota komisija koruptīvo nodarījumu atklāšanai un komisija, kuras uzdevums ir uzraudzīt privāto mediju "objektivitāti." Iecerēts būtiski sašaurināt civildienesta politisko neatkarību. Prezidentam ir iecerējis nomainīt konstitucionālās tiesas tiesnešus ar sev lojāliem juristiem, lai varētu iedarbināt par antikonstitucionālu atzīto ilustrācijas likumu. Sk. Krastev, I. (2007) *The Strange Death of the Liberal Consensus. Journal of Democracy*, 18(4)

⁴⁶⁹ Viens no šādiem elementiem ir arī t.s. "savējo" pretstatīšana "svešajiem," kas Latvijā izpaužas kā partiju pozicionēšanās „latviešu” un „austriemslāvu” partijās. Uz jauno ES dalībvalstu fona Latvijas īpatnība ir arī tā, ka labējie un centriskie politiskie spēki līdz šim ir kategoriski atteikušies iekļaut koalīcijās kreisi orientēto partiju politikas, bieži vien ignorējot konkrētās partijas motivāciju un rīcību. Sk. Bāra, D. (2008) *Valdību stabilitāte un efektivitāte Latvijā. // Ž. Ozoliņa, I. Ulnicāne-Ozoliņa, Latvija 2020. Nākotnes izaicinājumi sabiedrībai un valstij. (22-23. lpp.)* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

⁴⁷⁰ Rogers, B. (2005) *From Membership to Management? The Future of Political Parties as Democratic Organisations. Parliamentary Affairs*, 58(3), p. 604.

⁴⁷¹ Christiansen, P., Togeby, L. (2004) *Power and Democracy in Denmark: The Parliamentary Chain of Governance. Paper delivered to the 2004 Annual Meeting of American Political Science Association. Pieejams arī www.oecd.org/dataoecd/36/2/33702180.pdf.* Aplūkots: 02.08.2008.

tiesības pieteikt kandidātus vēlēšanās. Bez partijām politiskā izvēle kļūtu haotiska un politikas process – nevadāms.⁴⁷²

3.3. Starp stratēģisko un komunikatīvo koordināciju. Partiju nozīme atklātībā.

Lai rastu piemērotu perspektīvu politisko partiju leģitimitātes problēmu atrisināšanai, nepieciešams pieņemt mūsdienu politiskā procesa likumdošanas, administratīvo institūciju un mediju sistēmu mijiedarbības realitātes. Nav noslēpums, ka mūsdienās lielākā daļa likumdošanas pamatojumu šodien rodas nevis pilsoniskajā sabiedrībā vai likumdevējā, bet gan administratīvajā aparātā. Tādēļ politikas teorijai nevajadzētu ignorēt neformālās politiskās varas straumes, kuras vājina konstitucionālajā demokrātijā nostiprināto likumdevēja centrālo lomu. Jāņem vērā arī modernās sabiedrības sociālais konteksts, kuru nosaka diferenciācija dažādās vērtību un funkcionālajās sfērās.⁴⁷³ Tieši šādos apstākļos arī darbojas politiskās partijas.

Sabrūkot universālajiem pasaules uzskatiem un palielinoties sabiedrības funkcionālo sfēru specializācijai, atklātības dalībniekiem nākas orientēties dažādās vērtību sfērās un mācīties novērtēt dažādu apgalvojumu validitāti, piemēram, spēt atšķirt zinātniskus apgalvojumus no ticības apgalvojumiem. Pieaugot sabiedrības vērtību plurālismam, pieaug arī iedzīvotāju savstarpējo konfliktu iespējamība. Tādēļ rodas nepieciešamība pēc efektīviem sociālās koordinācijas mehānismiem. Arī partijas veic sociālās koordinācijas funkcijas, apkopojot sabiedrībā aktuālas problēmas un piedāvājot šo problēmu risinājumus. Partijas formulē politiskās alternatīvas un mobilizē atbalstītājus to atbalstam. Tomēr koordinācijas mehānismi darbojas atšķirīgi. J.Hābermāss uzskata, ka modernajās sabiedrībās var runāt par divu veidu koordinējošajiem mehānismiem – *komunikatīvajiem* un *stratēģiskajiem*.⁴⁷⁴

Problēmu situāciju risināšana ar stratēģiskās koordinācijas mehānismiem ir primāri vērsta uz noteiktu interešu apmierināšanu. Šīs intereses var būt atklātas vai

⁴⁷² LaPalombara, J. (2007) Reflections on Political Parties and Political Development, Four Decades Later. *Party Politics*, 13(2), p. 150.

⁴⁷³ Sabiedrības diferenciācija dažādās vērtību sfērās pēc M.Vēbera rodas modernās sabiedrībās, kurās indivīdi spēj nošķirt dažādus validitātes apgalvojumus, piemēram, nošķirt zinātniskus apgalvojumus no ticības apgalvojumiem un morālus spriedumus no estētiskiem spriedumiem. Sabiedrības funkcionālā diferenciācija rodas līdz ar noteiktu sociālās atražošanas funkciju piedēvēšanu konkrētām institūcijām (ekonomika, izglītības sistēma, politika utt.)

⁴⁷⁴ Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, ch. 1.

slēptas. Svarīgs ir interešu apmierināšanas veids. Stratēģiskā koordinācijā validitātes uzstādījumi tiek panākti nevalodiskā bezsubjektu komunikācijas procesā caur naudas un tirgus mehānismiem. Kā līdzekļi stratēģiskajā komunikācijā tiek izmantoti tādas taktikas kā draudi, solījumi un pārliecināšana. Nevalodiskā ceļā panāktā vienošanās atbrīvo tirgus dalībniekus no vajadzības apspriest validitātes uzstādījumus, tādējādi vairojot viņu pašāvēību tirgus spējai efektīvi pārdalīt sabiedriskos labumus arī bez sabiedrības grupu līdzdalības. Hābermāss uzskata, ka stratēģiskā koordinācija īstenojas arī caur formālajām valsts varas struktūrām. Tā, piemēram, valsts administratīvās varas izdotās pavēles vairs neprasa valdībai vienoties ar tās padotajiem sarunu ceļā un veidot kopīgu izpratni. Sociālās koordinācijas funkcijas šajā gadījumā nodrošina vienīgi administratīvajā sistēmā noteiktās savstarpējās pakļautības attiecības. Hābermāss uzskata, ka kapitālistiskajā ekonomikā nozīmīgāki ir tieši stratēģiskie koordinējošie mehānismi. Lai arī tie ir nepieciešami mūsdienu sociālo procesu vadīšanā, jāraugās, lai tirgus mehānismi un administratīvā vara pilnībā neizskaustu valodiskos koordinācijas mehānismus, kuri pastiprina ikvienas normas leģitimitāti.

Valodiskie koordinācijas mehānismi nodrošina komunikatīvo sociālo koordināciju. Ja stratēģiskā koordinācija risina konfliktus bezvalodu komunikācijas ceļā, tad konfliktu risināšana komunikatīvajos sociālās koordinēšanas mehānismos notiek caur diskursīvu sarunu, kurā dalībnieki diskutē par dažādiem patiesības un morāla rakstura apgalvojumiem.⁴⁷⁵ Lai šāda diskusija būtu iespējama, tās dalībniekiem vajadzētu būt līdzīgai izpratnei par diskusijā lietoto jēdzienu un izpaušmju nozīmi. Viņiem būtu jāatbild arī par savām darbībām diskusijas laikā, un jāraugās, lai diskusijā lietotie argumenti nebūtu kļūdaini vai nepatiesi. Diskusijas dalībniekiem jāsamierinās, ka panāktās vienošanās vienmēr ir atvērtas atkārtotai pārskatīšanai. Hābermāss uzskata, ka komunikatīvā sociālā koordinācija var būtu efektīva konfliktu risināšanai, ja sabiedrībā jau iepriekš ir panākta vienošanās par būtiskākajiem validitātes nosacījumiem.⁴⁷⁶ Šādos gadījumos daži validitātes apgalvojumi indivīdiem vairs nešķiet problemātiski, un par tiem vairs nav jādiskutē. Tā vietā atklātības dalībnieki var pievērsties pragmatiskākiem jautājumiem un diskutēt, piemēram, par kādas politikas vai programmas efektivitāti. Diskursa ceļā

⁴⁷⁵ Pēc Hābermāsa patiesības apgalvojumi ir tie apgalvojumi par objektīvo pasauli, kuri ir kopīgi visiem cilvēkiem. Morāla rakstura apgalvojumi ietver normas, kuras starppersonu attiecībās būtu uz racionāliem pamatiem jāpieņem vai jāapstrīd katram autonomam pieaugušajam.

⁴⁷⁶ Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, xvi.

panāktās vienošanās ir nozīmīgs sociālās integrācijas garants, jo tās ļauj identificēt iedzīvotāju kopējās gaidas, sniedz situāciju skaidrojumus un veido kopīgas identitātes.⁴⁷⁷ Hābermāss uzskata, ka pārrunu process nodrošina dzīvespasauli ar resursiem modernās sabiedrības sociālo konfliktu atrisināšanai. Bez pārrunām valsts administratīvā sistēmas zaudēs komunikatīvo varu. Tās rīcībā paliks vienīgi stratēģiskās komunikācijas mehānismi, ar kuriem ilgstoši vadīt sociālos procesus nav iespējams. Pilsoniskajā sabiedrībā izsīkstošie dzīves pasaules resursi saasina leģitimitātes dilemmu.⁴⁷⁸ Leģitimitātes izsīkums vājina sociālās koordinācijas efektivitāti, bet tās mazspēja vēl vairāk vājina institūciju leģitimitāti. Komunikatīvās darbības potenciāla izsīkums var novest pat pie totalitāras sabiedrības izveides, jo spēcīgām interešu grupām būs vieglāk monopolizēt atklātības interešu vakuumu. Tādēļ Hābermāss uzskata, ka aktīva pilsoniska sabiedrība ir atklātības komunikatīvo struktūru pastāvēšanas garants.⁴⁷⁹

Efektīvas sociālās koordinācijas nodrošināšana sabiedrības plurālisma un kolektīvo identitāšu iziršanas apstākļos ir nopietns izaicinājums. Hābermāsa teoriju pamatā ir pieņēmums, ka diskusijas dalībnieki spēs panākt konsensu diskusiju ceļā, taču tas prasa distancēšanos no personiskajām sabiedrības pozīcijām un kultūras vērtībām un uz vispārinājumu vērstas morālās perspektīvas veidošanu. Šādā ceļā iegūtu diskusijas dalībnieku komunikatīvo vienotību var arī kritizēt kā iluzoru un praktiski neīstenojamu. Ne velti demokrātijas teorētiķi vispār mudina atmest konsensa orientāciju un koncentrēties tikai uz identitāšu un dažādības atzīšanu. Tas nozīmētu pavērt atklātību dažādām vērtību kopienām, kultūras mazākuma grupām, lai arī tās varētu savas prasības izvirzīt publiskam izvērtējumam un leģitimācijai. Tā, piemēram, radikālās demokrātijas teorētiķe Šantala Mūfa (*Chantal Mouffe*) uzskata, ka konsensa meklējumu vietā demokrātijas teorijai drīzāk būtu jāpieņem cīņa starp dažādām interesēm, vērtībām un identitātēm.⁴⁸⁰

Atklātības dalībnieku motivācijas ir cieši saistītas atklātības strukturālajām īpašībām, kuras radušās moderno demokrātiju tapšanas laikā. Hābermāss runā par triju veidu atklātības dalībniekiem. Pirmajā grupā ietilpst vāji organizētas pilsoniskās sabiedrības grupas, kuras tiecas uz atklātību, lai iegūtu plašāku auditoriju saviem

⁴⁷⁷ Pie sociālās integrācijas funkcijām Hābermāss pieskaita ienākumu pārdalīšanu, sociālo labklājību, kolektīvo identitāšu aizsardzību un kopējas politiskās kultūras uzturēšanu valstī.

⁴⁷⁸ Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, p. 386.

⁴⁷⁹ Pilsonisko sabiedrību Hābermāsa darbos veido nevalstiskas organizācijas un brīvprātīgas asociācijas, kas nodrošina atklātības sasaisti ar dzīves pasauli.

⁴⁸⁰ Mouffe, Ch. (2000) *The Democratic Paradox*. London: Verso.

vēstījumiem un piesaistītu resursus savu interešu aizstāvībai. Šos resursus veido ne tikai nauda, bet arī zināšanas, organizatoriskie resursi un sociālais kapitāls. Hābermāss uzskata, ka šīs organizācijas rodas *tieši no atklātības*, un tās ir nozīmīgas atklātības struktūru darbības nodrošināšanai. Tomēr pastāv arī sistēmas, kuru mērķis ir tikai *parādīties atklātībā*, lai ietekmētu atklātības dalībniekus un izmantotu sabiedrisko domu savas popularitātes stiprināšanai.⁴⁸¹ Pie šīm sistēmām var pieskaitīt lielas interešu grupas, masu medijus un politiskās partijas.

Atšķirībā no nevalstiskajām organizācijām un sociālajām kustībām, partijām nav jāpiedalās atklātības veidošanā, lai gūtu atzinību citu atklātības dalībnieku vidū. To rīcībā jau ir citās funkcionālajās sfērās uzkrātie sociālās, politiskās un administratīvās varas resursi, tāpēc atklātības ieviešana organizācijā netiek atzīta par prioritāti. Partijas nav arī īpaši ieinteresētas iesaistīties viedokļu un sabiedriskās gribas formulēšanā, kas nodrošinātu tās ar ievērojamiem komunikatīvās varas resursiem. Partiju interese par atklātību aprobežojas ar tajā cirkulējošo viedokļu apkopošanu un ekspluatēšanu stratēģisku mērķu vārdā. Partijas tiecas uz atklātību, lai ietekmētu sabiedrisko domu ar profesionāli veidotu sabiedrisko attiecību un politisko reklāmu kampaņu palīdzību. Tās veido kompromitējošus materiālus par politiskajiem oponentiem, slepus iespaido dažādu sabiedrisku problēmu nonākšanu dienas kārtībā, rūpīgi veido iepakotus vēstījumus svārstīgajām vēlētajū grupām. Līdz ar to, partijas izmanto atklātību nevis piedalās tās struktūru veidošanā un uzturēšanā.⁴⁸² Izmantojot sabiedriskās domas mērījumus un pseido notikumus, partijas patronizē atklātības struktūras.

Partiju stratēģiskā komunikācija ilgtermiņā nevar atrisināt leģitimitātes problēmu, jo to virza noteiktas intereses, kuras agrāk vai vēlāk zaudē uzticamību līdz ko tiek atklātas plašākai publikai. Taču partiju politiskās komunikācijas arsenāls ir plašs. Tas sastāv no politiskās reklāmas un politisko sabiedrisko attiecību vēstījumiem. Politisko reklāmu veido apmaksāti partijas vēstījumi medijos,⁴⁸³ bet politiskās sabiedriskās attiecības ietver aktivitātes, kurās nav skaidri sazīmējams to iniciators un vēstījuma autors. Īstenojot politiskās sabiedriskās attiecības, partijām

⁴⁸¹ Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, pp. 375-6.

⁴⁸² *Ibid.*, p. 379.

⁴⁸³ Bolland, E. (1989) Advertising v. Public Relations. *Public Relations Quarterly*, 34(3), pp. 10-12.

paveras iespēja iegūt t.s. “brīvo publicitāti.”⁴⁸⁴ Speciālisti uzskata, ka politisko sabiedrisko attiecību auditorija vairs nespēj izvērtēt sabiedrisko attiecību vēstījumus kritiski, jo neapzinās, ka tos pasūtīnājušas noteiktas politiskās organizācijas.⁴⁸⁵ Izmantojot politisko reklāmu un sabiedriskās attiecības, partijas pārvērš atklātību par sistēmas vidi, no kuras cenšas “izsūkt” dzīves pasaules lojalitātes rezerves.⁴⁸⁶

Hābermāss uzskata, ka atklātību principā nav iespējams nopirkt un vadīt pēc sava prāta. Lai kāds no atklātības dalībniekiem varētu izmantot atklātību stratēģiskiem nolūkiem, tam pašam aktīvi jāiesaistas atklātības balstošo struktūru veidošanā.⁴⁸⁷ Tādēļ partijām vajadzētu piedalīties atklātības uzturēšanā, piedāvājot pārliecinošus risinājumus sabiedrības dienas kārtībā nonākušajām problēmām. Partijām vajadzētu interpretēt sabiedrības vajadzības, virzīt politiskajā dienaskārtībā svarīgākos jautājumus, diskutēt par problēmu uzstādījumiem un par problēmu risināšanas alternatīvām. Partiju sociālās un naudas varas konvertāciju politiskajā valūtā varētu pieļaut vienīgi tad, ja partiju reklāmas palīdzētu veidot diskusiju par sabiedrības prasībām, rīcības alternatīvām un politikas iznākumiem.”⁴⁸⁸ No kolektīvo interešu un sabiedriskās lojalitātes patronesēm partijām būtu jāklūst par aktīvām dalībniecēm viedokļu un sabiedriskās gribas veidošanā.

Partijas veic divas sociālās koordinācijas funkcijas. Vispirms jāuzsver, ka partiju darbībā izteiktas ir stratēģiskās koordinācijas funkcijas. Par to liecina partiju stratēģiskās komunikācijas formas un aktivitātes valsts augstāko amatpersonu virzīšanā un valdības veidošanā. Tajā pašā laikā partijas nodrošina arī komunikatīvās koordinācijas funkcijas, darbojoties kā sabiedriskās domas katalizatorus, politiskās gribas un politiskās izglītības veicinātājas.

Hābermāsa uzskati par politiskajām partijām liecina par viennozīmīgu atbalstu partiju pārstāvniecisko funkciju attīstīšanai. Pēc viņa domām tas stiprinātu politisko partiju autoritāti politiku formulēšanā un sabiedriskās domas veidošanā. Starp konkrētiem partiju reformu priekšlikumiem varētu minēt priekšvēlēšanu organizēšanu

⁴⁸⁴ Levy, D. (1989) What Public Relations Can Do Better Than Advertising. *Public Relations Quarterly*, 34(4), pp. 7-9. Pie politiskajām sabiedriskajām attiecībām pieskaita arī tēla vadības un politiskā mārketinga pasākumus, kā arī partijas iekšējās komunikācijas un informācijas pārvaldības aktivitātes.

⁴⁸⁵ McNair, B. (2007) *An Introduction to Political Communication*. 4th ed. London: Routledge, p. 116.

⁴⁸⁶ Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, p. 442-3.

⁴⁸⁷ *Ibid.*, p. 364.

⁴⁸⁸ *Ibid.*, p. 364.

partiju kandidātu atlasei. Priekšvēlēšanas palielinātu kandidātu redzamību, rosinātu diskusiju par kandidātu pozīcijām un stiprinātu vēlēšanu un kandidātu identifikāciju. Lai paplašinātu atbalstītāju loku, partijām būtu jāpiedāvā arī elastīgākas līdzdalības iespējas. Alternatīva partijas biedra pilnajam statusam varētu būt atbalstītāja statuss. Atbalstītāji varētu reģistrēties noteiktu politikas virzienu atbalstam un līdzdalībai atsevišķās kampaņās. Interesu grupām un nevalstiskajām organizācijām būtu iespēja veidot arī savas kampaņas partijas organizācijas paspārnē. Tāpat partijām vajadzētu iesaistīt diskusijās un politikas formulēšanā ne tikai savus biedrus, bet arī citus interesentus un interešu grupas. Partijām jāeksperimentē ar jauniem iedzīvotāju iesaistīšanas veidiem, piemēram, nosūtot personalizētos ielūgumus, rīkojot interaktīvās sapulces, fokusa grupu diskusijas, ekspertu paneļus un tml. Ļoti nozīmīgs partiju pārstāvnieciskā potenciāla uzlabošanai būtu IKT izmantošana iedzīvotāju informēšanā, uzklaušanās un iesaistīšanā.⁴⁸⁹ Parāleli IKT lietojumiem politiskajās partijās būtu jāstiprina arī dažādu ārpus partiju līdzdalības kanālu efektivitāte. Būtu dāsnāk jāatbalsta tie partiju aktīvistu, kas nodrošina partijas biroju darbu un praktiski īsteno aktivitātes.⁴⁹⁰

Pagaidām mērķtiecīga partiju reformu ietekmes vērtēšana nav veikta, tādēļ nav zināms, vai minētie pasākumi patiešām veicina augstāku iedzīvotāju uzticību partijām. Interesanti, ka Hābermāss iet vēl tālāk par partiju līdzatbildības palielināšanu atklātības uzturēšanā. Pēc viņa domām, partiju saistība ar pilsonisko sabiedrību uzliek tām pienākumu konkurēt par politisko pārstāvniecību ar ievēlēto valsts augstāko institūciju pārstāvjiem. Tādēļ iedzīvotājiem valsts augstākā politiskā līderība būtu jāskata nevis augstākajos politiskajos un administratīvajos amatos (premierā, prezidentā), bet gan demokrātiski ievēlētajos partiju līderos.⁴⁹¹ Lai arī šāds uzstādījums ir visai tālu no pastāvošās politiskās realitātes, tas var kalpot par vīziju partiju iekšējās demokrātijas stiprināšanai.

Politiskās partijas veidojušās kā organizācijas, kuru mērķis ir iegūt pārstāvniecību atklātībā, piesaistīt dzīves pasaules resursus un iegūt politisko varu. Tādēļ no partijām varētu gaidīt lielāku atdevi dzīves pasaules stiprināšanā. Līdz šim partijas vairāk paļāvās uz sabiedriskās domas veidošanu caur stratēģisko vienvirziena

⁴⁸⁹ Rogers, B. (2005) From Membership to Management? The Future of Political Parties as Democratic Organisations. *Parliamentary Affairs*, 58(3), p. 609.

⁴⁹⁰ Ibid., p. 608.

⁴⁹¹ Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press, pp. 442-3.

komunikāciju. Interneta divvirziena komunikācijas potenciāla izmantošana būtu solis pretī balansētākai komunikatīvo un stratēģisko koordinācijas funkciju īstenošanai. Tomēr stratēģiskās komunikācijas formas nevajadzētu pilnībā aizvietot, jo arī tām ir sava nozīme atklātībā. Pateicoties stratēģiskajai komunikācijai, daudzi atklātības dalībnieki spēj reizē identificēt kopīgas tēmas un iesaistīties to apspriešanā. Masu komunikācija palīdz radīt kopīgas pieredzes, kas ir svarīgas kolektīvās identitātes izveidei un uzturēšanai. Turpretī, individualizētās komunikācijas formas apdraud kolektīvas pieredzes veidošanos, jo indivīdi rada un patērē tikai savām interesēm atbilstošu informāciju.⁴⁹² Par spīti asai masu mediju kritikai, arī Hābermāss uzskata, ka masu komunikācija ir vajadzīga, jo tikai ar to iespējams iedzīvināt apspriešanas procesus lielos mērogos. Tātad, interneta potenciālu nevajadzētu saistīt tikai ar individualizēto komunikāciju, bet arī ar masu komunikāciju. Vispiemērotākais risinājums būtu masu un individualizētās komunikācijas balanss. Individualizētās un masu komunikācijas režīmus efektīvi balansēt ļautu darba sākumā aprakstītais atklātības interferences modelis. Šī modeļa izmantošanai partiju komunikācijā būtu vairākas priekšrocības.

Pirmkārt, atklātības interference nodrošina viedokļu pārceļošanu starp stipro un maigo atklātību. Tas uzlabo saistību starp centrālo un perifēro atklātību un nodrošina morālā un ētiski-eksistenciālā diskursa klātbūtni. Hābermāsa izveidotajā sistēmā tas nozīmētu ciešāku saistību starp sistēmu un dzīvespasauli. Viedokļu pārceļošana starp *stipro* un *maigo* atklātību partiju interneta komunikācijā izpaustos kā partiju atvērtība individuālu interneta lietotāju radītajam saturam (iesūtītajiem rakstiem, komentāriem, videoklipiem). Savukārt, stiprās atklātības vēstījumu pārnese uz maigo atklātību *disciplinētu* maigās atklātības izpausmes.

Otrkārt, atklātības interference pieļauj stratēģiskās un komunikatīvās sabiedrības koordinācijas formu līdzāspastāvēšanu. Partiju interneta komunikācijā stratēģiskā un komunikatīvā koordinācija izpaužas kā divvirziena oficiālās komunikācijas un neformālās komunikācijas formu līdzsvarošana. Internets piedāvā partijām īstenot komunikāciju divos režīmos. Partijas var īstenot divvirziena komunikāciju, izplatot sabiedrisko attiecību speciālistu veidotos vēstījumus. Šajā gadījumā vēstījumi tiek izplatīti centralizēti un to mērķis ir nodrošināt vēstījumu atklātībā. Tomēr partijas var izmēģināt arī divvirziena komunikāciju, kas rezonē

⁴⁹² Utz, S. (2009) The (Potential) Benefits of Campaigning via Social Network Sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14, pp. 221–243.

atklātībā caur tās dalībnieku aktīvu rīcību vēstījuma apspriešanā vai mobilizācijā noteiktu darbību veikānai. Divvirzienu komunikāciju nodrošina tiešsaistes sabiedriskās apspriešanas, bet dažādas līdzdalības akcijas, piemēram, interneta parakstu vākšanas, mudina uz līdzdalību. Sniedzot apspriešanas un līdzdalības iespējas virtuālajā telpā, partijas ne tikai pērk atklātības dalībnieku lojalitāti, bet arī pašas veido to. Tāpēc aktīva dzīves pasaules resursu atjaunošana caur divvirziena komunikāciju ir sava veida nodeva, kuru partijas maksātu par atklātības izmantošanu.

Treškārt, atklātības interference nodrošina interneta politiskās komunikācijas plūsmu integritāti, kas palīdz efektīvi organizēt izejošās un ienākošās komunikācijas plūsmās. Palielinoties interneta komunikācijā iesaistīto dalībnieku skaitam, aktuāla kļūst komunikācijas plūsmu organizēšana. Atklātības interference nodrošina paškorekcijas mehānismu *maigās* atklātības izpausmju sakārtošanai ap noteiktiem sabiedriskās dienas kārtības jautājumiem. Atklātības izpausmju kārtošanai tīmeklī iespējams izmantot hipertekstu un dinamiska komunikācijas satura pārpublicēšanu tīmekļa vietnēs, izmantojot RSS iespējas.⁴⁹³ Individuālo lietotāju radītā satura pārpublicēšana masu auditorijai domātajos vēstījumos palielina individuālo viedokļu redzamību atklātībā. Savukārt, masu medijos izplatīta ziņa par līdzdalības iespējām kādas sabiedriskas problēmas aktualizēšanai, koncentrē *maigās* atklātības dalībnieku

Atklātības interferences principu izmantošana palīdzētu politiskajām partijām stiprināt savas pārstāvnieciskās funkcijas vienlaikus apejot interneta komunikācijas ierobežojumus kritiskas atklātības veidošanā.

3.4. Tīmekļa lietojumu un atklātības interferences pazīmes politisko partiju komunikācijā

Pēdējo gadu laikā internets ir kļuvis par arvien populārāku politisko kampaņu sastāvdaļu, jo augstās izmaksas, kuras nepieciešamas, lai sazinātos ar indivīdiem ārpus interneta sfēras un iespēja internetā efektīvāk reaģēt uz jautājumiem par politisko reklāmu un kampaņām, iedrošina politisko kampaņu rīkotājus palielināt

⁴⁹³ RSS (*Really Simple Syndication* vai *Rich Site Summary*) ir tīmekļa informācijas apmaiņas formāts, kuru lieto dinamiska satura materiāla (emuāru ierakstu, ziņu virsrakstu, audio un video portālu) pārpublicēšanai citās tīmekļa vietnēs. RSS dokuments, kurš ietver pārpublicējamā materiāla saturu, datumu un autoru, ļauj tīmekļa lietotājiem to integrēt savas vietnes saturā vai arī pierakstīties pārpublicējamā materiāla saņemšanai caur īpašu RSS lasītājprogrammu. RSS pamatā ir XML (*Extensible Markup Language*) valodā sagatavots fails, kas ļauj informāciju pārlūkot dažādākās programmās.

resursus kampaņu un reklāmu organizēšanai internetā.⁴⁹⁴ Lielisks apliecinājums tam bija 2008. g. notikušās ASV prezidenta vēlēšanas, kad abi prezidenta kandidāti – Baraks Obama un Džons Makkeins savas priekšvēlēšanu kampaņas bija aktīvi izvērsuši arī pasaules populārākajos sociālo tīklu portālos.⁴⁹⁵

Lai gan Eiropas politiskās partijas līdz šim bijušas kūtras dažādu IKT risinājumu pārņemšanā, tās izmanto internetu politisko kampaņu publicitātes veidošanai un aktivitāšu koordinācijai. Internets palīdz partijām veidot no masu medijiem neatkarīgākas kampaņas. Kandidātiem paveras iespējas izvietot tīmekļa lapās bagātīgus informatīvos materiālus un interaktīvi komunicēt ar atbalstītājiem. Tomēr atšķirībā no sociālajām kustībām un nevalstiskajām organizācijām partijas lieto internetu galvenokārt vienvirziena informācijas nodošanai.

Partiju tīmekļa kampaņu attīstības līmeni var vērtēt gan pēc tehnoloģiskajiem, gan komunikācijas kritērijiem. Pastāv trīs interneta kampaņu paaudzes, kuras atšķiras pēc kampaņas mērķa, stratēģiskās ievirzes, mērķauditorijas un tehnoloģiskā attīstības līmeņa.⁴⁹⁶ Pirmās partiju tīmekļa vietnes tiek pieskaitītas pie t.s. *telefongrāmatas paaudzes*. Tajās publicēti īsi apraksti par partiju un ievietoti galvenie partijas dokumenti, piemēram, partijas programma. Šīm vietnēm politiskajā kampaņā netiek piešķirta gandrīz nekāda nozīme. *Informācijas pārraides paaudzes* vietņu uzdevums ir informēt medijus, organizācijas biedrus un atbalstītājus. Galveno vietnes saturu veido vēlēšanu ziņas. Salīdzinot ar telefongrāmatu vietnēm tajās izvietots vairāk informācijas un pieejamas arī elementāras interaktivitātes iespējas (piemēram, ziņu abonēšana). Tomēr informācijas pārraides paaudzes vietnes nav cieši saistītas ar kopējo kampaņas stratēģiju, un tām netiek piešķirta liela nozīme kopējās kampaņas kontekstā. Tādēļ informācijas pārraides paaudzes vietnes vairāk dublē materiālu, kuru partijas izsūta pa masu komunikācijas kanāliem. Tikai *integrētā tēla paaudzē* partijas vietne kļūst par neatņemamu kampaņas sastāvdaļu. Šajā gadījumā tīmekļa vietne nosaka arī pārējās kampaņas aktivitātes vai arī tās viena otru papildina Integrētās tēla paaudzes vietnes ir izstrādātas paturot prātā konkrētu mērķa auditoriju vajadzības.⁴⁹⁷ Galvenais vietnes uzdevums ir iedzīvotāju iesaistīšana un aktīvistu mobilizēšana.

⁴⁹⁴ Krueger, S.B. (2006) A Comparison of Conventional and Internet Political Mobilization. *American Politics Research*, 34(6), pp. 759-66.

⁴⁹⁵ Koncentrētu pārskatu par jauno mediju izmantošanu Baraka Obamas vēlēšanu kampaņā sniedzis Kolins Delanijs (*Collin Delany*). Delany, C. (2009) *Learning from Obama. Lessons from Online Communicators and Beyond*. www.epolitics.com. August.

⁴⁹⁶ Sīkāks pārskats par interneta kampaņas paaudzēm sniegts 5. pielikumā.

⁴⁹⁷ Partiju tīmekļa vietņu attīstības paaudžu raksturojums aizgūts no Hansen, K., Pedersen, K. (2007) *Cyber-campaigning. The character, development and consequences of Danish parties*. In publishing.

Nesen politiskajā komunikācijā ienākuši arī t.s. tīmekļa otrās paaudzes (*Web 2.0*) lietojumi. To pamatā ir satura personalizācijas iespējas un diezgan vienkārša satura iekļaušana vietnē neatkarīgi no satura formāta (teksta, grafikas, video, skaņas).⁴⁹⁸ Lietojumu neiztrūkstoša īpašība ir lietotāju kopiena, kura nodrošina tīmekļa vietnēm lielāku apmeklētību un sociālo nozīmību. Tā, piemēram, otrās paaudzes tīmekļa lietojumā *Google Maps*, lietotājam ir iespējas dokumentēt kartē savas ceļojuma piezīmes un dalīties tajās ar citiem. Tāpat iespējams dalīties arī ar saviem atradumiem tīmeklī izmantojot t.s. sociālo grāmatzīmju funkciju.⁴⁹⁹ Lietotāji var viegli pārpublicēt sev interesējošu materiālu savā tīmekļa vietnē vai emuārā. Kopiena palielina arī tīmekļa lietojumu ekonomisko vērtību, paverot iespējas informācijas, pakalpojumu, preču apmaiņai un tirdzniecībai.⁵⁰⁰

Interneta lietojumu mērķi partijā diktē vispārējā komunikācijas stratēģija, mērķa auditorijas un vēstījums. Partijas interneta komunikācijas stratēģija var būt vērsta uz balsu iegūšanu, politisko amatu iegūšanu, koalīcijas veidošanu un sabiedrības atbalsta iegūšanu noteiktai politikai. Partiju pētniece Andrea Rommele (*Andrea Römmele*) saskatījusi četrus interneta komunikācijas modeļus, kuri atšķiras pēc tā, kā partijas organizē komunikācijas plūsmu, kāda nozīme ir piešķirta partiju kandidātiem, politiskajām problēmām un koalīcijas partneriem.⁵⁰¹ Visbiežāk gan partijām internets ir jauns medijs tradicionālo funkciju veikšanai. Tas tādēļ, ka IKT vairāk lieto kampaņas efektivitātes palielināšanai. Daudz retāk internetu izmanto, lai rosinātu vēlētāju interesi par kandidātiem un radītu konstruktīvas līdzdalības iespējas tiem, kas to vēlētos. Politisko organizāciju interneta vietnes rada klimatu noteiktai sabiedrības iesaistīšanas kultūrai, kurā interaktivitāte tiek izmantota gan ilgtermiņa gan īstermiņa attiecību veidošanai ar dažādām mērķa grupām. Partijām interaktivitātes mērķis visbiežāk ir komunikācijas aizsniedzamības palielināšana, komunikācijas

⁴⁹⁸ Piemēram jāmin dažādu video un grafisko failu iekļaušana privātajās vietnēs un emuāros, ko nodrošina portāli *YouTube*, *Flickr* un citi.

⁴⁹⁹ Par piemēru var minēt sociālo grāmatzīmju portālu *del.icio.us*, kurš nodrošina grāmatzīmju uzglabāšanu lietotāja profilā uz *del.icio.us* servera tā, lai tās vienmēr būtu pieejamas neatkarīgi no lietotāja piekļuves vieta datoram. *Del.icio.us* arī nodrošina grāmatzīmju pārvaldīšanu izmantojot atslēgvārdu, jeb birku (*tags*) sistēmu. Tas ļauj arī dalīties savās grāmatzīmēs ar citiem tīmekļa lietotājiem.

⁵⁰⁰ Šeit var minēt visā pasaulē populārās iepirkšanās vietnes *Ebay*, *Amazon.com*. Pie šiem lietojumiem pieder arī vienlīdzīgo tīkli (*peer-to-peer networks*), kuros lietotāji var dalīties ar failiem un programmatūru.

⁵⁰¹ A.Rommeles izstrādātais analīzes ietvars par IKT ietekmi uz partiju interneta kampaņu stratēģijām pieejams 6. pielikumā. Sk. arī – Römmele, A. (2003) Political Parties, Party Communication and New Information and Communication Technologies. *Party Politics*, 9(1), pp. 7-20.

ātruma un efektivitātes uzlabošana. Daudz retāk sastopama ir t.s. *konstruktīvā interaktivitāte*, kura paver iespēju saņemt no mērķa grupām politikas procesam noderīgu informāciju, ievērojami palielinot organizācijas lēmumu pieņemšanas un īstenošanas spēju.⁵⁰² Partijām interneta mobilizācija ir kā paplašinājums tradicionālajām komunikāciju stratēģijām, bet nevalstiskas organizācijas, sociālas protesta kustības parasti eksperimentē ar dažādiem interneta mobilizācijas paņēmieniem, piedāvājot interneta lietotājiem individualizētas politiskās līdzdalības iespējas. A.Rommeles partiju interneta komunikācijas konceptuālo modeli ar saviem empīriskajiem pētījumiem apstiprinājuši arī S.Vords un V.Lusoli. Pētot interneta komunikācijas ietekmi uz partijas organizācijām Lielbritānijā, Austrālijā un ASV, viņi secināja, ka lielo partiju interneta kampaņas ir diezgan centralizētas un tajās maz vietas atvēlēts biedru un atbalstītāju centieniem izmantot internetu atbalstītāju mobilizācijai, piemēram, uzturot savu emuāru un izsūtot e-pastus potenciālajiem atbalstītājiem.⁵⁰³ Savā pētījumā viņi akcentē interneta komunikācijas funkcionālo nozīmi kampaņā. Interneta komunikācijai partiju izpildījumā piemīt t.s. *modernizējošā iedaba*. Tas nozīmē, ka partijas internetu lieto tādēļ, lai atvieglinātu kampaņas procesu vadību, palielinātu kandidāta redzamību un veiktu citus uzdevumus, kurus tikpat labi vai arī daudz labāk iespējams veikt ar masu komunikācijas metodēm.⁵⁰⁴ Daudz retāk atrodamas organizācijas, kurās interneta komunikācija rosina vēlētāju interesi par kandidātiem un paver konstruktīvas līdzdalības iespējas tiem, kuri to vēlētos. Interneta

⁵⁰² Partiju interneta komunikācijas interaktivitātes novērtēšanai tika izmantota konsultāciju kompānijas *Angus Reid Consultants* metodoloģija, kura apskata īstermiņa un ilgtermiņa interaktivitātes lietojumus (sk. 7. pielikumu). Saskaņā ar šo metodoloģiju organizācijas interaktīvus lietojumus internetā var ieviest, lai komunikāciju padarītu ērtāku, ātrāku un efektīvāku. Tādā gadījumā interaktivitātes lietojums būs *instrumentāls*. Piemērs instrumentālai interaktivitātei varētu būt elektroniski aizpildāmas aptaujas, kuras izsūta uz e-pastu. Ilgtermiņā nozīmīgu atbalstu sabiedrības pārvaldes informēšanas darbā var sniegt periodiskie ziņu laidieni un diskusiju forumi. Tomēr dažos gadījumos interaktivitāte ir kā instruments komunikācijas aizniedzamības palielināšanai. Tā palīdz veidot jaunas sadarbības formas ar dažādām mērķa auditorijām. Šie konstruktīvie interaktivitātes mehānismi paver iespēju saņemt politikas procesam noderīgu informāciju, ievērojami ceļot organizācijas lēmumu pieņemšanas un īstenošanas kapacitāti, it īpaši tad, ja paredzams ilgtermiņa konsultāciju process. Ilgtermiņa konstruktīvās interaktivitātes piemēri ir elektroniskās konsultācijas, individuālie un sadarbības emuāri (*collaborative blogging*), bet īstermiņa konstruktīvās interaktivitātes piemēri ir t.s. "tiešsaistes operāciju istabas," (*online surgeries*), kurās tiešsaistes video konsultācijās var sniegt savus ierosinājumus sabiedrības pārvaldes iespējām. Konstruktīvajā interaktivitātē lietotājs nav vienīgi informācijas saņēmējs, bet arī līdzdalībnieks informācijas vākšanā apstrādē un izplatīšanā. Kā piemēru konstruktīvajai interaktivitātei var minēt Lielbritānijas portālu www.fixmystreet.com, kurā iedzīvotāji ziņo pašvaldībai par problēmām ielu uzturēšanā, paši iezīmējot kartē noteiktās vietas. Pašvaldības var operatīvi apzināt ielu stāvokli un veikt resursu aplēses, lai risinātu problēmas.

⁵⁰³ Ward, S., Vedel, T. (2006) Introduction: The Potential of the Internet Revisited. *Parliamentary Affairs*, 59 (2), pp. 220-223.

⁵⁰⁴ Ward, S., & Lusoli, W. (2004) From Weird to Wired: MPs, the Internet and representative politics in the UK. Paper presented at the Annual Conference of the Political Studies Association, 5-8 April 2004, University of Lincoln, p. 61.

komunikācijas *iedzīvinošā iedaba* izpaužas kā vēlme palielināt vēlētāju uzticību kandidātiem un iedzīvināt jaunu attiecību modeli starp kandidātu un vēlētājiem, tomēr šādu piemēru nav daudz.⁵⁰⁵ Internets partiju vietnēs ir tikai jauns medijs parasto masu komunikācijas funkciju veikšanai.

Pētījumi rāda, ka IKT ietekme uz politiskajām organizācijām var izpausties kā jaunu organizāciju radīšana, organizāciju iekšējo attiecību maiņa un organizāciju plurālisma palielināšana. Lai gan politiskās organizācijas regulāri lieto IKT administratīvo un komunikāciju funkciju veikšanai, komunikāciju tehnoloģijas nav radījušas ievērojamas izmaiņas politisko organizāciju iekšējā struktūrā. Nevar droši apgalvot, ka IKT būtu izšķiroši konkurences palielināšanā starp politiskajām organizācijām līdzīgi kā tas noticis elektroniskās komercijas sektorā, kur IKT ir veicinājušas jaunus uzņēmējdarbības modeļus.⁵⁰⁶ No visām jomām, IKT bijusi lielākā ietekme tieši uz kampaņu izmaksu samazināšanu, jaunu organizāciju un tīklu veidošanu, bet līdz šim lielākie ieguvēji no IKT iespējām ir nevalstiskās organizācijas, jaunās sociālās kustības, protesta alianses, sabiedriskās kampaņas, tīkli un dažādas alianses.⁵⁰⁷ IKT lietojumi politiskajās partijās un interešu grupās nav noveduši arī pie

⁵⁰⁵ Ward, S., & Lusoli, W. (2004) From Weird to Wired: MPs, the Internet and representative politics in the UK. Paper presented at the Annual Conference of the Political Studies Association, 5-8 April 2004, University of Lincoln, p. 61. Jautājumus par interneta komunikāciju lomu demokrātijas "iedzīvināšanā" aktīvi apspriež dažādas elektroniskās demokrātijas teorētiķu grupas. Nozīmīgākās diskusijas sk.- Bellamy, C. (2003) Modelling Electronic Democracy: Towards Democratic Discourse in the Information Age, in J. Hoff, I. Horrocks and P. Tops (eds.), *Democratic Governance and New Technology*. (pp. 33–54) London: Routledge; Bellamy, C., & Raab, C. (2004) Electronic Democracy and the Mixed Polity: Symbiosis or Conflict? In R. Gibson, A. Römmele and S. Ward (eds.), *Electronic Democracy* (pp. 17-42) London: Routledge; Coleman, S. (1999) Cutting out the Middleman: From Virtual Representation to Direct Deliberation. In B. Hague and B. Loader (eds.), *Digital Democracy* (pp. 195–210) London: Routledge.

⁵⁰⁶ Ward, S., Vedel, T. (2006) Introduction: The Potential of the Internet Revisited. *Parliamentary Affairs*, 59 (2), p. 218.

⁵⁰⁷ Dažādas relatīvi mazas organizācijas un alianses ir izveidojušas portālus, kuri kalpo kā platformas plašu sabiedrisku jautājumu aktualizēšanai un kampaņu organizēšanai. Visā pasaulē ir zināmas platformas "Make Poverty History" (www.makepovertyhistory.org), ASV "MoveOn" (www.moveon.org) un daudzas citas. Dažas organizācijas interneta vietnes izmanto ilgtermiņa komunikācijas uzturēšanai ar noteiktām mērķa auditorijām, piedāvājot tiem augstas kvalitātes saturu ar interneta komunikācijas "pievienoto vērtību" – jaunām informācijas attēlošanas iespējām, interaktivitāti un līdzdalību. No Latvijā zināmiem piemēriem šajā kategorijā jāmin portāls "*Politika.lv*" (www.politika.lv). Pie interneta jaunradītajām organizācijas formām pieskaita arī emuāru kampaņas. Lai arī kampaņu emuāru dzīve mēdz būt diezgan īsa, izveidotais tīkls saglabājas un tiešsaistes vidi var izmantot atkal jaunām kampaņām (dažkārt – ar pilnīgi atšķirīgām nostādnēm). Latvijā vēl nevar runāt par plašu kampaņu emuāru kustību, tomēr 2007. gads emuāru attīstībā bija auglīgs, jo interneta vidē redzami kļuva vairāki oriģināla saturs emuāri. Laikraksta "Diena" portālā "V-diena.lv" savus emuārus sāka rakstīt anonīmi emuāristi, sabiedrībā pazīstami cilvēki, eksperti, nevalstisko organizāciju aktīvistu un politiķi. Līdzīgi rīkojas arī portāls "Nozare.lv." Pagaidām vājāk attīstīti ir tematiskie emuāri, kuri seko līdzī noteiktu institūciju darbībai vai noteiktas politikas nozares aktualitātēm, bet profesionālo emuāru vidē dominē informāciju tehnoloģijām veltīti emuāri, piemēram, www.laacz.lv, www.kakao.lv un kristaps.blogiem.lv. Vairākums personīgo emuāru koncentrējas populārajos emuāru portālos www.orb.lv, www.six.lv un www.blogi.lv.

šo organizāciju iziršanas un pārstrukturēšanās kā to savulaik iedomājās tehnoptimisti. Tādēļ politisko organizāciju pilnīga iziršana IKT iespaidā būtu maz ticama. Tomēr internets neabšaubāmi ir konkurētspējīga alternatīva masu komunikācijai. Tiek prognozēts, ka interneta mobilizācijas projekti ar laiku izkonkurēs politisko partiju sistēmu, piedāvājot iedzīvotājiem individualizētas iesaistīšanās iespējas, plašāku sociālo kontaktu tīklu un dažāda veida politisko informāciju.⁵⁰⁸ Tomēr nevar arī apgalvot, ka partijas pielāgosies jaunajiem spēles noteikumiem.

Pētījumos par IKT ietekmi uz partijām skaidri pamanāmi divi scenāriji. Tie atšķiras pēc komunikāciju dalībnieku motivācijām, informācijas plūsmām, komunikāciju stratēģijām un šo stratēģiju īstenošanas rezultātiem. Abos scenārijos var novērot paralēles ar komunikatīvo procesu norisi *stiprajā* un *maigajā* atklātībā. *Maigajā* atklātības dimensijā emuāru, kampaņu, tīklu un jauno sociālo kustību aktīvisti redz IKT kā daļu no savas ietekmes palielināšanas konteksta un izmanto virtuālo telpu varas attiecību izlīdzināšanai ar organizētajām politiskajām un korporatīvajām interesēm. Šajā gadījumā virtuālā telpa kļūst par individu un organizāciju cīņas lauku – tieši tā kā to paredz *izlīdzināšanas scenārijs*.⁵⁰⁹ Tomēr cīņas sparū ierobežo fragmentētā viedokļu pārstāvēniecība, dalībnieku, komunikācijas žanru un stilu dažādība, organizāciju struktūru trūkums, kā arī komunikācijas dalībnieku vēlme norobežoties no viedokļu apmaiņas, politiskas informācijas saņemšanas un no saviem uzskatiem atšķirīgu viedokļu uzklaušanās. Līdz ar to, *maigā atklātība* ne vien atalgo komunikācijas dalībniekus ar pašizpaušmi, bet arī rada jaunus izaicinājumus komunikācijas dalībnieku organizācijas un komunikatīvajai praksei. Organizāciju līmenī interneta komunikācija palielina nepieciešamību veidot decentralizētāku un plurālistiskāku organizācijas iekšējo struktūru. Savukārt, komunikatīvajā līmenī, lielais informācijas avotu skaits, vājā satura kontrole un ātrā informācijas plūsma izšķīdina kampaņu tematisko fokusu un rada iesaistīto pušu apjukumu organizācijas mērķu sasniegšanā.⁵¹⁰ Šos procesus var paātrināt arī struktūras neesamības ilūzija, kura apbur virtuālās komunikācijas dalībniekus.

⁵⁰⁸ Bentivegna, S. (2006) Rethinking Politics in the World of ICTs. *European Journal of Communication*, 21(3).

⁵⁰⁹ Interneta komunikācijas ietekme uz politiskajām bieži vien tiek saistīta ar kādu no trim scenārijiem: (1) izlīdzināšana-normalizācija; (2) informēšana-iesaistīšana; (3) mobilizācija-pastiprināšana. Šie scenāriji sīkāk aprakstīti darba ievadā.

⁵¹⁰ Clark, J. Themundo, N. (2003) The age of protest: Internet-based 'Dot Causes' and the 'Anti-Globalization' movement. In J. Clark (ed.), *Globalizing Civic Engagement. Civil Society and Transnational Action* (pp. 109–26) London: Earthscan.

Uzskatu dogmatisms mazina *maigās atklātības* dalībnieku spēju izvērtēt un ieviest leģitīmus regulatīvus mehānismus naida, neiecietības un dažādu radikālisma formu izpausmju novēršanai. Tajā pašā laikā *maigajā atklātība* ir mājvieta arī jaunām varas formām, kas izpaužas kā komunikācijas dalībnieku uzmanības monopolizācija, kontrole par dienaskārtību un personību aizskarošas komunikācijas lietošana.

Šīs tendences mazāk skar politiskās partijas un interešu grupas, kuru galvenais cīņas lauks ir nevis virtuālā telpa, bet gan masu mediju sfēra. Šīs organizācijas izmanto internetu savu administratīvo un komunikatīvo funkciju efektivitātes palielināšanai, tādēļ IKT ietekme uz šo organizāciju iekšējo struktūru un hierarhiju nav būtiska, jo tās pakārto interneta komunikāciju pastāvošajām varas attiecībām. Dažas partijas uztur iekštīklus elites, biedru un atbalstītāju informēšanai, taču šie iekštīkli vairāk domāti organizācijas biedru informēšanai nevis iesaistīšanai. Iekštīkli, atklātās un slēgtās diskusiju vides un tīmekļa vietņu savstarpējo tīklojumu veido partiju portālu tehniskie uzturētāji, konsultējoties ar sabiedrisko attiecību speciālistiem un partijas kampaņu plānotājiem. Politisko partiju biedru un politisko līderu individuālo izpausmju atspoguļojums politisko organizāciju virtuālajās telpās vēl ir retums.

Resursiem bagātas partijas izmanto internetu, lai uzturētu attiecības ar viedokļu veidotāju grupām – ekspertiem, žurnālistiem. Šo partiju darbības modelis internetā atbilst t.s. *normalizācijas scenārijam*, kas paredz organizēto interešu nostiprināšanos virtuālajā vidē. Tā kā politiskās organizācijas galvenokārt paļaujas uz masu komunikācijas potenciālu sabiedriskās domas veidošanā, tās ir visai kūtras inovatīvu interneta lietojumu un komunikācijas formātu izvēlē. Interneta lietojumi šajās partijās tikai papildina tradicionālos organizācijas resursus. Lai arī partijas apzinās interneta komunikācijas potenciālu, tās lieto internetu kā masu komunikācijas pastiprinājumu. Par to liecina vienvirziena informācijas nodošana, zemais vietņu interaktivitātes līmenis un informācijas formātu standartizācija. Līdz ar to internets it kā modernizē partiju komunikāciju, taču patiesībā tas palīdz veikt uzdevumus, kurus tikpat labi vai arī daudz labāk iespējams veikt ar masu komunikācijas metodēm.⁵¹¹ Interneta divvirzienu komunikācijas iespējas šajās organizācijās tiek izmantotas minimāli. Ārējā komunikācijā partijas informē, nevis iesaista mērķa auditorijas. Tādēļ diskusiju forumi vai nu nepastāv vispār vai arī tiek uzmanīti un *moderēti*, lai nebojātu

⁵¹¹ Ward, S., & Lusoli, W. (2004) From Weird to Wired: MPs, the Internet and representative politics in the UK. Paper presented at the Annual Conference of the Political Studies Association, 5-8 April 2004, University of Lincoln, p. 61.

partijas un kandidātu publisko tēlu. Interaktivitātes elementi ir simboliski un domāti īslaicīgai saskarsmes veidošanai ar vietnes apmeklētājiem ar mērķi piesaistīt viņus tīmekļa vietnei. Šāda interaktivitātes izpratne arī neparedz ilgstošu un noturīgu attiecību veidošanu ar vietnes apmeklētājiem, lai veicinātu vēlētāju izpratni par partiju un tās nostāju politiskos jautājumos. Kopumā šo partiju politiskajā komunikācijā izpaužas t.s. *informēšanas scenārijs*. Viena no informēšanas scenārija izpausmēm ir arī informācijas satura un formātu standartizācija atbilstoši masu komunikācijā atpazīstamajiem informācijas formātiem. Šī īpašība vēl vairāk pietuvina organizāciju *stiprās* atklātības dimensijai, jo arī stiprajā atklātībā darbojas dažādi informācijas vērtīšanas un standartizācijas mehānismi, kuri atvieglo vēstījumu novadīšanu politiskajai sistēmai. Interneta komunikācijai partijās ir prezentatīvs raksturs, jo tajā parādās mērķtiecīgi atlasīta, fokusēta un standartizēta informācija, kura domāta masu medijiem. Informācijas nodošana plašākai sabiedrībai rada arī vajadzību pēc centralizēta komunikācijas modeļa ar profesionalizētu tīmekļa lietojumu izstrādi un satura pārvaldību. Tā kā interneta komunikācija partiju vietnēs ir vairāk vērsta uz informēšanu, tai arī nav būtiska ietekme uz mērķa grupu mobilizēšanu. Tādēļ partiju vietnes nepiedāvā individualizētas un ērtas iesaistīšanās metodes, kas varētu šķīst pievilcīgas noteiktām sabiedrības grupām. Līdz ar to, interneta komunikācija politisko partiju vietnēs vairāk atgādina *pastiprinošo scenāriju*, kurš paredz pastāvošo informācijas iegūšanas un politiskās līdzdalības tendenču nostiprināšanos.

Rezumējot iepriekšminētos argumentus, jāsecina, ka *stiprās* atklātības dimensijas procesu dinamiku partiju interneta komunikācijā vairāk atspoguļo normalizācijas, informēšanas un pastiprināšanas interneta komunikācijas scenāriji, kamēr *maigajai* atklātības dimensijai vairāk atbilst izlīdzināšanas, iesaistīšanas un mobilizācijas scenāriji.

Nenoliedzami, ka interneta komunikācijas stratēģija politiskajās kampaņās ir saistīta ar politiskās kampaņas mērķiem. Tie, savukārt, nosaka informācijas plūsmas virzienus (*no augšas uz leju* vai *no lejas uz augšu*), kā arī partijas elites un dažādu auditoriju savstarpējās attiecības. Normalizācijas, informēšanas un pastiprināšanas scenāriji vairāk attiecas uz tām partijām, kuru komunikācija ir vairāk vērsta uz balsu iegūšanu vēlēšanās, vietu skaita palielināšanu valdībā un koalīcijas partneru atbalstu. Pēc A. Rommeles novērojumiem šīs partijas piešķir lielāku nozīmi sabiedriskās domas veidošanai caur masu saziņas līdzekļiem, nevis internetu. Savukārt, tie politiskie spēki un interešu grupas, kuru mērķis ir sabiedriski aktuāla jautājuma, politikas vai

ideoloģijas aizstāvība un kuru interesēs ir veidot attiecības ar dažādām atbalstītāju grupām, lietos internetu arī kā iesaistes un mobilizācijas instrumentu. Šajās partijās interneta komunikācijas mērķis būs iedzīvināt jaunas attiecības starp kandidātiem un vēlētājiem vai arī starp partijas eliti un biedriem – līdzīgi kā tas aprakstīts S.Varda un V.Lusoli *iedzīvināšanā scenārijā*.⁵¹² Lai arī šīs partijas mēdz izmantot internetu sava tēla veidošanai, tās ir arī motivētas dažādu iesaistes mehānismu lietošanā. Šīm partijām interesē personalizācijas iespējas, kopienas veidošana, tādēļ to vietnēs lasāmi fragmenti no individuāliem emuāriem. Tajās arī iespējams aplūkot vietnes apmeklētāju iesūtītos attēlus un video galerijas. Interneta komunikācija šajās partijās varētu rosināt lielāku viedokļu dažādību. Tas, savukārt, varētu veicināt jaunu formālu un neformālu organizācijas formu veidošanos organizāciju iekšienē un organizācijas hierarhisko attiecību pārveidošanos. Interneta komunikācijai šo partiju darbībā varētu būt izlīdzinoša ietekme, jo tā samazinātu kampaņu izmaksas, palielinātu komunikācijas aizsiedzamību un ļautu brīvāk veidot savu virtuālo tēlu. Šīm partijām būs raksturīga iesaistīšanas stratēģija un mobilizējoša ietekme uz dažādām mērķa grupām. Interneta komunikācijas izpausmes *stiprās* un *maigās* atklātības procesos ir parādītas tabulā.

Tās politiskās partijas, interešu grupas, nevalstiskās organizācijas un mediji, kuru interneta komunikācijā izpaužas kāds no *maigajai* atklātībai raksturīgajiem elementiem, ieņem stratēģiski nozīmīgu vietu starp *maigās* un *stiprās* atklātības arēnām. Šīs organizācijas var nodrošināt forumus vāji strukturētajām, personalizētajām interneta komunikācijas formām – indivīdu emuāriem, komentāriem un multimediju galerijām. Pateicoties šīm komunikācijas formām virtuālās telpas identitātes un komunikatīvās izpausmes varētu vieglāk ieplūst masu komunikācijas dienaskārtībā.

⁵¹² Ward, S., & Lusoli, W. (2004) From Weird to Wired: MPs, the Internet and representative politics in the UK. Paper presented at the Annual Conference of the Political Studies Association, 5-8 April 2004, University of Lincoln, p. 61. Jautājumus par interneta komunikāciju lomu demokrātijas "iedzīvināšanā" aktīvi apspriež dažādas elektroniskās demokrātijas teorētiķu grupas. Nozīmīgākās diskusijas sk.- Bellamy, C. (2003) Modelling Electronic Democracy: Towards Democratic Discourse in the Information Age, in J. Hoff, I. Horrocks and P. Tops (eds.), *Democratic Governance and New Technology*. (pp. 33–54) London: Routledge; Bellamy, C., & Raab, C. (2004) Electronic Democracy and the Mixed Polity: Symbiosis or Conflict? In R. Gibson, A. Römmele and S. Ward (eds.), *Electronic Democracy* (pp. 17-42) London: Routledge; Coleman, S. (1999) Cutting out the Middleman: From Virtual Representation to Direct Deliberation. In B. Hague and B. Loader (eds.), *Digital Democracy* (pp. 195–210) London: Routledge.

4. tabula. *Stiprā un maigā atklātība politisko organizāciju interneta komunikācijā.*

	<i>Stiprā atklātība</i>	<i>Maigā atklātība</i>
Funkcijas	<u>Prezentatīvā funkcija</u> Attēlot plašākai sabiedrībai saistošus jautājumus un nodrošinot to nokļūšanu politiskajā sfērā. Individuālo viedokļu vispārināšana un to pārvadīšana sabiedriskajā domā. Sabiedrisko domu pauž mediji, eksperti, politiķi un citi sabiedriskās domas nesēji.	<u>Reprezentatīvā funkcija</u> Nodrošināt telpu individuālajām izpausmēm un neformālajai komunikācijai vidē, kurā nepastāv attīsti komunikācijas normalizācijas un individuālo viedokļu vispārināšanas mehānismi.
Partiju interneta kampaņu stratēģija	Balsu iegūšana vēlēšanās, ietekmes palielināšana valdībā. Internets – kā sabiedrisko attiecību veidošanas rīks.	Interneta lietojumu mērķis ir stiprināt partijas iekšējo demokrātiju un uzturēt attiecības ar dažādām mērķa grupām. Partijām un interešu grupām internets palīdz īstenot noteiktas politikas, jautājuma vai ideoloģijas aizstāvību.
Interneta loma politiskajā kampaņā	<u>Modernizācija</u> Internets atvieglo kampaņas procesu vadību, palielina kandidāta redzamību un nodrošina citas kampaņas funkcijas, kuras tikpat labi var veikt ar masu komunikācijas metodēm.	<u>Iedzīvināšana</u> Internets un citi mediji tiek mērķtiecīgi lietoti, lai veidotu jaunu attiecību modeli starp pārstāvjiem un vēlētajiem.
Komunikācijas plūsma	<u>No augšas uz apakšu</u> Centralizēts politiskās komunikācijas modelis, kuram raksturīga profesionalizēta tīmekļa izstrāde un centralizēta satura pārvaldība. Vietnē parādās masu medijiem atlasīta, fokusēta, standartizēta informācija. Strukturētu un rūpīgi uzmanītu diskusiju forumu uzturēšana.	<u>No apakšas uz augšu</u> Decentralizēts politiskās komunikācijas modelis. Vāja satura pārvaldība. Vietnēs atrodams lietotāju radītais saturs, personalizācijas un virtuālās kopienas elementi. Plašas virtuālās iesaistīšanās iespējas.
Interneta komunikācijas scenāriji	<u>Normalizācija</u> Ietekmīgāko partiju un interešu grupu vietnes “izkonkurē” mazo organizāciju interneta risinājumus, piedāvājot aktuālu, kvalitatīvu saturu, interaktivitātes iespējas. Normalizāciju veicina arī masu mediju publicitātes standartu pārņemšana uz interneta vidi, kā arī valsts drošības iestāžu vēlme ierobežot un kontrolēt interneta izpausmes.	<u>Izīdzināšana</u> Internets palielina mazāk ietekmīgo politisko organizāciju kampaņu potenciālu, samazinot informācijas izplatīšanas un kampaņas organizācijas izmaksas, palielinot komunikācijas aizsniedzamību un kontroli pār sava virtuālā tēla veidošanu.
	<u>Informēšana</u> Uzsvars uz vienvirziena informācijas nodošanu. <i>Safabricētā</i> , jeb <i>simboliskā</i> interaktivitāte. Noteiktas interneta komunikācijas mērķa grupas nav definētas.	<u>Iesaistīšana</u> Divvirziena komunikācija. Pārdomāti interaktivitātes lietojumi, kuri paplašina attiecību veidošanas iespējas ar dažādām mērķa grupām.
	<u>Pastiprināšana</u> Interneta politiskās informācijas iegūšanai un līdzdalībai izmanto ļoti maza iedzīvotāju daļa. Tie, kuri izmanto šīs iespējas, jau ir politiski aktīvi. Tāpēc internets drīzāk paplašina jau aktīvo politiskās līdzdalības iespējas, tādējādi <i>pastiprinot</i> jau esošās tendences politiskajā līdzdalībā.	<u>Mobilizācija</u> Internets palīdz aizsniegt noteiktas sabiedrības grupas, piedāvājot dažādas informācijas ieguves, apstrādes un izplatīšanas iespējas. Decentralizētas un individualizētas iesaistīšanās iespējas internetā veicina individuālo socializāciju un politisko līdzdalību.

Pastāvošie atklātības politekonomiskie nosacījumi visticamāk neļaus partijām atteikties no pastāvošā stratēģiskā masu komunikācijas modeļa, kas paredz vienvirziena informācijas plūsmu selektīvu viedokļu pārvadīšanu, publikas pārliecināšanu un manipulāciju ar sabiedrisko domu. Pilnīga atteikšanās no tā nozīmētu upurēt redzamību masu mediju vēstījumos. Tomēr *stiprajā* atklātībā esošās organizācijas var īstenot pakāpenisku pāreju stāvoklī, kurā tās selektīvi atlasītu viedokļus no *maigās* atklātības un fokusētu tajā esošo dalībnieku, tēmu un stilu dažādību uz noteiktiem dienas kārtības jautājumiem. Tādā veidā *stiprās* atklātības institūcijas radītu fokālos punktus individualizētajām un tematiski izkaisītajām *maigās* atklātības dalībnieku izpausmēm tādā veidā kā to iztēlojās J.Hābermāss.

Jāpiebilst, ka *maigās* un *stiprās* atklātības “tiltu” jau šobrīd mēģina būvēt interneta mediji. Interneta mediju vidē šis modelis izpaužas t.s. līdzdalības žurnālistikā, jeb pilsoniskajā žurnālistikā. Ziņu, lielāko avīžu, radio un televīzijas portāli velta atsevišķas sadaļas individuālo emuāru atslogojumam, vērtīgākajiem komentāriem, lietotāju bilžu un videogalerijām. Latvijā šādu modeli realizē *TvNet* ziņu portāls sadarbībā ar emuāru portālu *Orb.lv*. Sadaļā “Orb iesaka” atrodamas vairākas publikācijas no *Orb.lv* emuāriem.

Nākošajā darba daļā veltīta Latvijas partiju tīmekļa vietņu analīzei, meklējot *maigās* un *stiprās* atklātības iezīmes.

4. Partiju interneta komunikācijas pētījums

4.1. Latvijas partiju norieta atblāzmas un e-pārvaldības attīstības tendences

Latvijas partiju sistēmā 20. gs beigās un 21. gs. sākumā iezīmējas vairākas problēmas, kuras raksturīgas arī citām Eiropas partijām. Atpazīstamākie signāli bija bieža partiju apvienību šķelšanās pēc vēlēšanām, īsi valdību darba termiņi, zema iedzīvotāju līdzdalība un uzticība. Uzticība partijām parasti ir daudz zemāka nekā citām publiskajām un privātajām institūcijām. Tomēr 2006. g. rudenī Latvijas partijām bija jau trešais zemākais uzticības līmenis politiskajām partijām ES 25 valstīs.⁵¹³ Vienlīdz augsta neuzticēšanās politiskajām partijām vērojama visās sabiedrības grupās.⁵¹⁴ Divus gadus vēlāk uzticība partijām vēl vairāk samazinājās un 2008. g. pavasarī Latvijā partijām jau neuzticējās 90% valsts iedzīvotāju. Šis rādītājs bija visaugstākais starp ES 27 valstīm. Tajā pašā laikā partijas Latvijā izcēlās ar nesamērīgi lieliem vēlēšanu kampaņu izdevumiem, no kuriem lielākā daļa aizplūda masu saziņas līdzekļu reklāmās. Vairākas partijas kampaņās pārtērēja noteiktos vēlēšanu izdevumu limitus. Rodas iespaids, ka partijas cenšas kompensēt zemu politisko iesaistīšanos ar dārgiem, taču acīmredzami efektīviem masu komunikācijas paņēmieniem. Zemo uzticību valsts institūcijām iedzīvotāji it kā aizstāj ar lielāku uzticību masu medijiem. Visvairāk iedzīvotāji uzticas tieši televīzijai un internetam. Turklāt, salīdzinājumā ar 2007.gada rudenī veikto aptauju uzticība internetam 2008. gadā pieauga par 5%.⁵¹⁵

Arī dati par Latvijas iedzīvotāju dalību partijās pastiprina politisko partiju norieta tendences. P. Maira un Ingridas van Bīzenas pētījumā Latvijā bija vismazākais partiju biedru īpatsvars elektorātā starp 20 Eiropas valstīm – 15000, jeb 0,9% no visiem vēlēt tiesīgajiem.⁵¹⁶ 2006. gadā situācija nebija īpaši mainījies. Parlamentā pārstāvēto partiju biedru skaits pēc pašu partiju uzrādītajām ziņām bija

⁵¹³ Vēl mazāk partijām iedzīvotāji uzticējās Polijā (7%) un Lietuvā (8%). Eiropas aptauja arī parādīja, ka Latvijā 63% iedzīvotāju neuzticējās valdībai un Saeimai. Politiskajām partijām visvairāk uzticējās Dānijā (41%) un Nīderlandē (37%) *Eiropas Savienības Eiropas Savienībā*, Rudens, 2006. Sk. *Eiropas Savienības Eiropas Savienībā*, Pavasaris, 2008.

⁵¹⁴ *Eiropas Savienības Eiropas Savienībā*, Pavasaris, 2008.

⁵¹⁵ *Eiropas Savienības Eiropas Savienībā*, Pavasaris, 2008.

⁵¹⁶ Salīdzinājumam, Polijā – 1,15%, Ungārijā – 2,15%, Čehijā – 3,94%, Slovākijā – 4,11%, Dānijā – 5,14%, Austrijā – 17,66%. Dati no: Mair, P., van Biezen, I. (2001) Party membership in twenty European democracies, 1980-2000. *Party Politics*, 7(1), pp. 5-21.

13890. Salīdzinājumā ar 2003./2004. gadu biedru skaits parlamenta partijās bija pieaudzis līdz 4798.⁵¹⁷ Neraugoties uz grūto ekonomisko situāciju, ES sociālā fonda finansiālo atbalstu un arodorganizāciju politisko aktivitāti, pagaidām nav ievērojami pieaugusi Latvijas iedzīvotāju dalība arodbiedrībās. Arī Latvijas iedzīvotāju līdzdalība vēlēšanās ir ievērojami samazinājusies. 9. Saeimas vēlēšanās piedalījās 60,98% balsstiesīgo Latvijas pilsoņu. Tas bija zemākais vēlēšanu līdzdalības rādītājs atjaunotās neatkarīgās Latvijas vēsturē.⁵¹⁸ 2006. g. pavasarī SKDS veiktā pētījuma dati rāda, ka Latvijā samazinājās iedzīvotāju ticība ietekmēt valsts un pašvaldību lēmumus. Joprojām salīdzinoši maz iedzīvotāju līdzdarbojas sabiedriski nozīmīgās jomās – vides aizsardzībā, sociālajā palīdzībā, veselības aizsardzībā un cilvēktiesību jomās. Iedzīvotāji vismazāk finansiāli vēlas atbalstīt ar demokrātijas attīstību saistītus mērķus.⁵¹⁹ Sabiedrības politiskā apātija visticamāk skaidrojama arī ar iedzīvotāju zemo ticību savai ietekmei. SKDS pētījums parādīja, ka vairāk kā puse respondentu uzskatīja, ka ar protestiem nevar ietekmēt valdības lēmumus.⁵²⁰ Tomēr eksperti apgalvo, ka Latvijas iedzīvotāji aizvien biežāk iesaistās brīvprātīgās aktivitātēs – īslaicīgos projektos, pasākumos un starptautiskās sadarbības tīklos.⁵²¹ Tas parāda, ka tradicionālos politiskās līdzdalības veidus aizstāj citi. Lai arī Latvijā nav sociālās kustības un spēcīgas politiskā protesta tradīcijas, pēdējā laikā bieži novērotas dažādas protesta politikas izpausmes, no kurām visspilgtākais bija 2009. g. 13. janvāra protests

⁵¹⁷ Tomēr šis pieaugums varētu būt saistīts ar četru politisko spēku konsolidāciju vienā partijā – SC. Jāņem vērā, ka partijas ir ieinteresētas uzrādīt lielāku biedru skaitu, nekā patiesībā ir. Latvijā nepastāv vienots partiju reģistrs, tāpēc partiju sniegtās ziņas jāuztver skeptiski, jo tās nav pārbaudāmas. Pēc partiju sniegtās informācijas var spriest, ka salīdzinājumā ar 2003./04. gadu biedru skaits ir samazinājies LSDSP (-200), TP (-95), TB/LNNK (-292), LC (-311). Biedru skaits ir palielinājies PCTVL (+125), LPP (+1,138), JL (+700), ZP (+233), ZS (+300). Dati no: Ikstens, J., Daunis, A. (2007) Politisko partiju loma demokrātijā. // J.Rozenvalds, *Cik demokrātiska ir Latvija. Demokrātijas monitorings 2005-2007* (46-48. lpp) Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

⁵¹⁸ Vēlētāju aktivitāte 9. Saeimas vēlēšanās 2006. g. bija 61,88%, bet ārvalstīs - 22,38 procenti. 2002. g. vēlēšanās piedalījās 71,5% no reģistrētajiem vēlētājiem, 1998. g. – 71%, 1995 – 72,6%, 1993 – 91,2%. Tomēr eksperti uzskata, ka viens no zemās vēlēšanu aktivitātes iemesliem varētu būt arī tas, ka vēlētājiem kopš 2001. gada pašvaldību vēlēšanām katru gadu bija jāizdara politiskā izvēle. Lielais vēlēšanu biežums varētu veicināt politisko apātiju. Sk. Ikstens, J., Daunis, A. (2007) Politisko partiju loma demokrātijā. // J.Rozenvalds, *Cik demokrātiska ir Latvija. Demokrātijas monitorings 2005-2007* (46-48. lpp) Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

⁵¹⁹ SKDS. (2006) *Sabiedrības integrācijas aktuālākie aspekti marts-maijs*.

⁵²⁰ Salīdzinoši, 1999. gadā šādu viedokli pauda tikai 45,3% respondentu. Sk. SKDS. (2006) Aizvien mazāka daļa Latvijas iedzīvotāju tic aktīvas protestēšanas efektivitātei. Pieejams: <http://www.skds.lv/index.php?lng=LLat&c=2>. Aplūkots: 03.07.2008.

⁵²¹ Miezaine, Z., Sīmane, M. (2007) Politiskā līdzdalība. // J.Rozenvalds, *Cik demokrātiska ir Latvija. Demokrātijas monitorings 2005-2007* (78-81. lpp) Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Vecrīgā.⁵²² Plašu sabiedrisko rezonansi izsauca Latvijas-Krievijas robežlīguma jautājums un Valsts prezidenta Valda Zatlera slēgtā nominēšana. 2007. un 2008. gads paliks atmiņā ar daudzām sociālajām grupām nelabvēlīgu budžeta pieņemšanu, vairākām parakstu vākšanas un referendumu ierosināšanas akcijām: par grozījumiem Nacionālās drošības likumā un Valsts drošības iestāžu likumā; par Satversmes grozījumiem Saeimas atlaišanai sakarā ar grozījumiem likumā “Par valsts pensijām.” 2007. g. novembrī aptuveni 7000–8000 cilvēku pulcējās protesta akcijā “Par tiesisku Latviju! Par godīgu politiku.” Notika arī vairākas elektroniskas parakstu vākšanas kampaņas protesta vēstulēm. Tā, piemēram, pedagogu darba grupa, sagatavoja vēstuli, kurā izteica bažas par situāciju Latvijas izglītības sistēmā un tās popularizēšanai vāca parakstus ar interneta palīdzību,⁵²³ bet 2008. g. jūnijā partija *Visu Latvijai!* internetā sāka vākt parakstus par to, lai visās valsts finansētajās skolās jau no pirmās klases mācības būtu tikai latviešu valodā.⁵²⁴ Aicinājumus tautai beidzot “pārņemt varu savās rokās,” izmantojot modernās IKT, arī varētu pieskaitīt pie populisma izpausmēm. 2007. g. biedrība “Tautvaldība” nāca klajā ar projektu izveidot portālu iedzīvotāju ideju, likumprojektu, politikas dokumentu, viedokļa rakstu iesniegšanai un nodošanai atbildīgajām institūcijām. *Tautvaldība* aicināja apiet politiskās partijas un iesaistīt iedzīvotājus lemšanas procesos neatkarīgi no viņu politiskās pārliecības. Aktīvistu ticēja, ka IKT sūtība ir palīdzēt pārvarēt augošo plaisu starp valsti un sabiedrību un noārdīt politisko partiju uzturētos mākslīgos ideoloģiskos dalījumus. 2008. un 2009. gadā publiskajā telpā redzamību ieguva daudzi interneta mobilizācijas projekti, kuros tika pausts protests par valdības mazspēju ekonomiskās recesijas situācijā. Pilsoniskā sabiedrības aktivitāte virtuālajā telpā ir labi pamanāma, taču mazāku sabiedrības atsaucību izpelnījušies e-pārvaldības projekti.

⁵²² Tomēr jau 2003. un 2004. gadā sabiedrības uzmanību piesaistīja protesta akcijas t.s. *štāba* akcijas pret izglītības reformu. To sākotnējais mērķis bija masveida atbalsta iegūšana un publicitātes gūšana ārvalstu medijos. 2004. g. kustība sāka īstenot t.s. *štāb mob* akcijas, kurās piedalījās mazākas aktīvistu grupiņas. Tās rīkoja provokatīvus sabiedrības uzmanību piesaistošus teatrālus pasākumus. *Štāb mob* akcijas varētu uzskatīt par savdabīgiem gudro pūļu (*smart-mob*) priekšvēstnešiem. Starp *Štāba* aktivitātēm bija akcijas “Izjūti reformas garšu”, kurā aktīvistu izdalīja Saeimas deputātiem citronus. Aktīvistu arī mazgāja Izglītības un zinātnes ministrijas logus, lai ierēdņi labāk varētu saskatīt problēmas un rīkoja “magisko rituālu nelabā izdzīšanai” no ministrijas. Sk. Berdņikovs, A. (2008) Prognozes par jauno informācijas un komunikāciju tehnoloģiju lomu protestu kustību darbībā pasaulē un Latvijā. // Ž. Ozoliņa, I. Ulnicāne-Ozoliņa, *Latvija 2020. Nākotnes izaicinājumi sabiedrībai un valstij*. (129-130. lpp.) Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

⁵²³ Līdz vēstules iesniegšanai ministrijā tika savākti 6557 cilvēku un 234 mācību iestāžu paraksti. Ar pedagogu akciju sākumu atspoguļojumu var iepazīties portālā <http://www.parizglitiba.lv>. Aplūkots: 15.07.2008.

⁵²⁴ Līdz 2008.g. augustam tīmekļa vietnē bija parakstījušies jau vairāk kā 16000 cilvēku. Sk. “Latviešu valoda”, <http://www.sargivalodu.lv>. Aplūkots: 26.07.2008.

Deviņdesmito gadu beigās Latvijā tāpat kā daudzās citās valstīs tika uzsāktas e-pārvaldības veicināšanas programmas, kuru mērķis bija panākt efektīvāku un demokrātiskāku valsts pārvaldes darbību koordinējot dažādu IKT risinājumu ieviešanu valsts pārvaldē. Salīdzinoši nesen uzmanība pievērsta arī citu informācijas sabiedrības jomu attīstībai un inovatīvai IT izmantošanai dažādās cilvēku dzīves situācijās, tai skaitā, demokrātijas nostiprināšanai un sabiedrības līdzdalības veicināšanai. Līdz šim Latvijā visvairāk paveikts elektroniskās iekļaušanas (e-iekļaušanas), elektroniskās pieejamības (e-pieejamības), informācijas sabiedrības drošības, publiskā sektora informācijas atkalizmantošanas nodrošināšanā. Iedzīvotājiem Latvijā nu pieejami vairāk kā 20 dažādi nacionālā un vietējā līmeņa e-pakalpojumi un līdzdalības mehānismi.⁵²⁵ Tomēr līdzdalības mehānismu pilnvērtīgai izmantošanai un e-demokrātijas veicināšanai valsts politikas līmenī pievērsts ļoti maz uzmanības. Kopš Īpašu uzdevumu ministra elektroniskās pārvaldes lietās sekretariāta izveidošanas 2005. g. sākumā, tā darbība pārsvarā bijusi orientēta uz e-pārvaldes jautājumu risināšanu. Ar informācijas sabiedrību saistītajos politikas dokumentos, IKT izmantošana sabiedrības līdzdalības veicināšanai parādās tikai saistībā ar e-pārvaldes ieviešanu, bet termini “demokrātija,” “e-demokrātija” un “līdzdalība” tikpat kā nemaz nav lietoti. Tas liecina par politikas veidotāju piesardzību saistīt IKT ar demokrātijas veicināšanu. *E-pārvaldes attīstības programma 2005.– 2009. gadam* paredz, ka e-pārvaldes ieviešana sekmēs “vienkāršākas, precīzāk noteiktas valsts pārvaldes procedūras, kurās informācijas apstrādi veiktu automatizēti.” Līdz ar to “samazināsies subjektīvu lēmumu pieņemšanas un korupcijas iespējas.” Uzticēšanos valsts pārvaldei uzlabos arī “plašāk pieejama informācija par valsts un pašvaldību darbu, dienaskārtību, lēmumu un aktu projektiem un pieņemtajiem lēmumiem. Iedzīvotājiem būtu pieejama plašāka informācija par pārvaldes darbu un tie varētu ērtāk sazināties ar institūcijām un paust savu viedokli.”⁵²⁶

⁵²⁵ E-pārvaldības gatavības ziņā Latvija 2008.g. ar indeksu 0,5944 ieņēma 36. vietu pasaulē. Tas bija nedaudz zemāks par ES27 vidējo rādītāju 0,649. Igaunijas indekss bija 0,7600 (13. vieta), bet Lietuvas indekss bija 0,6617 (28. vieta). E-gatavības indekss Latvijā pat nedaudz samazinājās salīdzinājumā ar 2005. g. Vislielāko īpatsvaru Latvijas e-pārvaldības gatavības novērtējumā ieņem augstais cilvēkkapitāla rādītājs, bet vismazāko e-pakalpojumu zemā attīstības pakāpe. UN. (2008) *Global E-Government Readiness Report. From E-Government to Connected Governance*. New York: United Nations. Retrieved 01.06.2008. Available: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN028607.pdf>.

⁵²⁶ Īpašu uzdevumu ministra elektroniskās pārvaldes lietās sekretariāts, *E-pārvaldes attīstības programma 2005.-2009. gadam*, 29.09.2005. Aplūkots: 21.08.2008. Pieejams: http://www.eps.gov.lv/files/projekti/eparv_prog.doc.

Lai arī informācijas pieejamība ir viens no e-pārvaldes stūrakmeņiem, rodas iespaids, ka politikas veidotāji iecerējuši e-demokrātijas dabisku izaugsmi no e-pārvaldes, tādēļ visas pūles veltījuši tieši e-pārvaldes attīstībai. Pēc ANO e-līdzdalības mērījumiem 2007. gadā Latvija no 189 valstīm ieguva 55. vietu, kas bija nedaudz zemāks rādītājs par vidējo ES valstīs, bet 2008. g. noslīdēja vēl par trijām pozīcijām, ierindojoties zem Lietuvas un Igaunijas.⁵²⁷ Cerība, ka e-demokrātija “izaugs” no e-pakalpojumu pieejamības var arī nepiepildīties. Pirmkārt, tas pamatojas vienkāršotā sociotehniskās cēlonības izpratnē, jo tehnoloģiskās inovācijas sabiedrības pārvaldē un pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijās šķiet loģiski saistīti, tomēr tie nav gluži paralēli procesi. Ar pakalpojumu nodrošināšanu vien nevarētu atrisināt iedzīvotāju zemās līdzdalības un uzticības problēmu. Iedzīvotāju nostādīšana pasīvā valsts pārvaldes klienta lomā tikai paaugstinātu iedzīvotāju prasības pret valsts pārvaldi, bet nevarētu pašu iedzīvotāju personīgo iniciatīvu kolektīvu problēmu risināšanā. Otrkārt, ar IKT lietojumu pieejamību vēl nepietiek, lai iedzīvotāji tos lietotu. Latvijas gadījumā fokuss uz e-pārvaldes un IKT pieejamības nodrošināšanu vēl nav pozitīvi atsaucies uz e-pārvaldības lietošanu sabiedrībā. E-pakalpojumu lietošanas dati liecina, ka to izmantošanas līmenis pēdējos trīs gados palicis tikpat kā nemainīgs.⁵²⁸ Šķiet, ka valsts un pašvaldību pakalpojumi internetā iedzīvotājiem nav bijuši aktuāli. Tādēļ rodas jautājums, vai valsts un pašvaldību ieguldījumi informācijas sistēmu izveidē un e-pakalpojumu attīstīšanā ir pietiekami labi pārdomāti.⁵²⁹ Interesanti, ka Igaunijā, kurā ir nedaudz lielāka e-pārvaldības gatavība, e-pakalpojumus lieto vairāk.⁵³⁰ E-pārvaldības izplatībā svarīga ir arī e-vides pievilcība. Latvijā ir daudz veiksmīgi piemēri biznesa e-vidēs, bet publiskajā sektorā ieguldījuma rezultāti vēl nav redzami.

Ja par interneta lietojamību un e-pārvaldības attīstības līmeni pieejams salīdzinoši daudz un kvalitatīvas informācijas, mazāk zināms par interneta politiskās komunikācijas tendencēm. Šī darba ietvaros nepieciešams iegūt ziņas par politiskās

⁵²⁷ E-līdzdalības indekss raksturo elektroniskās informācijas, elektronisko konsultāciju un elektroniskās lēmumu pieņemšanas instrumentu pieejamību 21 tīmekļa vietnē katrā valstī. 2008.g. e-līdzdalības indekss Latvijai bija 0,2273 (57. vieta), Lietuvai – 0,4773 (20.vieta), Igaunijai – 0,7273 (8.vieta).

⁵²⁸ 2008. g. informāciju no sabiedrisko iestāžu mājaslapām ieguva 14,4% iedzīvotāji, veidlapas lejuplādēja - 7,3% iedzīvotāji, bet 6,1% sūtīja valsts iestādēm atpakaļ aizpildītas veidlapas. CSP (2008) *Iedzīvotāju interneta izmantošanas mērķi gada sākumā*. Aplūkots: 12.09.2008. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/csp/content/?cat=355>.

⁵²⁹ LETA. (26.10.2008) Eksperts apšauba, vai līdzšinējie valsts ieguldījumi internetā bijuši pārdomāti.

⁵³⁰ 2008. g. jau puse no Igaunijas interneta lietotājiem ieguva informāciju no sabiedrisko iestāžu mājaslapām, bet vairāk nekā 36% lejupielādēja un nosūtīja veidlapas sabiedriskajām iestādēm. Eurostat, Percentage of individuals using the Internet for interacting with public authorities broken down by purpose. Retrieved: 20.10.2008.

Available: <http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do>.

informācijas patēriņu un politisko partiju interneta aktivitātēm. Tādēļ nākamās nodaļas veltītas partiju interneta komunikācijas analīzei 9. Saeimas pirmsvēlēšanu kampaņas laikā.

4.2. Politiskās informācijas iegūšana internetā

2006. gada augustā politiskās elektroniskie saziņas līdzekļi sāka intensīvi pārraidīt politisko partiju reklāmas. Lai arī likumdošana noteica vēlēšanu kampaņas ierobežojumus, partijas centās tos apiet izmantojot trešo pušu un slēptās reklāmas. No populārākām politiskās informācijas ieguves vietnēm jāmin ziņu portāls *Delfi.lv*, kurš vēlēšanu laikā bija izveidojis īpašu vēlēšanām veltītu sadaļu. Līdzīgas sadaļas tika izveidotas arī citos portālos. Ziņu portālu popularitāti apliecina arī *Nikolo grupas* veiktās telefona aptaujas atbildes. Lai iegūtu informāciju par politiku, Saeimas vēlēšanu kampaņu, politiskajām partijām un to izvirzītajiem deputāta kandidātiem, respondenti visbiežāk bija apmeklējuši un izmantojuši portālu *Delfi.lv* (75 %). Tāpat bieži apmeklēti bijuši arī portāli *Apollo.lv* (39 %), *TvNet.lv* (35 %) un *Politika.lv* (18 %). Tikai daži respondenti informāciju ieguvuši no *telegraf.lv*, *latvijasavize.lv*, *chas-daily.com*, dažādu nevalstisko organizāciju mājas lapās un *nra.lv*. No tiem, kas atbildēja uz šo jautājumu, tikai 15 respondenti (6%) atzina, ka informācijas iegūšanai apmeklējuši partiju mājas lapas.⁵³¹ Respondenti uzskatīja, ka no visām interneta vietnēm visdaudzveidīgāko informāciju par 9. Saeimas vēlēšanām un vēlēšanu kampaņu ir sniedzis ziņu portāls *Delfi.lv*, kā arī portāli *Apollo.lv* un *Politika.lv*. Vismazāk daudzveidīgu informāciju snieguši tāds portāls kā *nra.lv* un nevalstisko organizāciju mājas lapas. Respondenti uzskatīja, ka lielāko ziņu portālu lapas arī sniegušas visneitrālāko informāciju par vēlēšanu kampaņu. Neviens no respondentiem politiskās informācijas ieguvei nebija minējis populāro sociālo tīklu portālu *Draugiem.lv*.

Pavisam droši var apgalvot, ka 2006. gadā neviens no Latvijas populārākajiem interneta medijiem, izņemot *Draugiem.lv* un *Delfi.lv* nebūtu īpaši piemērots nozīmīga apjoma politiskajai komunikācijai. Lai arī sociālo tīklu portālā *Draugiem.lv* bija izveidoti vairāki pazīstamu politiķu profili, tie netika aktīvi lietoti, lai “draudzētos” ar

⁵³¹ Vēl respondenti bija izmantojuši un lietojuši *118.lv*, Centrālās vēlēšanas komisijas mājas lapu, Jaunā laika mājas lapu, Tautas partijas mājas lapu, *datuve.lv*, *dialogs.lv*, *digital-times.lv*, *draugiem.lv*, *prezident.lv*, *saskanasc.lv*, *db.lv*.

vēlētājiem un izplatītu savas idejas. Savukārt, portāla *Delfi* redaktors Ingus Bērziņš atzina, ka lai arī *Delfi* ir operatīvs un interaktīvs informācijas avots par vēlēšanām, kopējā *Delfi* auditorija vēlēšanu nedēļas nogalē tikai nedaudz pārsniedza pusi no *Delfi* vidējā darbadienas lietotāju skaita. Auditoriju visvairāk interesēja smaga avārija un skandāls.⁵³²

Pieaugot televīzijas un radio reklāmas izcenojumiem, varēja sagaidīt, ka partijas savas reklāmas kampaņas realizēs interneta vidē, tomēr šī prognoze nepiepildījās. Respondenti uzsvēra, ka televīzija kampaņu komunikācijā ir daudz efektīvāka, jo tā aizsniedz vairāk vēlētāju. *Nikolo grupas* veiktajā telefona aptaujā 73%⁵³³ respondenti arī atzina, ka televīzija ir bijusi viņu nozīmīgākais avots par priekšvēlēšanu kampaņu.⁵³⁴ Internetu par nozīmīgu avotu uzskatīja 10 procenti respondentu.

Uz jautājumu – vai respondenti pēdējo sešu mēnešu laikā internetā ir ieguvuši informāciju par politiku, Saeimas vēlēšanu kampaņu, politiskajām partijām un to izvirzītajiem deputāta kandidātiem, apstiprinoši atbildēja 36% respondentu, 59% atbildēja noliedzoši. Trešā daļa aptaujāto norādīja, ka internetā informāciju par 9. Saeimas vēlēšanu kampaņu ieguvuši vienu līdz divas reizes nedēļā, pārējie retāk. Tikai 6% respondentu darījuši to vairākas reizes dienā. Tātad, informāciju par politiku internetā regulāri ieguva nedaudz vairāk kā trešā daļa respondentu.

Informāciju par interneta lietošanas biežumu bija iespējams iegūt no 739 respondentu atbildēm. Šie respondenti tika sadalīti divās grupās: (1) interneta regulārajos lietotājos, kuri internetu lieto reizi dienā un vairākas reizes dienā, (2) interneta politiskās informācijas lietotājos, kuri pēdējo 6 mēnešu laikā internetā bija ieguvuši informāciju par politiku, Saeimas vēlēšanu kampaņu, politiskajām partijām un to izvirzītajiem deputāta kandidātiem.

Tipisks regulārais interneta lietotājs bija Rīgā dzīvojoša sieviete vecumā no 18 līdz 24 gadiem, latviete, ar augstāko izglītību. Interneta regulāro lietotāju ienākumi bija aptuveni līdz 200 latiem mēnesī. Šīs grupas respondenti nepiederēja nevienai reliģiskai vai nevalstiskai organizācijai (informāciju par Latvijas interneta lietotājiem var aplūkot 10. pielikumā). Interneta politiskās informācijas lietotāji atbilda interneta

⁵³² Bērziņš, I. (2007) Vēlēšanas interneta diskusijās. //I.Brikše un V.Zelče, *Latvijas Republikas 9.Saeimas vēlēšanu kampaņa: priekšvēlēšanu publiskā telpa* (138-146)/ Rīga: Zinātne.

⁵³³ Šeit un turpmāk rezultāti no respondentu aptaujas pasniegti noapaļotā veidā, ņemot vērā, ka pie 1000 respondentiem statistiskā kļūda ir aptuveni +/- 2,5%.

⁵³⁴ Laikraksti – 43,1% un radio 29,6%. Salīdzinoši neliels skaits respondentu šādu informāciju ieguvuši no žurnāliem.

regulāro lietotāju grupas parametriem. Interneta politiskās informācijas lietoji pārsvarā bija 18 līdz 34 gadus vecas sievietes, latvietes. Interneta politiskās informācijas ieguvējiem bija augstākā izglītība un viņi dzīvoja Rīgā. Interneta politiskās informācijas lietotāju ienākumi bija aptuveni līdz 200 latiem mēnesī. Šīs grupas respondenti nepiederēja nevienai reliģiskai vai nevalstiskai organizācijai.

Lai noteiktu saistību starp Latvijas regulārajiem interneta lietotājiem un to sociāldemogrāfiskām īpašībām (dzimums, vecums, tautība, ienākumi, izglītība, u.c.), tika veikts korelācijas tests. Statistiski nozīmīga korelācija parādījās jautājumā par interneta lietošanas biežumu un reģionu ($r=0,155$ ar varbūtību 99%). Interneta regulārie lietotāji dzīvoja kādā no Latvijas pilsētām vai Rīgā, savukārt internetu nelietoja vai arī lietoja reti lauku rajonos dzīvojošie. Būtiska saistība parādījās arī starp interneta lietošanas biežumu un vecumu ($r=0,168$). No 11. pielikuma tabulas redzams, ka jo jaunāks respondents, jo internetu tas lieto biežāk. Aktīvāki interneta politiskās informācijas lietotāji bija latvieši. Interneta lietošanas paradumus īpaši neietekmēja dzimums, bet negatīvu korelāciju deva izglītība. Tas nozīmē – jo izglītības līmenis ir augstāks, jo interneta lietošanas biežums palielinās. Visbiežāk internets tiek izmantots pašu respondentu mājās un darba vietās.

Respondentu atbildes liecināja, ka viņi internetu izmantojuši, lai iegūtu ziņas par politiku kopumā – 118 pozitīvas atbildes, jeb 46%. Vēl respondentus labprāt interesēja ziņas un informācija par partiju līderiem un citiem kandidātiem – 30%, partiju priekšvēlēšanu programmas – 22% un ekspertu vērtējums par partiju darbību – 20%. Karikatūras un jokus par politiskajām partijām vēlējās aplūkot 14%.⁵³⁵ Pētījuma dalībnieki nebija īpaši interesējušies par iespēju iegūt informāciju par partiju finansēšanu, kā arī noklausīties politisko diskusiju radio ierakstus vai atreferējumus. 54% respondentu norādīja, ka viņi meklējuši informāciju par kampaņu internetā tāpēc, ka tā bij ērti pieejama. 19% respondenti norādīja, ka internetā var atrast tādu informāciju, kas nav atrodamā citviet. 12% atzīst, ka interneta vide ir interaktīva un tā piedāvā iespēju rakstīt, savukārt 7% respondentu uzskata, ka interneta informācijas avoti ir brīvāki un neatkarīgāki. Vismazāk respondenti piekrīt apgalvojumam, ka internetā ir tādi informācijas avoti, kas pauduši viņiem tuvas idejas (2% gadījumu).

⁵³⁵ Uz šo jautājumu atbildes kopumā sniedza 257 respondenti, jeb aptuveni 19,8% no visiem aptaujātajiem.

Vairākums respondentu uzskatīja ka informācija par 9.Saeimas vēlēšanu kampaņu internetā neietekmēja publisko diskusiju kvalitāti. 18% gadījumu respondenti piekrita, ka tā paaugstināja publisko diskusiju kvalitāti, bet tikai 5% gadījumu – pazemināja publisko diskusiju kvalitāti (bāze N=716 respondenti).

Respondentiem tika vaicāts arī vai internetā pieejamā informācija ir kaut kā ietekmējusi viņu politisko izvēli. 72% gadījumu respondenti atbildēja, ka internetā pieejamā informācija nemaz nav palīdzējusi viņiem izšķirties vai piedalīties vai nepiedalīties 9. Saeimas vēlēšanās, vai arī palīdzējusi diezgan mazā mērā. 12% gadījumu internetā pieejamā informācija palīdzēja izšķirties par piedalīšanos vēlēšanās. Tikai 2% gadījumu informācija internetā palīdzējusi ļoti lielā mērā.⁵³⁶ Līdzīgas atbildes iegūst arī uz jautājumu vai internetā pieejamā informācija palīdzēja izšķirties par kuru partiju balsot. 74% gadījumu pieejamā informācija internetā respondentiem nemaz nav palīdzējusi izšķirties, par kuru partiju balsot vai arī palīdzējusi diezgan mazā mērā. Interneta resursi izšķirties ļoti lielā mērā palīdzējuši 1% respondentu un diezgan lielā mērā – aptuveni 10% respondentu.

Interneta regulāro lietotāju atbildes liecina, ka visbiežāk balsots par tādām politiskajām partijām kā TP, JL, ZZS, kā arī SC. Vismazāk balsots par PS (tikai 0,3%) (bāze N=456). Interneta politiskās informācijas lietotāji arī balsojuši par TP, JL, ZZS, kā arī par TB/LNNK. Tātad, interneta lietotāju balsis visumā sadalās līdzīgi.

Kā jau minēts, vairākums respondentu atzina, ka internetā pieejamā informācija nav palīdzējusi viņiem izšķirties vai piedalīties vai nepiedalīties 9.Saeimas vēlēšanās vai arī palīdzējusi diezgan maz. Nedaudz vairāk kā viena desmitā daļa uzskatīja, ka informācija internetā palīdzējusi viņiem izšķirties par piedalīšanos vēlēšanās. Līdzīga aina veidojas arī atbildot uz jautājumu: vai internetā pieejamā informācija palīdzēja izšķirties, par kuru partiju balsot. Vai te nozīme ir arī interneta lietošanas biežumam? Vai var apgalvot, ka tie iedzīvotāji, kuru internetu lieto biežāk uzskata, ka internets ietekmē viņu izvēli piedalīties vēlēšanās un balsot par konkrētu partiju? Vai tie iedzīvotāji, kuri internetu lieto reti vai vispār to nelieto, uzskata, ka internets palīdz veidot viņu politiskās izvēles?

Kopumā atbildes uz šiem jautājumiem bija snieguši 716 no 1301 respondentiem. Korelācija starp interneta lomu politiskajā izvēlē un interneta

⁵³⁶ Uz šo jautājumu atbildi sniedza 716, jeb 55,1% respondents.

lietošanas biežumu bija visai augsta. Korelācijas koeficients (r) bija 0,778.⁵³⁷ Tātad, var apgalvot, ka vairākam no interneta regulārajiem lietotājiem, kuri internetu lietoja sešas līdz septiņas reizes nedēļā, internets lielā mērā palīdzēja izšķirties vai piedalīties vai nepiedalīties 9.Saeimas vēlēšanās (85%). Savukārt, krietni vairāk kā pusei respondentu (57%), kuri internetu pēdējā mēneša laikā nebija izmantojuši, internets nepalīdzēja izšķirties par piedalīšanos vēlēšanās. Tātad, jo internets lietots biežāk, jo tā nozīme, respondenta lēmuma pieņemšanā par to vai piedalīties vai nepiedalīties vēlēšanās, ir lielāka un otrādi. Šo apgalvojumu daļēji pastiprina arī saistība starp interneta lietošanas biežumu un to, cik lielā mērā internets palīdzējis izšķirties balsot par kādu konkrētu politisko partiju. Interneta regulārie lietotāji, kuri internetu lieto sešas līdz septiņas reizes nedēļā, atzīst, ka internets ļoti lielā mērā palīdzējis izšķirties, par kuru partiju balsot 9.Saeimas vēlēšanās (71%). Savukārt, vairākam respondentu, kuri internetu pēdējā mēneša laikā nebija izmantojuši, internets nebija palīdzējis izšķirties, par kuru partiju balsot 9.Saeimas vēlēšanās (64%). Tātad, jo internetu lieto biežāk, jo lielāka iespējamība, ka respondents savu izvēli par noteiktu politisko partiju balstīs uz internetā pieejamo informāciju.

Respondentiem tika jautāts arī vai pēdējo sešu mēnešu laikā viņi ir saņēmuši e-pasta sūtījumus no kādas politiskās partijas vai atsevišķa kandidāta? Šādus sūtījumus bija saņēmuši 12% respondenti. 84% gadījumu respondenti e-pasta sūtījumus nebija saņēmuši (bāze $N=716$). Visvairāk šādus e-pasta sūtījumus aptaujātie bija saņēmuši no ZZS, TP un JL. Tomēr lielākā daļa respondentu neatcerējās no kuras partijas e-pastus ir saņēmušas. 32% aptaujāto attieksme pret e-pasta sūtījumiem bija negatīva. Gandrīz tikpat respondentiem (30%) attieksme bija ne pozitīva, ne negatīva. Tikai 5% gadījumu attieksme bija pozitīva.

Respondentiem bija jānosauc politiskās aktivitātes, kuras viņi veikuši internetā pēdējo 6 mēnešu laikā. Izvērtējot respondentu atbildes, atliek secināt, ka 55% respondenti no visiem pētījuma dalībniekiem nelabprāt iesaistās politiskajās aktivitātēs internetā. Visbiežāk – 8% gadījumu, respondenti piedalījušies elektroniskajās diskusijās saistībā ar Saeimas vēlēšanām. 14 gadījumos respondents

⁵³⁷ Determinācijas koeficients šai korelācijai bija 0,606, tātad 60,6% no pētījumā iegūtajiem datiem skaidro, vai interneta regulārajiem lietotājiem un interneta politiskās informācijas lietotājiem internets ir palīdzējis politiskajā izvēlē. Tā kā dispersijas analīze (ANOVA) un informācija par regresijas vienādojuma koeficientiem uzrādīja F-testa p -vērtību, kas ir vienāds ar 0 var secināt, ka šīs analīze ir statistiski nozīmīga ar varbūtību 99,9%. Rezultātu iegūšanai tika izmantota krostabulācijas datu prezentācijas metode, izmantojot SPSS funkcija *Crosstab*.

bija nosūtījis e-pasta vēstules, aicinot piedalīties vēlēšanās, 11 gadījumos – nosūtījis e-pasta vēstules kādai politiskajai partijai vai deputāta kandidātam.

Apkopotie dati ļauj arī veikt korelācijas pārbaudes starp respondentu politisko līdzdalību un interneta lietošanas biežumu. Respondentiem tika vaicāts vai viņi ir piedalījušies Saeimas vēlēšanās, apmeklējuši kādu tikšanos ar politisko partiju pārstāvjiem, ziedojuši naudu kādai partijai, zvanījuši cilvēkiem pa telefonu un aicinājuši balsot, devušies pie cilvēkiem uz mājām, lai aicinātu viņus balsot par kādu partiju. Lai noskaidrotu saistību starp šiem mainīgajiem, tika veikta korelācijas analīze. Taču korelācijas matrica neuzrādīja 95% varbūtību, tādēļ var uzskatīt, ka saistība starp politiskās līdzdalību un interneta lietošanas biežumu nav statistiski nozīmīga. Tomēr var novērot, ka interneta regulārie lietotāji biežāk kā interneta nelietotāji ir apmeklējuši tikšanos ar politisko partiju pārstāvjiem un arī biežāk piedalījušies vēlēšanās. Interneta lietotāji arī zvanījuši cilvēkiem pa telefonu un aicinājuši balsot, kā arī devušies pie cilvēkiem uz mājām, lai aicinātu viņus balsot par kādu partiju. Interneta nelietotāji to nav darījuši. Savukārt interneta politiskās informācijas lietotāji lielāku politisko līdzdalību demonstrējuši piedaloties vēlēšanās. Šie respondenti atšķirībā no interneta lietotājiem un nelietotājiem arī zvanījuši cilvēkiem, lai aicinātu balsot (sk. tabulu).

5. tabula. **Politiskā līdzdalība un interneta lietošanas biežums.**

	Regulāri lieto internetu (%) N=465		Nelieto internetu (%) N=17		Lieto internetu, lai iegūtu politiska rakstura informāciju (%) N=257	
	Jā	Nē	Jā	Nē	Jā	Nē
Piedalījās vēlēšanās	71.2	28.5	64.7	35.3	82.8	16.8
Apmeklēja tikšanās ar politiķiem	21.9	86.7	5.9	94.1	19.5	79.4
Ziedoja politiskajai partijai	0.9	97.9	5.9	94.1	1.9	95.7
Zvanīja citiem, lai aicinātu iet balsot	2.6	96.1	0	100	5.1	93
Aģitēja mājās .	1.5	97.2	0	100	1.9	96.1

Piezīme: Tabulas rezultātu attēlojumā jāņem vērā statistiskā kļūda. Tā, piemēram, ja no visiem respondentiem, kuri regulāri lieto internetu (N=465) 71,2% atzīst, ka piedalījušies arī vēlēšanās, statistiskā kļūda ir +/- 4,4% robežās. No tā izriet, ka ar 95% varbūtību var apgalvot, ka vēlēšanās varētu būt piedalījušies no 66,8% līdz 75,6% regulāro interneta lietotāju.

4.3. Tīmekļa vietņu analīzes un interviju rezultāti

Tīmekļa vietņu saturs analīze liecina, ka partijas šajās vēlēšanās izmantojušas aptuveni trešo daļu no tīmekļa vietņu iespējamā potenciāla. Saeimā iekļuvušo partiju vietnes visos rādītājos pārspēj Saeimā neiekļuvušo partiju vietnes, no pārējām partijām pirmajā desmitniekā iekļuvuši vienīgi „Eiroskeptiķi.” Vislielāko punktu skaitu partiju tīmekļa vietnes ieguva par informācijas pārskatāmību un pieejamās informācijas klāstu, vismazāk par hipersaišu izmantošanu, līdzdalības iespējām, kā arī tīmekļa vietnes potenciālu lietošanu kampaņas vadībā. Par galvenajām interneta komunikācijas priekšrocībām aptaujātie partiju pārstāvji uzskaita informācijas plūsmas ātrumu un neierobežotību, neatkarību no starpniekiem, piemēram, masu medijiem. Partiju pārstāvji uzskata, ka ieguldījumi interneta kampaņā pagaidām neatsver ieguvumus no tās, līdz ar to tīmekļa vietnes lielākoties darbojas kā kampaņas piedēkļi. Partiju pārstāvji atzīst, ka aktīvākais interneta lietotājs nav aktīvais vēlētājs, tādēļ arī veidojot tīmekļa vietni nav īpaši domāts – kādām mērķauditorijām tā būs domāta. Interneta politiskā komunikācija vēl nav profesionalizējusies un partiju tīmekļa vietņu galvenie radītāji joprojām ir paši partijas biedri un atbalstītāji.

Partiju pārstāvju izteikumos par interneta komunikāciju ieskanas gan utopiski gan utilitāri motīvi, kuros jūtama politiskās atsvešinātības pieskaņa. Vairākums aptaujāto partijas kampaņu plānotāju virtuālo sociālo tīklu portālus redz kā atpūtas un izklaides vides, kur politiskajai informācijai nav vietas, kamēr daži gados jauni kandidāti uz savu roku mērķtiecīgi mēģināja radīt savu atbalstītāju bāzi. Partiju pārstāvji uzskata, ka interneta lietojums politiskajā komunikācijā nākotnē varētu strauji pieaugt, tomēr internets neaizstās tradicionālos komunikāciju kanālus.

Intervijas ar politisko partiju kampaņu vadītājiem apstiprina, ka interneta komunikācijai kampaņā ir bijusi nozīme, tomēr tai noteikti nav piešķirta prioritāte un tās loma nav bijusi izšķirīga. Interneta komunikācija lielākoties ir bijusi saistīta ar pārējām kampaņas aktivitātēm, taču šī saistība, vairākumā gadījumu nav bijusi cieša un sinhrona. Kā atzina viens intervētais: *„internetā visa informācija tomēr nodota ar nokavēšanos – būtībā informācija rodas citur, un tikai pēc tam tā tiek pārnesta uz internetu, kas it kā velkas nopakaļus.”* Tomēr, lielākās partijas tīmekļa vietnes cenšas atjaunot operatīvi un regulāri. Viens aptaujātais norādīja, ka *„mājas lapa kalpoja kā informatīvs avots komunikācijai par partijas iekšējiem notikumiem (kāds ir plāns, ko*

mēs darām, kad kaut kas sākās, kas piedalās, utt.) un to atreferējums.”

TP pārstāvji norādīja, ka tīmekļa lapa pagaidām darbojas kā partijas politikas atspoguļojums, nevis kā nozīmīgs kampaņas rīks. Vēlēšanās netika izmantoti nekādi īpaši kampaņas “produkti”, kas būtu saistīti tieši ar mājas lapu. Tomēr, partijas pārstāvji norādīja, ka mājas lapai bija nozīme iekšējās komunikācijas veicināšanā, jo tā tika izmantota, lai aicinātu partijas biedrus izteikt savus priekšlikumus partijas programmas izstrādei.

Kampaņu plānotāji par interneta izmantošanu kampaņā izsakās samērā piesardzīgi, sakot, ka iegudījumi interneta kampaņā neatsvērs ieguvumus no tās. Viens informants atzina, ka šobrīd politiskajā komunikācijā krietni vieglāk prognozējami ir plašpazīdes kanāli – televīzija, radio un prese: *“tie ir ļoti precīzi ‘saskaitāmi’; tie nes gaidīto efektu; tie strādā un strādās.”* Savukārt, investīcijām interneta komunikācijā: *„vēl nav pienācis laiks.”* Viens informants atzina, ka: *“finanšu resursi mājas lapas ‘atdzīvināšanai’ bija ierobežoti.”* Iemesls tam bijusi prioritāšu noteikšana – uzsvars tika likts uz tiešo komunikāciju, kas partijai vienmēr ir bijusi un, domājams, arī būs prioritāte. Vienas partijas gadījumā tīmekļa vietne ir bijusi *„kā papildus elements, papildus iespēja, bet tā nekļūs par galveno tuvāko gadu laikā.”*

Vairāki informanti arī minēja jau zināmo argumentu par nepietiekamo interneta pieejamību ārpus Rīgas.

(a) Tīmekļa vietņu attīstības pakāpe

Pēc saņemtā punktu skaita partiju tīmekļa vietņu satura analīzē, jāsecina, ka partiju vietņu attīstības pakāpe ir diezgan vienmērīga. Vislabāk attīstītā JL tīmekļa vietne saņēma 209 punktus – 73% no maksimāli iespējamā punktu skaita (286). Trīs partijas – TP, PCTVL un ZP saņēma no 60 līdz 50% no maksimālā punktu skaita. Desmit vietnes saņēma 48% līdz 20% no iespējamajiem punktiem, bet 4 partijas – mazāk kā 20% no maksimālā punktu skaita. Kopumā partijas izmanto apmēram 35% no tīmekļa vietņu iespējamā potenciāla. Varas partiju tīmekļa vietnes visos rādītājos pārspēj Saeimā neiekļuvušo partiju vietnes un izmanto apmēram 38% no maksimālā punktu skaita. Desmit vislabāk attīstīto tīmekļa vietņu starpā iespraucas vienīgi „Eiroskeptiķi” un „Visu Latvijai,” bet no pirmā desmitnieka „izkrīt” ZS, apvienotās LPP un LC, kā arī TB/LNNK vietne. Abu Saeimā neiekļuvušo partiju tīmekļa vietnes ieguva augstu vērtējumu pēc redzamības, navigācijas un informācijas pārskatāmības rādītājiem. Īpaši jāizceļ Eiroskeptiķu tīmekļa vietne, kas redzamības ziņā pārspēja

savus politiskos konkurentus. Jāpiebilst, ka redzamības indekss, veidojas no kopējā saišu skaita citās mājas lapās uz partijas vai apvienības mājas lapu. Tā, piemēram, uz Eiroskeptiķu lapu tika saskaitītas 109 norādes, bet uz ZP tīmekļa vietni pat 124 norādes, kas ir augstākais rādītājs, turpretī deviņām partiju vietnēm šis rādītājs bija zem 50 norādēm. 2008. g. aprīlī izdarītajā novērojumā *Google* meklēšanas rezultātu skaits partijām, protams, bija daudz lielāks, taču par visredzamāko vietni bija kļuvusi PCTVL (3360 rezultāti). Otrā vietā bija Visu Latvijai! (3070), bet Eiroskeptiķu vietne (1230) daļa trešo un ceturto vietu ar JL (1210). Pārējo partiju redzamība attēlota 9. pielikumā.

Vislielāko punktu skaitu partiju tīmekļa vietnes ieguva par informācijas pārskatāmību un pieejamās informācijas klāstu (64%), kā arī par navigācijas parocīgumu (69%), vismazāk par tīklošanu (14%) un tīmekļa vietnes potenciālu lietošanu kampaņas vadībā (19%).

Tīklošanas rādītājs parāda iekšējo un ārējo saišu daudzumu partijas tīmekļa vietnē. Šajā ziņā izņēmums ir PCTVL, kas savā tīmekļa vietnē bija ievietojusi 103 atsauksmju saites uz Latvijas cilvēktiesību aizstāvības NVO un iestādēm, presi, ziņu un analīzes portāliem, starptautiskajām organizācijām, starptautisko un Latvijas NVO adresēm, Latvijas vēstures avotiem, pašvaldību un valsts iestādēm. Salīdzinoši liels saišu skaits bija arī ZP un SC. Pārējo partiju vietnēs ārējo saišu bija daudz mazāk, un tās vairāk atgādina noslēgtas telpas. 2008. gada novērojumos tendence saglabājās. PCTVL ar 100 saitēm bija priekšgalā. Tai sekoja ZP (46) un SC (40). Pārējām partijām ārējo saišu skaits svārstījās no 2–11 saitēm. No tā jāsecina, ka partiju saišu izvēle ir noturīga, vai arī saišu sadaļa vienkārši nav atjaunota. Ar 2008. g. aprīlī veiktā partiju tīklojuma novērtēšanas rezultātiem var iepazīties 9. pielikumā.

Visvairāk saites partijas lika uz dažādām valsts iestādēm (84). Daudz mazāk saišu bija uz masu medijiem (27), vietējām un starptautiskajām NVO un sociālajām kustībām (22), interneta portāliem (17), citām Latvijas partijām (15), pašvaldībām (12) un Eiroparlamenta partijām (8). Partijas pārsvarā lika saites uz līdzīgi orientētām politiskajām organizācijām un NVO vai arī uz politikas nozarēm, ar kurām partija sevi identificē. Tā, piemēram, ZP savā vietnē bija rūpīgi atlasījusi saites par t.s. “zaļajām tēmām.” Tajā varēja atrast 17 saites uz Latvijas valsts vides institūcijām. TP lika saites uz visām tām ministrijām, kuras vadīja partijas politiķi. LSDSP bija ielikusi saites uz starptautiskajām Eiropas sociāldemokrātu un sociālistu organizācijām. Trīs partijas bija ielikušas saites uz savu politiķu emuāriem. Partija JL savā vietnē bija

ielikusi trīs saites uz saviem politiķiem – emuāristiem. No JL emuārus – komentārus par politiskajām aktualitātēm rakstīja Valdis Dombrovskis, Linda Mūrniece, Olafs Pulks. Šie emuāri atradās *Dienas* portāla emuāru sadaļā.⁵³⁸ ZP vietnē bija saite uz Raimonda Vējoņa tīmekļa vietni, kas vairāk atgādina politiķa vizītkarti.⁵³⁹ LC vietnē bija saite uz Eiropas parlamenta deputāta Georga Andrejeva tīmekļa vietni. Vienīgā partija, kura piedāvāja saites uz citu Latvijas partiju vietnēm bija PCTVL. Tas liecina, ka partiju “virtuālā pārstāvniecība” pagaidām vēl ir orientēta uz līdzīgi domājošo aptveršanu un citādi domājošo izslēgšanu.

Pēc partiju tīmekļa vietņu uzturētāju sniegtajām ziņām, visvairāk apmeklējumu saņēma JL vietne. Pusgadu pirms vēlēšanām JL vietne mēnesī tika apmeklēta vidēji 10000 reizes. Pārējo partiju rādītāji ir zemāki – TP vidēji 5000, bet PCTVL tikai 570 reižu. Gandrīz visām partijām vietņu apmeklējums lēcienvēidīgi pieaug vēlēšanu mēnesī un vēl jo vairāk dienu pirms vēlēšanām, kā arī vēlēšanu dienā.⁵⁴⁰ Tas liecina, ka partiju tīmekļa vietnes kļūst par informācijas avotiem pirms vēlēšanām.

Partijas var izmantot savu tīmekļa vietni, lai palielinātu savu kampaņas potenciālu, ievācot informāciju par tīmekļa vietnes apmeklētāju, piesaistot biedrus un atbalstītājus, kā arī izplatot kampaņas materiālus. Kampaņas vadības rādītājs visām partijām bija diezgan zems. Partijas izmantoja apmēram ceturto daļu no visām iespējām iesaistīt vēlētajū. Četrās vietnēs bija iespēja pierakstīties vēstkopā un atjaunot savu e-pasta adresi, piecās vietnēs bija iespēja lejuplādēt partijas logo. Iespēju izdrukāt partijas skrejlapīņas piedāvā tikai divas politikās partijas: TB/LNNK savā vēlēšanu kampaņas lapā, kā arī „Dzimtene.” Jāpiebilst, ka TB/LNNK, LP un LC bija izveidojušas atsevišķas kampaņu vietnes.

Līdzdalības iespēju noteikšanai autors ņēma vērā e-pasta adrešu skaitu individuāliem kandidātiem, partijas organizācijas vienībām un nodaļām, atgriezeniskās saites attīstības līmeni, aptauju esamību, kā arī virtuālās iesaistes instrumentus – viesu grāmatas, ziņojumu dēļus, forumus, tiešsaistes tērzēšanas telpas. Visaugstāko novērtējumu līdzdalību iespējās saņēma JL tīmekļa vietne, kas krietni vien pārspēja pārējās. 30 punktu mazāk saņēma PCTVL. Trešā līdzdalības iespēju ziņā bija TP. Kopumā partiju vietnes izmanto aptuveni 20% no līdzdalības iespējām,

⁵³⁸ <http://www.diena.lv/lat/politics/blog>, Aplūkots: 25.02.2008.

⁵³⁹ “Raimonds Vējonis,” <http://www.vejonis.lv>, Aplūkots: 04.02.2008.

⁵⁴⁰ Partiju pārstāvju sniegtā informācija 2006. g. novembrī-decembrī. JL (jūnijs – 7705; jūlijs – 7829; augusts – 10,824; septembris – 13680; oktobris – 15545) (JL sniegtā informācija), TP (jūnijs – 1281; jūlijs – 1626).

tomēr līdzdalības iespēju nodrošināšanas līmenis ir ļoti nevienmērīgs. Ja neskaita līderu trijotni, pārējo tīmekļa vietnes izmanto tikai nedaudz vairāk kā 10% no tām iespējām, ko piedāvāja JL tīmekļa vietne. Dažām partijām ir norādīti tikai viens vai divi e-pasti saziņai ar partijas organizāciju nevis ar partijas līderiem un kandidātiem. Ir arī tādas partijas, kuru vietnēs neizdevās atrast nevienu e-pasta adresi. Tomēr jāatzīst, ka e-pasta adresu esamība vai neesamība vēl neliecina par īstu interaktivitāti, jo kandidāti uz tiem ne vienmēr mēdz atbildēt. Īpaša tīmekļa vietnes iesaistes forma ir spēles. TP piedāvāja spēli, kurā tiek meklēti partijas līderi. Spēle saucās „Kur paslēpies Kalvītis? Kur meklēt Slakteri?” PCTVL mājas lapas piedāvā sadaļas karikatūrām un anekdotēm, turklāt anekdotes var iesūtīt katrs mājas lapas apmeklētājs. Partiju vietnēs izplatīti ir ziņu dēļi vai viesu grāmatas. Labs piemērs atgriezeniskās saites uzturēšanai ir atrodams LZP vietnes sadaļā “Rakstiet mums.” Šeit iespējams apskatīt visus tīmekļa vietnes apmeklētāju uzdotos jautājumus, kā arī LZP biroja sniegtās atbildes uz tiem.

Tīmekļa vietņu atraktivitāti saista ar t.s. „mirgošanas faktoru,” kura noteikšanai ņem vērā kustīgo attēlu un multimediju izvietošanu. Partijas izmantoja apmēram pusi no piedāvātajām iespējām lai padarītu savas tīmekļa vietnes pievilcīgas. Multimediju iespēju lietošanā atkal līderis izrādījās JL, kura tīmekļa vietnē atrodami gan audio gan videoieraksti. Video ierakstus mājas lapās piedāvā arī politiskās partijas un apvienības PCTVL (video arhīvs no Krievu skolu aizstāvības štāba materiāliem), TB/LNNK vēlēšanu mājas lapā (priekšvēlēšanu reklāmas videoklips), JD (priekšvēlēšanu reklāmas videoklips), SC (dažādi videoklipi “ziņu” sadaļā), “Visu Latvijai!” (video no rīkotajām akcijām) un Euroskeptiķi (Eiroskeptiķu TV video). LPP reklāmas un Aināra Baštika aktivitāšu atspoguļojums krievu valodā bija pieejams arī video portālā *YouTube*.⁵⁴¹ Politiskā apvienība „Dzimtene” vienīgā ieguva punktu par dzīvo „Radio PIK” straumēšanu (*streaming*). Interesanti, ka kreiso partiju tīmekļa vietnes šķiet vizuāli žilbinošākas, atvērtākas un uz darbību rosinošākas nekā labējo partiju mājas lapas. Savukārt, labējo partiju mājas lapas šķiet askētiskākas, vizuāli konservatīvākas, vienkāršotas un nosvērtākas.

Pieejā partiju vietnei svešvalodā ir nodrošināta pusei no astoņpadsmit tīmekļa vietnēm. Otrā svešvaloda lielākoties ir krievu valoda, trešā – angļu valoda, tomēr tā tiek pilnībā piedāvāta (un patiešām strādā) tikai četrās vietnēs. Nevienā vietnē netika

⁵⁴¹ „Айнарс Баштикс – самый человеческий министр.” Aplūktots: 12.12.2006. Pieejams: <http://youtube.com/watch?v=fJBRNIp0iy8>.

piedāvāta vizuāli vienkāršota attēlošanas iespēja, kas paredzēta redzes invalīdiem. Kopumā atvieglinātas pieejas nodrošināšanai partijas izmanto tikai 17% no visām iespējām.

Par galvenajām interneta komunikācijas priekšrocībām pašas partijas uzskatīja informācijas plūsmas ātrumu un neierobežotību, neatkarību no starpniekiem, piemēram, masu medijiem, iespējas padarīt informāciju atraktīvu un interesantu, demokrātisko pieeju un anonimitāti, ja nepieciešams. Mazāk tiek minēta individuāla personalizēta vēstījuma nodošana vēlētājam, kā arī iespēja iegūt atgriezenisko saiti. Par to liecina arī partiju tīmekļa vietņu viduvējie rādītāji interaktivitātes iespēju izmantošanā. Iespēju identificēt atsevišķus lietotājus īpaši uzsvēra TP un LPP pārstāvji, norādīdami, ka uz to „*partijai būtu jātiecas.*” Kā vēl neizmantotu interneta komunikācijas iespēju LPP pārstāvji minēja politiku emuārus.

Partiju tīmekļa vietņu akcenti parādīti tabulā, kur tie atzīmēti ar „+”. Partiju vietņu satura analīzes pilnos rezultātus var aplūkot 9. pielikumā.

Ja pēc tīmekļa vietņu apskates varam iegūt vispārēju priekšstatu par interneta komunikācijas iespēju izplatību partiju tīmekļa vietnēs, tad padziļinātas intervijas ar partiju kampaņu vadības grupu pārstāvjiem atklāj, kā interneta komunikācijas potenciāli tiek lietoti un kādi ir partiju priekšstati un motivācijas tos lietot. Tādēļ pievērsīsimies jautājumiem par interneta komunikācijas mērķa grupām, galvenajiem vietņu satura veidotājiem, kā arī centīsimies noskaidrot interneta ietekmi uz politiku-vēlētāju attiecībām kampaņu vadītāju skatījumā.

(b) Interneta komunikācijas mērķa grupas kampaņu vadītāju skatījumā

Kampaņu vadītāju vidū valda priekšstats, ka interneta lietotājs nav partiju iekārojamākais vēlētājs. Viens informants atzina: „*Lai arī interneta lietotāju skaits Latvijā ir augsts, aktīvākais vēlētājs un aktīvākais politiskā procesa dalībnieks Latvijā ir gados vecāks cilvēks. Interneta lietotājs, savukārt, pārsvarā ir gados jaunāks un ekonomiski aktīvāks, kurš, objektīvu iemeslu dēļ, politikai vai nu pievērs salīdzinoši maz vērības vai arī cenšas to ignorēt. Tas ir iemesls, kādēļ šobrīd caur interneta komunikāciju tiešā, auksti formālā veidā caur politiskās partijas mājas lapu ir ļoti grūti iegūt gan atgriezenisko saiti, gan pozitīvu reakciju.*”

Interesanti, ka tīmekļa vietne tiek saistīta ar partijas tēlu un, cenšoties aizsniegt jaunas mērķa grupas, partijām dažkārt nākas novirzīties no ierastajiem

standartiem. Viens no informantiem skaidro, ka internetā ir grūti sasniegt tieši to mērķauditoriju, ko gribētos: „*Tā varētu būt galvenā problēma tām politiskajām partijām, kuras nav skandalozas, jo šādu partiju mājas lapas cilvēki apskata kaut vai dēļ intereses, ja arī tajā nav nekā īpaši pievilcīga vai atraktīva.*” Informants skaidro, ka partijas tīmekļa vietni mēģināja padarīt pievilcīgāku, ievietojot tajā karikatūras, taču daži partijas biedri neesot bijuši apmierināti ar savu attēlojumu, un tāpēc to izdarīt nav bijis tik vienkārši.

Partijas nenosauc noteiktas grupas, kuras tās censtos sasniegt ar interneta palīdzību. Viens informants atzina, ka partijas tīmekļa vietnes „*galvenās mērķa grupas ir interneta lietotāji, kas interesējas par politiku.*” Viņš atzina, ka partija nav strādājusi pie kādas konkrētas mērķa grupas, skaidrojot, ka šajā politiskajā situācijā tas varētu būt neiespējams, ņemot vērā niecīgos resursus tīmekļa vietnes uzturēšanai.

Gandrīz visi aptaujātie kā vienu no perspektīvākajām tīmekļa vietņu mērķa grupām minēja jaunatni. Jaunu cilvēku lomu īpaši akcentēja TP pārstāvji, sakot, ka tieši tāpēc vēlējušies lapu padarīt „*jauneklīgāku*” un „*uzrunāt to auditoriju, kas citus masu medijus ikdienā lieto reti vai nelieto nemaz – pārējo auditoriju caur radio, televīziju un presi partija uzrunā samērā aktīvi, bet šai sabiedrības daļai var tikt klāt tikai elektroniskajā vidē.*” Šī iemesla dēļ partijas tīmekļa vietnes satura veidošanā aktīvi tika iesaistīti arī paši jaunieši. Tomēr TP pārstāvji arī šaubījās par to vai jaunu cilvēku piesaistīšana ar interneta komunikāciju atmaksāsies: „*Lai arī jaunieši mēdz būt ultra aktīvi internetā, kopumā jauniešu vēlētājs ir neaktīvs. Ja viņš būtu aktīvāks, tad, visticamāk, kāds no šiem jauniešu kandidātiem būtu iekļuvis Saeimā,*” norādīja TP pārstāvji.

Vēl tīmekļa lapu mērķa grupas ir arī politiskās organizācijas biedri un atbalstītāji, kā arī masu mediji un ārvalstu politiskās organizācijas. LSDSP pārstāvis atzina, ka: „*būtībā mājas lapa ir vairāk kā spogulis konkurējošām partijām, kas tajā mēdz ieskatīties.*” TP pārstāvji piebilst, ka tīmekļa lapas satura veidošanā nereti daudz aktīvāk iesaistās arī partijas reģionālās nodaļas. ZS pārstāvis atzina, ka: „*ārzemju nodaļas (Amerikā, Anglijā un Austrālijā) mājas lapu lasa pat vairāk nekā latvieši.*”

Runājot par interneta komunikācijas nozīmi partijas organizācijas iekšienē, noteikti jāpiemin JL pieredze organizējot ziņu laidienus. Savu biedru iesaistīšanai ar interneta komunikācijas palīdzību partija ir izstrādājusi triju līmeņu materiālu izplatīšanas iespēju. Pirmais līmenis dod pieeju katras valdes sēdes protokolliem (galvenajiem jautājumiem, pieņemtajiem lēmumiem utml.)

6. tabula. Politisko partiju vietņu satura analīzes rezultātu apkopojums

Rangs, punktu sk.*	Partija	Informācijas pārskatāmība	Resursu ieguve	Tīklošana	Līdzdalība	Kampaņa	Mirgošanas faktors	Pieeja	Navigācija	Redzamība
209-165 punkti										
1.	JL	+	+		++		++		+	+
2.	TP	++							+	++
3.	PCTVL	++			+		+		+	
148-104										
4.	ZP	+		+			+			++
5.	LSDSP	+								+
6.	“Eiroskeptiķi”						+			++
7.	“Visu Latvijai!”	+							+	+
8.	LC	+							+	
95-56										
9.	LPP									
10.	TB/LNNK v									+
11.	ZZS	+								
12.	SC	+		+			+		+	
13.	JD	+					+		+	
14.	“Dzimtene”	+					+		+	
mazāk par 35										
15.	“Māras zeme”	+								
16.	TB/LNNK	+								
17.	LPP un LC	+							+	
18.	PS									

Partijas sarindotas pēc kopēja saņemtā punktu skaita. Lai uzskatāmāk attēlotu katras partijas tīmekļa vietņu akcentus, kopējais punktu skaits katrā analīzes kategorijā tika pārkodēts 5 punktu skalā. Tabulā ar krustiņu („+”) attēlotajās sadaļās partiju tīmekļu vietnes saņēma 3 un vairāk punktus. Ar „++” atzīmētajās sadaļās partiju vietnes saņēma 5 punktus.

Šie dokumenti tiek nosūtīti praktiski visiem, kas pierakstījušies atbalstītāju sarakstā. Nākamais līmenis paredzēts operatīvās politiskās informācijas izsūtīšanai. Partijas pārstāvis gan atzina, ka šādu cilvēku nemaz nav tik daudz. Trešais „produkts” ir preses apskats, ko partija ir gatava piedāvāt un izsūtīt partijas biedriem.

Partijas nav veikušas īpašus pasākumus mājas lapu mērķa grupu sasniegšanai, tomēr atsevišķos gadījumos tās rīkojušas, piemēram, mājas lapas prezentācijas pasākumus, reklamējušas tīmekļa vietni vai konkrētus rakstus populārākajos ziņu portālos vai izmantojušas organizācijas laikrakstus tīmekļa vietnes reklamēšanai. Šajā ziņā īpaši izcēlās Eiroskeptiķi, kuru kandidāts pamanījās iestarpināt partijas adresi pie saviem komentāriem portālā *Delfi*.

Noteikti nepieciešams pieminēt dažu jauniešu kandidātu izvērstās personīgās priekšvēlēšanu kampaņas portālā *Draugiem.lv*, kas liecina par interneta ēras sākumu politiskajā komunikācijā. Jāatzīst gan, ka šo individuālo kampaņu vērtējums no partijas pārstāvjiem nav bijis viennozīmīgs – dažās partijās tām nepievērsa uzmanību, citās tās tika uzskatītas arī kā „*neētiskas un nekorektas*.”

Vairākiem kampaņu veidotājiem šķiet, ka publika uzķersies uz saukli "nāciet pie mums" un pati apmeklēs viņu tīmekļa lapas. Viens aptaujātais internetu tīmekli raksturoja kā „*pasīvo mediju*” un atzina, ka tas ir noderīgs tikai tad, ja lietotājam pašam ir interese. Acīmredzami, kampaņu vadītāji vēl neapzinās, ka arī virtuālajā vidē vēlētajū piesaistei iespējams lietot „*tiešās kampaņas metodes*” un „*doties*” uz tām tīmekļa vietnēm, kur mēdz pulcēties cilvēki.

Uz jautājumu – kādēļ partija aktīvāk neizmanto tiešās interneta komunikāciju metodes (e-pastu, mobilā telefona īsziņas), viena partija norādīja uz Latvijā pastāvošo datu aizsardzības likumu, kas neļauj lietot cilvēka e-pastu, bez viņa personiskas piekrišanas. Cits informants norādīja, ka īsziņas partija: „*nevarēja sūtīt finansu līdzekļu ierobežojumu dēļ, jo tas ir maksas pakalpojums, savukārt, e-pasta vēstuļu izsūtīšana neizdevās cilvēkresursu trūkuma dēļ, tā kā šie resursi lielā mērā tika novirzīti tiešajai komunikācijai.*” JL pārstāvis domā, ka mēģinājumi izmantot virtuālo sociālo saišu portālu *Draugiem.lv* varētu ciest neveiksmi, jo tā lietotāji nevēlētos saņemt piedāvājumus no politiķiem. LPP pārstāvis, komentējot gadījumu ar ķēžu vēstuļu pārsūtīšanu, norādīja, ka atkarībā no vēlētajā asprātības līmeņa, tie kalpoja par apsmiekla un jautrības objektu: „*Vai tas kaut kā ietekmēja vēlēšanu rezultātus, secinājumus var izdarīt statistiķi, taču apvienība par to šaubās.*”

(c) Vietņu satura radītāji un plānotāji

Partiju tīmekļa vietņu saturs galvenokārt tiek plānots un radīts tās kampaņas vadības grupas, biedru un atbalstītāju lokā. Partiju biedri un atbalstītāji satura veidošanā ir iesaistīti, sniedzot padomus, ieteikumus un kritiku, sagatavojot dažādus rakstus un citu informāciju, gatavojot reģionālās ziņas. TP pārstāvji norādīja, ka tīmekļa vietņu veidošana ir vairāk: „*labas gribas izpausme,*” tāpēc cilvēki, kas ar to nodarbojas ir nevis augsta līmeņa profesionāļi, bet gan partijas jauniešu organizācijas biedri: „*Rezultātā kā mājas lapas jaukums var tikt novērtēts tas, ka cilvēki to izstrādā no sirds un tā, kā viņi to māc, lai arī vienlaicīgi cilvēkiem, kas apmeklējuši arī citas mājas lapas, partijas mājas lapa varētu nešķist tik laba un atraktīva.*”

Tas, ka tīmekļa lapas satura veidošana ir tikai „*labās gribas izpausme,*” var radīt arī problēmas. LSDSP gadījumā veidojās apburtais loks starp tīmekļa lapas tehnisko uzturētāju un valdes locekļiem, kuriem vajadzēja piedāvāt savus ierosinājumus un radīt tīmekļa vietnes saturu. Valdes locekļi bija diezgan kūtri sniedzot ierosinājumus, bet tīmekļa lapas tehniskais uzturētājs nezināja, ko publicēt. „*Tāpēc arī mājas lapā lēni mainās informācija, un, zināmā mērā, tā ir garlaicīga,*” atzina LSDSP pārstāvis.

(d) Interneta komunikācija un vēlēšanu-politiķu attiecības

Respondentiem tika uzdots jautājums par to kā informāciju un komunikāciju tehnoloģijas varētu mainīt attiecības starp vēlētajiem un politiķiem. Aptaujātie partiju pārstāvji noliedz acīmredzamu un būtisku attiecību maiņu, sakot, ka internets kā komunikāciju kanāls vēl nav pietiekami spēcīgs, lai ietekmētu politisko kultūru. Viena partija norādīja, ka „*attiecības drīzāk varētu mainīt televīzija un radio, bet internets šajā ziņā ir vājš.*”

JL pārstāvis norādīja, ka attiecību maiņā ir iesaistīti arī paši vēlētajī un daudz kas ir atkarīgs no tā, kāda ir viņu pašu attieksme pret politiku un politiķiem. Viņš arī uzskata, ka interneta komunikācijas attīstība ir atkarīga no pilsoņu pieprasījuma pēc kvalitatīva satura internetā: „*Kamēr sabiedrībā politika tiks uztverta tā kā šobrīd – ka tā ir kā augonis, ko pacieš ar zobu sāpēm, tikmēr mājas lapas cilvēkiem nebūs tik interesantas un interaktīvas ar ļoti nopietnu iekšējo sasaisti. Tā ir objektīva problēma, ko nevar novelt tikai uz partiju nespēju vai nevēlēšanos šādu komunikāciju virzīt un aktivizēt.*”

Arī TP pārstāvis uzsver politikas kultūras lomu, un uzskata, ka Latvijā cilvēki nevēlas, lai viņi tiktu uzrunāti ar tiešajām komunikācijas metodēm, tādēļ interneta komunikācija varētu būt savā ziņā kompensējoša: „*Jāņem vērā Latvijas specifika – ja, piemēram, ārzemēs kandidāts iet pie cilvēka uz mājām, tad cilvēki to uztver kā pašu par sevi saprotamu, savukārt, ja tas notiek Latvijā, tad cilvēki vairāk vai mazāk pieklājīgā veidā visticamāk palūgtu, lai uz mājām pie viņiem kandidāti nenāk. Latvijā nav tādas politiskās kultūras, līdz ar to elektroniskais veids, no vienas puses, palīdz tiešā veidā uzrunāt plašāku kandidātu loku.*” Tomēr, TP pārstāvji atzīst, ka arī politiķi nav tie, kas spertu pirmo soli un „sarokotos” ar vēlētājiem elektroniskajā vidē, jo „*pašu politiķu šajā vidē nemaz nav.*”

ZS pārstāvis norāda, ka internets uzrunā jau aktīvos un pastiprinātu uzmanību internetam piešķir tikai ierobežots, taču ietekmīgs cilvēku loks: „*Internetam vairāk uzmanību pievērš mediju pārstāvji un politikas analītiķi – daudz lielāku, nekā piešķir paši iedzīvotāji.*” Arī viņš uzskata, ka interneta komunikācijas „piedāvājums” reaģē uz pieprasījumu: „*...interneta attīstība ir saistīta ar to, cik cilvēks reāli grib zināt. Ja cilvēkam ir vēlēšanās kaut ko vairāk uzzināt, tad viņš arī meklē internetu. Taču sabiedrība lielā mērā labprātāk dzīvo savu stereotipu iespaidā un tāpēc tā bieži vien papildus informāciju nemaz nemeklē.*” Līdzīgi uzskati ir arī LSDSP pārstāvim. Viņš uzskata, ka ir cilvēki, kas vēlas izmantot informācijas un komunikāciju tehnoloģijas un māk to darīt, „*taču tie, kas tās nevēlas izmantot, tos neviens “ar koku” nepiespiedīs to darīt.*” LSDSP pārstāvis atgādina arī, ka vislabākie vēlēšanu rezultāti gaidāmi tad, ja partija tomēr izmanto tiešās kampaņas metodes, kā arī jau labi pārbaudītos televīzijas un radio kanālus. LSDSP pārstāvis tomēr ir pārliecināts, ka uz nākamajām Saeimas vēlēšanām interneta izmantošana jau būs daudz „*nopietnāka.*”

(e) Nākotnes perspektīvas interneta politiskajā komunikācijā

Gandrīz visu aptaujāto partiju pārstāvji bija pārliecināti, ka nākamajās vēlēšanās internetam kā komunikāciju kanālam tiks piešķirta lielāka nozīme nekā šajās. Lai arī dažos izteikumos internets joprojām paliek kā „*nākotnes medijs*”, lielāko partiju plāni ir pragmatiski. JL kampaņas koordinators uzskata, ka interneta vide Latvijas politiskās komunikācijas attīstībā varētu strauji pieaugt: „*Ir jāpienāk brīdim, kad internets kā komunikācijas kanāls, kļūs lietderīgs un efektīvs – tad tas varēs piesaistīt investīcijas un sāks straujāk attīstīties.*”

TP pārstāvji uzskata, ka interneta komunikācijā vēl ir daudz neizmantotu iespēju – īpaši attiecību veidošanā ar vēlētājiem: „*Ja vēlētājs piesakās vēstkopai un sniedz savu kontaktinformāciju izmantošanai, tad tā ir ‘svēta lieta’ to izmantot un piedāvāt viņam atraktīvā un interesantā veidā visu to informāciju, kas viņu interesē – kas to ātrāk veiks, tas būs ieguvējs.*” TP arī norāda, ka politisko interneta tīmekļa vietņu izstrādē jau ir sasniegts „*zināms standarts*” un tāpēc „*nedrīkstētu palikt aizmugurē.*”

Uz jautājumu – kādā virzienā partijas plāno attīstīt savas tīmekļa vietnes partiju pārstāvji pārsvarā norādīja, ka vēlētos attīstīt tīmekļa vietni kā oficiālo kanālu partijas informācijai, likt uzsvāru uz iekšējo elektronisko komunikāciju ar partijas biedriem un atbalstītājiem. Gandrīz visas partijas vēlētos lietot informāciju un komunikāciju tehnoloģijas vēlētāju un atbalstītāju piesaistīšanai un mobilizēšanai. Tikai vienas partijas pārstāvis apgalvoja, ka interneta komunikācijas attīstīšana tuvākajā laikā nebūs aktuāla. PCTVL pārstāvis norādīja, ka vēlētos uzturēt savu tīmekļa vietni kā informācijas portālu un nevis kā kampaņas vietni. Jāpiebilst, ka PCTVL partijas tīmekļa lapas pašreizējais veidols atbilst portālam gan pēc formas gan satura.

Interesanti ir partiju redzējumi par perspektīvo interneta politiskās komunikācijas saturu. PCTVL pārstāvis prognozē, ka vēlētāju piesaistīšanai vēl svarīgāka varētu kļūt „*interneta izklaides daļa*”, jo „*internetā cilvēkus vairāk interesē čats, Draugiem.lv un citas izklaides vietas.*” Savukārt LPP partijas pārstāvis uzskata, ka politiskajā komunikācijā lielāku lomu spēlēs ne partiju, bet trešo personu izveidotas tīmekļa vietnes, tai skaitā arī emuāri un analītiskie portāli.

4.4. Jaunākās tendences Latvijas politiskajā internetā

2008. un 2009. gadā politiskā satura īpatsvars interneta vidēs turpināja palielināties. Tas saistīts ar pilsoniskās sabiedrības aktivizēšanos reakcijā uz valdības mazspēju risināt ekonomiskās recesijas problēmas. 2009. g. jūnijā notika arī pašvaldību un Eiroparlamenta vēlēšanas, kurās kandidāti izmantoja internetu vairāk nekā 2006. g. Saeimas vēlēšanās. Politiskās komunikācijas virtualizāciju sekmēja regulāro interneta lietotāju īpatsvara pieaugums vidēja gada gājuma cilvēku vidū. Jāpiemin, ka gandrīz visi jaunieši, kuri bija sasnieguši 18 gadu vecumu, bija lietojuši

internetu pēdējo 7 dienu laikā.⁵⁴² Interneta popularitāti politiskajā komunikācijā noteica arī otrās paaudzes tīmekļa lietojumi, kuru apgūšana un uzturēšana ierindas interneta lietotājam neprasa daudz laika un zināšanu. Otrās paaudzes vietnes tīmeklī iegūst papildus īpašības, kuras šīs vietnes pārvērš par darba vidēm vai pat lietojumprogrammām. Šajās vidēs lietotājs var efektīvāk veikt informācijas uzkrāšanas, analīzes un izplatīšanas funkcijas.

Salīdzinājumā ar iepriekšējām pašvaldību un Eiroparlamenta vēlēšanām, Latvijas interneta portālos bija vairāk reklāmkarogi (*baneri*). Pirmo reizi partiju reklāmas bija manāmas arī alternatīvās publicitātes interneta portālos (piemēram, *tribine.lv*, *spoki.lv*), kuras iepriekšējās vēlēšanās partijas vēl nebija atklājušas. Dažas reklāmas uzrunāja potenciālo vēlētāju ar skaņu un interaktīvu video palīdzību. Lielākie ziņu portāli piedāvāja vēlēšanām veltītas sadaļas ar interaktivitātes elementiem. Tā, piemēram, *Delfi* portāls savā vēlēšanu sadaļā ļāva uzdot jautājumus Rīgas mēra amata kandidātiem. Jautājumi tika apkopoti un uzdoti attiecīgajam kandidātam, kurš savas atbildes videoformātā ievietoja *Delfi* vēlēšanu sadaļā. Latvijas partijas maz sūtījušas kampaņu e-pastus. Toties populārāki ir visa veida politiskā humora elementi, piemēram, ķēdes e-pasts ar aicinājumu ziedot Aināram Šleseram, kuram krīzes laikā jālieto parastā „Colgate” zobu pasta. Alternatīvās publicitātes portālā *Tribine.lv* regulāri bija aplūkojamas dažādas politiskās karikatūras un komiksi.

Visas ietekmīgākās partijas uzturēja attīstītas interneta vietnes. Atšķirībā no iepriekšējām vēlēšanām, arvien vairāk politiķi uzturēja arī savas personīgās vietnes, kurās centās popularizēt arī TV reklāmas rullīšu beigās.⁵⁴³ Lai arī kopš 2006. g. partiju vietņu dizainā veikti uzlabojumi, izmaiņas vairāk atgādināja “kosmētisko remontu” bez komunikāciju stratēģijas izmaiņām. Lielākā daļa vietņu joprojām atgādināja partijas reklāmas materiālu kopijas, tāpēc tās varētu pieskaitīt pie informācijas pārraides paaudzes. Uz vienvēidīgo tīmekļu vietņu fona īpaši izcēlās videomateriālu izplatīšanas kampaņas, kuras *Draugiem.lv* portālā veica TB/LNNK. Tādā pašā veidā savu materiālu internetā izplatīja arī *Visu Latvijai!* un SC. Pēdējā

⁵⁴² TNS, Nacionālais Mediju Pētījums. Internets, Pavasaris 2009. Aplūkoti: 12.06.2009. Pieejams: www.tns.lv. Saskaņā ar TNS veikto aptauju 2009. g. pavasara dati parādīja arī strauju interneta lietotāju skaita pieaugumu 40 līdz 49 gadu vecu iedzīvotāju vidū. Internetu pēdējo 7 dienu laikā bija izmantojuši vairāk nekā puse jeb 53 % šīs vecuma grupas pārstāvju, kas bija par 11 procentpunktiem vairāk nekā 2008. gadā.

⁵⁴³ Aināra Šlesera vietne bija “Šlesers Rīgai,” <http://www.slesersrigai.lv>. Tatjanas Ždanokas mājaslapa bija <http://www.tatjanazdanok.lv>, bet Andra Ārgaļa vietne bija www.andrisargalis.lv. Jaunā Laika mājaslapa bija nodēvēta tā politiskās kampaņas vārdā – „Tagad,” <http://www.tagad.lv>.

nāca klajā ar atbildes videoklipu vienam no daudzajiem TB/LNNK interneta klipiem, uzsākot kaut ko līdzīgu videokaram.

Kopš 2006. g. vēlēšanām ir pieaudzis to politiķu skaits, kuri internetā uzturēja savus personiskos emuārus. Tie, kuri to neuzņēmās paši, varēja izmantot laikraksta *Diena* interneta portāla sniegtās iespējas.⁵⁴⁴ Daudzi politiķi šo piedāvājumu arī pieņēma. Vizuāli novērtējot emuārus, redzams, ka vissparīgākie rakstītāji bijuši tieši mazo un Saeimā neesošo partiju pārstāvji no Rīcības partijas, Kristīgi Demokrātiskās Savienības, partijas “Visu Latvijai”, *Libertas.lv* un “Sabiedrība Citai Politikai” (SCP). Tas apliecina, ka mazāk ietekmīgās partijas cenšas izmantot interneta komunikācijas iespējas, lai konkurētu ar varas partijām. Lai arī viņu emuāru ieraksti un komentāri piesaistījuši atklātības dalībnieku uzmanību, pašu emuāru autoru atbildes uz komentāriem joprojām tiek sniegtas reti. 2007. gadā iesākās kandidātu brīvprātīga “migrācija” uz virtuālo sociālo tīklu portālu *Draugiem.lv*. 2009. g. šajā portālā mājvietu bija atraduši vēl vairāki politiķi. Savus profilus pirms 2009.g. vēlēšanām īpaši tām paredzētā sadaļā izveidoja Atis Lejiņš, Ģirts Valdis Kristovskis, Sandra Kalniete, Solvita Āboltiņa, Aleksejs Loskutovs daudzi citi pašvaldību un Eiroparlamenta kandidāti. Līdzīgi kā *Dienas* emuāru gadījumā, arī šoreiz pakalpojumu sniedzējs vispirms vērsās pie kandidātiem un informēja viņus par iespēju izveidot savus profilus. Jāpiebilst, ka šoreiz tas jau bija maksas pakalpojums. Partijas, kuras izveidoja vēlēšanu profilu *Draugos*, varēja griezties pie ikviena portālā reģistrēta lietotāja un “uzaicināt draudzēties.” Savukārt, lietotāji varēja demonstrēt savu atbalstu noteiktam kandidātam vai partijai. *Draugos* reģistrētajiem politiķiem bija jāsniedz atbildes uz Jāņa Dombura un visas *Draugiem.lv* kopienas jautājumiem. Tā kā portāla lietotāji varēja paust atbalstu partijai, *Draugiem.lv* centās arī prognozēt Eiropas Parlamenta un pašvaldību vēlēšanu rezultātus. Jūnija sākumā *Draugiem.lv* sniegto iespēju bija izmantojuši *Visu Latvijai!*, Pilsoniskā Savienība, *Libertas.lv* un JL, kā arī daudzi individuāli kandidāti. *Draugiem.lv* kampaņa liecina par politiskās komunikācijas vides komercializāciju. Pēdējo divu gadu laikā arvien populārāks Latvijā kļuva arī mikroemuāru (*microblogging*) portāls *Twitter*, kuru priekšvēlēšanu laikā izmantoja Ainārs Šlesers (LPP/LC) un Edgars Jaunups (JL). Viņu *Twitter* ierakstos pavīd informācija par gaidāmo kampaņas pasākumu norisi. Līdzīgu metodi,

⁵⁴⁴ Diena (24.04.2009) Diena.lv dod iespēju partijām atvērt blogus. Aplūkots: 09.06.2009. Pieejams: <http://www.diena.lv/lat/politics/hot/diena-lv-dod-iespeju-partijam-atvert-blogus>

savā priekšvēlēšanu kampaņā, izmantoja arī pašreizējais ASV prezidents Baraks Obama.⁵⁴⁵

Novērojumi Latvijas politiskajās interneta vietnēs liecina, ka politiskās komunikācijas dalībnieki par soli tomēr atpaliel no pilsoniskās sabiedrības iniciētiem interneta mobilizācijas projektiem, kuri aizvadītajos gados parādījās kā sēnes pēc lietus. Lai arī otrās paaudzes tīmekļa lietojumi (*Web 2.0*) jau bija pieejami pirms trim gadiem, partijas ieņēma nogaidošu pozīciju un tikai šobrīd mēģina tos ieviest. No *Web 2.0* lietojumiem visvairāk iecienīts ir sociālais tīmeklis, kuru uz savu roku izmēģina aizvien vairāk politiķu. Otrais populārākais lietojums ir īsie video klipī, kurus partijas ievieto *YouTube* portālā. Partiju vietnes *Web 2.0* ērā vairs nav galvenais interneta komunikācijas elements. Politiķu interesi par sociālo tīmekli veicināja paši IKT lietojumu piedāvātāji. Piemēram, portāls *Draugiem.lv* piedāvāja kandidātiem par maksu pierēģistrēt savus vēlēšanu profilus. Politiķu interese par tiešsaistes publicitāti un virtuālajiem sociālajiem tīkliem veicina politiskās komunikācijas decentralizāciju kā rezultātā varētu mazināties partiju organizāciju kontrole pār vēstījumu saturu.

4.5. Diskusija

(a) Interneta komunikācijas loma atklātības atjaunošanā

Dziļāka atklātības analīze palīdzēja izprast IKT izraisītās pārbīdes atklātības iekšējā struktūrā un konstatēt īpatnības virtuālās komunikācijas dalībnieku savstarpējā saskarē. Mediju fragmentācijas apstākļos atklātību vairs nevar izprast kā monolītu veidojumu. Teorētiski piedāvājuši dalītus atklātības redzējumus, kuru pamatā ir nošķīrums starp formāliem un neformāliem komunikācijas modeļiem. Interneta komunikācija vairāk atbilst neformālajiem komunikācijas modeļiem, kuri nav vērsti uz politisko lēmumu ietekmēšanu, bet gan uz komunikācijas dalībnieku pašizpaušmes veicināšanu kopīgu interešu identificēšanu un jaunu identitāšu veidošanu. Šajā darbā par pamatu tika lietots T.Rasmusena nošķīrums starp prezentatīvo, jeb *stipro* atklātību un reprezentatīvo, jeb *maigo* atklātību. Darba gaitā šis nošķīrums tika modificēts un atbilstoši politisko organizāciju darbības specifikai. *Maigajā* atklātībā cirkulējošie viedokļi veido atklātības sociālo un kultūras fonu, rosina idejas, jaunus domāšanas,

⁵⁴⁵ Interesanti, ka pats A.Šlesers noliedza saistību ar izveidoto *Twitter* profilu un aicināja nezināmo censoni sazināties ar viņa palīgu, lai pārrunātu turpmākās *Twitter* aktivitātes.

komunikācijas un varas veidus. Šos viedokļus ir grūti pakļaut normatīvai regulācijai, kas pietuvinātu interneta komunikāciju tiem racionālas komunikācijas nosacījumiem, kurus izvirzījis J.Hābermāss. Lielais komunikācijas dalībnieku skaits, žanru un stilu dažādība grūti pakļaujas viedokļu vispārināšanai un formātu homogenizācijai, tāpēc interneta komunikāciju ir grūti “pārvērst” sabiedriskajā domā. Savukārt, politiskajai sfērai ir grūti “uztvert” *maigajā* atklātībā pārstāvētos viedokļus. T.Rasmusens uzskata, ka mijiedarbība starp *stipro* un *maigo* atklātību var izpausties *abpusējā interferencē*, kur prezentatīvās sfēras vispārinātā dienas kārtībā saņem jaunas nozīmes no reprezentatīvās sfēras, un tad selektīvi fokusē reprezentatīvās dimensijas dažādību uz noteiktiem publiskās un valdības dienas kārtības jautājumiem.⁵⁴⁶ Tādā veidā *stiprā* atklātība kļūs elastīgāka indivīdu pašizpaušmes atspoguļošanā, bet *maigā* atklātība – robustāka virtuālo pašizpaušmju un identitāšu pārvadē.

Var teikt, ka interferences process līdzinās divvirzienu ielai, un tas rada dažādas izmaiņas gan *stiprās* gan *maigās* atklātības struktūrās. Šīs izmaiņas izpaužas piecos veidos.

Pirmkārt, palielinās maigās atklātības viedokļu un identitāšu redzamība kopējā atklātībā. Lai tas notiktu, lielajiem interneta medijiem, televīzijai, radio un preseī būtu jāiekļauj savos vēstījumos *maigās* atklātības izpaušmes no personālajiem, vidējiem un mikromēdijiem. Tā kā masu mediju vēstījumus noraida plašākai auditorijai, *maigās* atklātības izpaušmes kļūs redzamākas un par tām uzzina un tās apspriest varēs vairāk iedzīvotāju. Pateicoties plašākai *maigās* atklātības izpaušmju redzamībai, pieaug to sabiedriskā atpazīstamība un rezonsanse, kas var sekmēt *maigās* atklātības izpaušmju pārceļošanu stiprajā atklātībā un politiskajā sfērā. Praksē *maigās* atklātības redzamības palielināšanu nodrošina emuāru un diskusiju fragmentu iekļaušana lielajos ziņu portālos un politisko organizāciju oficiālajās vietnēs.

Otrkārt, maigās atklātības izpaušmes tiek fokusētas ap noteiktiem dienas kārtības jautājumiem. To veicina *maigās* atklātības dalībnieku tiekšanās pēc lielākas publicitātes masu mediju un organizāciju radītajos atvērumos. Šie atvērumi ir īpaši veidoti *maigās* atklātības izpaušmju pārvadīšanai. Viedokļu atlasīšanai var lietot dažādas atlasas, reitingu un moderācijas sistēmas. Lai tuvinātu personalizēto izpaušmju sfēru un publisko dienaskārtību, var lietot arī dažādi satura pārvaldības

⁵⁴⁶ Rasmussen, T. (2007) Two Faces of the Public Sphere. The Significance of Internet Communication in Public Deliberation. Conference paper presented at Symposium “Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions. 5-6 Oct, p. 15.

rīkus, piemēram, RSS barotnes. Satura pārvaldības un filtrēšanas rīki pietuvina *maigo* atklātību tiem standartiem, kuri pastāv *stiprajā* atklātībā, bet tā kā iespējas atspoguļot viedokļus sabiedriskajā dienaskārtībā ir spēcīgs kārdinājums virtuālo diskusiju dalībniekiem, tie pieņem zināmus satura un formāta homogenizācijas nosacījumus – vēl jo vairāk tādēļ, ka tie ievērojami atvieglo ziņojuma pārvadīšanu un uztveri masu mediju telpā. Praktiski šis process var izpausties, piemēram, kā mediju dienaskārtības tematu apspriešana atsevišķu indivīdu izveidotajos emuāros.

Treškārt, mazinātos atklātības fragmentācija, jo konkurence par redzamību masu medijos mudina homogenizēt un standartizēt *maigās* atklātības izpausmes, piemēram ieviešot emuāros dinamiskā satura pārpublicēšanu, jeb t.s. *sindikāciju*. Personalizētās interneta komunikācijas *uzsēdināšana* uz plašām auditorijām paredzētā vēstījuma viļņa, rada vibrācijas arī *maigās* atklātības sfērā, liekot tai atkārtot viļņu svārstību noteiktos biežumos.

Ceturtkārt, interferences procesā tiek mazināti informatīvo telpu izolācijas draudi. *Maigās* un *stiprās* atklātības saplūšana veicina viedokļu, identitāšu un diskursu pārceļošanu starp masu un personalizētajiem interneta medijiem. Masu mediju sistēma iepazīstina plašākas auditorijas ar *maigajā* atklātībā cirkulējošajiem viedokļiem, bet *maigās* atklātības dalībnieki gūst stimulu apspriest *stiprās* atklātības tematus. Informācijas apmaiņu starp *stipro* un *maigo* atklātību atvieglo arī abpusēja informācijas pārvades formātu standartizācija. Šī atklātības īpašība ir nozīmīga arī domājot arī par Eiropas kopējo atklātību, kuras veidošanos ierobežo kultūru, valodu dažādība un nacionālo atklātību tieksme noslēgties.⁵⁴⁷

Piektkārt, atklātības formu saplūšana būtu nozīmīga arī komunikatīvās racionalitātes kontekstā. Ja *maigā* atklātība veidojas kā noslēgta personalizētās komunikācijas sfēra, tai ir niecīgas iespējas ietekmēt morālo diskursu. Šajā gadījumā *maigā* atklātība ir līdzīga smilšu kastei, kurā norisinās tikai individuālo un kolektīvo izpausmju jaunrade, taču tā nepārsniedz *maigās* atklātības robežas. Ja norisinās interference, pastāv iespēja, ka par *maigās* atklātības izpausmēm uzzinās un tās apspriest varēs lielāka sabiedrības daļa. Šajā gadījumā *maigā* atklātība kļūtu par laboratoriju, kuras darba rezultāti tiek nodoti plašākai sabiedriskajai apspriešanai, vērtēšanai un tālāku diskusiju provocēšanai. *Maigā* atklātība var būt mājvieta arī

⁵⁴⁷ Raksturojot nacionālo un vietējo auditoriju dominēšanu pār pārnacionālo eiropeisko auditoriju komunikācijas pētnieks Odvars Eriksens (*Oddvar Eriksen*) raksta: “tas kā pietrūkst ir saistīt, filtrēt un sintezēt tēmas un tematus vispārējā Eiropas atklātībā lai pilsoņi varētu formulēt savas pozīcijas un izteikt viedokļus par problēmām un risinājumiem, kuri virto pilsoniskajā sabiedrībā.” Sk. Eriksen, O. (2005) An Emerging European Public Sphere. *European Journal of Social Theory*, 8(3), p. 351.

jaunu identitāšu un varas formu radīšanai, pielietošanai un adaptācijai. Tā ienes sabiedriskajās diskusijās afektīvas un estētiskas komunikācijas izpausmes, kuras veicina atklātības vitalitāti, provocējot jaunas idejas un argumentus. Līdz ar to darbā izvirzītā pirmā hipotēze ir apstiprināta. *Atklātības interference mazina interneta komunikācijas ierobežojumus plašākas, iekļaujošākas un kritiskākas atklātības veidošanā.*

(b) Partiju interneta komunikācija un e-demokrātija

No pētījuma var spriest arī par to, kuriem e-demokrātijas paveidiem, atbilst partiju interneta komunikācija. Respondenti sniedza vērtējumu par IKT radītajām izmaiņām demokrātijas telpiskajos nosacījumos un pārstāvniecības izpratnē. Politikā dalījās arī priekšstats par iedzīvotāju līdzdalību un sociālo mijiedarbību informācijas laikmetā.

Vispirms jāsāk ar respondentu atbildēs izskanējušiem interneta utopisma un distopisma motīviem. Visi respondenti uzskatīja, ka IKT nākotnē būs ārkārtīgi liela nozīme partiju attiecībās ar vēlētājiem, taču lielākā daļa nevarēja konkretizēt – kāda tā būs. Respondenti uzskatīja, ka tehnoloģiju process norit strauji un neprognozējami. Šāds redzējums sakrīt ar vispārējo interneta utopisma ievirzi. Otrkārt, tehnoloģiskā progresa nenovēršamība tika atzīta reizē ar tehnoloģiskā progresa destruktīvo dabu un cilvēku vēlmi izvairīties no informācijas tehnoloģiju lietošanas. Treškārt, IKT nozīme politiķu un sabiedrības attiecībās tika aplūkota plašākā pilsoniskās sabiedrības un valsts attiecību kontekstā, īpaši uzsverot iedzīvotāju negatīvo attieksmi pret politiku un politiskajām partijām Latvijā. Daži politiķi uzskata, ka interaktīvās komunikācijas iespējas nevar izmantot Latvijas elektorāta negatīvā noskaņojuma un neziņas dēļ, bet tad, ja cilvēku uzticība politiskajām partijām pieaugs, tīmekļa vietnes ap sevi varētu sapulcēt vairāk cilvēku. Tehnoloģiskās realitātes sasaiste ar sabiedrībā valdošajām varas attiecībām un negatīvs sabiedrisko procesu atspoguļojums ir raksturīgs distopiskajam informācijas tehnoloģiju redzējumam.

Lai gan politiķi apzinās, IKT iespaidu uz politisko pārstāvniecību, viņi neuzskata, ka institūcijām būtu kaut kā īpaši jāpielāgojas IKT radītajām izmaiņām. Drīzāk būtu nepieciešams ierobežot šo izmaiņu radīto “apdraudējumu” pastāvošajam politiskās komunikācijas modelim. Vairākums aptaujāto politiķu bija skeptiski pret politisko institūciju pielāgošanos IKT radītajām izmaiņām arī tāpēc, ka nesaskatīja saistību starp IKT pieņemšanu un uzticības atjaunošanu pārstāvnieciskajām

demokrātijas institūcijām. Politikī atzina, ka IKT var mainīt attiecības starp politiķiem un elektorātu, bet tikai tad, ja attiecību maiņā iesaistītas abas puses – gan kandidāti, gan elektorāts, tāpēc nav īpašas nozīmes, kādi komunikāciju kanāli tiek izvēlēti. Tomēr politiskās partijas nebūs pirmās, kuras pārraus interneta pārstāvniecības nabadzīgā piedāvājuma un vājā pieprasījuma ķēdi. Gandrīz visi aptaujātie politiķi uzskatīja, ka kvalitatīvas interneta komunikācijas attīstību kavē zemais iedzīvotāju pieprasījums pēc tās, tādēļ arī politiskās partijas nebūšot tās, kas šo informāciju veidos. Eksperte piekrita, ka pieprasījums pēc politiskās informācijas internetā ir nozīmīgs signāls, tomēr politiķu aizbildināšanās ar zemo pieprasījumu pēc informācijas internetā būtu jāvērtē kritiski: *“Būtu absurdi, ja informācijas ieguve un iesaistīšanās iespējas tiktu liegtas interesentiem tikai tāpēc, ka vairākumam par to nebūtu intereses.”* Pēc ekspertes domām šāda situācija veicinātu tādu demokrātiju, kurā politiskā ietekme būtu tiem, kuriem informācijas ir maz. Šādu situāciju jau tagad varot novērot vēlēšanās. Vēlēšanu iznākumiem ir milzīga politiska ietekme, kaut gan vairums vēlētāju nepietiekami apzinās savas izvēles. Ja ekspertes teiktajā manāms atbalsts izpratnes veicināšanai pirms politisko lēmumu pieņemšanas, tad politiķu atbildēs IKT politiskajā komunikācijā vairāk saistītas ar stratēģisko kampaņu komunikāciju īsi pirms vēlēšanām. Par to liecina tas, ka vairākas partijas nopietni apsver, kā paplašināt īsziņu un e-pastu izsūtīšanas iespējas vēlēšanu kampaņu laikā.

No aptaujāto politiķu un ekspertu viedokļiem par kvalitatīvas informācijas pieprasījumu un piedāvājumu internetā, izriet spēcīgs atbalsts ierastajam vienvirziena komunikācijas modelim, kas balstīts uz politiskās informācijas kontroli un normēšanu. Tātad politiķu izpratne par e-demokrātiju pamatā ir saistāma ar tās konsultatīvo variantu, kurā informācijas plūsmas plūst virzienā no augšas uz leju. Partiju paļaušanās uz vienvirziena komunikāciju ir saprotama, jo līdz šim tā bijusi galvenā politiskās komunikācijas forma. Tīmekļa vietņu veidotāji apzinās sabiedrības iesaistīšanās nozīmīgumu, taču negatīvā pieredze ar necivilizēto komunikāciju Latvijas ziņu portālos nav motivējusi eksperimentēt ar konstruktīviem iesaistīšanās mehānismiem, kuri varētu palielināt partiju atsaucīgumu iedzīvotāju ierosinājumiem tiešsaistē un reālajā dzīvē. Vājā partiju un politiķu pārstāvniecība virtuālajā telpā tiek pamatota vai nu ar pasīvu, vai arī populistiski orientētu un naidīgi noskaņotu elektorātu. Šķiet, ka politiķi vairāk dod priekšroku tādai politiskajai iekārtai, kurā tautas kontroles iespējas aprobežojas ar vēlēšanām, jo uzskata, ka iedzīvotāju izpratne par politiskiem jautājumiem ir zema, un viņiem trūkst izpratnes par politiskiem

jautājumiem. Politikī uzskata, ka IKT nonākšana neizglītota un naidīgi noskaņota elektorāta rokās varētu apdraudēt pārstāvnieciskās demokrātijas sistēmu. Jāatgādina, ka šādu minimālu demokrātijas izpratni savulaik atbalstīja arī Medisons un Šumpēters. Iedzīvotāju elektronisko līdzdalību interneta portālos politikī interpretē pēc *populistiskās e-demokrātijas modeļa*, kurā iedzīvotāji un organizētā pilsoniskā sabiedrība iestājas pret valdošajiem politiskajiem spēkiem un izmanto jaunus medijus politiķu nomelnošanai vai kariķēšanai.⁵⁴⁸ Intervētā eksperte nepiekrīta uzskatam, ka virtuālā politiskā komunikācija Latvijā ciestu no destruktīvisma. Viņasprāt, politikī ne vienmēr spēj nošķirt likumā aizliegto naida runu no viedokļu dažādības: “*Jāņem vērā, ka izmantojot internetu jārēķinās ar to, ka būs viedokļu daudzveidība. Ir lietas, kuras var šķist naidīgas tikai tad, ja tas ir kritisks vai atšķirīgs viedoklis. Tas ir pilnīgi kaut kas cits.*”

Raksturojot iedzīvotāju politisko līdzdalību internetā, partiju pārstāvji vairāk uzsvēra atsevišķu indivīdu iniciatīvas, nepieminot IKT lietojumus, kuri derētu iedzīvotāju grupām, piemēram, īpašām grupām veidotas iesaistīšanās vides un sociālo tīklu projektus. Individuālistisks līdzdalības redzējums, kurā par galveno vērtību atzīta indivīda pašizpaušme, ir atšķirīgs no kopienu līdzdalības, kuru savos darbos aizstāvēja līdzdalības demokrātijas teorētiķi un B.Bārbers. Tādēļ respondentu redzējums vairāk atbilst R.Devisa individuālistiskajai kibertelpas dalībnieku koncepcijai.⁵⁴⁹ Respondenti arī atzina, ka bijis grūti iegūt atgriezenisko saiti, un pozitīvu reakciju no iedzīvotājiem. Taču tīmekļa vietņu pētījums rāda, ka iedzīvotāju politiskās līdzdalības pārvadīšanas mehānismi partijas vietnēs nemaz nav piemēroti konstruktīvas iedzīvotāju līdzdalības pārvadīšanai. Neviena no partijām nenoturēja elektroniskās konsultācijas. Respondenti nevarēja nosaukt konkrētus piemērus, kuros būtu kombinētas tiešsaistes un reālās dzīves informēšanas un mobilizēšanas metodes, kas būtu raksturīgas vēlinām e-demokrātijas formām. Tādēļ var uzskatīt, ka uzskati par interneta komunikāciju ir diezgan atrauti no masu komunikācijas un tiešās komunikācijas kontekstiem. Kopumā pilsoņu līdzdalība internetā tiek uztverta kā apgrūtināša. Interneta lietotāji tiek attēloti kā pasīvi informācijas saņēmēji nevis aktīvi pilsoņi, kuri ar IKT palīdzību varētu palīdzēt risināt sabiedriskas problēmas.

⁵⁴⁸ Silcock, R. (2001) What is e-Government? *Parliamentary Affairs*, 54(1), p. 88.

⁵⁴⁹ R.Deiviss uzskatīja, ka politiskajās diskusijās interneta lietotāji neuzvedas ka organizētas kopienas, bet gan kā izolēti indivīdi. Davis, R. (1999) *The Web of Politics*. Oxford: Oxford University Press, p. 77.

Respondentu priekšstatos par sociālo mijiedarbību virtuālajās vidēs jūtams vienprātīgs atbalsts tiešajai komunikācijai. Viens partijas pārstāvis uzsvēra, ka daudz vairāk par internetu cilvēkiem ir vajadzīgs tiešais kontakts, tādēļ partijas arī turpmāk pieturēšoties pie tiešajām kampaņu metodēm, taču citas partijas pārstāvis izteica minējumu, ka tieši elektorāta mazā uzticība politiskajām partijām varētu mudināt pāriešanu uz elektroniskajām komunikāciju metodēm. Šāda nostāja ir tuvāka Ārentes priekšstatiem par tehnoloģiju destruktīvo ietekmi uz politiku. Tomēr galvenais virtuālās komunikācijas motīvs respondentu atbildēs bija necivilizētā komunikācija. Vairāki politiķi kritizēja iedzīvotāju komentārus populārajos ziņu portālos *Delfi* un *TvNet*, jo uzskatīja tos par necivilizētas komunikācijas izpausmēm, kuras nerada labvēlīgus apstākļus konstruktīvas iesaistīšanās kultūras attīstībai. Interneta iesaistīšanās mehānismu vājā sasaiste ar kolektīvo lēmumu pieņemšanas sfēru un līdzšinējā negatīvā pieredze liek politiķiem uztvert interneta komunikācijas vidi kā nepazīstamu un draudīgu. Eksperts, kurš komentēja partiju pārstāvju atbildes, uzskatīja, ka partijas pagaidām vēl nav gatavas interaktīvajai komunikācijai, jo iegūt atgriezenisko saiti nekad nav bijis to politiskās komunikācijas mērķis. Interaktivitāte ir laikietilpīgs process: *“Tas ir process, kurā nepārtraukti ir jābūt klāt un kurā var tikt apdraudēts un kritizēts. Jums var nākties atbildēt uz jautājumiem. Tas nav tas, ko partijas pašlaik vēlas darīt un tas, ko viņi uzskata par efektīvu veidu kā uzvarēt. Tas, ko partijas tagad dara – nav lai komunicētu, bet lai uzvarētu.”* Eksperts apstiprināja saistību starp partiju pārstāvniecības modeli un vienvirziena masu komunikāciju, kā arī uzsvēra, ka interneta ienākšana politiskajā komunikācijā liek pārdomāt līdz šim īstenoto partiju praksi.

Jāatzīst, ka politiķu spriedumi liecina par zināmu distancētību no interneta lietojumu arēnas, nevis par iesaistīšanos diskusijā par tehnoloģiju īpašībām un šo tehnoloģiju konstruktīvu lietošanu. Par to liecina tas, ka politiķi internetu pielīdzina masu medijiem, neņemot vērā, ka interneta medijos līdz ar interaktivitātes ieviešanu mazinās arī kontrole par vēstījuma saturu. Par IKT politiskajā komunikācijā līdzīgi kā citās sfērās vēl netiek spriests kā par mūsdienu pilsonības nosacījumu. Tāpēc e-demokrātija Latvijā vēl nav kļuvusi par arēnu, kurā sabiedrībai būtu iespēja diskutēt par IKT lietojumu attīstību, ieviešanas mērķiem un regulāciju. Patlaban šķiet, ka aptaujātie politiķi gan vairāk atbalsta IKT izmantošanu elektronisko pakalpojumu nodrošināšanai (elektroniski birokrātiskais modelis) un efektīvai informācijas pārvaldei (informācijas pārvaldes modelis) nevis iedzīvotāju informēšanai,

iesaistīšanai un sabiedrisko diskusiju veicināšanai par tehnoloģiju attīstību. Tas liecina, ka e-demokrātijas izpausmes politisko partiju komunikācijā vairāk atbilst minimālās e-demokrātijas definīcijas robežām, nevis pilsoniskās sabiedrības e-demokrātijas modeļa aprisēm.⁵⁵⁰

Rezumējot minētās tendences, var teikt, ka *otrā darbā izvirzītā hipotēze par to, ka partiju interneta komunikācijā ir izteikti e-demokrātijas elementi, kuri paredz nošķirumu starp valsts pārvaldi un pilsoņiem, ir apstiprinājusies*. Politikāji uzskata, ka IKT nav nozīmīga ietekme uz varas attiecībām starp pilsoņiem un pārstāvjiem. Daudziem interneta komunikācija asociācija ar vienvirziena stratēģisko komunikāciju. Tas neļauj pilnībā izmantot interneta politiskās komunikācijas potenciālu. Daži politikāji vēlas normēt komunikāciju tehnoloģiju lietojumu, jo uzskata, ka populistisku un naidīgi noskaņotu indivīdu darbība virtuālajā telpā var apdraudēt demokrātiju. IKT līdzdalības iespējas viņos izraisa negatīvas asociācijas pateicoties necivilizētajai komunikācijai interneta diskusiju forumos. Tādēļ nošķirums starp valsts pārvaldi un pilsoņiem elektroniskajās vidēs ir lielā mērā saistīts ar politiķu vēlmi izvairīties no iedzīvotāju naidīguma interneta diskusiju forumos. Visbeidzot, IKT ietekmi uz pārvaldes un sabiedrības attiecībām nevar skaidrot atrauti no post-komunistisko valstu politiskajā kultūrā pastāvošā pretnostatījuma, kurš attēlo valsts pārvaldi kā korumpētu, bet pilsoņus kā pasīvus vai populistiski noskaņotus. Redzams, ka šis motīvs tiek pārņemts arī uz sabiedrības un elektorāta attiecībām virtuālajā vidē.

Šie secinājumi sakrīt ar H.Mārera novērojumiem par e-demokrātijas uztveri ES dalībvalstīs. Arī Mārera pētījumā politikāji pauda atbalstu spēcīgas pārstāvnieciskās demokrātijas principiem un politiskajam elitismam. Viņu attieksme pret elektroniskās līdzdalības veidiem bija skeptiska vai noraidošā.⁵⁵¹ Lai arī politikāji kopumā vēlas saglabāt pastāvošo pārstāvnieciskās sistēmas modeli, viņi atzīst, ka internets varētu palielināt pilsoniskās sabiedrības aktoru lomu politiskajā komunikācijā.

⁵⁵⁰ Norris, D.F. (2007) Electronic Democracy at the American Grassroots. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 163-179). London: Cybertech Publishing.

⁵⁵¹ Mahrer, H. (2007) The Quest for Advocates: Exploring the Missing Political Good Will for E-Democracy in Europe. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 224-246). London: Cybertech Publishing, p. 237.

Kopš 2007. gada Latvijas tīmeklī varēja novērot vairākas neformālās politiskās komunikācijas izpausmes individuālo emuāru, patērētāju izglītošanas vietņu “dari pats” (*do it yourself*) tipa un patērētāju aizsardzības akciju veidolā.⁵⁵² Internetā īstenotas arī vairākas parakstu vākšanas kampaņas⁵⁵³ un izveidoti portāli viena jautājuma aktualizācijai.⁵⁵⁴ Par saviem plāniem sniegt iedzīvotājiem papildus sviras politisko lēmumu ietekmēšanā, izmantojot dažādus IKT risinājumus, paziņoja arī jau minētā biedrība “Tautvaldība.”⁵⁵⁵ Tīmekļa lietojumu attīstība ļāvusi pilsoniskās sabiedrības grupām uzturēt savas tīmekļa vietnes, emuārus un sasaistes ar citām līdzīgām organizācijām kopīgi īstenotu kampaņu laikā. Rodas iespaids, ka IKT arī pastiprina kopējo trokšņu fonu atklātībā, jo pat uzmanīgam atklātības vērotājam ir grūti saskatīt, apkopot un nošķirt dažādu aktoru intereses un ietekmi. Kā piemēru te var minēt idejiski pretēju organizāciju – “Mozaīka” un “Visu Latvijai!” iesaistīšanos īstermiņa aliansē “Par tautas tiesībām,” kas uztur vienotu pārstāvniecību tīmeklī.⁵⁵⁶ Arī “Tautvaldība” savā rīcības programmā skaidri noteikusi, ka savā portālā dos mājvietu idejiski dažādām organizācijām.⁵⁵⁷ “Tautvaldības” dibināšana un dažādu

⁵⁵² Tā, piemēram, akcijas “Putuplasta ruksis” veidotāji savā emuārā puda apņemšanos izveidot apzeltītu putuplasta cūku kā pierādījumu, ka Latvijā esošās ekonomiskās situācijas apstākļos ir iespējams taupīgāk izmantot resursus. Atšķirībā no Rīgas domes piedāvātā cūkas statujas cenai - 30.000 Ls, akcijas veidotāju cūkas statujas izmaksas nedaudz pārsniedza tūkstoš latus. Akcijas veicēji izmantoja internetu, lai vāktu atbalstītāju ziedojumus un regulāri informētu sabiedrību par statujas veidošanas darbiem. Putuplasta rukša piemērs arī parāda to, ka pilsoniskā aktīvisma vizuālās izpausmes un asprātīgais argumentu komunikācijas stils kontrastē ar parlamentāro un valdības politikas izpaušmju “oficiālo stilu.” Akcijas tīmekļa vietne ir putuplastaruksis.lv. Aplūkots: 09.09.2008.

⁵⁵³ No ievērojamākajām parakstu vākšanas kampaņām internetā jāmin vēl topošās organizācijas LGBT un viņu draugu apvienības Mozaīka 2005. g. rīkotā akcija “Uzraksti prezidentei, lai pateiktu “NĒ homofobijai!” 2007. g. vērīenīgu parakstu vākšanas akciju portālā www.parizglitibu.lv ar Delfi atbalstu realizēja pedagogi. 2008. g. parakstu vākšanu par mācībām latviešu valodā visās valsts skolās iesāka “Visu Latvijai!” īpaši šim jautājumam iekārtotā portālā www.sargivalodu.lv. Aplūkots: 26.07.2008.

⁵⁵⁴ Portāli, kas bija vēltīti vienam sabiedriski aktuālam jautājumam bija biedrības *Tautvaldība* izveidotais portāls www.eslemju.lv, kura mērķis bija iepazīstināt ar ES reformu līguma saturu, kā arī jau iepriekšminētais “Visu Latvijai!” partijas portāls www.sargivalodu.lv un JL, Visu Latvijai! Pilsoniskās savienības un Tautvaldības kopējais portāls www.partaustastiesibam.lv. Pie šiem portāliem pieskaitāms arī biedrības *NoPride* portāls www.nopride.lv.

⁵⁵⁵ Tautvaldība – Iespēja lemt un ietekmēt, mājas lapa. Aplūkots: 26.07.2008. Pieejams: www.tautvaldiba.lv.

⁵⁵⁶ Šajā sakarā partijas “Visu Latvijai!” Imants Parādnieks atklātajā vēstulē *Visu Latvijai!* tīmekļa vietnē skaidroja: “Jā! Man personīgi ir nepatīkami apzināties, ka esam vienā organizācijā ar latviešu nacionālajām interesēm naidīgu organizāciju ‘Mozaīka’. Esmu pārliecināts, ka šajās sajūtās neesmu viens, ne tikai savas organizācijas iekšienē, ka tā jūtas arī daudzi citi cilvēki ar nacionāli konservatīvu pārliecību gan PS, gan JL rindās gan ārpus tām, tā jūtas vairums mūsu atbalstītāju. Līdzīgi atsevišķas citas personas no vienas vai otras organizācijas, atsevišķus PTT iesaistījušos cilvēkus vai organizācijas labāk redzētu ejam nekā nākam...Bet mērķis – viens!” Sk. Visu Latvijai! Nacionāli konservatīva partija, mājas lapa. Aplūkots: 26.07.2008. Pieejams: <http://www.visulatvijai.lv/index.php?kat=n&id=1156318460>.

⁵⁵⁷ *Tautvaldības* deklarētie principi ir: “politiskā neitralitāte; neatkarīgi no tautības, reliģiskās pārliecības, sociālā statusa katram ir tiesības brīvi paust savu viedokli.” Viens no organizācijas mērķiem ir “Sabiedrības sašķeltības mazināšana un nevalstisko organizāciju savstarpējās sadarbības uzlabošana.” Tautvaldība – Iespēja lemt un ietekmēt, mājas lapa. Aplūkots: 26.07.2008. Pieejams: <http://www.tautvaldiba.lv/?id=172>.

politiska rakstura emuāru skaita pieaugums liecina, ka Latvijā ir iedzīvotāji, kuri ir prasīgi pret politisko procesu un valsts iestāžu efektīvu pārstāvniecību internetā, lai arī viņiem pašiem ne vienmēr ir pietiekama izpratne par politiskā procesa formālajiem un neformālajiem ierobežojumiem. Tas liecina, ka interneta aktīvistu vidū pastāv uzticība vienkāršo iedzīvotāju spējai kompetenti apspriest un pieņemt kolektīvi saistošus lēmumus ar interneta palīdzību. Tikmēr politiķi savās atbildēs vairāk atbalsta simboliskas elektroniskās “buferzonas” saglabāšanu starp valsts pārvaldi un pilsoņiem.

Augošais pieprasījums, nepietiekamais piedāvājums un virtuālās pārstāvniecības estētiskās atšķirības rada simbolisku spriedzi starp interneta aktīvistiem un politisko sfēru, jo politiskā sfēra nevar momentāni apmierināt visu iedzīvotāju vajadzības un pieņemt visus ierosinājumus. Viens no vislabāk uzturētās partijas vietnes autoriem atzina, ka nākotnē tieši privātpersonu, nevalstisko organizāciju un neformālu apvienību vietnes varētu kļūt par politiskās informācijas smaguma centriem. No partijas neatkarīgu politisko komunikācijas stratēģiju īstenošanu internetā varētu skatīt saistībā ar tehnoloģisko barjeru pazemināšanos, politiskās līdzdalības un stratēģiskās komunikācijas individualizāciju. Eksperte prognozē, ka arī politiskā komunikācija vēl vairāk individualizēsies: *“cilvēkiem jau tagad ir ļoti specializētas intereses. Nav vairs viena raidījuma, avīzes vai žurnāla, ko patērē vairums Latvijas iedzīvotāju, un šī tendence arvien pastiprināsies.”*

Pētījuma veikšanas laikā vēl neviens politiķis nebija izveidojis savu privāto tīmekļa vietni vai emuāru, kas varētu kalpot kā piemērs arī citiem politiķiem. Taču 2007. g. un 2008. g. parādījās vairāku politiķu emuāri, kuri netika uzturēti politisko partiju vietņu paspārnē. Ar tīmekļa vietņu uzturēšanu lielajās partijās parasti nodarbojas profesionāļi, kaut arī joprojām vērojama tendence satura veidošanā iesaistīt organizācijas biedrus. Vairākums partiju tīmekļa vietni tomēr uzskata par slēgtu sabiedrisko attiecību un datorspeciālistu darba jomu, tomēr ir partijas, kas uzskata, ka tīmekļa vietnē būtu jāatvēr laukums arī partijas atbalstītājiem (PCTVL, JL). Politiķu veidotajos emuāros pētījuma veikšanas laikā vēl izmantotas informācijas saistīšanas, satura tālāk nodošanas un kopienas veidošanas iespējas, tāpēc daži interneta komunikācijas speciālisti tos nemaz nepieskaitīja pie emuāriem.

Latvijā vēl nevar runāt par t.s. *tīklotajiem politiķiem*, kurus aplūkojis S.Klifts savā e-demokrātijas scenārijā. Klifts uzskatīja, ka politiķiem informācijas sabiedrībā būtu jāklūst par informācijas gidiem, kuri iepazīstinās vēlētājus ar savu nostāju caur

viegli pārvaldāmām un saturiski bagātām informācijas vietnēm. Politiku aktivitātes būtu svarīgas ne vien elektorāta socializēšanā, bet arī labās prakses pieredzes izplatīšanā. S.Klifts domāja, ka internets ir efektīvākais medijs sabiedrības politiskās intereses un līdzdalības pārvadīšanai, tādēļ pārstāvnieciskajām institūcijām būtu jāpieņem lietderīgi IKT lietojumi.⁵⁵⁸ Ja iedzīvotāji, institūcijas un nevalstiskās organizācijas nespēs saskatīt un praktiski izbaudīt IKT un politiskās komunikācijas savienības priekšrocības, viņu līdzdalība un interese par IKT lietojumiem politikā mazināsies.

Teorētiskajā literatūrā aprakstītie e-demokrātijas attīstības scenāriji savā veidā apstiprina partiju panīkuma tēzi. Visos e-demokrātijas attīstības scenārijos politiskās sistēmas sadzīvo ar vājām partijām, kuru pārstāvnieciskās funkcijas pakāpeniski pārņem vietējās un starptautiskās nevalstiskās organizācijas.⁵⁵⁹ Tomēr nevarētu teikt, ka visi e-demokrātijas scenāriji degradētu politiku un partiju nozīmību. Politiku un partiju pielāgošanās informācijas sabiedrības apstākļiem būs atkarīga no tā vai sabiedrība un politiķi internetu pieņems par nozīmīgu mediju politiskās informācijas pārvadīšanai, vairāk apzināsies mediju piemērotību un būs motivēti tos lietot.

E-demokrātijas aprises Latvijā var pielīdzināt diviem scenārijiem, kurus aprakstījis S.Klifts. Pirmais scenārijs ir “*vāji pilsoņi un vājas institūcijas*.” Šajā scenārijā vairākums politisko aktoru neapzinās IKT lietojumu potenciālu, tāpēc IKT nav gandrīz nekādas ietekmes uz politisko līdzdalību, bet politiski jau aktīvie iedzīvotāji cenšas pilnvērtīgi izmantot un arī nosargāt konvencionālos sabiedrības līdzdalības kanālus. Lai gan daži indivīdi un organizācijas mēģina izmantot IKT, lai informētu vai iesaistītu iedzīvotājus savās aktivitātēs, šie mēģinājumi negūst plašu sabiedrības ievērību un atsaucību. Ja pilsoniskā sabiedrība aktivizēsies dažādu interaktīvu līdzdalības mehānismu ieviešanā, bet valsts pārvaldes un politiskās institūcijas paliks tikpat pasīvas individualizētas politiskās līdzdalības kanālu pārvadīšanā, papildīsies pārstāvnieciskajai demokrātijai nelabvēlīgs scenārijs.

Otrais scenārijs ir “*spēcīgi pilsoņi, bet vājas institūcijas*”. Šajā scenārijā sabiedrības aktivitāte izpaudīsies ārpus valsts iestāžu radītajiem oficiālajiem līdzdalības kanāliem; arvien biežākas kļūs dažādas individualizētā protesta formas, piemēram, elektroniskās parakstu vākšanas ķēžu e-pasta vēstules. Pilsoniskās

⁵⁵⁸ Clift, S. (2002) *The future of e-democracy: The 50 year plan*. Retrieved: 05.05.2008. Available: <http://www.publicus.net/articles/future.html>.

⁵⁵⁹ Kubicek, H., Westholm, H. (2007) Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 203-223). London: Cybertech Publishing.

sabiedrības izveidotie līdzdalības kanāli būs vērsti uz pārvaldes un pārstāvnieciskās institūcijas apiešanu, tādēļ par svarīgu mērķa grupu interneta komunikācijā kļūs tieši radikālāk noskaņotā sabiedrības daļa. Visai ticams, ka radikāli noskaņotās sabiedrības grupas IKT ietekmi uz politiskajiem procesiem pieskaņos populistiskajam e-demokrātijas modelim. Tas nozīmē, ka IKT funkcijas tiks pakļautas “vienkāršās tautas” un politiskās un ekonomiskās elites pretnostatījumam. Populisti uzskata, ka IKT var būt noderīgs ierocis t.s. “vienkāršā pilsoņa” rokās, lai tas varētu efektīvāk cīnīties pret sabiedrībā valdošo netaisnību, kuras degradējošākās pazīmes ir dažādi korupcijas gadījumi valsts pārvaldē, valsts līdzekļu izšķērdēšana, iedzīvotāju sociālo un ekonomisko tiesību pārkāpšana, nacionālās identitātes vājināšana, tradicionālo vērtību noārdīšana. Interesanti, ka šādi uzskati jau tagad parādās biedrības “Tautvaldība” un ar to saistīā interneta portālā *Tautasforums.lv* publicētajos viedokļrakstos.⁵⁶⁰

Lai arī politiskās partijas turpinās pildīt savas funkcijas abos e-demokrātijas scenārijos, aizvien vairāk palielināsies asimetrija starp formālajiem un neformālajiem politiskās komunikācijas stiliem. Partijām un interešu grupām nāksies rēķināties ar virtuālās pārstāvniecības fragmentāciju, jo daļa aktīvistu izveidos no partijas neatkarīgas tīmekļa vietnes. Tomēr internets negūs plašu politiķu un organizētās pilsoniskās sabiedrības uzticību kā politiskās informācijas kanāls, jo portāli nepiedāvās konstruktīvas iesaistīšanās iespējas un interneta komunikācijas saturā dominēs radikālas vai satīriskas politikas izpausmes. Lai neriskētu ar savu reputāciju, pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijas pieturēsies pie vienvirziena informācijas nodošanas modeļiem. Partijas līdzdalības kanālu nepaplašināšana tikai paātrinās partiju un sabiedrības atkāpšanās tendences, kuras pieminējis P.Mairs.⁵⁶¹

Kādas varētu būt partiju izvēles alternatīvas? Vai partijām censties atdarināt neformālās politiskās komunikācijas izpausmes vai arī atteikties no interneta komunikācijas izmantošanas un paļauties uz masu komunikācijas potenciālu savu vēlēšanu veidošanā reizi četros gados? Lai arī signāli no komercializētā mediju sektora liecina par aizvien lielāku masu auditorijas fragmentāciju, partiju politiskajā komunikācijā joprojām vērojama inerce sekot tām komunikācijas stratēģijām, kas bija piemērotas masveida demosa apstākļiem. Visās iepriekšējās vēlēšanās Latvijas

⁵⁶⁰ Tautvaldības portālā www.tautvaldiba.lv līdz 2008.g. septembrim visvairāk rakstu bija veltīti izglītības un zinātnes (16), pilsoniskās sabiedrības un demokrātijas (14), vērtību un pasaules uztverei (11) un valsts pārvaldes (7) tematikai.

⁵⁶¹ Mair, P. (2004) Popular Democracy and the Construction of the European Union Political System. Paper presented at the ECPR Joint Session, Uppsala.

partijas tērējušas ievērojamus līdzekļus tieši elektroniskajām masu mediju reklāmām, taču interneta komunikācijai pēc vietņu kvalitātes spriežot, ticis pievērst daudz mazāk uzmanības. Partiju izvēle par labu aktīvākai klātbūtnei internetā vai masu medijos nav vienkārša. Maz ticams, ka partijas riskēs ar līdz šim aktīvākās elektorāta daļas – gados vecu cilvēku uzmanību, novirzot ievērojamus līdzekļus interaktīvām interneta kampaņām. Tomēr nešķiet arī, ka partijas savās kampaņās varētu ignorēt t.s. uzmanības ekonomikas tendences un atteikties no interneta sava vēstījuma nodošanai. Tādēļ piemērotākās partiju stratēģijas varētu būt masu komunikācijas un interneta komunikācijas kombinācija. Jāatgādina, ka S.Klifs e-demokrātijas attīstībai iezīmējis arī tādas scenārijus, kuros IKT stiprina pilsoņus un institūcijas. Šajos scenārijos e-demokrātijas prakses un principus atbalsta aktīvi un zinoši interneta lietotāji, kas izmanto IKT lietojumus un paši veido interneta formātam atbilstošus politiskās informācijas attēlojumu, dalās ar informāciju elektroniskās vidēs un nodrošina kvalitatīvu apspriešanas procesu elektroniskajās konsultāciju vidēs. E-demokrātijas attīstības gaitu ietekmē vispārējā sociālekonomiskā situācija, kā arī iedzīvotāju interese par politiku un politisko līdzdalību, valsts pārvaldes komunikāciju kultūra, informācijas brīvība un IKT lietojumu uzticamība.⁵⁶²

Politiku skepse pret IKT izplatību politikā ir saprotama, jo viņiem nav skaidrs kā IKT ietekmēs viņu attiecības ar vēlētajiem un vai tehnoloģiju laikmetā viņi varēs attaisnot savu pastāvēšanu. Poliņķi neļūtas droši par to vai IKT izmantošanu attiecībās ar elektorātu neapdraudēs viņu varas pozīcijas. Turklāt, šī nedrošība ir raksturīga ne tikai Latvijas, bet arī citu demokrātijū poliņķiem. Virspuseļs partiju salīdzināļums ar citām organizācijām, kuras aktīvi lieto IKT interešu aizstāvībā, liecīna, ka partijās nav sastopami visi interaktīvai IKT lietošanai nepieciešamie priekšnoteikumi. Ir skaidrs, ka IKT izmantošana komunikācijā ar dažādām partijas atbalstītāju un ārpuspartijas iedzīvotāju grupām ir tikai viens veids kā partijas varētu palielināt iedzīvotāju uzticību. Tomēr jauno komunikāciju tehnoloģiju īpašības nevajadzētu novērtēt par zemu. Ņemot vērā, ka politiskās partijas nereti tiek uzskatītas par bankrotējušām un savu dzīvi nodzīvojušām organizācijām, piedāvātie partiju reformu priekšlikumi, kas saistīti ar IKT lietojumu, būtu nopietni jāizvērtē un jāpīlnveido.

⁵⁶² Kubicek, H., Westholm, H. (2007) Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe. In: D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 203-223). London: Cybertech Publishing, p. 209.

Modelējot Latvijas e-demokrātijas attīstību pēc sociālekonomiskajiem e-demokrātijas attīstības scenārijiem, jāņem vērā 2007.g. augošā inflācija un 2008. g. ekonomiskā recesija, kuras rezultātā pieauga iedzīvotāju neapmierinātība ar pašreizējo ekonomisko situāciju un valdības ekonomisko un politisko kursu. Tādēļ no e-demokrātijas scenārijiem Latvijas situācijai visvairāk atbilst tieši *ekonomikas recesijas un turbulences scenārijs*.⁵⁶³ Šajā scenārijā sabiedrības pieprasījums pēc e-demokrātijas lietojumiem pieaug, jo politiski aktīvākā sabiedrības daļa meklē jaunus kanālus savu prasību paušanai. Pilsoniskās sabiedrības sfērā rodas dažādi e-demokrātijas projekti, tomēr tie nav ilgtspējīgi, jo pilsoniskās organizācijas nespēj ilgstoši ar saviem līdzekļiem nodrošināt to kvalitatīvu darbību ilgā laika posmā. Šis scenārijs visprecīzāk atspoguļo pašreizējo situāciju interneta politiskās mobilizācijas jomā.

(c) *Partiju interneta komunikācijas iezīmes*

9. Saeimas vēlēšanās partijas savās komunikāciju stratēģijās vēl neatvēlēja nozīmīgu vietu interneta komunikācijai. Tīmekļu lapas pārsvarā bija vērstas uz vispārēju publikas informēšanu, un to piedāvātās interaktivitātes iespējas bija viduvējā līmenī. Ja neskaita dažu gadu jauno kandidātu aktivitātes *Draugiem.lv*, interneta komunikācija netiek mērķtiecīgi vērsta uz attiecību veidošanu starp kandidātiem un vēlētājiem, kaut arī vairākas partijas uzsvēra, ka viņām būtu vēlme to darīt nākotnē. Bija pamanāmas vizuālas atšķirības starp partijām, kas tīmeklī ietur uz sevi vērstu un konservatīvu stilu un tām partijām, kuru vietnes ir krāsainākas un vairāk uz rīcību orientētas (PCTVL un daļēji arī TB/LNNK). PCTVL vietnei ir augstākais tīklošanās indekss, kas parāda iekšējo un ārējo saišu daudzumu partijas tīmekļa vietnē. Partiju tīmekļa vietņu attīstībā ir izveidojies zināms standarts. Partijas, kurām ir labāk attīstītas tīmekļa vietnes arī vairāk apzinās interneta komunikācijas nozīmi un min vairākas interneta komunikācijas neizmantotās iespējas, kas nākotnē palīdzētu piesaistīt balsis. Aplūkotās partiju tīmekļa vietnes var pieskaitīt pie t.s. informācijas

⁵⁶³ Saskaņā ar SKDS Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju aptauju 2008.g. aprīlī 59% iedzīvotāju uzskatīja, ka ekonomiskā situācija valstī pasliktinās. 20% iedzīvotāju uzskata, ka situācija Latvijā kopumā attīstās pareizā virzienā. Lielākā daļa (61%) pauduši viedokli, ka, viņuprāt, situācija attīstās nepareizā virzienā, bet 19% nav spējuši sniegt savu situācijas vērtējumu. Sk. DnB Nord Latvijas barometrs, mājas lapa, sadaļa "DnB NORD Latvijas barometrs - par sociāli un ekonomiski aktuālākajiem jautājumiem." Aplūkots: 04.09.2008. Pieejams: <http://www.dbnord.lv/lv/about/news/2008/May/3716/>.

pārraides paaudzes.⁵⁶⁴ To uzdevums galvenokārt ir informēt vēlētājus nevis tos pārliecināt un mobilizēt kā tas ir integrētā tēla paaudzes vietnēs. Interneta komunikācija vēl ir atrauta no kopējās kampaņas stratēģijas, lai arī lielāko partiju kampaņās varēja novērot tīmekļa vietnes adrešu popularizēšanu un reklāmkarogu izvietojumu citās vietnēs. Ļoti vāji attīstīti ir t.s. līdzdalības ceļveži, kuri palīdz vietnes apmeklētājam iesaistīties un palīdzēt kampaņā. Tādēļ, lai arī vadošo partiju JL, TP un PCTVL vietnes pēc to funkcionalitātes un satura it kā atbilstu integrētā tēla paaudzei, to lietojums vēl nav piespiedis mainīt partijas kopējo kampaņas stratēģiju kā tas ir integrētā tēla paaudzes vietnēm. 2006.g. vēlēšanās neviena no aplūkotajām partijas vietnēm vēl neatbilda otrajai tīmekļa paaudzei.

Varas partijām bija labāk attīstītas tīmekļa vietnes nekā partijām, kas nepārvarēja 5% barjeru, līdz ar to nevaram apgalvot, ka aiz svītras palikušie pārlieku censtos piesaistīt un mobilizēt atbalstītājus radoši izmantojot IKT iespējas. Tādu mazo partiju kā “Māras zeme” un “Pensionāru un senioru partija” tīmekļa vietnes bija daudz vājākas kvalitātes kā varas partiju vietnes. Šīs vietnes atbilda *telefongrāmatas paaudzes attīstības līmenim* – bez noteiktas stratēģijas. 2008. g. šīs vietnes vairs nedarbojās. Šis novērojums pastiprina pieņēmumu par to, ka resursiem bagātākās organizācijas veidos arī augstākas kvalitātes tīmekļa vietnes. T.s. *normalizācijas scenārijs* nosaka, ka IKT uztur pastāvošo varas resursu samēru starp tiem, kuriem ir kampaņas resursi un tiem, kuriem kampaņas resursi ir mazāki. Tas sasauca arī ar dažu interneta komunikācijas pētnieku novērojumiem.⁵⁶⁵ Turpretīm, radikālo spēku „Eiroskeptiķu” un „Visu Latvijai” vietņu iespiešanās pirmajā desmitniekā, liecina, ka šīs organizācijas nebūt negatavoja piekāpties ar savu pārstāvniecību virtuālajā sfērā. Radikālo politisko organizāciju samērā kvalitatīva pārstāvniecība tīmeklī un to augstie *Google* redzamības rādītāji apstiprina *izlīdzināšanas scenāriju*, saskaņā ar kuru partijas, kuras vēlēšanās neiegūst daudz balsu, mēģina vairāk izmantot interneta iespējas. Tomēr viens varas partijas pārstāvis arī atzina, ka skandalozākām politiskajām partijām vienmēr būs vieglāk piesaistīt tīmekļa vietnes apmeklētājus, jo cilvēki šīs lapas apmeklēs pat tad, ja arī tās nav, piemēram, vizuāli pievilcīgas. Tam piekrīt arī eksperts, jo uzskata, ka opozīcijas partijām pašreizējā situācijā “*ir daudz*

⁵⁶⁴ Par tīmekļa vietņu attīstības paaudzēm sk. 5. pielikumu. Hansen, K., Pedersen, K. (2007) *Cyber-campaigning. The character, development and consequences of Danish parties*. Sagatavošanā, kā arī Hansen, K., Pedersen, K., Wahl-Brink, D. (2006) *Folketingsvalget 2005 I cyberspace. Tidsskriftet Politik*, 9(1), pp. 86-99.

⁵⁶⁵ Margolis, M., Resnick, D. (2000) *Politics as Usual: The Cyberspace Revolution*. Thousand Oaks: Sage; Gibson, R. (2003) *Political parties and the internet: Net gain?* London: Routledge.

vienkāršāk uzturēt skaistu un mīļu mājas lapu un saņemt atbalstu forumos, nekā pozīcijas partijām, kuras katru dienu pieņem lēmumus, ar kuriem puse Latvijas iedzīvotāju ir neapmierināti.” Radikālo organizāciju virtuālā pārstāvniecība veidojās saskaņā ar politikas komunikācijas pētnieces Pipas Norisas aprakstītā *pieprasījuma-piedāvājuma* principu, kurā IKT radīto pilsoniskās iesaistīšanās iespēju lietošana ir atkarīga no sabiedrības pieprasījuma pēc tām.⁵⁶⁶ P.Norisa uzskata, ka galvenie ieguvēji no IKT lietojumiem varētu būt jaunās sociālās kustības, transnacionālie tīkli un globālās koalīcijas, jo to iespējas mobilizēt savus atbalstītājus ir galvenokārt atkarīgas no radošiem IKT lietojumiem, savukārt institucionalizētas sociālas struktūras, t.sk. arī politiskās partijas vairāk paļaujas uz labi pārbaudītām komunikāciju stratēģijām, un tādēļ nav pārāk motivētas lietot IKT.⁵⁶⁷ Līdz ar to tīmekļa vietņu attīstība tiek pakārtota ierastajiem komunikācijas kanāliem – gan tiešajai komunikācijai, gan plašpraides medijiem. Varas partijas internetu lieto, lai atvieglinātu kampaņas procesu vadību, palielinātu kandidāta redzamību un veiktu citus uzdevumus, kurus tikpat labi vai arī daudz labāk iespējams veikt ar dažādām masu komunikācijas metodēm. Tas sasaucas ar S.Vorda un V.Lusoli priekšstatiem par interneta *modernizējošo iedabu*. Jāatzīst, ka ir arī tādas partijas, piemēram, LZS, kas neuzskata, ka interneta komunikācija būtu nozīmīga viņu kampaņas sastāvdaļa.⁵⁶⁸ Šīs partijas uzskata, ka viņu elektorāts internetu izmanto reti un līdz ar to nav sasniedzams. Šī ir atšķirība no citām Eiropas zaļajām partijām, kuras parasti izceļas ar bagātīgiem IKT lietojumiem atbalstītāju un vēlētāju iesaistīšanā.⁵⁶⁹

Kopumā partiju kampaņu komunikācijā vairāk izpaužas *informēšanas* nevis iesaistīšanas scenārijs, jo partijas savās vietnēs nepiedāvā daudz iesaistes iespēju. Aplūkotās politiskās partijas vai nu vispār neorientējas uz sabiedrības iesaistīšanu caur internetu vai nu lieto simboliskus īstermiņa interaktivitātes instrumentus. Partiju vietnēs galvenokārt novērojama *simboliskā interaktivitāte*, kuras mērķis ir lietotāja noturēšana tīmekļa vietnē. Lietojot *Angus Reid Consultants* metodoloģiju interaktivitātes novērtēšanai, redzams, ka politiskās partijas vairāk pievērsušās t.s.

⁵⁶⁶ Norris, P. (2004) *Building Knowledge Societies: The renewal of democratic practices in knowledge societies*. UNESCO World Report.

⁵⁶⁷ Ibid.

⁵⁶⁸ Ward, S., & Lusoli, W. (2004) From Weird to Wired: MPs, the Internet and representative politics in the UK. Paper presented at the Annual Conference of the Political Studies Association, 5-8 April 2004, University of Lincoln, p. 61.

⁵⁶⁹ Sk. Spoon, J.J. (2009) Holding Their Own: Explaining the Persistence of Green Parties in France and the UK. *Party Politics*, 15, pp. 615-635. Būtu interesanti salīdzināt vienas ideoloģiskās “ģimenes” partijas pēc to IKT lietojuma.

instrumentālajiem un īstermiņa interaktivitātei. Tas nozīmē, ka interaktivitāte tiek lietota galvenokārt tādēļ, lai palielinātu komunikācijas aizsniedzamību. No konstruktīvākajiem interaktivitātes instrumentiem jāmin pierakstīšanās vēstkopā, iespēja atjaunot savu e-pasta adresi, lejupielādēt partijas logo, iespēju izdrukāt partijas skrejlapīņu, lai to varētu izplatīt tālāk. No konstruktīvajiem ilgtermiņa interaktivitātes lietojumiem īpaši jāizceļ LZP interaktīvā jautājumu un atbilžu sadaļa. No īstermiņa interaktivitātes piemēriem jāmin aptaujas un spēles. Kopumā jāsecina, ka partiju informatīvajā stratēģijā interaktivitāte pagaidām ir kā dekoratīvs elements bez noteikta plāna. Tomēr, varbūt interneta lietotāji nemaz nepieprasa interaktivitāti? Interneta lietotāju aptauja liecina, ka puse interneta lietotāji izmanto internetu, lai iegūtu ziņas par politiku kopumā un viņus internets saista, tāpēc, ka tas nodrošina informācijas ērtu pieejamību. Trešā daļa respondentu interesējas par partiju līderiem un kandidātiem, nedaudz mazāk par programmām un partiju darbību. Tikai nedaudz vairāk kā desmitā daļa izmanto internetu dēļ interaktivitātes iespējām. Šīs atbildes liecina, ka internets tiek izmantots galvenokārt politiskās informācijas iegūšanai nevis mijiedarbībai ar politisko partiju. Tomēr arī interneta informējošo potenciālu nevajadzētu novērtēt par zemu. Diezgan daudz aptaujāto uzsvēra, ka internetā var atrast tādu informāciju, kas nav atrodamā citviet. “Apburto loku” starp trūcīgo interaktivitātes piedāvājumu varētu pārāut vienīgi interneta lietotājam pievilcīgi un derīgi interaktivitātes pakalpojumi, piemēram, dažāda veida “kalkulatori” un “ceļveži.”⁵⁷⁰ Vietņu popularitāti palīdzētu uzlabot arī pašu lietotāju radītais saturs, kas šajā kampaņā tika izmantots minimālā apjomā.

Aplūkojot kā veidojas tīmekļa vietņu saturs dažādu partiju tīmekļu vietnēs, pētnieki ir novērojuši, ka interneta komunikācijas vadība, līdzīgi kā citu elektronisko saziņas līdzekļu komunikācijas vadība, kļūst centralizētāka, un ierindas biedriem zūd iespējas līdzdarboties tīmekļa vietnes tapšanā.⁵⁷¹ Interneta kampaņu centralizāciju veicina profesionalizēta tīmekļa satura un interneta lietotāju iesaistīšanas sistēmu plānošana, kas partijas organizācijā rosina lejupvērsta informācijas plūsmas pēc principa “no augšas uz leju” (*top-down*). Latvijas partiju vietnes pagaidām ir atvērtas biedru un atbalstītāju veidotajam saturam, kaut arī mērķtiecīgu mēģinājumu iesaistīt

⁵⁷⁰ T.s. “vēlēšanu kalkulatori” ir aptaujas, kuras lietot, lai palīdzētu vēlētajam pieņemt apzinātāku izvēli vēlēšanās. “Ceļveži” ir tīmekļa vietnes sadaļa, kurā aprakstīti veidi – kā vietnes apmeklētājs var palīdzēt organizācijai.

⁵⁷¹ Ward, S. (2001) “Political Organisations and the Internet: Towards A Theoretical Framework for Analysis” Paper presented for the ECPR Joint Sessions, Grenoble, April 6-11th.

savus atbalstītājus politiskās platformas izstrādei vai mobilizēšanai vēl ir ļoti maz. Aktīvākie partiju vietņu satura veidotāji ir jaunatnes organizācijas biedri, un viņu iesaistīšana tīmekļa satura vietnes veidošanā liecina par inovatīvu pieeju komunikācijā ar tīmekļa vietnes iespējamo mērķa grupu – jauniešiem. Var prognozēt, ka partiju interneta komunikācija nākotnē profesionalizēsies un to pavadīs arī partiju iekšējās informācijas aprites centralizācija. Viena no kampaņas profesionalizācijas iezīmēm ir partiju paļaušanās uz algotu komunikācijas konsultantu un ekspertu sniegto padomu kampaņas veidošanā.⁵⁷² Šķiet, ka ekspertu loma interneta komunikācijas plānošanā būs noteicoša. Kā intervijā atzina JL pārstāvis, interneta kampaņām zaļā gaisma tiks dota tad, kad to komunikācijas konsultanti un eksperti teiks, ka ir pienācis laiks to darīt. Tas nozīmē, ka partiju “interneta pārstāvniecības” varētu kļūt par sabiedrisko attiecību un reklāmas ekspertu darbības lauciņu.

Intriģējoša šķiet partiju jauno kandidātu pieeja izmantojot interneta komunikācijas sociālās tīklošanās iespējas, tiesa gan ārpus partiju virtuālajām mājvietām. Dažu kandidātu “eksperimenti” *Draugos.lv* parāda, ka virtuālos sociālos tīklus var izmantot ne tikai komunikācijā ar potenciālajiem atbalstītājiem, bet arī to, ka tie neformalizē politiskās komunikācijas diskursu, radot jaunus veidus kā uzrunāt potenciālos vēlētājus. Kā atzina viens varas partijas pārstāvis, *Draugiem.lv* izmantošana nav bijis plānots kampaņas pasākums, un to „uz savu roku” izvēlējušies daži gados jaunie kandidāti. Tādējādi, interneta komunikācija it kā palielina jaunā kandidāta izredzes dodot tam atspēriena punktu personīgās kampaņas veidošanā. Tomēr, kā norāda partijas pārstāvis, interneta taktika nav attaisnojusies un kandidāts palicis aiz svītras. Šis gadījums parāda, ka interneta komunikācijai ir decentralizējoša ietekme uz kampaņas komunikāciju.

Sociālie tīklu portāli un emuāri ļauj kandidātiem uzsākt savas kampaņas bez lieliem resursu ieguldījumiem. Tie paver iespējas individualizētām un interaktīvām komunikācijas formām, plašākai pozīcijas dokumentēšanai un virtuālās kopienas veidošanai. Tomēr ilglaicīgas tīmekļa pārstāvniecības uzturēšanai individuālajiem kampaņas veidotājiem resursi var būt par maziem, tādēļ būtu nepieciešams partijas kampaņas atbalsts. Negaidot partiju tīmekļa vietņu iedzīvināšanu, daži politiķi migrēja uz Latvijas interneta mediju vietnēm, kuras nodrošinātu plašāku publicitāti viņu teiktajam. 2007. gadā vairāki politiķi sāka publicēt savus emuārus portālā *V-Diena*.

⁵⁷² Katz, R., Mair, P. (1995) Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1(1), pp. 5-28.

Savi emuāru ieraksti *V-Dienā* bija JL politiķiem Lindai Mūrniecei, Valdim Dombrovskim un Mārtiņam Grestem, kā arī Jakovam Plineram (PCTVL), Mārim Kučinskim (TP), Ansim Dobelim (LSDSP), Artim Pabrikam (“Cita politika”), Jānim Urbanovičam (SC) u.c. Tomēr patlaban emuāru veidošanas iniciatīva vairāk nāk no masu mediju un interneta portālu puses. 2008. g. marta novērojumu laikā neizdevās atrast nevienu atsevišķu politiķa uzturētu emuāru.⁵⁷³ Daži emuāru komentētāji izturas skeptiski pret politiķu mēģinājumiem iekarot virtuālo telpu. Viņi uzskata, ka politiķu tīmekļa publikācijas nemaz nevar uzskatīt par emuāriem, jo tajos nav emuāram raksturīgo elementu – saišu uz citiem interneta resursiem; emuāru autori nenodrošina atbildes uz lasītāju komentāriem; nav arī tīmekļa resursu integrācijas elementu (saites uz grafiskajiem un videofailiem), RSS satura padeves iespējas utt.⁵⁷⁴ 2008.g. maijā plašākai sabiedrībai tika atklāta Zemkopības ministra Mārtiņa Rozes interneta dienasgrāmata, kas varētu būt pirmā patstāvīgo politiķu emuāru vēstnese.⁵⁷⁵ Pēc tam savus privātos emuārus atklāja arī citi politiķi.

Interneta politiskās komunikācijas fragmentāciju var vērtēt divējādi. No vienas puses politiķu migrācija prom no oficiālajām partiju vietnēm apstiprina interneta komunikācijas atbrīvojošo potenciālu individuālu viedokļu paušanā un interešu plurālisma palielināšanā, jo politiķi var izpausties ārpus politiskās partijas informatīvās telpas un brīvi paust savu individuālo viedokli. No otras puses – politiķu emuāru ievietošana ziņu portālos liecina arī par interneta komunikācijas komercializācijas tendencēm. Jāatgādina, ka saskaņā ar jau aprakstīto *normalizācijas scenāriju* interneta komunikācijas saturs aizplūst uz interneta masu medijiem, piemēram ziņu portāliem, kuri nodrošina lielāku individuālo viedokļu redzamību. Taču nav noslēpums, ka lielie interneta mediji nosaka standartu interneta lietojumu izstrādē un uzturēšanā, kas mazina konkurenci interneta mediju tirgū. Par virtuālās politiskās komunikācijas centriem kļūst lielie interneta mediji. Interneta lietotāju aptauja arī liecina, ka tieši interneta ziņu portāli – *Delfi* un *TvNet* ir bijuši galvenie politiskās informācijas avoti par vēlēšanu kampaņu. Turklāt, politiķu individuālā viedokļa redzamība interneta ziņu portālos tiek pirktā kopā ar zemāku indivīda kontroli pār ziņojuma individualizāciju, tādējādi ierobežojot viņa iespējas interneta komunikācijas potenciālu pilnīgākā izmantošanā. Tādēļ arī politiķi savos emuāros

⁵⁷³ Partiju vietnes pārskatītas 2008. g. 1-5. aprīlī.

⁵⁷⁴ Upleja, S. (14.02.2008) Par politiķu blogiem. *Diena*. Aplūkots: 27.06.2008. Pieejams: http://www.diena.lv/lat/politics/blog/sanita_upleja/par_politikju_blogiem?comments=-pos_value-

⁵⁷⁵ Mārtiņa Rozes dienasgrāmata. Aplūkots: 20.06.2008. Pieejams: <http://ministrs.zm.gov.lv/>.

parasti aprobežojas ar komentāru stila rakstiem, kurus formāli nemaz nevarētu pieskaitīt pie emuāra žanra, tāpēc, ka autori savā tekstā gandrīz nemaz neizmanto hipersaites. Tajā pašā laikā atsevišķu politiķu vēlme publicēties interneta portālos rāda, ka virtuālās telpas izmantošana politiskajai komunikācijai netiek uzskatīta par pilnīgi utopisku un politiskajai komunikācijai nederīgu.

Tomēr ir arī tādi politisko partiju pārstāvji, kuri virtuālo sociālo tīklu vides uztver kā izklaides un atpūtas vietas, kurās cilvēki labprātāk izvairītos no jebkādas politiskās informācijas saņemšanas. Tas ir saistīts ar partiju kampaņu veidotāju uzskatiem par Latvijas vēlētajā politisko nostāju, kas lielākoties ir negatīva un noslēgta jebkāda veida politiskai informācijai. Interesanti, ka partiju pārstāvji pārnes šos priekšstatus arī uz virtuālās komunikācijas sfēru. Partiju pārstāvju skatījumā vakuums starp politisko un personisko tiek aizpildīts ar t.s. „*profesionāliem komentētājiem*” - algotiem salašņām - nelabvēļiem, kuru plosīšanās var kaitēt partijas tēlam. Lai izvairītos no šo nelabvēļu radītā piesārņojuma, dažas partijas pat nolēma slēgt savus diskusiju forumus. Šie priekšstati saskan ar distopiskajiem kibertelpas redzējumiem, kur virtuālo arēnu kolonizē provokatori, un tā kļūst par tumsonīga pūļa agresijas izlādes lauku.⁵⁷⁶

Triju vadošo partiju – JL, TP, PCTVL, kā arī daļēji ZP un TB/LNNK interneta vietņu veidošanā skaidri izpaužas modernizācijas scenārijam raksturīgā ievirze uzlabot politiskās kampaņas aizsniedzamību, politisko pozīciju dokumentēšanu un veidot “partijas tēlu.” Lielāko partiju vietnes kalpo kā fasādes partiju prezentācijai publiskajā telpā. Jaunu attiecību iedzīvināšana ar elektorātu ir mazāk izteikta. Lai arī partiju pārstāvji atzina, ka biedriem ir plašas iespējas līdzdarboties tīmekļa lietojumu izstrādē, partijas neveica mērķtiecīgas darbības, lai iesaistītu atbalstītājus satura veidošanā. Nelielas iedzīvināšanas scenārija pazīmes var novērot PCTVL un *Visu Latvijai!* vietnēs, kurās lietotāji var iesūtīt oriģinālu saturu un ir salīdzinoši liels iekšējo un ārējo tīkla saišu skaits. Savukārt, puse aplūkoto partiju interneta komunikācijai pievērš mazu uzmanību vai vispār to neņem vērā. Novērtējot Latvijas partiju interneta kampaņas pēc A.Rommeles piedāvātās tipoloģijas, redzams, ka TP, JL interneta kampaņas mērķis bija raksturīga *balsu vairošanas stratēģija*, kamēr PCTVL, Visu Latvijai! un pa daļai arī JL bija elementi, kas vērsti uz partijas biedru un

⁵⁷⁶ Hall, M. (1999) Virtual colonization. *Journal of Material Culture*, 4 (1), p. 44.

atbalstītāju iesaisti. *Eiroskeptiķu* un *Visu Latvijai!* tīmekļa vietnē bija elementi, kas saistīti ar noteiktu vērtību, politikas un ideoloģijas aizstāvību.

Internets vēlēšanu kampaņā var uzšķilt pa dzirkstelei, taču ir par vāju lai radītu uguns vētru. Šobrīd politiskās partijas vēl nevēlas būt pirmrindnieces un attīstīt jaunus komunikāciju kanālus internetā, jo zināms, ka tradicionālie komunikācijas kanāli ir pietiekami efektīvi. Pēc partiju pārstāvju domām kvalitatīvāku tīmekļa vietņu izveidi kavē sabiedrības niecīgais pieprasījums pēc partiju sniegtās informācijas. Tam varētu piekrist, jo partiju tīmekļa vietnes tiešām ir maz apmeklētas, tomēr neko nepiedāvājot neko nevar saņemt pretī. Partiju un vēlētāju interneta saskarsmē veidojas apburtais loks, kuru pārraut var tikai atteikšanās no līdz šim pārbaudītajiem komunikāciju kanāliem, kuri „strādā”. Partiju pārstāvji nereti aizbildinās ar to, ka interneta komunikācija neder sabiedriskās domas veidošanai, tomēr tikai retais atzīst, ka tā var būt ieguldījums elektorāta uzticības stiprināšanā. Maz ticams, ka interneta komunikācija nākotnē varētu aizstāt tradicionālos masu komunikāciju kanālus, tomēr ar laiku partijām vajadzēs precīzāk pozicionēt savu piedāvājumu, lai piesaistītu elektorāta neizmantotās rezerves. Interneta vietņu attīstība saistīta galvenokārt ar interneta komunikācijas potenciālu sasniegt specifiskas mērķa grupas un uzrunāt tās. Tādēļ nākotnē varētu pieaugt virtuālo sociālo tīklu portālu lietojums un veidosies aizvien jauni politiķu emuāri.

Interneta regulārie lietotāji pārsvarā balsoja par tām pašām partijām, kuras ieguva lielāko balsu skaitu vēlēšanās. Vairākums respondentu atzina, ka internetā pieejamā informācija neietekmēja viņu politisko līdzdalību vēlēšanās un izvēli, par kuru partiju balsot. Politiskās izvēles izdarīšanā internets bija nozīmīgs tikai vienai desmitai daļai respondentu, tomēr pastāv arī pozitīva saistība starp interneta lietošanas biežumu un tā nozīmību politiskajā izvēlē. Iedzīvotāju aptaujas rezultāti parādīja, ka nepastāv statistiski nozīmīga saistība starp interneta lietošanas biežumu un politisko līdzdalību. Aptaujas rezultāti nav pietiekami pārlicinoši, lai varētu viennozīmīgi apgalvot, ka internets būtu pastiprinājis vai izlīdzinājis noteiktu sabiedrības grupu iespējas politiskajā līdzdalībā. Interneta lietotāju politiskā izvēle un vienlīdz aktīvā līdzdalība vēlēšanās liecināja, ka internetam varētu drīzāk būt *pastiprinoša* nevis *mobilizējoša* ietekme esošajā politiskās līdzdalības un politiskās izvēles kontekstā. Vienas partijas pārstāvis netieši atzina, ka internets varētu būt nozīmīgs ārzemēs dzīvojošo latviešu aizsniegšanai. Lai pārbaudītu pastiprināšanas un mobilizācijas scenāriju izpausmes, būtu vajadzīga detalizētāka ievākto datu analīze un

salīdzināšana ar politiskās līdzdalības rādītājiem dažādās demogrāfiskajās grupās, piemēram, arī ārzemēs dzīvojošo latviešu vidū.

Izmantojot *maigās* un *stiprās* atklātības dimensiju ideāltipus un pārvēršot (operacionalizējot) tos interneta komunikācijas pazīmēs, var spriest par partiju atbilstību *maigajai* vai *stiprajai* atklātības dimensijai. Balstoties uz Rezumējot konstatētās pazīmes, var teikt, ka ir piepildījusies darba *trešā hipotēze – partiju interneta komunikācijā dominē stiprās atklātības elementi*. Par *stiprās* atklātības elementu pārsvaru liecina vairāki novērojumi.

Pirmkārt, partiju interneta komunikācijā bija vērojama izteikta prezentatīvās komunikācijas ievirze, jo galvenais interneta uzdevums partiju redzējumā bija vēstījumu attēlošana plašām iedzīvotāju masām, nevis viedokļu apkopošana un apspriešanas procesu veicināšana. Otrkārt, partijas internetu vairāk saista ar stratēģiskās koordinācijas funkciju nodrošināšanu. Tas nozīmē, ka interneta potenciāls tiek saistīts ar vienvirziena informācijas plūsmu, kuras mērķis ir nodrošināt kandidātu redzamību atklātībā un nostiprināt partijas ietekmi politiskajā arēnā. Interaktivitāte pārsvarā ir tikai simboliska, bet IKT lietojumi organizācijas iekšējās demokrātijas stiprināšanai un iedzīvotāju iesaistīšanai vēl ir neatklāts lauks. Treškārt, par partiju interneta komunikācijas atbilstību *stiprajai* atklātībai liecina arī interneta komunikācijas plūsmu centralizētais komunikācijas organizācijas modelis, kuram raksturīga centralizēta satura pārvaldība, rūpīga informācijas atlase un diskusiju forumu kontrolēšana. Ceturtkārt, partiju interneta komunikācijā vairāk izteiktas ir normalizācijas, informēšanas un pastiprināšanas tendences. Normalizācijas tendences apstiprina augstāki lielo partiju tīmekļa vietņu attīstības rādītāji. Politiskās informācijas migrācija uz komercializētajiem interneta medijiem arī apliecina normalizācijas tendences. Par informēšanas scenārija izpausmēm liecina vājš iesaistīšanās iespēju piedāvājums un tīmekļa vietņu lietojums informācijas ieguvei. Pastiprināšanas scenāriju apstiprina interneta mazā nozīme politiskās izvēles noteikšanā un vājā saistība starp interneta lietošanas biežumu un politisko līdzdalību.

Neskatoties uz *stiprās* atklātības elementu pārsvaru, partiju interneta komunikācijā varēja pamanīt arī *maigās* atklātības elementus. Dažas mazo partiju tīmekļa vietnes bija labi attīstītas. Tajās bija sastopami konstruktīvās interaktivitātes elementi, lietotāju radītais saturs un saites uz dažādiem informācijas resursiem. Aktivizējas politiķu “migrācija” uz emuāriem un sociālajiem tīkliem. Tas liecina, ka

politiķi vēlas iedibināt jauna veida attiecības ar interneta mērķa auditorijām. Sociālā tīmekļa lietojumi sekmē individuālu izpausmju atklāšanu plašākam iedzīvotāju lokam, tādējādi aktivizējot *maigo* atklātību.

Līdz šim politiskās partijas vairāk izmantojušas atklātību, lai ar nevalodisko stratēģiskās koordinācijas mehānismu palīdzību īstenotu savus mērķus. Līdzšinējā partiju darbība neliecina par aktīvu partiju līdzdalību atklātības komunikatīvo struktūru veidošanā un dzīves pasaules resursu atjaunošanā. Tāpēc partiju darbībā būtu jāstiprina komunikatīvās koordinācijas mehānismi. Interneta politiskās komunikācijas potenciāla izmantošana partiju komunikācijā ar sabiedrību ir viens no partiju komunikatīvās koordinācijas kapacitātes stiprināšanas virzieniem. Lai interneta potenciālu pilnībā izmantotu, svarīga ir atklātības interferences principu iedzīvināšana partiju interneta komunikācijā. Tomēr interferences procesi nevar notikt tad, ja partijas vienkārši atkārtoti masu komunikācijai raksturīgo vienvirziena informācijas nodošanu. Šajā gadījumā internetam ir modernizējoša, bet nevis transformējoša loma partiju komunikācijas stratēģijā un tas neveicina interferences procesu.⁵⁷⁷ Interferenci veicinošu IKT lietojumu ieviešana partijām nozīmē ne tikai komunikācijas stratēģijas maiņu, bet arī pārstāvniecības izpratnes maiņu.

⁵⁷⁷ Ward, S., & Lusoli, W. (2004) From Weird to Wired: MPs, the Internet and representative politics in the UK. Paper presented at the Annual Conference of the Political Studies Association, 5-8 April 2004, University of Lincoln, p. 61.

Nobeigums un secinājumi

Šajā darba daļā koncentrētā veidā apkopoti darba svarīgākie secinājumi, kuri izklāstīti atbilstoši darba loģiskajai struktūrai.

(a) *Interneta komunikācijas nozīme mūsdienu atklātībā.*

Masu mediju informācijas monopola izzušana un personālo un vidējo mediju attīstība ir veicinājusi lielāku dažādību atklātības paustajās idejās, komunikācijas stilos un žanros. Tas liek aplūkot mūsdienu atklātību kā strukturāli un funkcionāli sadalītu sfēru, kurā dažādi mehānismi palielina un samazina sociālās mijiedarbības dažādību.

Interneta komunikācijai līdz šim nebija piešķirta nozīmīga loma formālajā politiskajā komunikācijā, jo tā neatbilst racionālās komunikācijas nosacījumiem un ir vairāk piemērotāka privātu izteiksmju, dažādu kultūras izpausmju un afektīvās komunikācijas pārvadīšanai. Tāpēc interneta komunikācijas loma politikā ir vairāk saistīta ar komunikācijas dalībnieku pašizpausmes veicināšanu, kopīgu interešu identificēšanu un jaunu identitāšu veidošanu.

Lai novērstu atklātības sadrumstalošanos, atklātības pētnieki centušies sasaistīt atklātības dimensijas ar mērķi nodrošināt lielāku komunikatīvo varu un viedokļu dažādību mūsdienu demokrātiskajā politikā. Atklātības interferences modelī interneta komunikācijas izpausmes tiek balansētas ar masu komunikācijas homogenizējošajiem mehānismiem. Interferences gaitā interneta komunikācijas izpausmes fokusējas ap noteiktiem publiskās dienas kārtības jautājumiem, tādējādi mazinot interneta komunikācijas izpausmju privātumu un fragmentāciju. Līdz ar to interferencē mazinās informatīvo telpu izolācija, atklātība bagātinās ar afektīvajām un estētiskajām komunikācijas izpausmēm, rosinot diskusijas par jaunām nozīmēm, identitātēm un varas formām demokrātiskas politiskās sistēmas ietvaros.

Atklātības interferenci var īstenot pilsoniskās sabiedrības organizācijās, masu medijos, lielos uzņēmumos, kā arī pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijās, piemēram, politiskajās partijās. Šīs institūcijas var aplūkot kā arēnas, kurās notiek vienmērīga atklātības dimensiju saplūšana.

Interferences iedzīvināšana pārstāvnieciskajās demokrātijas institūcijās ir atkarīga no balansa starp *maigo* un *stipro* atklātību. *Stiprās* atklātības funkcija ir

nodrošināt plašākai sabiedrībai saistošu jautājumu atspoguļošanu, individuālo viedokļu vispārināšanu un to pārvēršanu sabiedriskajā domā. *Stipro* atklātību veicina stratēģiskie vienvirziena komunikācijas lietojumi, piemēram, kampaņas procesu vadība, kandidāta redzamības nodrošināšana, rūpīga informācijas atlase tīmekļa vietnei, diskusiju forumu kontrole. *Stiprajai* atklātībai raksturīga masu mediju publicitātes standartu pārņemšana uz interneta vidi, kas izpaužas kā informācijas kontrole, vienvirziena informācijas nodošana, lielas komunikācijas mērķa grupas. *Maigās* atklātības uzdevums ir nodrošināt neformālu komunikāciju telpu individuālo izpausmju izpausmei un atzīšanai. Komunikācija *maigajā* atklātībā izpaužas kā interneta mērķtiecīga izmantošana attiecību veidošanai ar šauri definētām mērķa grupām. *Maigajai* atklātībai raksturīga politiskās komunikācijas modeļa decentralizācija, kampaņu potenciāla palielināšana iesaistot atbalstītājus, divvirziena komunikācijas izmantošana, elastīgu un individualizētu iesaistīšanās iespēju nodrošināšana.

Politisko organizāciju interneta komunikācijas vērtējums aptver organizācijas interneta komunikāciju stratēģijas, komunikācijas plūsmas un IKT ietekmi uz politisko plurālismu, mērķa auditoriju iesaistīšanu un mobilizāciju. Šis vērtējums palīdz noteikt interneta komunikācijas atbilstību *stiprajai* un *maigajai* atklātībai.

(b) Interneta komunikācija politiskajās organizācijās.

Politiskās partijas veidojušās kā organizācijas, kuru mērķis ir iegūt pārstāvniecību atklātībā caur dzīves pasaules resursu piesaisti un sabiedriskās domas mobilizāciju. Lai stiprinātu savu leģitimitāti, partijām būtu jāpiedalās atklātības dzīves pasaules resursu atjaunošanā.

Latvijas partiju interneta komunikācijā vairāk raksturīgi prezentatīvās komunikācijas elementi, jo partiju tīmekļa vietnes vairāk pilda informatīvās, nevis iesaistošās un mobilizējošās funkcijas. Partiju tīmekļa vietņu galvenais mērķis ir uzlabot politiskās kampaņas aizsniedzamību, politisko pozīciju dokumentēšanu un veidot partijas tēlu. Krievvalodīgo sabiedrības locekļu aizstāvju un nacionālistiski orientēto partiju vietnēs bija elementi, kas vērsti uz partijas biedru un atbalstītāju iesaisti un noteiktu vērtību, politikas un ideoloģijas aizstāvību. Tas liecina par politisko partiju interneta komunikācijas stratēģiju dažādošanos.

Partijas 9. Saeimas vēlēšanās vēl nesaskatīja nopietnus ieguvumus no IKT izmantošanas, tāpēc interneta komunikācija vēl bija atrauta no kopējās kampaņas

stratēģijas. Partiju vietnes bija atvērtas biedru un atbalstītāju veidotajam saturam, tomēr netika veikti mērķtiecīgi pasākumi iesaistīt savus atbalstītājus politiskās platformas izstrādei vai mobilizēšanai. Ar atbalstītāju mobilizēšanu caur IKT Latvijā vairāk nodarbojas pilsoniskās sabiedrības aktīvisti.

Interneta komunikācijai ir decentralizējoša un individualizējoša ietekme uz politisko komunikāciju, jo savus viedokļus emuāros sākuši paust vairāki pazīstami politiķi. Līdz ar to, interneta politiskajā komunikācijā var runāt par zināmām interferences iezīmēm. Tomēr šajā gadījumā atklātības formu saplūšanas mājvieta ir nevis politiskās partijas, bet gan masu mediju portāli.

Intervēto politiķu uzskati par IKT nozīmi attiecībās ar vēlētājiem liecina, ka IKT iespīēšanos partiju politiskajā komunikācijā kavē divas barjeras. Pirmā barjera ir izpratnes barjera. Tā ir saistīta ar vājo politiķu izpratni par IKT progresu un IKT lietojumu iespējām politiskajā komunikācijā. Otrā barjera ir uztveres barjera, kuru pārvarēt kavē politiķu priekšstati par necivilizēto Latvijas interneta komunikāciju un naidīgo Latvijas elektorātu. Šie priekšstati veidojušies no interneta komentāriem populārajos ziņu portālos. Ieviest konstruktīvākas komunikāciju iespējas ar elektorātu kavējusi arī vāja politiķu un kampaņas vadītāju informētība par konstruktīvām komunikācijas formām internetā.

Politiķi dod priekšroku stratēģiskām vienvirziena komunikācijas formām, kas balstītas informācijas sniedzēja kontrolē pār vēstījumu un tā nodošanu. Interaktīvas komunikācijas un iesaistīšanās iespēju trūkumu politiķi skaidro ar necivilizēto komunikāciju un elektorāta zemo interesi par interaktīvajām iesaistīšanās iespējām.

(c) E-demokrātijas attīstības alternatīvas.

20.gs. sociālo norišu un tehnoloģiju pētnieki piedāvājuši gan utopiskus gan pragmatiskus scenārijus par informācijas tehnoloģiju ietekmi uz sociālajiem un politiskajiem procesiem. Šie skatījumi sniedz skaidrojumus par IKT ietekmi uz politisko sistēmu. E-demokrātijas jēdziens ietver atsauces uz noteiktiem komunikāciju tehnoloģiju lietojumiem, skatījumu uz pārvaldes un pilsoņu attiecībām, politiskās līdzdalības formām un sociālās mijiedarbības redzējumu. Dažādos e-demokrātijas paveidos rodamas arī atsauces uz lielāko politisko ideoloģiju vērtībām.

Šodien plašāk pazīstamais e-demokrātijas jēdziens ir vērsts uz pārstāvnieciskās demokrātijas institūciju modernizāciju, izmantojot dažādas IKT

iespējas iedzīvotāju informēšanā, iesaistīšanā un līdzdalības iespēju nodrošināšanā. E-demokrātija pārsvarā tiek ieviesta pēc pilsoniskās līdzdalības un iesaistīšanās programmas, kas vērsta uz jau esošo publisko organizāciju kapacitātes celšanu un iedzīvotāju konstruktīvu iesaistīšanos politiskajā procesā. Privātajā komunikācijā e-demokrātija uzsver virtuālās saskarsmes iepludināšanu uz noteikumiem balstītos publiskās apspriešanas ietvaros, vienlaicīgi atzīstot nepastarpinātās un pastarpinātās komunikācijas formu līdzāspastāvēšanu valsts un indivīdu attiecībās.

Šāds e-demokrātijas ietvars nodrošinātu atbilstošu varas attiecību un institucionālo izkārtojumu interferences principu īstenošanai. E-demokrātijas programmas nodrošina atklātības interferences formu izplatību valsts pārvaldes un pārstāvnieciskajās politiskajās institūcijās, veicina iedzīvotāju līdzdalību caur e-pārvaldes instrumentiem, politiskajā sfērā un pilsoniskajā sabiedrībā, kā arī nodrošina atbilstošu apspriešanas klimatu dažādu publisku lēmumu pieņemšanai.

Literatūrā aprakstītajos e-demokrātijas scenārijos par galvenajiem ieguvējiem no IKT iespējām tiek uzskatītas vietējās un starptautiskās pilsoniskās sabiedrības organizācijas. Politiskajās partijās nav sastopami visi priekšnoteikumi e-demokrātijas mehānismu pieņemšanai. E-demokrātijas izplatību kavē arī politiķu skepse pret informācijas tehnoloģijām, bailes no varas līdzsvara maiņas, ko varētu izraisīt IKT lietotāji, kā arī pašu politiķu neskaidrtība par savu lomu un identitāti informācijas sabiedrībā. Līdz ar to IKT ienākšana politiskajā komunikācijā radītu spiedienu uz pārstāvnieciskajam demokrātijas institūcijām. Šis spiediens ir saistīts ar individualizētās politiskās mobilizācijas izpausmju paātrināšanos, jau politiski aktīvo balsu pastiprināšanu, pārstāvniecības fragmentāciju, sabiedrības paaugstinātām gaidām pret pārstāvniecību virtuālajās vidēs un augošām atšķirībām starp formālo un neformālo politiskās komunikācijas praksi.

Pastāv risks, ka IKT radītais spiediens izjauks pārstāvnieciskās sistēmas iedibinātās varas attiecības neproporcionāli palielinot dažu iedzīvotāju (grupu) ietekmi vai arī liedzot iespējas iedzīvotājiem un institūcijām konstruktīvi izmantot IKT iespējas. Abos scenārijos palielināsies varas asimetrija starp pilsonisko sabiedrību un politisko sfēru. Šo scenāriju kopīgā iezīme ir arī formālās un neformālās komunikācijas atklātības sfēru norobežošanās un vājā interference starp organizēto virtuālo sfēru un atklātības formālo politisko komunikāciju.

No darbā aplūkoto e-demokrātijas attīstības scenārijiem politiskajām partijām visprecīzāk atbilst scenārijs par *vājām demokrātiskām institūcijām un vājiem*

pilsoņiem, kurā IKT ietekme politiskajā komunikācijā irniecīga vai arī IKT vispār netiek izmantotas politiskās informācijas pārraidē. Ja pilsoniskajā sabiedrībā aktivizēsies grupas, kuras mērķtiecīgi lieto IKT sabiedrības mobilizācijā, iespējams arī scenārijs *par spēcīgiem pilsoņiem, bet vājām institūcijām*. Šajā scenārijā pilsoniskās sabiedrības izveidotie līdzdalības kanāli būs vērsti uz pārvaldes un pārstāvnieciskās institūcijas apiešanu un e-demokrātija iegūs populistiskā e-demokrātijas modeļa aprises.

Abu minēto e-demokrātijas attīstības scenāriju kopīgā iezīme ir formālās un neformālās komunikācijas atklātības sfēru norobežošanās un vājā interference starp organizēto virtuālo sfēru un atklātības organizācijām, kuras iesaistās formālajā politiskajā komunikācijā.

Alternatīva asimetriskajiem e-demokrātijas scenārijiem būtu demokrātisku institūciju pielāgošanās dinamiskākam un kompleksākam atklātības komunikatīvajam kontekstam. IKT lietojumi ļautu iedzīvotājiem konstruktīvi ietekmēt demokrātiskos procesus un pārvaldību, bet pārvaldībā iesaistītās institūcijas varētu izmantot IKT iedzīvotāju informēšanai, viedokļu apzināšanai un problēmu risināšanai (*spēcīgāku e-pilsoņu, spēcīgāku institūciju scenārijs*).

IKT plašāka izplatība liek pārskatīt attiecības starp iedzīvotājiem, viņu pārstāvjiem un valsts pārvaldes iestādēm, priekšplānā izvirzot jautājumus, kas saistīti ar tautas kontroli demokrātiskās politiskās sistēmās. Var teikt, ka jautājums par IKT lomu mūsdienu demokrātijās ir arī jautājums par pašas demokrātijas aprisēm un tās konceptuālajām robežām. Lai arī demokrātijas izpratni raksturo kāda vispārējā pamatievirze (politiskās vienlīdzības un tautas kontroles esamība), nevar noliegt, ka informācijas tehnoloģijas tomēr ietekmē pastāvošos priekšstatus par demosu, līdzdalību, pārstāvniecību. Tāpēc interneta komunikācijas aplūkojums demokrātijas teoriju kontekstā paver jaunus izpētes virzienus par tehnoloģiju nozīmi tautas kontroles, politiskās vienlīdzības un citu demokrātijas principu realizācijā. Šajā darbā sniegtā e-demokrātijas jēdziena teorētiskā konceptualizācija ir pamats tālākiem pētījumiem, kuri izvērtētu valsts iestāžu, sabiedrisko organizāciju, indivīdu un sociālo kustību interneta komunikācijas stratēģijas un to sasaisti ar kādu no e-demokrātijas mērķiem, programmām lietojumiem un scenārijiem.

Darbā izmantotās teorētiskās atziņas un jēdzieni skaidro IKT izplatības nosacījumus gan komunikatīvā, gan institucionālā perspektīvā. Lai arī pastāvošās

demokrātijas atjaunošanas pieejas politikas zinātnē vairāk akcentējušas politisko organizāciju institucionālās reformas, šī darba piedāvātais risinājums partiju leģitimitātes atjaunošanā ir dziļāks, jo tas skar arī komunikatīvo procesu līmeni. Šajā darbā aprakstītajā komunikatīvajā modelī IKT lietošana pārstāvniecisko funkciju pilnveidošanai tiek saistīta ar informācijas pārvadīšanu starp dažādām atklātības struktūrām un komunikāciju formām. Tajā pašā laikā, darbā tiek skartas arī vairākas demokrātijas teorijai un politisko organizāciju izpētei relevantas tēmas un nodrošināta teorētisko atklātības interferences un e-demokrātijas modeļu adaptācija empīriskai fenomenu izpētei.

Šajā darbā tika parādīts kā IKT lietojumi partijās varētu veicināt komunikatīvos procesus atklātībā, tādējādi samazinot plaisu starp komunikācijas teoriju uzstādījumiem un pārstāvnieciskās demokrātijas organizāciju institucionālajiem diskursiem. Saskaņā ar J.Hābermāsa diskursa ētikas teoriju, komunikatīvie procesi ir svarīgi politisko organizāciju leģitimitātes vairošanai. Atklātība ir brīvas komunikācijas un viedokļu apmaiņas sfēra, kurā notiek kolektīvi saistošo normu leģitimācija racionālā pārrunu procesā. Tā ir starpnieks starp valsti un sabiedrību, kurā caur mediju sistēmu tiek nodrošināta neizkropļota informācijas apmaiņa starp eliti un pilsonisko sabiedrību. Lai arī interneta komunikācija neatbilst visiem racionālās komunikācijas nosacījumiem, tā ļauj paplašināt atklātības robežas un palielināt atklātības iekļautību. Interneta komunikācija ļauj dažādot arī komunikācijas dalībnieku izpausmes. Virtuālās diskusiju telpas ļauj iesaistīties diskusijā arī tiem indivīdiem, kuri atrodas ārpus nācijas valsts robežām. Tādā veidā interneta komunikācija var veicināt pārnacionālu atklātības sfēru veidošanos.

Šis interneta potenciāls ir ļoti nozīmīgs vienotas Eiropas Savienības atklātības veidošanās kontekstā, jo Eiropas informācijas aprites infrastruktūras sasaiste pagaidām vēl nenodrošina pietiekamu savienotību starp pilsoniskai sabiedrībai aktuālām tēmām un diskusijas dalībniekiem.⁵⁷⁸ Ir skaidrs, ka šīs sasaistes veidošanai vajadzīga vēl integrētāka informācijas apmaiņas vide, kurā būtu iespējams veikt apspriesto tēmu sintēzes un filtrēšanas procesus.

Viens no piemērotiem risinājumiem šajā ziņā būtu darbā aplūkotais atklātības interferences modelis, jo tajā paredzēta iespēja integrēt neformālās un formālās

⁵⁷⁸ Eriksen, O. (2005) An Emerging European Public Sphere. *European Journal of Social Theory*, 8(3), pp. 341-363.

komunikācijas formas. Interferences modelis ir arī savdabīgs vidusceļš sabiedriskās domas un personīgās pašizpaušmes balansa atzīšanai. Tas apvieno masu komunikācijas iespējas sabiedriskās domas veidošanā un individualizētās komunikācijas potenciālu atklātības dalībnieku individuālās pašizpaušmes pārvadē. Interferences process palīdz izvairīties no atklātības fragmentācijas, kas kavē kolektīvi saistošu interešu artikulēšanu un normu leģitimēšanu mūsdienu sabiedrībā. Tas ļauj virzīt pārvaldes institūciju un politisko institūciju informatizāciju pretī tādai atklātībai, kurā viedokļu viendabība un dažādība nav viena otru izslēdzošas alternatīvas, bet gan savstarpēji papildinoši komunikatīvie režīmi dinamiskā atklātības ekosistēmā.

Šajā darbā veiktā interferences modeļa adaptācija interneta politiskās komunikācijas pētniecībai palīdzēja konstatēt reālas interferences izpaušmes politisko organizāciju tīmekļa vietnēs un izvērtēt tās. Jāatzīst gan, ka tīmekļa lietojumu straujās attīstības dēļ, partiju tīmekļa vietņu analīzes metodoloģija ir jau nedaudz novecojusi. Tā kā interneta politiskajā komunikācijā aizvien populārāki kļūst otrās tīmekļa paaudzes lietojumi, partiju tīmekļa vietņu analīzes metodoloģija būtu jāatjauno. Šobrīd Latvijas internetā jau var iepazīties ar reāliem interferences modeļa piemēriem, kas izpaužas kā individuālo emuāru pārpublicēšana populārajos interneta portālos. Nākotnē šo interneta portālu satura pamatīgāka izpēte ļautu mediju pētniekiem pārliecināties par interferences komunikatīvo procesu ietekmi uz racionālo komunikāciju. Viens no atklātības interferences modeļa pielietojumiem varētu būt saistīts ar sabiedrībā valdošo informatīvo telpu nošķirtības mazināšanu. Jāatgādina, ka interferences modelī tīmekļa vietnes ar prezentatīvās un reprezentatīvās komunikācijas elementiem rada vairāk fokālo diskusijas punktu dažādu informatīvo telpu dalībniekiem, tādējādi nodrošinot plašāku informācijas apmaiņu starp kulturāli un informatīvi nodalītām sabiedrības grupām. Veicinot ciešāku masu mediju un individualizēto mediju sasaisti interneta medijos, veidotos starpkultūru dialogam labvēlīgāki apstākļi.

Latvijas virtuālās telpas novērojumi liecina, ka palielinājusies individualizēto līdzdalības (t.sk. arī politiskās līdzdalības) stratēģiju popularitāte, tādēļ IKT lietojumi politiskajā patēriņcībā (*political consumerism*) un protestā būtu padziļinātas izpētes vērti. Politikas zinātnes perspektīvā īpaši interesanti šķiet jautājumi par individualizētās politiskās līdzdalības mehānismiem, motivācijām un iznākumiem. Šī darba ietvaros veiktie novērojumi apstiprina, ka krievvalodīgo Latvijas iedzīvotāju aizstāvju un nacionālistiski orientēto partiju vietnēs parādās elementi, kas vērsti uz

aktīvu partijas atbalstītāju iesaisti un noteiktu vērtību, politikas un ideoloģijas aizstāvību. Tas nozīmē, ka politiskās komunikācijas stratēģiju dažādojas un daži politiskie spēki cenšas arvien mērķtiecīgāk izmantot jauno mediju priekšrocības, lai uzrunātu savu elektorātu. Informācijas sabiedrībā e-demokrātijas elementu iedzīvināšana politiskajās organizācijās ir svarīga, lai novērstu politikas un sabiedrības abpusējo attālināšanos. Elastīgāku līdzdalības formu piedāvāšana un iedzīvotāju iesaistīšana politikas formulēšanā ir svarīgi rīcības virzieni ne tikai politiskajās partijās, bet arī interešu grupās, pašvaldībās un lielos privātajos uzņēmumos. Tādēļ pētījumi par IKT iespējām pārvaldības institūciju stiprināšanā būtu jāturpina, pievēršoties ne tikai jaunajām sociālajām kustībām un individualizētās politiskās līdzdalības formām, bet arī pārstāvnieciskās demokrātijas institūcijām.

Visticamāk, ka partijas nākotnē daudz vairāk izmantos IKT iespējas, tomēr šķiet, ka internets un citas komunikāciju tehnoloģijas tiks izmantotas tieši vienvirziena informācijas nodošanai. Partijas izvairīsies no interaktivitātes iespējām un līdzdalības iespēju izmantošanas, bet vājais *tīklošanas* potenciāls partiju vietnēs kavēs informatīvo sasaisti starp formālajām un neformālajām atklātības sfērām. Pieaugošas individualizētās līdzdalības apstākļos partijām un interešu grupām nāksies rēķināties ar virtuālās pārstāvniecības fragmentāciju, jo daļa aktīvistu veidos no partijas neatkarīgas tīmekļa vietnes. Tas radīs grūtības vienotas organizācijas pozīcijas formulēšanā. Lai gan interneta vide kalpos par izpausmju vietu pilsoniskajai aktivitātei, bez sasaistes ar publisko dienas kārtību, internets negūs plašu politiķu un organizētās pilsoniskās sabiedrības uzticību, jo tajā dominēs afektīvas, radikālas, populistiskas vai satīriskas izpausmes.

Šajā darbā veiktā interneta komunikācijas stratēģiju analīze arī parādīja, ka partijas vairāk uztver internetu par vienvirziena komunikācijas līdzekli, tādēļ pastāv risks, ka jaunie mediji paliks tie paši vecie mediji partiju politiskās komunikācijas izpildījumā. Kā alternatīvu varētu piedāvāt tādu politiskās pārstāvniecības izpratni, kurā tiktu atzīta informācijas pārvaldības modeļu decentralizācija, masu un individuālās komunikācijas modeļu līdzāspastāvēšana un jauna tipa politiķa un pilsoņa identitāšu veidošanās.

IKT ieviešana politiskajām partijām nozīmētu ne tikai komunikācijas stratēģijas maiņu, bet arī fundamentālu pārstāvniecības izpratnes maiņu. Atklātības kontekstā tas nozīmētu virzību pretī decentralizētiem politiskās komunikācijas modeļiem, kuros absolūta kontrole pār vēstījumu tā veidotājam vairs nebūs izdevīga.

Informācijas pārpilnības apstākļos daudz svarīgāka kļūs tieši informācijas izprašana. Tāpēc interneta politiskajā komunikācijā radīsies pieprasījums pēc lietojumiem, kuri palīdz kontekstualizēt, sistematizēt un ranžēt politisko informāciju.

Lai gan IKT lietošanu pārvaldībā parasti uzskata par progresīvu un sociāli vēlamu parādību, informācijas tehnoloģiju ieviešanu nevajadzētu uzskatīt par brīnumu recepti visu pārvaldības un demokrātijas pamata problēmu risināšanai. Reizē ar jaunu iedzīvotāju grupu iesaistīšanu un dažādu pakalpojumu pieejamības veicināšanu caur internetu un citiem kanāliem, ir svarīgi pārdomāt tehnoloģiju izmantošanas mērķus, kā arī to sociālo, kultūras un politisko kontekstu kādā šīs tehnoloģijas tiek lietotas. Ir skaidrs, ka IKT ne tikai palielina komunikācijas ātrumu, caurlaidību un sasniedzamību, bet arī ietekmē indivīdu savstarpējās attiecības, attieksmes, uzvedību, viņu spriedumus par morāli. Tāpēc aiz IKT instrumentalitātes vienmēr slēpjas jautājumi par cilvēka esību, viņa mērķiem un vērtībām. Tā kā informācijas tehnoloģijas aizvien vairāk ietekmē indivīdu un kopienu dzīves, tautas kontroles palielināšana pār tehnoloģiju sfēru mūsdienu demokrātijās ir tikai likumsakarīga. Lai lēmumu pieņemšana IKT jomā būtu leģitīma, ir nepieciešams ievērojami paplašināt tehnoloģiju apspriešanā un lēmumu pieņemšanā iesaistīto personu loku un paaugstināt tehnoloģiju apspriešanas kvalitātes un refleksivitātes līmeni. Tieši tādēļ priekšnoteikums IKT lietojumu leģitimēšanai politiskajā procesā ir informācijas tehnoloģiju sasaiste ar fundamentālāku sabiedrisko procesu izpratnes līmeni, kurā tiek apspriesti un definēti jēdzieni, veidota izpratne un piešķirta nozīme kolektīvajiem lēmumiem.

Izmantotā literatūra

- Aikens, S. (1997) American Democracy and Computer-Mediated Communication: A Case Study in Minnesota. Doctoral Dissertation. Cambridge: Cambridge University.
- Alamut, website, section Cyberspace and the American Dream: A Magna Carta for the Knowledge Age. Retrieved: 05.01.2009. Available: <http://www.alamut.com/subj/ideologies/manifestos/magnaCarta.html>.
- Anduiza, E. et al. (2007) Political Participation and the Internet: Descriptive Hypotheses and Causal Mechanisms. Paper presented at the Symposium "Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions," Florence, 5-6 October, 2007.
- Antiroiko, A.V. (2001) Toward the European information society. *Communications of the ACM*, 44(1), pp. 31-35.
- Arendt, H. (1958) *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Balodis, O. (2005) Sabiedrības līdzdalības iespējas publiskajā pārvaldē Latvijā. *Politikas zinātnes jautājumi IV*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
- Banning, L. (1978) *The Jeffersonian Persuasion: Evolution of a Party Ideology* Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Barber, B. (1998) Three Scenarios for the Future of Technology and Strong Democracy. *Political Science Quarterly*, 113(4), pp. 573-589.
- Barber, B. (1995) *Jihad vs McWorld*. New York: Times Books.
- Barber, B. (1984) *Strong Democracy. Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press.
- Barnes, S., Kaase, M. et al. (1979) *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*. London: Sage.
- Barney, D. (2007) *One Nation Under Google. Citizenship in the Technological Republic*. The Heart House Lecture Committee, University of Toronto: Toronto. Available: http://www.mcgill.ca/files/arts/barney_2007HartHouseLecture.pdf.
- Barney, D. (2005) Commentary: Be Careful What You Wish For: Dilemmas of Democracy and Technology. *Canadian Journal of Communication*, 30.
- Becker, B., Wehner, J. (2001) Electronic networks and civil society: Reflections on structural changes in the public sphere. *Culture, technology, communication*. Charles Ess. Albany, State University of New York Press.
- Becker, T. (2001) Rating the impact of new Technologies on democracy. *Communications of the ACM*, 44(1), pp. 39-43.
- Becker, T. (1981) Teledemocracy. Bringing Power Back to the People. *The Futurist*, December, pp. 6-9.
- Bell, D. (2000) *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*. 2nd ed. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bellamy, C. & Taylor, A. (1998) *Governing in the information age*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

Bennett, L.W. (2004) Communicating Global Activism: Strengths and Vulnerabilities of Networked Politics. In W. Van Donk, B.D.Loader, P.G.Nixon and D.Rucht (Eds.), *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements* (pp. 123-46). London: Routledge.

Benett, L. (2003) New Media Power: The Internet and Global Activism. In N.Couldry and J.Curran (Eds.), *Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World*. New York: Rowman and Littlefield Publishers.

Bennett, W.L., Entman, R.M. (Eds.) (2001) *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*. New York: Cambridge University Press.

Benhabib, S. (1992) Models of Public Space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition and Jürgen Habermas. In C.Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere* (pp. 73-98). Cambridge: Cambridge University Press.

Bernhard, P. et al. (2005) National and trans-national public spheres: the case of the EU. *European Review*, 13(1).

Bentivegna, S. (2006) Rethinking Politics in the World of ICTs. *European Journal of Communication*, 21(3).

Biedrība "Tautvaldība," mājas lapa, sadaļa "Iesniegums Tiessībsargam par sociālās drošības garantēšanu." Aplūkots: 04.09.2008. Pieejams: <http://www.tautvaldiba.lv/?p=404#more-404>.

Bimber, B. (2002) *Information and American democracy: technology in the evolution of political power*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bimber, B. (2001) Information and political engagement in America: The search for effects of information technology at the individual level. *Political Research Quarterly*, 54(1), pp. 53-67.

Bimber, B. (1999) The Internet and Citizen Communication With Government: Does the Medium Matter? *Political Communication*. 16(4), pp. 409-428.

Bimber, B. (1998) The Internet and Political Transformation: Populism, Community and Accelerated Pluralism. *Polity*, 31(1).

Blauner, B. (1964) *Alienation and Freedom: The Factory Worker and His Industry*. Chicago: University of Chicago Press.

Boas, T. (2000) The Dictator's Dilemma? The Internet and U.S. Policy toward Cuba. *The Washington Quarterly*, 23(3), pp. 57-67.

Bohman, J. (1996) *Public Deliberation: Pluralism, Complexity and Democracy*. Cambridge: MIT Press.

Boluža, I. (2006) *Internets kā politisko partiju un apvienību politiskās komunikācijas līdzeklis priekšvēlēšanu kampaņu laikā. Latvijas Republikas 9.Saeimas priekšvēlēšanu kampaņu gadījumu analīze*. Maģistra darbs. Vidzemes Augstskola. Npublicēts.

Botterman, M. et. al. (2001) *Selected scenarios for networking evolutions*. Leiden: RAND Europe and ULB/STC.

Brodie, J. (1999) *Critical concepts, An introduction*. Ontario: Prentice Hall Canada/

- Browning, G. (2002) *Electronic democracy: Using the Internet to transform American politics*. Witton: Pemberton.
- Buchstein, H. (1997) Bytes that Bite: The Internet and Deliberative Democracy. *Constellations*, 4(2), pp. 248-263.
- Budge, I. (1996) *The New Challenge of Direct Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Buholcs, J. (2007) Starp pilsoni un patērētāju: populārā kultūra vēlēšanu kampaņā. //I.Brikše un V.Zelče, *Latvijas Republikas 9.Saeimas vēlēšanu kampaņa: priekšvēlēšanu publiskā telpa* (217.-236. lpp.). Rīga: Zinātne.
- Burke, E. (2007) *Thoughts on the Cause of the Present Discontent*. London: Kessinger Publishing.
- Calohoun, C. (1992) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carey, J., Reynolds. (2005) Parties and Accountable Government in New Democracies. Paper prepared for the conference on Political Parties and Political Development, National Democratic Institute, Washington, DC, 31 August.
- Castells, M. (2001) *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Chadwick, A. (2003) Bringing E-Democracy Back In. Why It Matters for Future Research on E-Governance. *Social Science Computer Review*, 21(4), pp. 443-455.
- Chen, W. (2003) *Charting and Bridging Digital Divides: Comparing Socio-economic, Gender, Life Stage and Rural-Urban Internet Access and Use in Eight Countries*. Centre for Urban and Community Studies, University of Toronto.
- Clift, S. (2002) *The future of e-democracy: The 50 year plan*. Retrieved: 05.05.2008. Available: <http://www.publicus.net/articles/future.html>.
- Cobb, R. et. al. (1976) Agenda Building as a Comparative Political Process. *American Political Science Review*, 70(1), pp. 126-138.
- Cohen, J. (1983) *On democracy : toward a transformation of American society*. New York : Penguin Books.
- Cohen, M., Fermon, N. (Eds.) (1996) Pericle's Funeral Oration. *Princeton Reading in Political Thought*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Coleman, S. (2005) *Direct representation: Towards conversational democracy*. London: Institute for Public Policy Research.
- Coleman, S. (2003) *Democracy in the age of the Internet. Proceedings of the CISCO Public Services Summit at Nobel Week Explore the Possibilities*. Stockholm, Sweden.
- Coleman, S., Götze, J. (2001) *Bowling Together: Online Public Engagement in Policy Deliberation*. London: Hansard Society. Retrieved: 15.05.2008. Available: <http://www.bowlingtogether.net/bowlingtogether.pdf>.
- Corrado, A. (2000) *Campaigns in Cyberspace: Toward a New Regulatory Environment*. Washington, DC: The Aspen Institute.
- CSP datu bāzes, Interneta pieslēguma veidi mājsaimniecībās gada sākumā. Aplūkots: 20.09.2008. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv/>.

- Cullen R. (2001) Addressing the digital divide. *Online Information Review*, 25 (5), pp. 311-320.
- Curtice, J., Norris, P. (2004) E-politics? The impact of the Internet on Political Trust and Participation. In A. Park, J. Urtice, K.Thompson C.Bromley & M.Phillips (Eds.), *British Social Attitudes the 21st Report*. London: Sage.
- Dahl, R. (1989) *Democracy and its Critics*. New Haven, London: Yale University Press.
- Dahlberg, L. (2004) Net-Public Sphere Research: Beyond the 'First Phase.' *The Public*, 11(1), pp. 27-44.
- Dahlberg, L. (2001) Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1) Retrieved: 15.12.2007. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue1/dahlberg.html>.
- Dahlberg, L. (1998) Cyberspace and the Public Sphere: Exploring the Democratic Potential of the Net. *Convergence*, 4(1).
- Dahlgren, P. (2005) The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation. *Political Communication*, 22 (2), pp. 147-62.
- Dahlgren, P. (2005) The Public Sphere and the Net: Structure, Space, and Communication in L.W.Bennett and R.M.Entman (Eds.), *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy* (pp. 33-55). New York: Cambridge University Press.
- Dahlgren, P. (2004) Foreword. In W. Van Donk, B.D.Loader, P.G.Nixon and D.Rucht (Eds.), *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements* (pp. xi-xvi). London: Routledge
- Dahlgren, P. (1995) *Television and the Public Sphere: Citizenship, Democracy and the Media*. London: Sage.
- Dalton, R.J., Burklin, W. and Drummond, A. (2001) Public Opinion and Direct Democracy. *Journal of Democracy*, 12(4), pp. 141-153.
- Davis, G. (07.01.2008) Reason for democracy. A brief on grounding democracy in our form of life. Retrieved: 20.01.2008. Available: <http://cohering.net/jh/rfd.html>.
- Davis, M. (1990) *City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles*. New York: Vintage Books.
- Davis, R. (1999) *The Web of Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Davis, R., Owen, D. (1998) *New Media and American Politics*. New York: Oxford University Press.
- Daubon, R. (2005) A Primer for Promoting Deliberative Democracy and the Dynamics of Development at the Grassroots. *Journal of Public Deliberation*, 1(1), pp. 1-6.
- Delany, C. (2009) *Learning from Obama. Lessons from Online Communicators and Beyond*. www.epolitics.com. August.
- Della Porta, D., Mosca, L. (2005) Global-net for Global Movements? A Network of Networks for a Movement of Movements. *Journal of Public Policy*, 25(1), pp. 165-190.

- Delna.lv, mājas lapa. Aplūkots: 26.07.2008. Pieejams: <http://www.delna.lv/index.php?q=ful&story=2074&sec=90>.
- Denton, G., Woodward, G. (1990) *Political Communication in America*. New York: Praeger.
- Deutsch, K.W. (1963) *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*. New York: Free Press.
- Dialogue Networks Project. (2005) *E-engagement Tools That Fit*. Angus Reid Consultants.
- Diani, M. (2000) Social Movement Networks Virtual and Real. *Information, Communication and Society*, 3(3), pp. 386–401.
- DnB Nord Latvijas barometrs, mājas lapa, sadaļa “DnB NORD Latvijas barometrs - par sociāli un ekonomiski aktuālākajiem jautājumiem.” Aplūkots: 04.09.2008. Pieejams: <http://www.dnbnord.lv/lv/about/news/2008/May/3716/>.
- Donath, J.S. (1999) Identity and eception in the virtual community. In M.A.Smith and P.Collock (Eds.), *Communities in cyberspace* (pp. 29-59). London: Routledge.
- Doppelt, J., Shearer, E. (1999) *Non Voters: America's No Shows*. London: Sage.
- Downey, J., Fenton N. (2003) New media, counter publicity and the public sphere. *New Media and Society*, 5(2), pp. 185-202.
- Dryzek, S., J. (2000) *Deliberative Democracy and Beyond. Liberals, Critics, Contestation*. Oxford University Press: New York.
- Dzintars, R. (06.06.2007.). Blakus valdībai – “tautvaldība.” *Latvijas Avīze*.
- Erickson, J. (1998, October 2) [WWW.politics.com](http://www.politics.com). *AsiaWeek*, pp. 42-49.
- Eriksen, E.O. (2005) An Emerging European Public Sphere. *European Journal of Social Theory*, 8(3), pp. 341-363.
- Etzioni, A. (1993) Teledemocracy. The Electronic Town Meeting. *Current*, February, pp. 26-29.
- Eurostat, Level of Internet Access – Households. Retrieved: 05.03.2008. Available: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
- Eurostat, Share of individuals regularly using the Internet. Retrieved: 05.03.2008. Available: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
- Fang, N. (1995) *The Internet as a Public Sphere: A Habermasian Approach*. Doctoral Dissertation. Buffalo: State University of New York.
- Farrell, D. (1997) Campaign Professionalisation and Political Parties. Paper presented to the workshop on „Change in the Relationship of Parties and Democracy”, Texas A&M University, 4 April.
- Fernback, J., Thomson, B. (1995) Computer-Mediated Communication and the American Collectivity: The Dimensions of Community Within Cyberspace. Conference paper presented at the annual convention of the International Communication Association, Albuquerque, New Mexico, May 1995.

Fink, C., Kenny, C. (2003) W(h)ither the Digital Divide? *The Journal of policy, regulation and strategy for telecommunications*, 5(6), pp. 15-24. Retrieved: 01.05.2008. Available:

http://www.itu.int/wsis/docs/background/themes/digital_divide/fink-kenny.pdf.

Fischer, C. (2004) Bowling Alone: What's the Score?" *Social Networks*, 27.

Fishkin, J. (1995) *The Voice of the People : Public Opinion and Democracy*. New Haven : Yale University Press.

Fontana, B. ed. (1988) Principles of Politics Applicable to all Representative Governments. *Constant: Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press.

Foster, D. (1997) Community and Identity in the Electronic Village. In D. Porter (Ed.), *Internet Culture* (pp. 23–7). London: Routledge.

Fraser, N. (1992) Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. In C. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere* (pp. 109-142). Cambridge: Cambridge University Press.

Fuchs, D., Klingemann, H.D. (1995) Citizens and the State: A Relationship Transformed. In H.D. Klingemann and D. Fuchs (Eds.), *Citizens and the State* (pp. 419-443). Oxford: Oxford University Press.

Gastil, J., Fung, A., Levin, P. (2005) Future Directions for Public Deliberation. *Journal of Public Deliberation*, 1(1), pp. 1-12.

Gibson, R. et al. (2003) *Political parties and the internet: Net gain?* London: Routledge.

Gibson, R., Ward, S. (2002) Online and On message? Candidates Websites in the 2001 General Election. *British Journal of Politics and International Relations*, 5.

Gibson, R. K. et al. (2001) Election Campaigning On The WWW In The US And UK: A Comparative Analysis. Paper presented at American Political Science Association, San Francisco.

Gibson, R., Ward, S. (1998) U.K. Political Parties and the Internet: 'Politics as Usual' in the New Media. *Harvard Journal of Press/Politics*, 3, pp. 14–38.

Gibson, W. (1984) *Neuromancer*. New York: Ace Books.

Goulandris, V. (2005) E-democracy: From theory to practice. In Council of Europe (Eds.), *Reflections on the future of democracy in Europe* (pp. 121-126). Strasbourg: Council of Europe.

Graber, D. (2003) The media and democracy. Beyond myths and stereotypes. *Annual Review of Political Science*, 6, pp. 139-160.

Graber, D. (2001) *Processing Politics: Learning from Television in the Internet Age*. Chicago: University of Chicago Press.

Granovetter, M. (1973) The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78 (6), pp. 1360-1380.

Grönlund, A. (2002) Electronic government: Efficiency, service, quality and democracy. In A. Grönlund (Ed.), *Electronic government: Design, applications and management* (pp. 23-50). Hershey, PA: Idea Group.

- Grossman, L. K. (1995) *The Electronic Commonwealth*. New York: Penguin.
- Grunig J. (1992) *Excellence in Public Relations and Communication Management*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gunther, R., et. al. eds. (2002) *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Habermas, J. (2006) Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research. *Communication Theory*, 16 (4), pp. 411-426.
- Habermas, J. (2004) *The Theory of Communicative Action*. Vol. 1. *Reason and the Rationalization of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press.
- Habermas, J. (1992) *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: Polity.
- Habermas, J. (1990) *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Neuaufl.: Frankfurt a. M.
- Habermas, J. (1975) *Legitimation Crisis*. New York: Beacon Press.
- Habermas, J. (1971) *Towards a Rational Society*. London: Heinmann.
- Hagen, M. (1997) *A Typology of Electronic Democracy*. Retrieved: 05.09.2007. Available: http://www.uni-giessen.de/fb03/vinci/labore/netz/hag_en.htm.
- Hall, K. (1996) Cyberfeminism. In S.C.Herring (Ed.), *Computer-mediated communication: Linguistic, social and cross-cultural perspectives* (pp. 147-170). Amsterdam: John Benjamins.
- Hall, M. (1999) Virtual colonization. *Journal of Material Culture*, 4 (1), pp. 39-55.
- Hansen, K., Pedersen, K. (2007) *Cyber-campaigning. The character, development and consequences of Danish parties*. In publishing.
- Hansen, K., Pedersen, K., Wahl-Brink, D. (2006) Folketingsvalget 2005 I cyberspace. *Tidskriftet Politik*, 9(1), pp. 86-99.
- Hardy, C., Harley, B. (2005) Online Consultation: E-democracy and E-Resistance in the Case of Development Gateway. *Management Communication Quarterly*, 19(1), pp. 120-145.
- Hansard Society. (2007) *Edemocracy program*. Available: www.hansardsociety.org.uk/eDemocracy.hm. Retrieved: 02.01.2007.
- Hargittai, E. (2002) Second-level Digital Divide: differences in people's online skills. *First Monday*, 7(4). Retrieved: 19.04.2007. Available: http://www.firstmonday.org/issues/issue7_4/hargittai/.
- Hartz-Karp, J. (2005) A Case Study in Deliberative Democracy: Dialogue with the City. *Journal of Public Deliberation*, 6 (1), pp. 1-15.
- Healy, D. (1997) Cyberspace and Place: the Internet as Middle Landscape on the Electronic Frontier. In D. Porter (Ed.), *Internet Culture*. London: Routledge.

- Held, D. (1996) *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Herring, S.C. (1999) The rhetorical dynamics of gender harassment on-line. *The Information Society*, 15(3), pp. 151-167.
- Herring, S.C. (1996) Posting in a different voice: Gender and ethics in computer-mediated communication. In C.Ess (Ed.), *Philosophical approaches to computer-mediated communication* (pp. 115-145). Albany: State University of New York.
- Hill, K.A., Huges, J.E. (1998) *Cyberpolitics: Citizen Activism in the age of the Internet*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Inglehart, R. (1990) *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Īpašu uzdevumu ministra elektroniskās pārvaldes lietās sekretariāts, *E-pārvaldes attīstības programma 2005.-2009. gadam*, 29.09.2005. Aplūkots: 21.08.2008. Pieejams: http://www.eps.gov.lv/files/projekti/eparv_prog.doc.
- Jain, A. (2004) Using the lens of Max Weber's theory of bureaucracy to examine e-government research. *Proceedings of the 37th Hawaii International Conference on System Sciences*.
- Janda, K. et. al. (1989) *The Challenge of Democracy*. Boston: Houghton Mifflin, 225.
- James, J. (2004) *Information Technology and Development: A New Paradigm for Delivering the Internet to Rural Areas in Developing Countries*. London: Routledge.
- Jary, D., Jary, J. (Eds.) (2000) *Collins Dictionary of Sociology*. London: Collins.
- Jordan, T. (1999) *Cyberpower: The culture and politics of cyberspace and the Internet*. London: Routledge.
- Kakabadse, A., Kakabadse, N.K., Kouzmin, A. (2003) Reinventing the democratic governance Project through information technology? A growing agenda for debate. *Public Administration Review*, 63(1), pp. 44-60.
- Katz, R., Mair, P. (1995) Changing Models of Party Organisation and Party Democracy: The Emergence of the Catch-all Party. *Party Politics*, 1 (1), pp. 5-28.
- Katz, R., Mair, P. (1994) How Parties Organise: Change and Adaptation in Party Organisations in Western Democracies. London: Sage.
- Katz, E., Rice, R. (2002) *Social Consequences of Internet Use: Access, Involvement and Interaction*. Cambridge, MA: MIT Press
- Katz, E., Rice, R. & Aspen, P. (2001) The Internet 1995-2000. *American Behavioural Scientist*, 45(3), pp. 405-419.
- Katz, J. (1997) Birth of a digital nation. *Wired*, 5(4), 49-52, 184-191. Retrieved: 09.09.2008. Available: <http://www.wired.com/wired/archive/5.04/netizen.html>.
- Kampen, J.K., Snijkers, K. (2003) E-democracy: A critical evaluation of the ultimate e-dream. *Social Science Computer Review*, 21(4), pp. 491-497.
- Kavanaugh, A. & Patterson, K. (2002) The impact of community computer networks on social capital. In E. Wellman & C. Haythornthwaite (Eds.), *The Internet in everyday life* (pp. 325-344). Oxford, UK: Blackwell.

- Keck, M.E., Sikkink, K. (1998) *Activists beyond borders: advocacy networks in international politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kellner, D. (1998) Intellectuals, the new public spheres, and techno-politics. In C.Toulouse & T.W.Luke (Eds.), *The Politics of Cyberspace: A New Political Science Reader* (pp. 167-186). New York: Routledge.
- Kedzie, C.R. (1997) Communication and democracy: Coincident revolutions and the emergent dictator's dilemma, RAND, RGSD-127.
- Kircheimer, O. (1996) The Transformation of the Western European Party Systems in B.B.Brown & R.C.Macridis (Eds.), *Comparative Politics: Notes and Readings* (pp. 250-259). London: Wadsworth.
- Koopmans, R., Zimmermann, A. (2005) Visibility and Communication Networks on the Internet: The Role of Search Engines and Hyperlinks. Paper for the CONNEX workshop „A European Public Sphere: How much of it do we have and how much do we need?“ Amsterdam, 9-10 December, 2005.
- Kovačić, Z.J. (2007) A Brave New E-World? An Explanatory Analysis of Worldwide E-Government Readiness, Level of Democracy, Corruption, and Globalization. In D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 180-202). London: Cybertech Publishing.
- Krastev, I. (2006) Democracy's 'Doubles'. *Journal of Democracy*, 17(2), pp. 52-62.
- Kriesi, H. P. et. al. (1995) *New Social Movements in Western Europe*. Minneapolis: University of Minneapolis.
- Krueger, S.B. (2006) A Comparison of Conventional and Internet Political Mobilization. *American Politics Research*, 34(6), pp. 759-66.
- Kubicek, H., Westholm, H. (2007) Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe. In D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 203-223). London: Cybertech Publishing.
- Kubicek, H., Westholm, H., Winkler, R. (2003) *E-democracy*. Prisma Strategic Guideline 9. Brussels: Self-published.
- Kuhn, T. (1977) *The Essential Tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change*. Chicago: University of Chicago Press, pp. 320-39.
- Kumar, V. et. al. (2007) Factors for Successful e-Government Adoption: a Conceptual Framework. *Electronic Journal of E-government*, 5(1), pp. 63-76. Retrieved: 01.02.2008. Available: [http://www.ejeg.com/volume-5/vol5-iss1/Kumar et al.pdf](http://www.ejeg.com/volume-5/vol5-iss1/Kumar%20et%20al.pdf).
- Kyriakou, D. (2005) A prospective view of the political-economic implications of e-democracy. In Council of Europe (Eds.), *Reflections on the future of democracy in Europe* (pp. 73-75). Strasbourg: Council of Europe.
- LaPalombara, J. (2007) Reflections on Political Parties and Political Development, Four Decades Later. *Party Politics*, 13(2), pp. 141-154.
- La Porte, T.M. et. al. (2001) Webbing governance: Global trends across national level public agencies. *Communications of the ACM*, 44(1), pp. 63-67.
- Lasmane, S. (2004) *20. gadsimta ētikas pavērsieni*. Rīga: Zvaigzne ABC.

- Latvijas interneta asociācija, mājas lapa, sadaļa "Statistika." Aplūkots: 20.03.2008.
Pieejams: <http://www.lia.lv/stat.htm>.
- Lawson, K. ed. (1980) *Political Parties and Linkage: A Comparative Perspective*. New Haven: Yale University Press.
- Lenihan, D.G. (2002) *E-government, federalism and democracy: The new governance*. Ottawa, Canada: Centre for Collaborative Government.
- LETA. (26.10.2008) Eksperts apšaubā, vai līdzšinējie valsts ieguldījumi internetā bijuši pārdomāti.
- Levy, D. (1989) What Public Relations Can Do Better Than Advertising. *Public Relations Quarterly*, 34(4).
- Liangzhi, Y. (2006) Understanding information inequality: Making sense of the literature of the information and digital divides. *Journal of Librarianship and Information Science*, 38(4), pp. 229-252.
- Lidén, G., Avdic, A. (2003) *Democracy functions of information technology*. Proceedings of the 36th Hawaii International Conference on System Sciences. Big Island.
- Lipset, S.M. (1963) *Political Man: The Social Bases of Politics*. New York: Doubleday.
- Loader, B. (1997) The Governance of Cyberspace; Politics, Technology and Global Restructuring. In B.Loader (Ed.), *The Governance of Cyberspace; Politics, Technology and Global Restructuring* (pp. 1-19). London: Routledge.
- LR Ministru kabinets, *Latviešu diasporas atbalsta programma 2004.-2009.gadam*, 05.12.2004. Aplūkots: 05.09.2008. Pieejama: http://www.integracija.gov.lv/doc_upl/Diasporas-programma-okt04.pdf.
- Lusoli, W. (2005) The Internet and the European Parliament elections: Theoretical perspectives, empirical investigations and proposals for research. *Information Polity* 10, pp. 153-163.
- Lusoli, W., Ward, S. (2005) Logging in or Switching off? The Public and the Internet at the 2005 General Election. In S.Coleman and S.Ward (Eds.), *Spinning the Web: Online Campaigning in the 2005 Election* (pp. 13-21). London: Hansard Society.
- LZA TK Informācijas tehnoloģijas, telekomunikācijas un elektronikas apakškomisijas terminu datubāze. Aplūkots 06.06.2007. Pieejams: <http://termini.lza.lv/akadterm/>.
- Madison, J. (1787) The Union as a Safeguard Against Domestic Faction and Insurrection. Federalist No. 10. Retrieved: 02.02.2009. Available: <http://federalist.st/10>.
- Machlup, F. (1962) *The production and distribution of knowledge in the United States*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Macpherson, C.B. (1977) *The Life and Times of Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Mahrer, H. (2007) The Quest for Advocates: Exploring the Missing Political Good Will for E-Democracy in Europe. In D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 224-246). London: Cybertech Publishing.

- Mahrer, H., Krimmer, R. (2005) Towards the enhancement of e-democracy: Identifying the notion of the 'middleman paradox'. *Information Systems Journal*, 15, pp. 27-42.
- Margolis, M. et. al. (1999) Party Competition on the Internet in the United States and Britain. *Harvard International Journal of Press/Politics*, 2, pp. 59-78.
- Margolis, M., Resnick, D. (2000) *Politics as Usual: The Cyberspace Revolution*. Thousand Oaks: Sage.
- Mair, P. (2005) Democracy Beyond Parties. Conference paper to the workshop "Political Parties and Democracy", ECPR Joint Sessions, Granada, April.
- Mair, P. (2004) Popular Democracy and the Construction of the European Union Political System. Paper presented at the ECPR Joint Session, Uppsala.
- Mārtiņa Rozes dienasgrāmata. Aplūkots: 20.06.2008. Pieejams: <http://ministrs.zm.gov.lv/>.
- McLuhan, M., Fiore, Q. (2005) *Medium is the Message*. New York: Ginko.
- McNair, B. (2007) *An Introduction to Political Communication*. 4th ed. London: Routledge.
- Micheletti, M., Stolle, D. (2005) What motivates Political Consumers? *Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen*, 4.
- Miller, A. et. al. (2000) Emerging Party Systems in Post-Soviet Societies: Fact or Fiction? *The Journal of Politics*, 62, pp. 455-90.
- Millard, W.B. (1997) I Flamed Freud: A Case Study in Teletextual Incendiarism. In D.Porter (Ed.), *Internet Culture* (pp. 145-159). New York: Routledge.
- Miller, H.V. (2006) The digital divide: the role of political Institutions in Tehnology Diffusion. *Comparative Political Studies*, 39(2), pp. 176-199.
- Miller, J. (1994) *'Democracy is in the Streets': From Port Huron to the Siege of Chicago*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mouffe, Ch. (2000) *The Democratic Paradox*. London: Verso.
- Naisbitt, J. (1995) *Megatrends*. New York: Warner Books.
- Negroponte, N. (1995) *Being Digital*. New York: Knopf.
- Nelson, T. (1980) Interactive Systems and the Design of Virtuality. *Creative Computing*, 6(11).
- Neumann, S. (1956) *Modern political parties: approaches to comparative politics*. Chicago: Univerisy of Chicago Press.
- Newton, K. (1999) Mass Media Effects: Mobilisation or Media Malaise? *British Journal of Political Science*, 29, pp. 577-599.
- Nguyen, D.T., Alexander, J. (1996) The coming of cyberspacetime and the end of the polity. In R.Sheilds (Ed.), *Cultures of internet: Virtual spaces, real histories, living bodies* (pp. 99-124). London: Sage.
- Niemi, R. G., Weisberg, H.F. eds. (200) *Controversies in Voting Behavior*. Washington, D.C: CQ Press

- Norris, D.F. (2007) Electronic Democracy at the American Grasroots. In. D.F.Norris (Ed.), *Current Issues and Trends in E-Government Research* (pp. 163-179). London: Cybertech Publishing.
- Norris, P. (2005) The impact of the Internet on political activism: Evidence from Europe. *International Journal of Electronic Government Research*, 1(1), pp. 20-39.
- Norris, P. (2004) *Building knowledge societies: The renewal of democratic practices in knowledge societies*. UNESCO World Report. Harvard University. Retrieved 02.12.2008. Available: <http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/ACROBAT/UNESCO%20Report%20Knowledge%20Societies.pdf>.
- Norris, P. (2003) Preaching to the Converted? Pluralism, Participation and Party Websites *Party Politics*, 9(1).
- Norris, P. (2003) Deepening democracy via e-governance. *World Public Sector Report*. United Nations: New York.
- Norris, P. (2001) *A Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and the Internet in Democratic Societies*. New York: Cambridge University Press.
- Norris, P. (2000) The Internet in Europe: A New North-South Divide? *The Harvard International Journal of Press Politics*, 5(1), pp. 1-12.
- Oblak, T. (2001) Images of Electronic Democracy: Communications Technologies and Changes in Communication and Participation Processes. Doctoral Dissertation in Communication: University of Ljubljana.
- OECD. (2005) Public Sector Modernisation: Open Government. *OECD Observer Policy Brief*. Retrieved: 09.10.2008. Available: <http://www.oecd.org/dataoecd/14/47/39044798.pdf>.
- Oates, B.J. (2003) The potential contribution of ICTs to the political process. *Electronic Journal of eGovernment*, 1(1), pp. 33-42.
- OECD. (2001) *Engaging citizens in policy-making : Information, consultation and public participation*. PUMA Policy Brief No. 10. Retrieved: 20.05.2008. Available: <http://www.oecd.org/dataoecd/24/34/2384040.pdf>.
- Owen, D. (2001) Deliberative democracy: on James Bohman's Public Deliberation: Pluralism, Complexity and Democracy. *Phylosophy Social Criticism*, 27 (5), pp. 117-124.
- Oxford Internet Institute. (2007) *Breaking Barriers to eGovernment. Overcoming obstacles to Improving European public services*. DG Information Society and Media. European Commission. Retrieved: 03.04.2008. Available: <http://www.egovbarriers.org/>.
- Pan, P.P. (2006, February 21) Bloggers Who Pursue Change Confront Fear And Mistrust. *Washington Post*, p. A1. Retrieved: 05.05.2007. Available: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/20/AR2006022001304.html>.
- Pateman, C. (1970) *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Peled, A. (2001) Centralization or diffusion. Two tales of online government. *Administration and Society*, 32, pp. 686-709.
- Pettite, P. (2001) Deliberative Democracy and the case for Depoliticising Government. *University of NSW Law Journal*, 24(3), pp. 724-736.
- Pilling, D., Barrett, P., Floyd, M. (2004) *Disabled people and the Internet Experiences. Barriers and Opportunities*. Joseph Rowntree Foundation. Retrieved: 04.04.2008. Available: <http://www.jrf.org.uk/bookshop/eBooks/1859351867.doc>.
- Pinch, T.J., Bijker, W.E. (1984) The Social Construction of Facts and Artefacts: Or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology Might Benefit Each Other. *Social Studies of Science*, 14.
- Plake, K., Jansen, D., Schuhmacher, B. (2001) *Öffentlichkeit und Gegenöffentlichkeit im Internet. Politische Potenziale der Medienentwicklung*. Wiesbaden, Westdeutscher Verlag.
- Plasser, F. (2000) American campaign techniques worldwide. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 5(4), pp. 33-54.
- Poster, M. (1997) Cyberdemocracy: Internet and the Public Sphere. In D.Porter (Ed.), *Internet Culture* (pp. 201-17). Routledge: London.
- Putnam, R. (2000) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster, New York.
- Putnam, R. (1995) Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6(1).
- Quan-Hase, A., Wellman, B., Witte, J., & Hampton, K. (2002) Capitalizing on the net: Social contact, civic engagement, and sense of community. In E. Wellman & C. Haythornthwaite (Eds.), *The Internet in everyday life* (pp. 291-332). Oxford, UK: Blackwell.
- Rafaeli, S., Sudweeks, F. (1997) Networked interactivity. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 2(4). Retrieved: 05.01.2008. Available: <http://jcmc.indiana.edu/vol2/issue4/rafaeli.sudweeks.html>
- Rasmussen, T. (2007) Two Faces of the Public Sphere. The Significance of Internet Communication in Public Deliberation. Conference paper presented at Symposium "Changing politics through digital networks: The role of ICTs in the formation of new social and political actors and actions. 5-6 Oct, 2007. Political Science Faculty, University of Florence, Italy.
- Resnick, D. (1998) Politics on the Internet: The normalization of cyberspace. In C. Toulouse & T.W.Luke (Eds.), *The politics of cyberspace* (pp. 46-68). New York, London: Routledge.
- Rheingold, H. (1998) *Virtual Communities, Phony Civil Society?* Retrieved: 20.10.2007. Available: <http://www.rheingold.com/texts/techpolitix/civil.html>.
- Rheingold, H. (1993) *The virtual community: homesteading on the electronic frontier*. Reading: Addison-Wesley Publishing.
- Rheingold, H. (1991) *Virtual Reality*. New York: Simon and Schuster.

- Richardson, J. (1994) The Market for Political Activism: Interest Groups as a Challenge to Political Parties. *Jean Monnet Papers*, 18.
- Rogers, B. (2005) From Membership to Management? The Future of Political Parties as Democratic Organisations. *Parliamentary Affairs*, 58(3).
- Rogers, E. M. (1995) *Diffusion of innovations*. 4th ed. New York: The Free Press.
- Römmele, A. (2003) Political Parties, Party Communication and New Information and Communication Technologies. *Party Politics*, 9(1), pp. 7-20.
- Rose, R. (2005) *Insiders and outsiders: New Europe Barometer 2004*. CSPP Publications. University of Aberdeen.
- Rozenvalds, J. (2005) Demokrātija: problēmas un perspektīvas. // J.Rozenvalds, *Cik demokrātiska ir Latvija. Demokrātijas audits* (7.-18. lpp.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Saco, D. (2002) *Cybering Democracy. Public Space and the Internet*. University of Minnesota: University of Minnesota Press.
- Salter, L. (2003) Democracy, New Social Movements, and the Internet. A Habermasian Analysis. In M.McCaughey & M.Ayers (Eds.), *Cyberactivism: online activism in theory and practice* (pp. 117-44). New York: Routledge.
- Sassen, S. (1998) *Globalization and its Discontents*. New York: New Press.
- Saward, M. (1998) *The Terms of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Scarrow, S. (1996) Parties and their Members: Organising for Victory in Britain and Germany. Oxford: Oxford University Press.
- Schattschneider, E. (1942) *Party Government: American government in action*. New York: Rinehart.
- Schneider, S. M. (1997) *Expanding the Public Sphere through Computer-Mediated Communication: Political Discussion about Abortion in a Usenet Newsgroup*. Doctoral Dissertation in Political Science, Massachusetts: MIT.
- Schumpeter, J.A. (1976) *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper Perennial.
- Schuefeele, D.A., Nisbet, M. (2002) Being a Citizen Online: New Opportunities and Dead Ends. *The Harvard Journal of Press/Politics*. 7(1), pp. 55-75.
- Schweitzer J. E. (2005) Election Campaigning Online. German Party Websites in the 2002 National Elections. *European Journal of Communication*, 20, pp. 327-351.
- Seyd, P., Whiteley, P. (1992) *Labour's Grassroots*. Oxford: Clarendon Press.
- Semetko, A., Krasnoboka, N. (2003) The Political Role of the Internet in Societies in Transition Russia and Ukraine Compared. *Party Politics*, 9(1), pp. 77-104.
- Shapiro, M. (1992) *Reading the Postmodern Polity: Political Theory as Textual Practice*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Silcock, R. (2001) What is e-Government? *Parliamentary Affairs*, 54(1), pp. 88-101.

Simons, H.A. (1971) Designing Organizations for an Information-Rich World. In M. Greenberger (Ed.), *Computers, Communication, and the Public Interest* (pp. 40-41). Baltimore, MD: The Johns Hopkins Press.

SKDS. (2006) *Pētījums par ārpus Latvijas dzīvojošajiem bijušajiem Latvijas iedzīvotājiem, viņu pēctečiem un kopienām. I posms.* Rīga: SKDS. Aplūkots: 05.10.2008. Pieejams: <http://www.integracija.gov.lv/?id=313&sa=313&top=165>.

Slaton, C. (1992) *Televote: Expanding Citizen Participation in the Quantum Age.* New York: Praeger.

Smith, A., Rainee, L. (2009) *The internet and the 2008 election.* Washington: Pew Internet and American Life Project. Retrieved 27.01.2009. Available: <http://www.pewinternet.org>.

Smith, C., Gray, P. (1999) The Scottish Parliament: [Re-]Shaping Parliamentary Democracy in the Information Age. *Parliamentary Affairs*, 52, pp. 429-41.

Spoon, J.J. (2009) Holding Their Own: Explaining the Persistence of Green Parties in France and the UK. *Party Politics*, 15, pp. 615-635.

Springer, C. (1996) *Electronic Eros: Bodies and Desire in the Postindustrial Age.* London: Athlone Press.

Steyaert, J. (2000) Local governments online and the role of the resident. Government shop versus electronic community. *Social Science Computer Review*, 18(1), 3-16.

Stolle, D. et al. (2004) Politics in the Supermarket: Political Consumerism as a Form of Political Participation. *International Political Science Review*, 26(3), pp. 245–269.

Stoner-Weiss, K. (2001) The Limited Reach of Russia's Party System. *Politics & Society*, 29(3), pp. 385-414.

Sunstein, C. (2001) *Republic.com.* Princeton. Oxford: Oxford University Press.

TAUTVALDĪBA – Iespēja lemt un ietekmēt, mājas lapa. Aplūkots: 26.07.2008. Pieejams: www.tautvaldiba.lv.

TNS, Nacionālais Mediju Pētījums. Internets, Rudens 2008, Pavasaris 2008, Rudens 2007, Rudens, 2006. Aplūkoti: 21.10.2008. Pieejams: www.tns.lv.

Toffler, A. (1995) *Creating a New Civilization. The Politics of the Third Wave.* Atlanta: Turner.

Tolbert, C., Mc Neal, R. (2003) Unravelling the Effect of the Internet on Political Participation? *Political Research Quarterly*, 56(2), pp. 175-185.

Topf, R. (1995) Electoral Participation. In H.Klingemann and D.Fuchs (Eds.), *Citizens and the State.* Oxford: Oxford University Press.

Trechsel A., R. Kies, F. Mendez, Schmitter, F. (2003) *Evaluation of the Use of New Technologies in Order to Facilitate Democracy in Europe: E-democratizing the Parliaments and Parties of Europe. Scientific and Technological Option Assessment.* European Parliament, Directorate-General for Research. Retrieved: 03.03.2008. Available: http://c2d.unige.ch/int/OverviewInstits/Main_Report_final%201.pdf.

Tsagarousianou, R. (1999) Electronic democracy: Rhetoric and reality. *Communications. The European Journal of Communication Research*, 24(2), pp. 189-208.

Turkle, S. (1995) *Life on the screen: Identity in the age of the Internet*. New York: Simon and Schuster.

TvNET. (14.05.2008.). Interneta lietotāji plaši iesaistās sociālajos tīklos internetā. Aplūkots: 20.09.2008. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/article.php?id=545399>.

TvNET. (31.12.2006.). Kalvītis jaunajā gadā vēl daudz ražīga profesionāla darba. Aplūkots: 03.01.2007. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/article.php?id=419630>.

UN. (2008) *Global E-Government Readiness Report. From E-Government to Connected Governance*. New York: United Nations. Retrieved 01.06.2008. Available: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN028607.pdf>.

UN. (2005) *Global E-Government Readiness Report. From E-Government to E-Inclusion*. New York: United Nations, pp. 19-20. Retrieved: 04.04.2006. Available: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan021888.pdf>.

UN.(2004) *Global E-Government Readiness Report 2004*. New York: United Nations. Retrieved: 20.11.2008. Available: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan019207.pdf>.

UN. (2003) *Global E-government survey 2003*. New York: United Nations. Retrieved 20.11.2008. Available: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan016066.pdf>.

UN. (2003) *Information and communication technologies (ICTs) for Development in National Human Development Reports*. United Nations: New York, p. 7. Retrieved: 06.09.2007. Available: http://www.ansa-africa.net/uploads/documents/publications/ICTs_Guidance_Note.pdf.

Upleja, S. (14.02.2008) Par politiku blogiem. *Diena*. Aplūkots: 27.06.2008. Pieejams: http://www.diena.lv/lat/politics/blog/sanita_upleja/par_politikju_blogiem?comments=-pos_value-

Uslaner, E.M. (2004) Trust, civic engagement and the Internet. *Political Communication*, 21(2), pp. 223-242.

Utz, S. (2009) The (Potential) Benefits of Campaigning via Social Network Sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14, pp. 221-243.

Valtenbergs, V. (2007) Latvijas partiju jaunās mājas vai izkārtne: politisko partiju mājaslapu analīze pirms 2005. gada pašvaldību vēlēšanām. // I. Brikše, *Informācijas vide Latvijā: 21. gadsimta sākums* (356-367. lpp.). Rīga: Zinātne.

Valtenbergs, V., Boluža, I. (2007) Informācija un līdzdalības iespējas partiju portālos: informēšana, ietekmēšana, diskutēšana, izklaide. // S.Lasmane, *Politiskā komunikācija ētika un kultūra Latvijas Republikas 9. Saeimas vēlēšanās* (44.-66.lpp.). Rīga: Latvijas Universitāte.

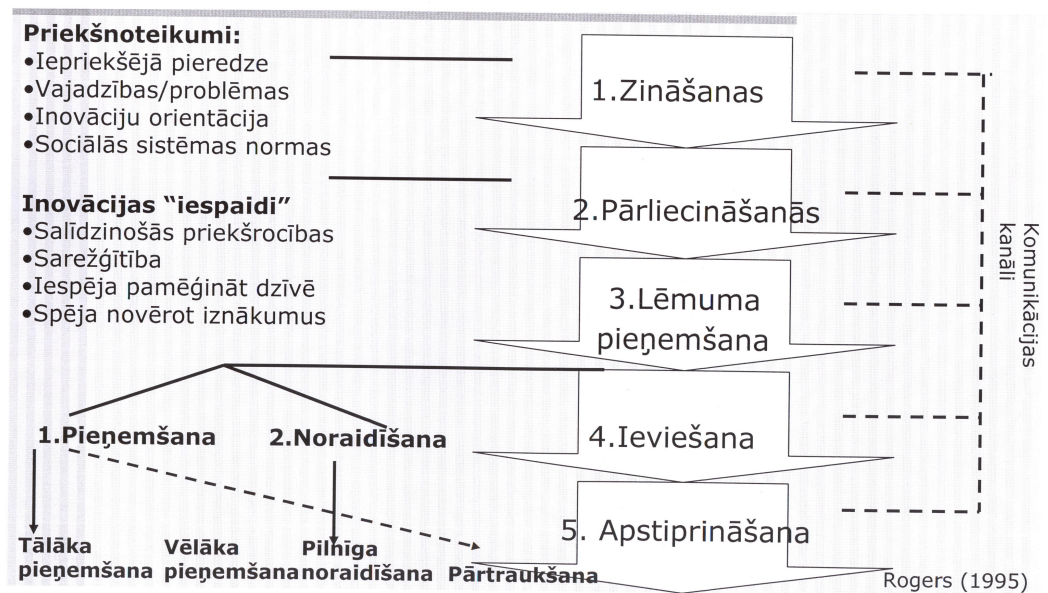
- Van de Steeg, M. (2002) Rethinking the Conditions for a Public Sphere in the European Union. *European Journal of Social Theory*, 5(4), pp. 499-519.
- Van den Donk. et al. (2004) *Cyberprotest. New Media, citizens and social movements*. London and New York: Routledge.
- Van Deth, J.W. (2001) Studying Political Participation: Towards a Theory of Everything? Paper presented at the Joint Sessions of Workshops of European Consortium for Political Research. Grenoble, 6-11 April, 2001.
- Vaccari C. (2008) Research Note: Italian Parties Websites in the 2006 Elections. *European Journal of Communication*, 23, pp. 69-77.
- Vedel, T. (2006) The Idea of Electronic Democracy: Origins, Visions and Questions. *Parliamentary Affairs*, 99(2), pp. 226-235.
- Verba, S., Nie, N. (1972) *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper and Row.
- Visu Latvijai! Nacionāli konservatīva partija, mājas lapa. Aplūkots: 26.07.2008. Pieejams: <http://www.visulativjai.lv/index.php?kat=n&id=1156318460>.
- Ward, S., Vedel, T. (2006) Introduction: The Potential of the Internet Revisited. *Parliamentary Affairs*, 59 (2), pp. 210-225.
- Ward, S., & Lusoli, W. (2004) From Weird to Wired: MPs, the Internet and representative politics in the UK. Paper presented at the Annual Conference of the Political Studies Association, 5-8 April 2004, University of Lincoln.
- Weber, M. (1997) The Methodology of the Social Science. In E.Shils, H.Finch (Eds.), New York: Free Press.
- Weber, L., Loumakis, A. (2003) Who participates and Why? An Analysis of Citizens on the Internet and the Mass Public. *Social Science Computer Review*, 21(1), 26-42.
- Weeks, C., E. (2000) The Practice of Deliberative Democracy: Results from Four Large-Scale Trials. *Public Administration Review*, 60(4), pp. 360-372.
- Weiner, N. (1948) *Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the machine*, Technology Press: Massachusetts Institute of Technology.
- Wellman, B. et al. (2001) Does the Internet increase, decrease, or supplement social capital? Social networks, participation and community commitment, *American Behavioral Scientist*, 45(3), pp. 435-455.
- Wellman, B., Wortley, S. (1990) Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support. *American Journal of Sociology*, 96 (3), pp. 558-88.
- West, D.M. (2004) *Global perspectives on e-government*. Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago.
- Willhelm, A.G. (2000) *Democracy in the Digital Age: Challenges to Political Life in Cyberspace*. Sydney: University of Technology.
- Wilhelm, A.G. (1999) Virtual sounding boards: How deliberative is online political discussion? In B.N.Hague and B.D.Loader (Eds.), *Digital Democracy: Discourse and decision making in the information age* (pp. 154-178.) London: Routledge.
- Winner, L. (1996) Who Will Be in Cyberspace? *The Information Society*, 12 (1).

- Winston, B. (1998) *Media Technology and Society: A History from the Telegraph to the Internet*. London: Routledge.
- Woodward, J. (1981) *Industrial Organization: Theory and Practice*. 2nd ed. New York: Oxford University Press.
- World Bank. (2008) *Governance Matters 2008. Worldwide Governance Indicators, 1996-2007*. Washington, DC: World Bank. Retrieved: 05.10.2008. Available: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>.
- World Internet Usage Statistics News and World Population Stats. Retrieved: 30.01.2008. Available: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>.
- Wright, R. (1995) Hyperdemocracy! Washington Isn't Dangerously Disconnected from the People; the Trouble May Be It's Too Blugged In. *Time*, 4(23). Retrieved on 12.02.2009. Available: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,982257,00.html>.
- Wring, D. (1996) Political marketing and party development in Britain: A secret history. *European Journal of Marketing*, 30(10), pp. 92-103.
- Yang, K. (2003) Neoinstitutionalism and E-government: Beyond Jane Fountain. *Social Science Computer Review*, 21, pp. 432-442.
- Yankelovich, D. (1991) *Coming to public judgment: making democracy work in a complex world*. Syracuse, NY. : Syracuse University Press.
- Zittel, T. (2004) Political Communication and Electronic Democracy: American Exceptionalism or Global Trend? *Comparing Political Communication: Theories, Cases and Challenges*. New York. Cambridge University Press, pp. 231-50.

Pielikumi

1. pielikums. Uz Evereta Rodžersa inovāciju difūzijas modeļa balstītais IKT ieviešanas modelis

Ar cieņu



Avots: Rogers, E. M. (1995). *Diffusion of innovations*. 4th ed. New York: The Free Press. Promocijas darba autora interpretācija.

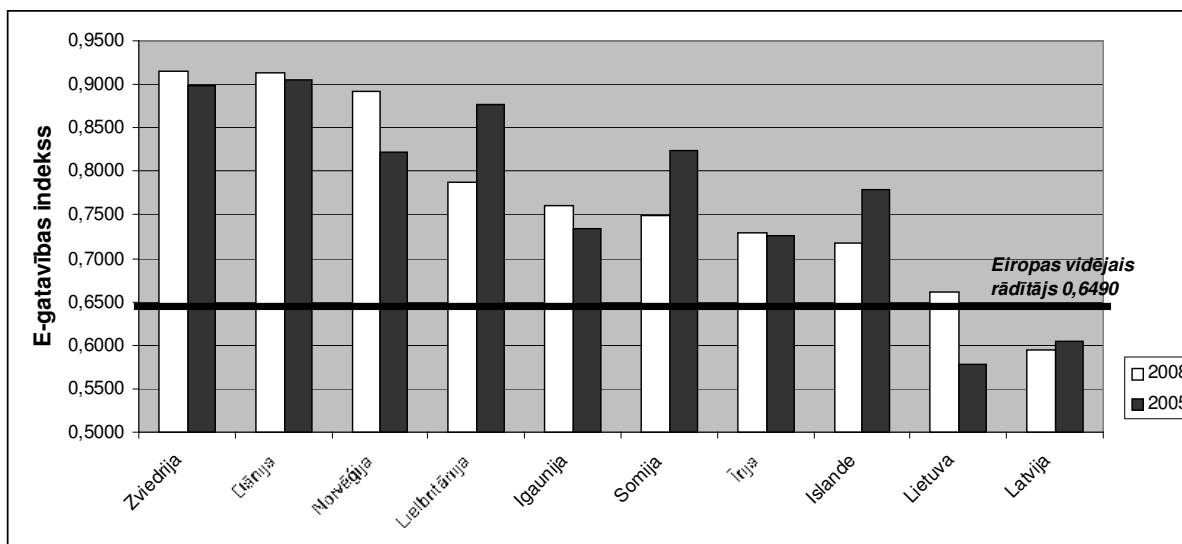
2. pielikums. E-demokrātijas pētnieciskais ietvars

	Vispārīgie līdzdalības nosacījumi	Pārstāvniecība	Lēmumu pieņemšana
Konstitucionālais līmenis (makro)	-	E-vēlēšanas	E-referendumi
Institucionālais līmenis (mezo)	Formālas un neformālas iespējas horizontālām, decentralizētām un interaktīvām komunikācijas un līdzdalības iespējām pastāvošajās politiskajās institūcijās.	Formālas un neformālas iespējas tiešai, interaktīvai un vertikālai komunikācijai un līdzdalībai starp pārvaldi un pilsoņiem. Institucionalizētas iespējas piedalīties caur internetu likumdošanas procesos.	Dažādas formālas un neformālas iespējas saņemt informāciju par jautājumiem, kuri tiks izlemti referendumos Iesaistīšanās debatēs par jautājumiem, kuri tiks izlemti referendumos.
Uzvedības līmenis (mikro)	IKT lieto individuālai komunikācijai un līdzdalībai jau esošajās organizācijās un asociācijās. IKT lietojumi rada jauna tipa organizācijas.	IKT lieto komunikācijai ar iedzīvotāju pārstāvjiem. IKT lietošana līdzdalībai likumdošanas procesos.	IKT palīdz iegūt informāciju par politikas alternatīvām un ļauj piedalīties sabiedrisko jautājumu apspriešanā un e-referendumos.

Avots: Zittel, T. (2004) Political Communication and Electronic Democracy: American Exceptionalism or Global Trend? *Comparing Political Communication: Theories, Cases and Challenges*. New York. Cambridge University Press, 231-50.

3. pielikums. E-pārvaldības attīstības statistika

3.1. grafiks. E-pārvaldības gatavības pakāpe Ziemeļeiropā 2005.-2008. gadā

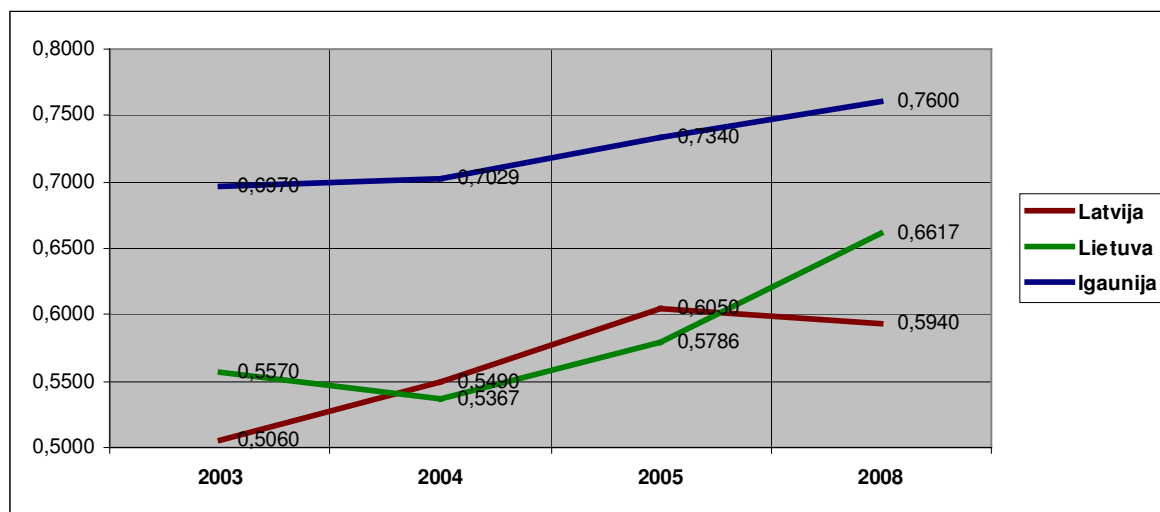


UN. (2005) *Global E-Government Readiness Report. From E-Government to E-Inclusion*. New York: United Nations, pp. 19-20. Retrieved: 04.04.2006. Available:

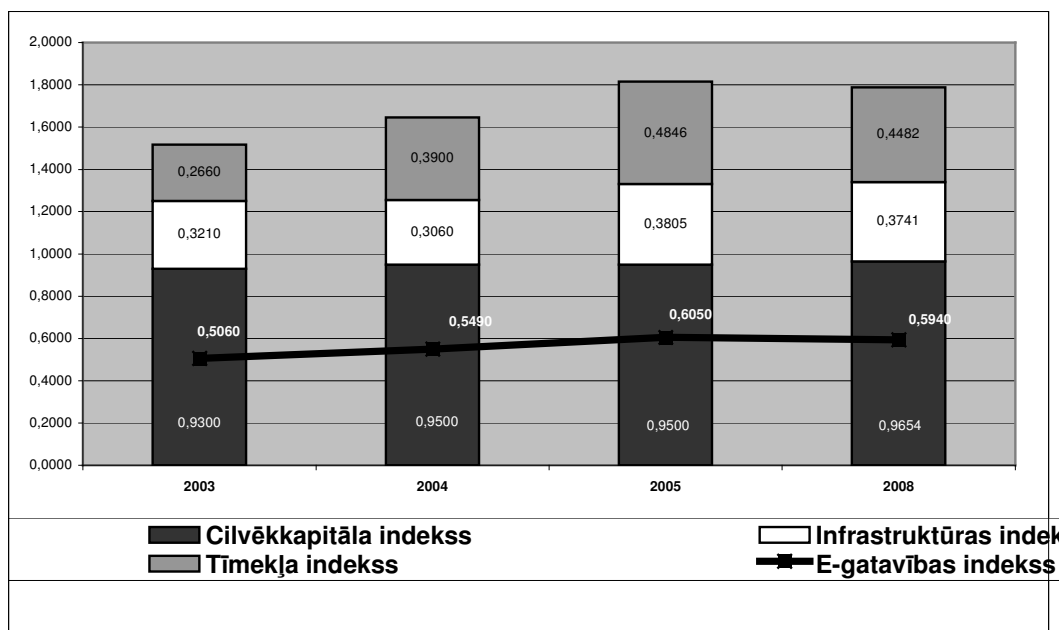
<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan021888.pdf>; UN. (2008) *Global E-Government Readiness Report. From E-Government to Connected Governance*. New York: United Nations. Retrieved 01.06.2008. Available:

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN028607.pdf>.

3.2. grafiks. E-pārvaldības gatavība Baltijas valstīs no 2003. – 2008. gadam.

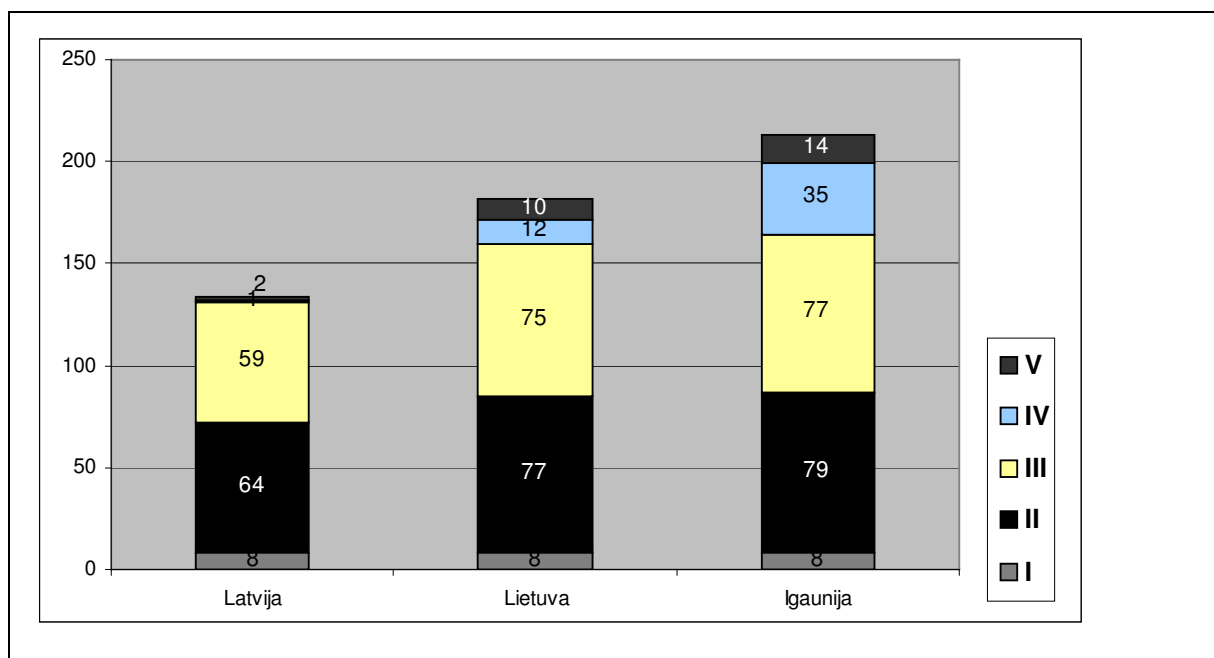


3.3. grafiks. Latvijas E-pārvaldības gatavības indeksa komponenti.



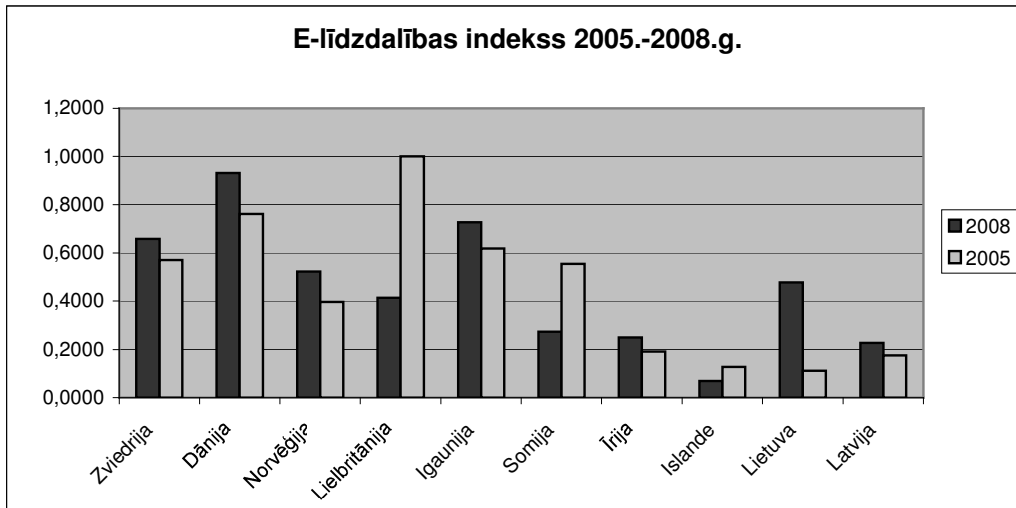
E-pārvaldības gatavība noteikta pēc ANO e-pārvaldības gatavības indeksiem 2003., 2004., 2005. un 2008. gada ziņojumos.

3.4. grafiks. E-pakalpojumu attīstības līmenis Baltijas valstīs 2007. gadā.



Dati: UN (2008). Paskaidrojums: I, II, III, IV, V – e-pakalpojumu attīstības līmeņi.

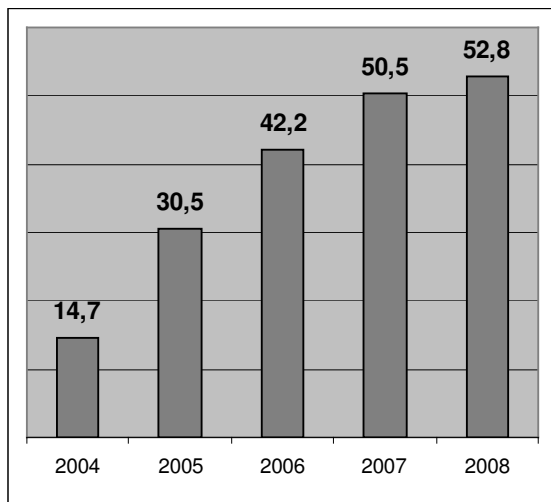
3.5. grafiks. Elektroniskās līdzdalības attīstības rādītāji 2005. – 2008. gadā



Dati: UN. (2005, 2008).

4. pielikums. Dati par interneta pieejamību un lietošanu Latvijā

4.1. grafiks. Interneta pieejamība mājsaimniecībās 2004.-2008. gadā (%).



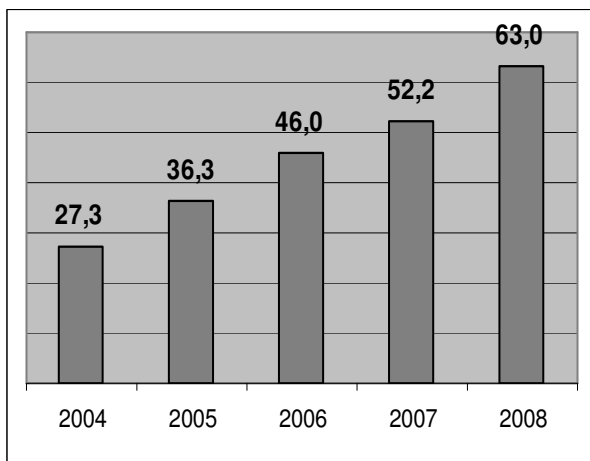
Avots: CSP datu bāzes, 19-1.Datoru/Interneta pieejamība dažāda tipa mājsaimniecībās gada sākumā. Aplūkots 04.05.2008. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv>.

4.1. tabula. Interneta pieejamība Latvijas reģionos 2004.-2008.g. gadam (%)

	2004	2006	2008	Izmaiņas (2004-2008)
LATVIJA	14,7	42,2	52,8	+38,1
Rīgas reģions	21,2	52,6	60,4	+39,2
Pierīgas reģions	10,0	47,5	57,8	+47,8
Vidzemes reģions	18,8	37,4	43,6	+24,8
Kurzemes reģions	13,4	41,6	52,8	+39,4
Zemgales reģions	12,3	33,8	50,3	+38,0
Latgales reģions	6,0	24,1	39,5	+33,5

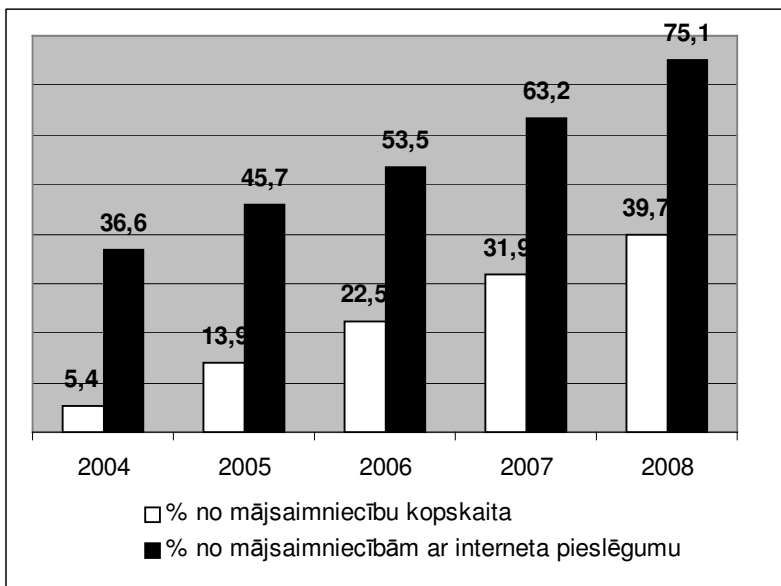
Avots: CSP datu bāzes, 19-2.Datoru/Interneta pieejamība Latvijas reģionos gada sākumā. Aplūkots 04.05.2008. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv>.

4.2. grafiks. Interneta lietotāju skaits Latvijā 2004.-2008. gadam (%).



Avots: CSP datu bāzes, Iedzīvotāji, kuri lieto datoru/internetu gada sākumā (% no iedzīvotāju kopskaita attiecīgajā grupā). Aplūkots 04.05.2008. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv>. Dati par 2008. gadu pēc LIA prognozēm: LIA, mājas lapa, sadaļa "Statistika." Aplūkots 20.03.2008. Pieejams: <http://www.lia.lv/stat.htm>.

4.3. grafiks. Platjoslas interneta pieslēgumu īpatsvars (%)



Avots: CSP datu bāzes, 19-3. Interneta pieslēgumu veidi mājsaimniecībās gada sākumā. Aplūkots: 04.05.2008. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv>.

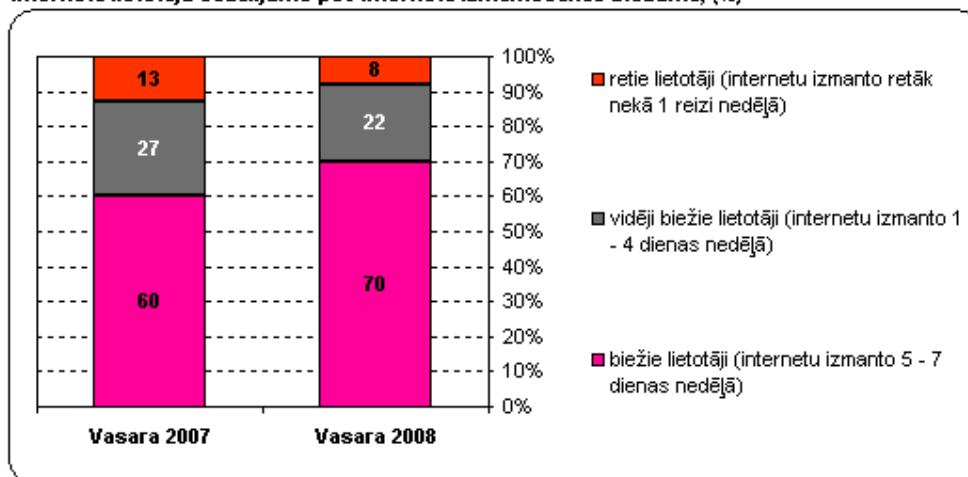
4.2. tabula. Iedzīvotāji, kuri lieto internetu 2004.-2008. g. (% no iedzīvotāju skaita attiecīgajā grupā)

	2004	2005	2006	2007	2008	Izmaiņas (2004-2008)
PAVISAM	27,3	36,3	46,0	52,2	57,0	+29,7
Vīrieši	27,6	36,3	47,1	53,8	58,9	+31,3
Sievietes	27,0	36,1	45,1	50,8	55,4	+28,4
16-24 gadu vecumā	53,9	75,1	86,5	91,5	93,9	+40,0
25-34 gadu vecumā	41,2	51,0	64,4	73,9	80,4	+39,2
35-44 gadu vecumā	28,9	35,7	49,7	57,9	66,8	+37,9
45-54 gadu vecumā	19,2	26,0	36,0	40,4	45,9	+26,7
55-64 gadu vecumā	8,0	12,1	18,4	22,8	26,2	+18,2
65-74 gadu vecumā	1,3	3,3	3,9	4,9	6,5	+5,2
Ar pamatizglītību	13,9	22,7	31,9	38,4	45,0	+31,1
Ar vidējo izglītību	23,3	31,8	39,4	47,3	52,3	+29,0
Ar augstāko izglītību	58,2	66,8	79,1	82,3	82,6	+24,4
Strādājošie	34,5	44,5	54,8	60,9	66,8	+32,3
Studenti	63,7	81,4	94,1	95,3	97,7	+34,0
Bezdarbnieki	5,9	14,5	23,2	25,0	36,0	+30,1
Citādi neaktīvie	5,0	10,8	15,1	17,7	18,4	+13,4

Avots: CSP datu bāzes, 19-4. Iedzīvotāji, kuri lieto datoru/internetu gada sākumā (% no iedzīvotāju skaita attiecīgajā grupā). Aplūkots: 04.05.2008. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv>.

4.4. grafiks. Interneta lietošanas biežums (%) 2007. un 2008. gadā.

Interneta lietotāju sadalījums pēc Interneta izmantošanas biežuma, (%)



Bāze: visi respondenti, kuri izmantojuši internetu pēdējo 6 mēnešu laikā, Vasara 2007 (n=720), Vasara 2008 (n=766)

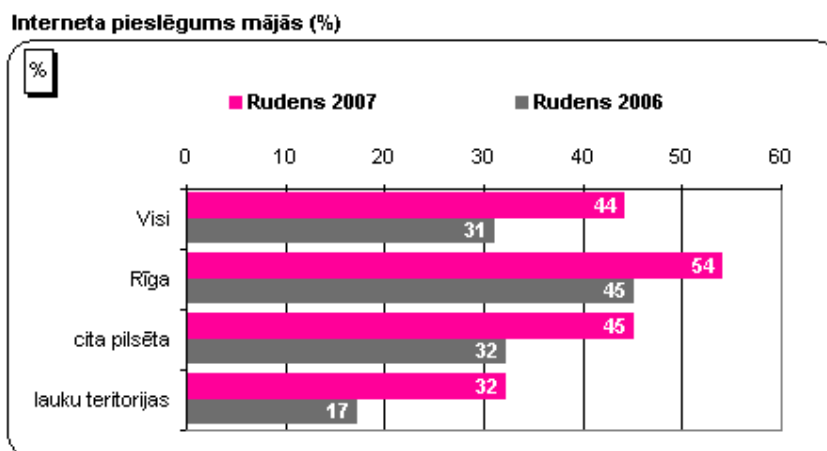
Dati: TNS Latvia / Nacionālais Mediju pētījums: Internets, Vasara 2007, Vasara 2008

4.3. tabula. Iedzīvotāju interneta izmantošanas mērķi 2004.-2008. (% no interneta lietotājiem)

Interneta lietošanas mērķi	2004	2006	2008	Izmaiņas (2004-2008)
E-pasta nosūtīšana vai saņemšana	74,2	80,3	81,6	+7,4
Informācijas meklēšana par precēm un pakalpojumiem	56,9	71,8	80,1	+23,2
Interneta Banka	53,4	43,9	63,7	+10,3
Ziņu, avīžu un žurnālu lasīšana tiešsaistē vai lejupielāde	58,1	52,9	53,9	-4,2
Ziņojumu izvietošana 'čatošanas' lapās, blogos, ziņu grupās vai tiešsaistes diskusiju forumos, tūlītēja ziņojumapmaiņa (instant messaging)	40,6	44,3	50,3	+9,7
Filmu, īsfilmu vai video failu (citā veidā nevis televīzija) skatīšanās vai lejupielāde			48,9	
Mūzikas spēlēšana vai lejupielāde (citā veidā nevis radio)			47,0	
Ar ceļošanu un izmitināšanu saistīti pakalpojumi	28,5	71,8	41,7	+13,2
Ziņojumu izvietošana 'čatošanas' lapās, ziņu grupās vai tiešsaistes diskusiju forumos			40,9	
Telefona sarunas, izmantojot internetu, vai video zvani internetā, izmantojot tīkla kameru	8,7	22,7	40,1	+31,4
Informācijas meklēšana par izglītības iespējām			40,1	
Ar veselību saistītas informācijas meklēšana	23,0	23,0	39,4	+16,4
Radio klausīšanās vai televīzijas skatīšanās internetā	28,6	33,7	38,9	+10,3
Telefona sarunas, izmantojot internetu			38,1	
Programmatūras lejupielādēšana		23,2	34,3	
Pašizveidota satura (teksts, attēli, fotogrāfijas, video, mūzika u.c.) augšupielādēšana jebkurā tīmekļa vietnē			31,9	
Tūlītēja ziņojumapmaiņa (<i>instant messaging</i>)			29,6	
Darba meklēšana vai darba pieteikuma nosūtīšana	26,7	22,4	26,3	-0,4
Apmiņa ar filmām, mūziku utt., izmantojot <i>peer-to-peer</i> programmas			25,1	
Informācijas iegūšana no sabiedrisko iestāžu mājas lapām	36,4	44,7	23,7	-12,7
Informācijas meklēšana internetā, lai kaut ko iemācītos (piem., terminu skaidrošana)			22,1	
Datora vai video spēļu lejupielādēšana vai atjaunošana			21,0	
Tīkla spēļu spēlēšana ar citiem			19,0	
Video zvani internetā, izmantojot tīkla kameru			18,8	
Emuāru (blogu) lasīšana			15,6	
Izglītības iegūšana tiešsaistē jebkurā jomā (tālmācības kursi)			13,1	
Sabiedrisku iestāžu veidlapu lejupielādēšana	12,6	15,2	12,0	-0,6
Aizpildītu veidlapu nosūtīšana sabiedriskām iestādēm	11,0	12,0	10,0	-1,0
Podcast pakalpojuma lietošana automātiskai audio vai video failu saņemšanai savā datorā vai audio atskaņotājā			6,9	
Emuāru (blogu) izveidošana			5,9	
Preču vai pakalpojumu pārdošana	3,1	4,2		

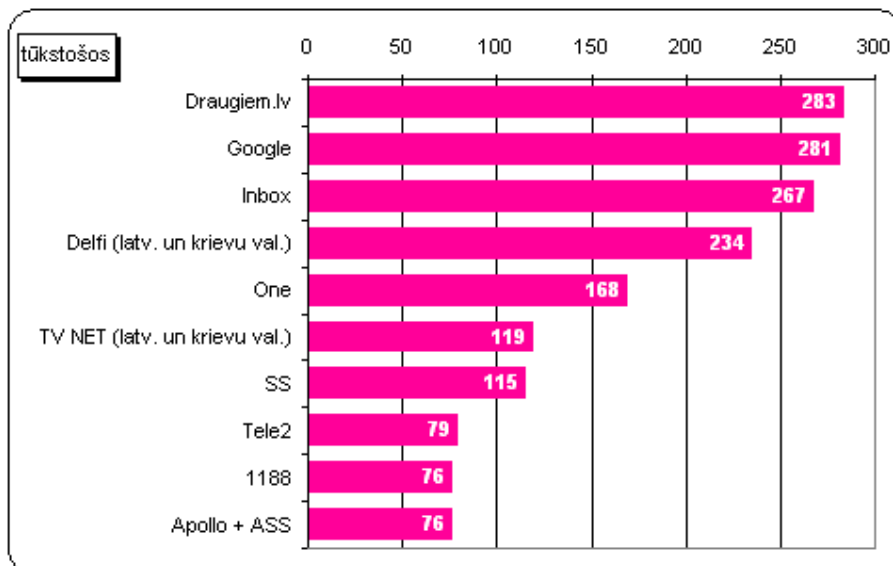
Avots: CSP datu bāzes, 19-6. Iedzīvotāju interneta izmantošanas mērķi gada sākumā (% no interneta lietotājiem). Aplūkots: 04.05.2008. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv>.

4.5. grafiks. Interneta pieslēgums mājās (%) 2006-2007. gadā.



Dati: TNS Latvia / Nacionālais Mediju pētījums: Internets, Rudens 2006 un Rudens 2007

4.6. grafiks. Apmeklētāko Interneta lapu TOP 10 pēc vienas dienas vidējās auditorijas (tūkstošos) 2006. gadā.



Dati: TNS Latvia / Nacionālais Mediju pētījums: Internets, Rudens 2006

4.7. grafiks. Apmeklētāko Interneta lapu TOP 10 pēc nedēļas kopējās auditorijas lieluma 2008. gada vasarā.

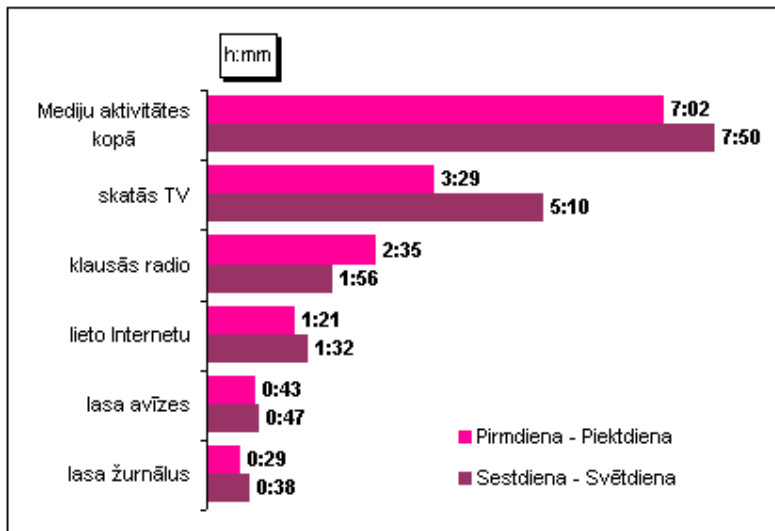
Apmeklētāko interneta resursu TOP 10 pēc nedēļas kopējās Mērķa grupa visi

Vieta periodā Vasara 2008	Mērķa grupā <i>visi, 15 - 74 gadi</i>	%
1	Inbox (lat. un kr. val.)	32
2	Draugiem.lv	27
3	Delfi (lat. un kr. val.)	22
4	SS	19
5	One	14
6	1188.lv	13
7	TVNet (lat. un kr. val.)	13
8	Reklama	9
9	Apollo	8
10	TELE2	6

Dati: TNS Latvia / Nacionālais Mediju pētījums: Internets, Vasara 2008

4.8. grafiks. Latvijas iedzīvotāju “mediju patēriņš” 2007. gadā

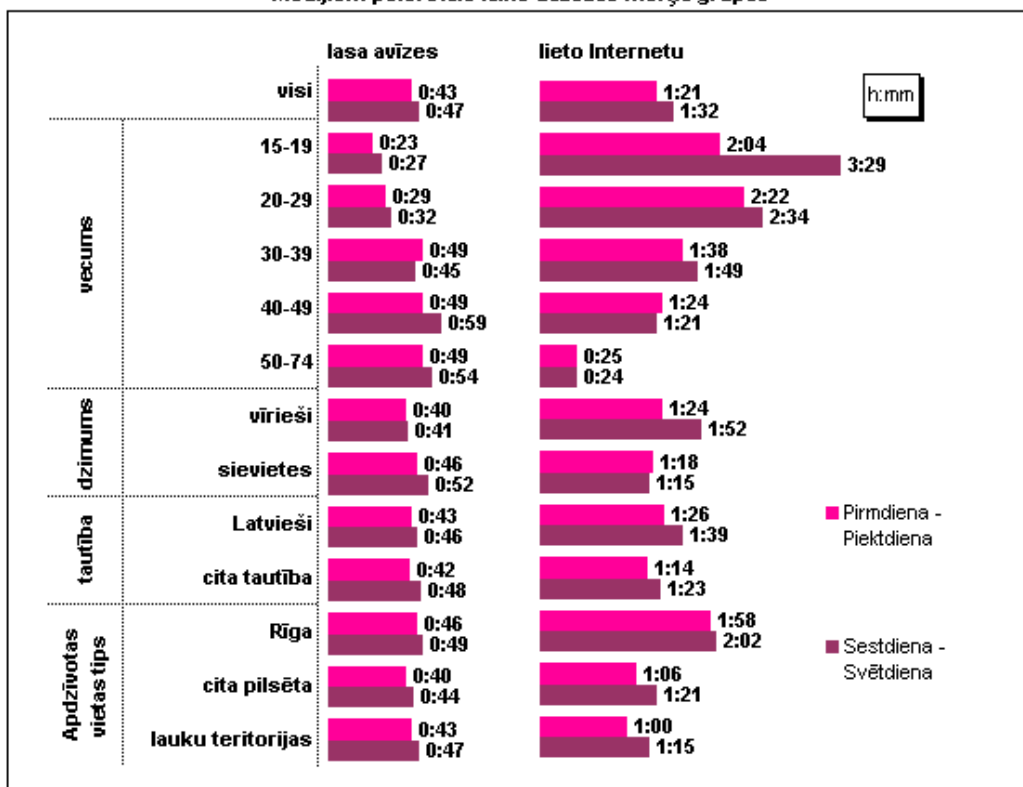
Laiks, ko vidēji dienā veļta vidēji viens Latvijas iedzīvotājs kādam no medijiem



Dati: Starcom/ TNS Latvia mediju patēriņa dienaskārtība: Ziema 2007 (16.10.2007 – 04.02.2007). Visi Latvijas iedzīvotāji 15 līdz 74 gadi.

4.9. grafiks. Latvijas iedzīvotāju avīzēm un internetam tērētais laiks dažādās mērķa grupās 2007. gadā.

Medijiem patērētais laiks dažādās mērķa grupās



Dati: Starcom/ TNS Latvia - Mediju patēriņa dienaskārtība: Ziema 2007 (16.10.2007 – 04.02.2007).

Visi Latvijas iedzīvotāji 15 līdz 74 gadi.

5. pielikums. Aptaujas anketas.

5.1. Jautājumi padziļinātajām intervijām.

Uz šiem jautājumiem atbild autora izvēlētie komunikācijas eksperti

1. Kādas, Jūsaprāt, ir galvenās priekšrocības interneta lietošanā politiskajā komunikācijā?
2. Kāpēc, Jūsaprāt, partijas tik maz izmantoja interneta komunikācijas iespējas 9. Saeimas vēlēšanu kampaņā?
3. Kādi būtu interneta neizmantotie potenciāli Latvijas partijām?
4. Kādi ir galvenie šķēršļi interneta politiskajā komunikācijā?
5. Vai varat minēt gadījumus, kur interešu grupas efektīvi lietojušas interneta komunikāciju, lai informētu, mobilizētu vai iesaistītu atbalstītājus?
6. Kā, jūsaprāt, informāciju un komunikāciju tehnoloģiju komunikāciju kanāli maina attiecības starp kandidātiem un vēlētājiem?
7. Kā Jūs vērtējat interneta vidi Latvijā politiskās komunikācijas attīstībai?

5.2. Aptaujas anketa intervijām ar politisko partiju kampaņu vadītājiem un tīmekļa vietņu uzturētājiem

I Vispārēja informācija par partiju un tās tīmekļa lapu

Šo daļu aizpilda intervētājs sadarbībā ar partijas tīmekļa lapas tehnisko uzturētāju.

<p>1. Partija:</p> <p>3. Biedru skaits partijā:</p>	<p>2. Intervējamās personas amats, pozīcija</p>																																										
<p>4. Iegūtais atbalsts 2006. g. Saeimas vēlēšanās (%) ...</p>	<p>5. Iegūto mandātu skaits Saeimā ... <input type="checkbox"/> Nav iegūts mandāts</p>																																										
<p>6. Vai partija ir pārstāvēta valdībā</p> <p><input type="checkbox"/> Jā</p> <p><input type="checkbox"/> Nē</p>																																											
<p>7. Lapa sākusi darboties: (mēnesis, gads)</p> <p>8. Pašreizējais lapas izskats no: (mēnesis, gads)</p>	<p>9. Lapas atjaunināšanas biežums:</p> <p><input type="checkbox"/> Retāk kā reizi nedēļā.</p> <p><input type="checkbox"/> 1-3 reizes nedēļā.</p> <p><input type="checkbox"/> 4-5 reizes nedēļā.</p> <p><input type="checkbox"/> Katru dienu.</p> <p><input type="checkbox"/> Vairākas reizes dienā.</p> <p><input type="checkbox"/></p>																																										
<p>10. Apmeklētāju skaita dinamika pa pēdējiem 7 mēnešiem:</p> <table border="0"> <tr> <td>Mai</td><td>Jun</td><td>Jul</td><td>Aug</td><td>Sep</td><td>Okt</td><td>Nov</td> </tr> <tr> <td>.....</td><td>.....</td><td>.....</td><td>.....</td><td>.....</td><td>.....</td><td>.....</td> </tr> </table> <p>11. Apmeklētāju skaita dinamika vēlēšanu nedēļā.</p> <table border="0"> <tr> <td>Okt.</td><td>1.</td><td>2.</td><td>3.</td><td>4.</td><td>5.</td><td>6.</td><td>7.</td><td>8.</td> </tr> <tr> <td>...</td><td>...</td><td>...</td><td>...</td><td>...</td><td>...</td><td>...</td><td>...</td><td>...</td> </tr> </table>	Mai	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Okt.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	<p>12. Apmeklētākās sadaļas:</p> <table border="0"> <thead> <tr> <th>Sadaļa</th> <th>Apmeklējums</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>.....</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>.....</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>.....</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>.....</td> <td>.....</td> </tr> </tbody> </table>	Sadaļa	Apmeklējums
Mai	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov																																					
.....																																					
Okt.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.																																			
...																																			
Sadaļa	Apmeklējums																																										
.....																																										
.....																																										
.....																																										
.....																																										

II Jautājumi daļēji strukturētajām intervijām

Šo daļu aizpilda intervētājs sarunā ar partijas kampaņas vadītāju.

1. Kāda nozīme tika piešķirta Jūsu organizācijas tīmekļa lapai 2006. g. Saeimas vēlēšanu kampaņā ?
 - Tā nebija īpaši nozīmīga mūsu kampaņas ietvaros.
 - Tai tika piešķirta nozīme.
 - Tai tika piešķirta liela nozīme.
 - Grūti pateikt.
 - Cits
2. Kā interneta komunikācija iekļaujas kopējā partijas kampaņas plānā ?
 - Tā bija saistīta ar pārējām kampaņas aktivitātēm.
 - Tā bija cieši saistīta ar pārējām kampaņas aktivitātēm.
 - Tā pārsvarā nebija saistīta ar pārējām kampaņas aktivitātēm.
 - Grūti pateikt
 - Cits
3. Vai vēlēšanu kampaņas laikā tīmekļa lapa sevi attaisnoja? Kādi bija būtiskākie ieguvumi no tās?
 4. Kādi ir galvenie šķēršļi interneta politiskajai komunikācijai? Ko esat mācījušies no līdz šim gūtās pieredzes ?
5. Kas ir Jūsu organizācijas tīmekļa lapas galvenie satura *plānotāji*?
 - Partijas kampaņas vadītāji.
 - Sabiedrisko attiecību vai reklāmas kompānija.
 - Partijas biedri un atbalstītāji.
 - Cits
6. Kas ir Jūsu organizācijas tīmekļa lapas galvenie satura *radītāji* ?
 - Partijas kampaņas vadītāji.
 - Sabiedrisko attiecību vai reklāmas kompānija.
 - Partijas biedri un atbalstītāji.
 - Cits
7. Vai partijas tīmekļa lapas satura veidošanā iesaistās arī partijas biedri un atbalstītāji?
 - Jā. Kādā veidā?
 - Nē
 - Nevaru atbildēt
8. Kādas ir Jūsu organizācijas tīmekļa lapas galvenās mērķa grupas ?
9. Vai esat veikuši īpašus pasākumus, lai sasniegtu šīs mērķa grupas ? Ja jā, tad kādus ?
 - Jā (norādiet- kādus
 - Nē
10. Kurš no minētajiem interneta potenciāliem Jums šķiet vissvarīgākais?
 - Palielinātais informācijas plūsmas apjoms un ātrums* nodrošina neatkarīgāku kampaņas veidošanu, jo partijām vairs nav jāreķinās ar mediju uzliktajiem ierobežojumiem.
 - Rodas iespēja *identificēt atsevišķus lietotājus*, kas dara iespējamu vēlēšanu grupēšanu un *personalizētu vēstījumu nodošanu*.
 - Tehnoloģijas, kas nodrošina *interaktivitāti*, ļauj politiskajām partijām iegūt tūlītēju *atgriezenisko saiti*.
 - Cits (miniet)

11. Kādi ir Jūsu organizācijas tīmekļa lapas galvenie uzdevumi?

- | | |
|--|--|
| <input type="checkbox"/> Informēšana par partijas vispārīgajām nostādnēm. | <input type="checkbox"/> Jaunu atbalstītāju piesaistīšana. |
| <input type="checkbox"/> Partijas pozīcijas paušana noteiktos jautājumos. | <input type="checkbox"/> Esošo atbalstītāju lojalitātes stiprināšana. |
| <input type="checkbox"/> Informēšana par kandidātiem. | <input type="checkbox"/> Sabiedriskās domas veidošana. |
| <input type="checkbox"/> Komunikācijas nodrošināšana ar kandidātiem. | <input type="checkbox"/> Informācijas pasniegšana atraktīvā veidā (attēli, skaņa, video, hiperteksts). |
| <input type="checkbox"/> Operatīvas informācijas sniegšana. | <input type="checkbox"/> Virtuālo diskusiju veicināšana. |
| <input type="checkbox"/> Iekšējās komunikācijas nodrošināšana partijas biedriem, atbalstītājiem kampaņas dalībniekiem. | <input type="checkbox"/> Atbalstītāju mobilizēšana noteiktam pasākumam, idejai, politikai. |
| <input type="checkbox"/> Komunikācijas nodrošināšana ar medijiem. | <input type="checkbox"/> Izsmeltošas, analītiskas informācijas sniegšana. |
| <input type="checkbox"/> Atgriezeniskās saites nodrošināšana. | <input type="checkbox"/> Citi (lūdzu miniet).
.....
..... |

12. Atzīmējiet, kuri no zemāk minētajiem tīmekļa lapu apmeklētāju iesaistes paņēmieniem Jums šķiet visefektīvākie?

- | | |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> E-pastu izsūtīšana potenciālajiem atbalstītājiem | <input type="checkbox"/> Spēles |
| <input type="checkbox"/> Īsziņu sūtīšana | <input type="checkbox"/> Operatīvā palīdzības līnija |
| <input type="checkbox"/> Vēstkopas | <input type="checkbox"/> Jautājumu un atbilžu sadaļa |
| <input type="checkbox"/> RSS atbalsts | <input type="checkbox"/> Komentāri no atbalstītājiem |
| <input type="checkbox"/> Blogi | <input type="checkbox"/> Kampaņas materiālu (plakātu, bukletu) elektroniska izplatīšana organizācijas biedriem un atbalstītājiem. |
| <input type="checkbox"/> Forumi | <input type="checkbox"/> Kampaņas pasākumu norises kalendārs. |
| <input type="checkbox"/> Apmeklētāju komentāri | <input type="checkbox"/> Partijas kongresu materiālu publicēšana |
| <input type="checkbox"/> Čats ar kandidātiem | <input type="checkbox"/> Citi (lūdzu miniet)
..... |
| <input type="checkbox"/> Bilžu, videoklipu galerija | |
| <input type="checkbox"/> Informācijas izvietošana par partiju | |
| <input type="checkbox"/> Partijas bibliotēka/datu bāze | |
| <input type="checkbox"/> Politiskās karikatūras, joki | |

13. Kādas varētu būt interneta komunikācijas vēl neizmantotās iespējas Jūsu partijā?

14. Kā informāciju un komunikāciju tehnoloģiju radītie komunikāciju kanāli maina attiecības starp kandidātiem un vēlētājiem?

15. Kā Jūs vērtējat interneta vidi Latvijā politiskās komunikācijas attīstībai?

Paldies Jums par atsaucību!

5. pielikums. Interneta kampaņu paaudzes

	Telefongrāmatas paaudze	Informācijas pārraides paaudze	Integrētā tēla paaudze
Mērķis	Uzturēt partijas bibliotēku un arhīvu	Informēt vēlētājus	<ul style="list-style-type: none"> • Pārliecināt vēlētājus • Mobilizēt aktīvistus
Mērķauditorijas	Biedri	Biedri un vēlētāji	<ul style="list-style-type: none"> • Potenciālie vēlētāji • Potenciālie aktīvistu
Stratēģija	Nav konkrētas stratēģijas	Atrauta no kopējās kampaņas stratēģijas	<ul style="list-style-type: none"> • Interneta kampaņa ir saistīta un kopējo kampaņas stratēģiju un ietekmē to • Interneta vietnes popularizēšana, piemērama, reklāmkarogu izvietošana citās vietnēs
Akcenti	Partijas politika	Partijas līderi	<ul style="list-style-type: none"> • Informācija + izklaide (<i>infotainment</i>) • Partijas līderi
Elementi	<ul style="list-style-type: none"> • Iespēja lejuplādēt jau esošos materiālus • Skaita apmeklētājus • Nelieli attēli • Liela nozīme piešķirta kontaktinformācijai 	<ul style="list-style-type: none"> • Ziņu abonēšana • Ekrāna tapešu, saudzētāju lejuplāde • Prāta spēles • Tiešsaistes diskusijas • Aptaujas • Kandidātu sadaļas • Aktivitāšu kalendārs • Īpaša sadaļa biedriem • Meklētājs 	<ul style="list-style-type: none"> • Emuāri • Informācijas prezentācija video un <i>flash</i> formātos • Līdzdalības ceļvedis ar sadaļām – “Kā kļūt aktīvam savā apkārtnē?”, “Iesaisties!”, “Kā es varu palīdzēt?” u.c. • Atsevišķa kampaņas vietnes • Kandidātiem savas vietnes • Ziedojumu tiešsaistes režīmā • Spēles • Pasākumu kalendārs • Veikals
Interaktivitātes iespējas	Nav	Dažas	Daudzas
Izaicinājumi	Nav	Resursu trūkums	Spiež mainīt partijas kopējo komunikācijas stratēģiju
Vietnes sagatavošana	Vietnē ievieš nelielas izmaiņas pirms vēlēšanām	Vēlēšanu ziņas ir partijas vietnes pirmajā lapā	Kampaņai sagatavo atsevišķu vietni
Atjaunināšana	Ik pa laikam	Katru dienu	Nepārtraukti
Izstrāde	Partijas iekšienē	Partijas iekšienē. Piesaistīti arī ārējie eksperti	Ārējie konsultanti
Ideju radītāji	Entuziastiski aktīvistu	Neliela partijas biedru grupa	Ārējie konsultanti ar partijas biedru un administrācijas palīdzību
Lapas statistika	Vienkārša	Vienkārša	Progresīva
Vietnes apjoms	Līdz 100 MB	100 MB – 1 GB	Virš 1 GB

Avots: Hansen, K., Pedersen, K. (2007) *Cyber-campaigning. The character, development and consequences of Danish parties*. In publishing, kā arī Hansen, K., Pedersen, K., Wahl-Brink, D. (2006) *Folketingsvalget 2005 I cyberspace. Tidsskriftet Politik*, 9(1), 86-99.

6. pielikums. IKT ietekme uz politisko partiju interneta kampaņu stratēģijām

Politiskās kampaņas mērķis	Skaidrojums	IKT komunikāciju stratēģija	Galvenā mērķauditorija
Iegūt balsis	Jāpiesaista vēlētāji no visām sabiedrības grupām. Jāpārlicina vēl neizlēmušie.	Komunikāciju stratēģijā nepastāv izteikts dalījums starp vēlētājiem un biedriem. Uzsvars uz informācijas nodošanu no augšas uz leju. Vēstījumā vērojams fokuss uz partiju līderiem. Ja izmanto diskusijas vai forumus, partija tos strikti kontrolē. Galvenais mērķis ir sabiedriskās domas veidošana, nevis diskusijas veicināšana.	Vēlētāji
Palielināt ministru skaitu valdībā	Partija vēlas simpatizēt koalīcijas partneriem. Internetu var lietot mazākas partijas, kuras nevar iegūt uzmanību masu medijos, savukārt pie varas esošās partijas var izmantot tīmekļa vietnes, lai piesaistītu sev vēl lielāku uzmanību.	Informācijas nodošana no augšas uz leju.	Vēlētāji. Noteiktas mērķa grupas ar tieši viņām sagatavotu informāciju.
Stiprināt partijas iekšējo demokrātiju	Koncentrējas uz IKT sniegto līdzdalības iespēju izmantošanu, jo uzskata, ka kalpo biedriem, nevis elektorātam kopumā. Ievēlētie politiķi uzskata sevi par noteiktu interešu grupu pārstāvjiem.	Komunikācija pēc principa “no apakšas uz augšu,” veicinot biedru ieguldījumu. Biedriem tiek pavērtas elektroniskās līdzdalības iespējas, kuras nav pieejamas ierindas vēlētājiem. Galvenais partijas vietnes mērķis ir atspoguļot partijas programmu, nevis līderus.	Biedri.
Veikt noteiktas, politikas, jautājuma vai ideoloģijas aizstāvību	Vismazāk izplatītais modelis. Uzsvars uz noteiktiem jautājumiem vai politikas jomām.	Informēt par politiku. Tīmekļa vietne nav orientēta uz kandidātiem, bet gan uz politikas problēmām.	Noteiktas sociālās grupas, interešu grupas.

Avots: Römmele, A. (2003) Political Parties, Party Communication and New Information and Communication Technologies. *Party Politics*, 9(1), 7-20.

7. pielikums. Interaktivitāte IKT lietojumu un sabiedrības iesaistīšanas kultūras kontekstā

		Sabiedrības iesaistīšanas kultūra	
IKT lietojumu kultūra		Īslaicīga Jāiesaista noteikti indivīdi ar mērķi informēt viņus pirms lēmumu pieņemšanas vai arī ar nolūku, lai iegūtu no viņiem noteiktu informāciju	Ilgstoša Iesaistīšanas mērķis ir ilgstoša attiecību veidošana ar dažādām iekšējām un ārējām grupām un iesaistītajām pusēm
	Instrumentāla/modernizējoša IKT lietoti, lai uzlabotu zināmu uzdevumu veikšanu un efektīvāk veidotu attiecības ar mērķa auditoriju.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>E-pasta aptaujas</i> ▪ <i>E-aptaujas tīmeklī</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Diskusiju forumi</i> ▪ <i>Telekonferences</i> ▪ <i>Periodiskie ziņu laidieni</i>
	Konstruktīvā/iedzīvināšana IKT lietoti, lai palielinātu organizācijas kapacitāti un veidotu jaunas sadarbības formas ar mērķa auditoriju.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Interaktīvās darba grāmatas</i> ▪ <i>Tiešsaistes "operāciju istabas"</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Elektronisko konsultāciju metodes</i> ▪ <i>Sadarbības emuār.</i> ▪ <i>Personīgie emuāri</i>

Avots: Dialogue Networks Project. (2005) *E-engagement Tools That Fit*. Angus Reid Consultants.

8. pielikums. Politisko organizāciju tīmekļa vietņu satura analīzes kritēriji

Metode balstīta uz pētījuma: Gibson, R. K. et. al. (2001). Election Campaigning On The WWW In The US And UK: A Comparative Analysis. Paper presented at American Political Science Association, San Francisco.

Kampanu tīmekļa vietņu saturiskās funkcionalitātes vērtēšanas kritēriji

VIETNES FUNKCIJAS				
INFORMĀCIJAS NODROŠINĀŠANA	RESURSU PIESAISTĪŠANA	TĪKLOŠANA	LĪDZDALĪBA	KAMPAŅA
Partijas vēsture	Ziedojumu indekss	Iekšējās saites	Atvērtība	Atsevišķa vēlēšanu kampaņas vietne
Struktūra	Tirdzniecības indekss	Ārtikls (<i>extranet</i>)	Atgriezeniskās saites	Negatīvā kampaņa
Vērtības/ideoloģija	Dalības indekss	Atbalstītāju saites	Viedokļu aptauja	Mērķēšana uz ārzemēs dzīvojošajiem vēlētājiem
Politikas/programmas	Uzaicinājums kļūt par biedru	Atsauksmju saites	Interaktivitātes indekss	Mērķēšana uz svārstīgajiem vēlētājiem
Dokumenti		Komerציālās saites		Sīkdatņu izmantošana
Ziņu laidieni				Pieteikšanās uz jaunumu saņemšanu pa e-pastu
Relīzes medijiem				"Kļūsti par tiešsaistes kampaņas dalībnieku!"
Cilvēki				Informācija par savāktajām/trūkstošajām balsīm
Līderi				Iespēja lejupielādēt logo
Kandidātu profili				
Sadaļa par vēlēšanām				
Notikumu kalendārs				
Konferenču informācija				
Jautājumi un atbildes				
Autor- tiesības				
Rakstu arhīvs vai bibliotēka				Iespēja lejupielādēt kampaņas materiālus

Kampaņu tīmekļa vietņu tehniskie informācijas nodošanas vērtēšanas kritēriji

INFORMĀCIJAS NODOŠANA			
MIRGOŠANAS FAKTORS (<i>Glitz factor</i>)	PIEEJA	NAVIGĀCIJA	REDZAMĪBA
<u>Vietnes dizaina indekss</u>	Pārlūkošana bez rāmjiem	Navigācijas padomi	<i>Google</i> meklētāja norāžu skaits uz partijas vietni (ja meklē pēc partijas tīmekļa lapas nosaukuma, piemēram, www.tautaspartija.lv)
▪ Grafika	Tikai teksta iespēja (visai lapai)	Meklēšanas iespēju skaits	
▪ Rāmji	Tikai teksta forma dokumentiem lejupielādēšanai un printēšanai	“Sākuma lapas” ikona zemāka līmeņa lapās	
▪ Kustīgi attēli	WAP/PDA “bezvadu” pieeja	Fiksēta “izvēlnes” josla zemāka līmeņa lapās	
<u>Multimediju indekss</u>	Svešvalodu versijas	Lapas karte/indekss	
▪ Audio	Vizuāli vienkāršota programmatūra		
▪ Dzīvā straumēšana			

Interneta vietņu saturiskās funkcijas

Informācijas nodrošināšana

Informācijas nodrošināšanu parāda summatīvs indekss, kas novērtē elementu esamību vietnē. Ja elements ir, kodētājs piešķir 1 punktu, ja elementa nav, punkts netiek piešķirts. Informācijas elementi ir šādi:

- Partijas vēsture
- Struktūra
- Vērtības/ideoloģija
- Politikas/programmas
- Dokumenti (statūti, nolikumi)
- Ziņu laidieni
- Relīzes medijiem (runas, izteikumi, interviju pārraksti, konferences)
- Cilvēki (kurš ir kurš partijā?)
- Līderi
- Kandidātu profili
- Sadaļa par vēlēšanām (statistika, informācija par rezultātiem iepriekšējās vēlēšanās)
- Notikumu kalendārs (nākotnes notikumiem vai arī retrospektīvs)
- Konferenču informācija
- Jautājumi un atbildes
- Autortiesības
- Rakstu arhīvs vai bibliotēka

Resursu piesaistīšana

Resursu piesaistīšanas noteikšanai tiek izmantots kumulatīvais indekss (0-13 punkti). Šo indeksu veido četri indikatori:

- (1) Ziedojumu indekss (0 – 4)

- (2) Tirdzniecības indekss - partijas simbolika, T-krekli, krūzītes, uzlīmes, plakāti (0 – 4)
 - (3) Partijas biedru iesaistīšanas indekss (0 – 4)
 - (4) Uzaicinājums kļūt par biedru (1 – ir, 0 – nav)
- Indeksi : 1 -, ja tīmekļa vietnē ir minēta adrese un rekvizīti, 2 - ir lejupielādējama forma, 3 - ir tiešsaistes forma, 4 – ja ir iespēja norēķināties tiešsaistē.

Tīklošana

Lai noteiktu partijas tīklošanas potenciālu, saskaita iekšējās un ārējās hipersaites.

Iekšējās saites

Iekšējo saišu skaits tiek izteikts ar indeksu no 0 līdz 5. Papildus punktu piešķir par ārtīkla (*extranet*) esamību. Iekšējās saites ir saites uz vietējām partiju organizācijām, politiķiem, kā arī uz partijas starptautiskajām organizācijām. Partijas iekšējo saišu skaits tiek kodēts ar “0,” ja šādu saišu nav; 1, ja ir 10 saites; 2 =11-20 saites; 3 = 21-50 saites; 4 =51-100 saites; 5 = 100 un vairāk saišu. Ja pieejams ārtīkls, partija papildus saņem vēl 1 punktu.

Ārējās saites

Ārējo saišu skaits tiek izteikts kā kumulatīvais indekss 0 – 15. Ir triju veidu ārējās saites:

Atbalstītāju saites ir citu partijas mērķus atbalstošu partiju un organizāciju saites. Indeksi: 0 = nav šādu saišu; 1 = 1-10; 2 = 11-20; 3 = 21-50; 4 = 51-100; 5 = vairāk kā 100 saites.

Atsauksmju saites ir atsauces uz neitrālām masu mediju un dažādām izglītojošām vietnēm, piemēram laikrakstiem, interneta medijiem, televīziju, radio, parlamenta un valdības portāliem, bibliotēkām utt. Indeksi: 0 = ja nav šādu saišu ; 1 = 1-10; 2 = 11-20; 3 = 21-50; 4 = 51-100; 5 = +100.

Komerčiālās saites ir saites uz komercpakalpojumiem, piemēram uz grāmatu veikalu, tīmekļu dizaineru pakalpojumiem utml. Indeksi: 1 = 1-10; 2 = 11-20; 3 = 21-50; 4 = 51-100; 5 = +100

Līdzdalība

Līdzdalības iespēju noteikšanai lieto kumulatīvo indeksu no 0 – n. Līdzdalības indekss parāda tīmekļa lapas atvērtību, aptauju un atgriezeniskās saites esamību, viedokļu aptauju esamību un interaktivitātes iespējas.

Atvērtība. Indekss: (0 - n). Indekss parāda vai partijas vietnē ir pieejami e-pasti vietējām organizācijai, jauniešu organizācijai, kandidātiem, parlamenta pārstāvjiem, partijas organizācijas vadībai, preses birojam utt. Indekss veidojās pēc e-pasta kontaktu skaita.

Atgriezeniskā saite. Indekss: 0–3. (1) vietnē ir e-pasta adrese; (2) e-pasta adrese ar uzaicinājumu vērsties ar jautājumu vai komentāru; (3) kontaktu forma

Viedokļu aptaujas (0 - n) Viedokļu aptauju skaits.

Interaktivitāte. Indekss: 0-4. (1) spēles; (2) diskusiju forums vai viesu grāmata; (3) tiešsaistes tērzēšanas istaba; (4) iespēja debatēt tiešsaistē ar politiķiem, partijas, amatpersonām.

Kampana

Lai noteiktu kampanas indeksu partijas vietnē skaitīti elementi, kuri palielina partijas kampanas potenciālu. Par katru elementu tiek piešķirts 1 punkts. Rezultātā veidojās summatīvais kampanas indekss. Partijas kampanas elementi ir šādi:

1. Atsevišķa vēlēšanu kampanas vietne
2. Negatīvās kampanas elementi, izmantojot *banerus* un uzinrējreklāmas (*pop-up ads*) Mērķēšana uz ārvalstīs dzīvojošajiem vēlētājiem
3. Mērķēšana uz svārstīgajiem vēlētājiem
4. Sīkdatņu izmantošana. Sīkdatnes tiek izmantotas, lai ievāktu informāciju par vietnes apmeklētāju).
5. Pieteikšanās uz jaunu saņemšanu pa e-pastu.
6. Mudinājums kļūt par tiešsaistes kampanas dalībnieku
7. Informācija par savāktajām/trūkstošajām balsīm
8. Iespēja lejupielādēt logo

9. Iespēja lejupielādēt kampaņas materiālus

Interneta vietnu tehniskā informācijas nodošana

“Mirgošanas faktors” (*Glitz factor*)

Mirgošanas faktors raksturo vietnes dizaina un multimediju īpašības. Mirgošanas faktoru (0-6) aprēķina no diviem indeksiem.

Vietnes dizaina indekss: 0-3. Viens punkts par grafikas, rāmju un kustīgo attēlu izmantošanu.

Multimediju indekss: 0-3. Viens punkts par skaņas, video un straumēšanas izmantošanu.

Pieeja

Izšķir principiālo pieeju un praktisko pieeju.

Principiālajā pieejā vietne saņem vienu punktu par katru no zemāk minētajiem elementiem:

- Pārlūkošana bez rāmjiem
- Tikai teksta iespēja (visai lapai)
- Tikai teksta forma dokumentiem lejupielādēšanai un drukāšanai
- WAP/PDA un “bezvadu” pieeja
- Svešvalodu versijas
- Vizuāli vienkāršotā programmatūra

Praktiskajā pieejā (*Šajā pētījumā netika noteikta*)

Tiek ņemts vietnes fiziskais apjoms. Ja tas ir lielāks par 25 Kb, vietnes ielāde varētu būt lēna.

Navigācija

Vietne saņem punktus par navigācijas ērtumu. Par katru no zemāk minētajiem elementiem, vietne saņem vienu punktu:

- Navigācijas padomi
- Meklēšanas iespēju skaits
- ”Sākuma lapas” ikona zemākā līmeņa lapās
- Fiksēta izvēlnes josla zemākā līmeņa lapās
- Lapas karte/indekss

“Svaigums” (*Šajā pētījumā netika noteikts*)

”Svaigums” parāda cik aktuāls ir vietnes saturs. Lai to noteiktu, jānoskaidro cik bieži vietnes tiek atjaunotas. “Svaigumu” izsaka kā indeksu no 0-6.

Vietni atjauno:

- Katru dienu - 6
- 1-2 dienu – 5
- Katras 3-7 dienas – 4
- Katras divas nedēļas – 3
- Katru mēnesi – 2
- Reizi 1-6 mēnešos – 1
- Retāk kā 6 mēnešos – 0

Redzamība

Vietņu redzamību nosaka pēc *Google* meklētāja norāžu skaita uz partijas vietni, ja partiju meklē pēc tīmekļa lapas nosaukuma, piemēram, www.tautaspartija.lv.

9. pielikums. Partiju tīmekļa vietņu analīzes rezultāti

Partiju tīmekļa vietņu kodēšanas rezultāti

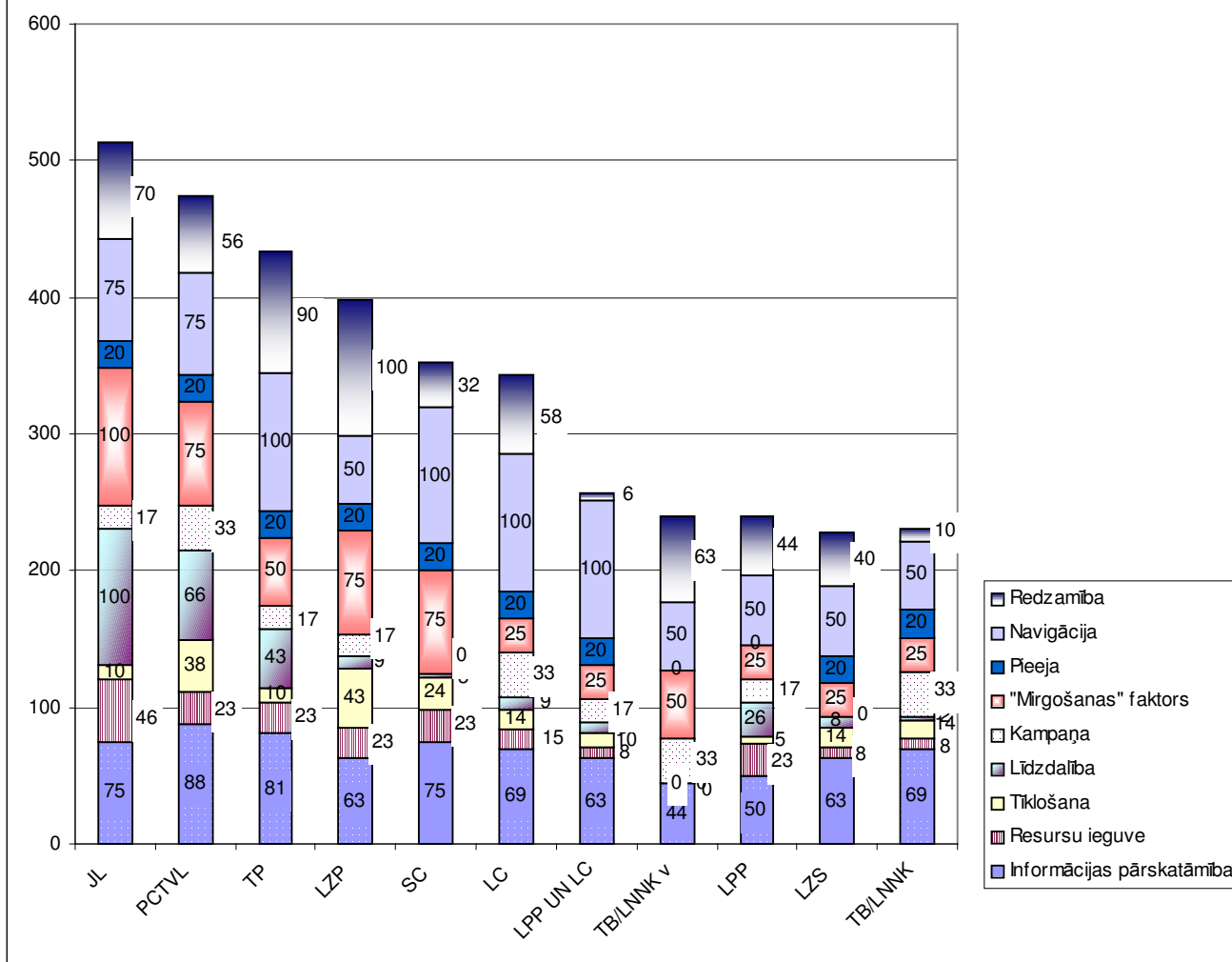
	Saeimā neiekljuvušās partijas											Saeimā neiekljuvušās partijas						
	JL	TP	PCTVL	LC	LPP	TB/LNNK v	LZS	LZP	SC	TB/LNNK	LPP LC	LSDSP	Eiro-skept.	Visu Latvijai	JD	Dzim-tene	Māras zeme	P&S
Info. pārskatāmība	12	13	14	11	8	7	10	10	12	11	10	11	8	11	11	11	11	3
Resursu ieguve	6	3	3	2	3	0	1	3	3	1	1	2	0	3	5	0	1	0
Tiklošana	2	2	8	3	1	0	3	9	5	3	2	4	5	2	1	3	0	0
Līdzdalība	93	40	61	8	24	0	7	8	3	2	7	26	1	18	22	7	1	12
Kampaņa	1	1	2	2	1	2	0	1	0	2	1	2	0	1	2	2	0	0
"Mirgošana"	4	2	3	1	1	2	1	3	3	1	1	1	3	2	3	3	0	1
Pieceja	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
Navigācija	3	4	3	4	2	2	2	2	4	2	4	2	2	3	3	4	1	2
Redzamība	87	111	70	72	55	78	50	124	40	13	8	88	109	83	16	25	30	6
Kopā	209	177	165	104	95	91	75	161	71	36	35	137	129	124	64	56	45	24

Partiju tīmekļa vietņu kodēšanas rezultāti % no maksimālā punktu skaita katrā analīzes sadaļā

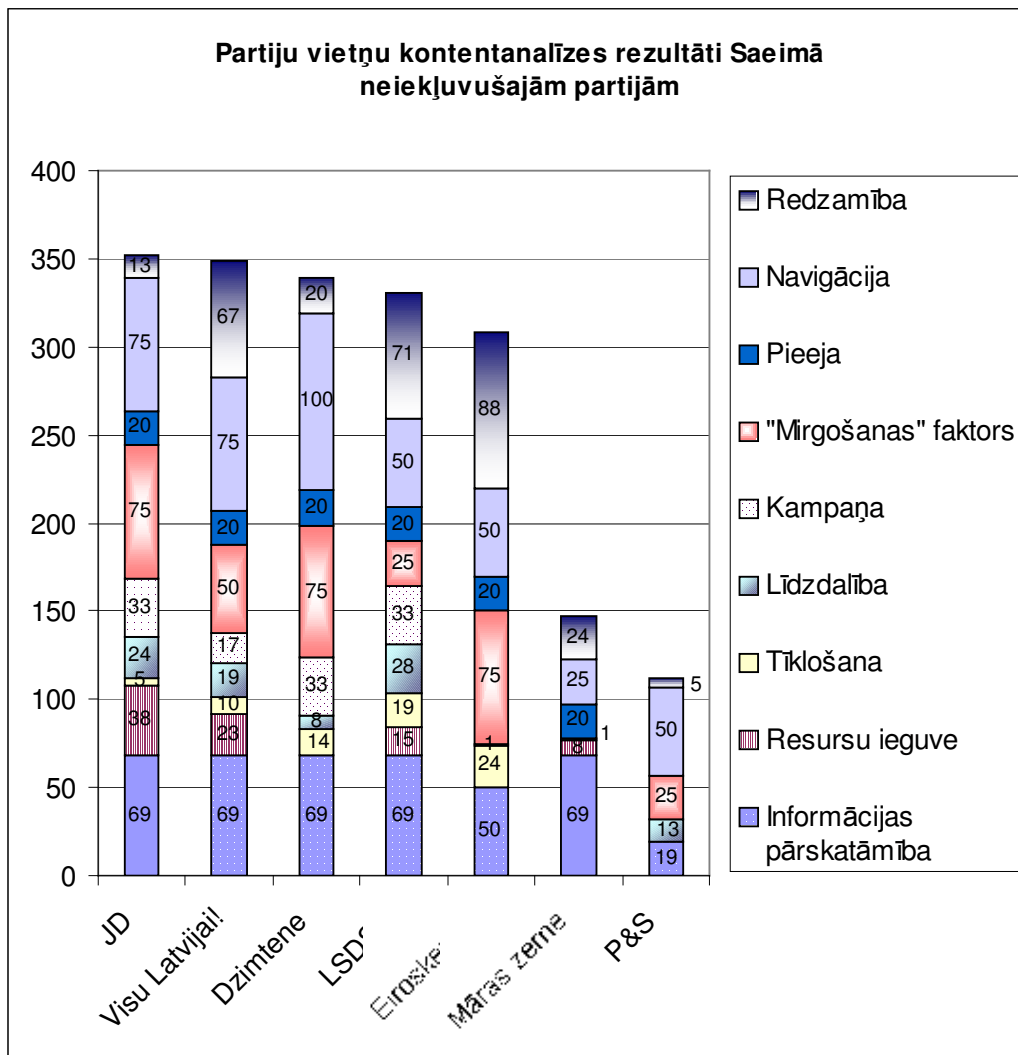
	Saeimā neiekljuvušās partijas											Saeimā neiekljuvušās partijas							Maks. punktu skaits
	JL	TP	PCTVL	LC	LPP	TB/LNNK v	LZS	LZP	SC	TB/LNNK	LPP UN LC	LSDSP	Eiro-skept.	Visu Latvijai	JD	Dzim-tene	Māras zeme	P&S	
Info. pārskatāmība	75	81	88	69	50	44	63	63	75	69	63	69	50	69	69	69	69	19	16
Resursu ieguve	46	23	23	15	23	0	8	23	23	8	8	15	0	23	38	0	8	0	13
Tiklošana	10	10	38	14	5	0	14	43	24	14	10	19	24	10	5	14	0	0	21
Līdzdalība	100	43	66	9	26	0	8	9	3	2	8	28	1	19	24	8	1	13	93
Kampaņa	17	17	33	33	17	33	0	17	0	33	17	33	0	17	33	33	0	0	6
"Mirgošana"	100	50	75	25	25	50	25	75	75	25	25	25	75	50	75	75	0	25	4
Pieceja	20	20	20	20	0	0	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	0	5
Navigācija	75	100	75	100	50	50	50	50	100	50	100	50	50	75	75	100	25	50	4
Redzamība	70	90	56	58	44	63	40	100	32	10	6	71	88	67	13	20	24	5	124

Avots: Valtenbergs, V., Boluža, I. (2007) Informācija un līdzdalības iespējas partiju portālos: informēšana, ietekmēšana, diskutēšana, izklaide. // S.Lasmane, *Politiskā komunikācija ētika un kultūra Latvijas Republikas 9. Saeimas vēlēšanās* (44.-66.lpp.). Rīga: Latvijas Universitāte.

Partiju vietņu kontentanalīzes rezultāti Saeimā iekļuvušajām partijām



Avots: Valtenbergs, V., Boluža, I. (2007) Informācija un līdzdalības iespējas partiju portālos: informēšana, ietekmēšana, diskutēšana, izklaide. // S.Lasmane, *Politiskā komunikācija ētika un kultūra Latvijas Republikas 9. Saeimas vēlēšanās* (44.-66.lpp.). Rīga: Latvijas Universitāte.



Avots: Valtenbergs, V., Boluža, I. (2007) Informācija un līdzdalības iespējas partiju portālos: informēšana, ietekmēšana, diskutēšana, izklaide. // S.Lasmane, *Politiskā komunikācija ētika un kultūra Latvijas Republikas 9. Saeimas vēlēšanās* (44.-66.lpp.). Rīga: Latvijas Universitāte.

9.1. tabula. Partiju vietņu “tīklošanās” rādītāji

Partiju ārējo saišu skaits										
	Latvijas partijas	Eiroparlaments	Masu mediji	Interneta portāli	NVO, soc.kustības	Emuāri	Valsts iestādes	Pašvaldības	Citas	Kopā
PCTVL	12	0	13	5	0	0	30	10	30	100
ZP	0	0	3	0	18	1	17	0	7	46
SC	0	4	9	3	0	0	24	0	0	40
TP	0	0	0	0	1	0	7	2	1	11
JD	0	0	0	0	0	0	0	0	10	10
JL	0	0	0	0	0	3	1	0	5	9
LSDSP	0	2	0	0	2	0	2	0	1	7
Visu Latvijai!	0	0	1	2	1	0	1	0	2	7
Eiroskeptiķi	0	0	0	7	0	0	0	0	0	7
LC	2	0	0	0	0	1	1	0	3	7
TB/LNNK	0	2	1	0	0	0	0	0	0	3
LZS	1	0	0	0	0	0	1	0	0	2
LPP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
LPP un LC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kopā	15	8	27	17	22	5	84	12	59	250

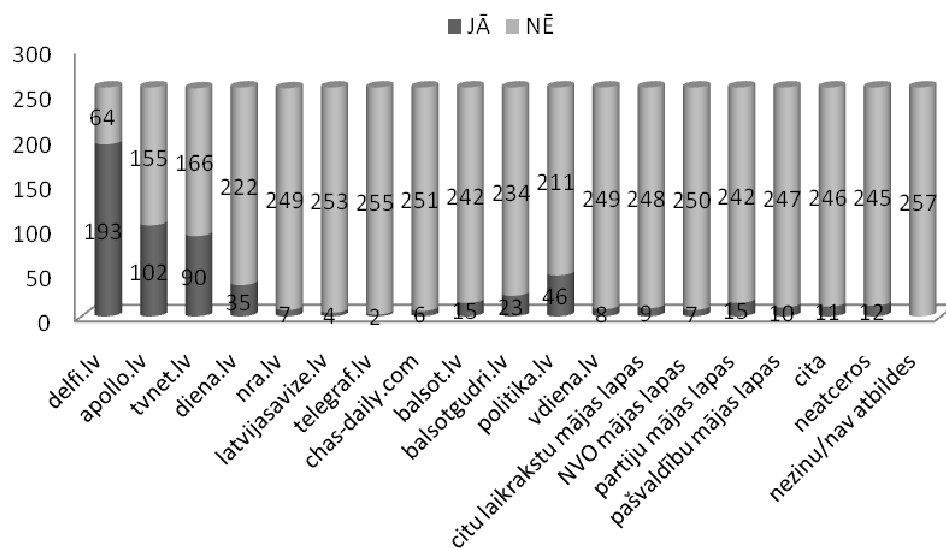
Dati uz 2008. g. aprīli.

10. pielikums. Interneta regulāro lietotāju un politiskās informācijas ieguvēju raksturojums

	Interneta regulārie lietotāji		Interneta politiskās informācijas lietotāji		
	Biezums	Procentos	Biezums	Procentos	
Dzimums					
	sieviete	255	54,7	132	51,4
	vīrietis	211	45,3	125	48,6
Tautība					
	latvietis	355	76,3	213	83,1
	krievs	90	19,4	34	13,3
	baltkrievs	3	0,6	1	0,4
	ukrainis	6	1,3	3	1,2
	cita	11	2,4	5	2
Izglītība					
	sākumskola vai nepabeigta pamatizglītība	1	0,2	12	4,7
	pamatizglītība vai nepabeigta vidējā izglītība	34	7,3		
	vidējā	112	24,1	54	21
	vidējā speciālā	123	26,5	66	25,7
	augstākā	190	40,9	123	47,8
	nezina/nav atbildes	4	0,9	2	0,8
Reģions					
	Rīga	160	34,3	82	31,9
	Vidzeme	131	28,1	67	26,1
	Kurzeme	55	11,8	36	14
	Zemgale	62	13,1	42	16,3
	Latgale	58	12,4	30	11,7
Apdzīvotā vieta					
	Rīga	160	34,4	82	32
	Daugavpils, Liepāja, Jelgava, Rēzekne, Jūrmala, Ventspils	71	15,3	31	12,1
	rajonu centrs	65	14	37	14,5
	cita pilsēta	37	8	16	6,3
	neliels ciemats, ciems, lauki	132	28,4	90	35,2
Reliģiskā piederība					
	luterānis	110	23,7	66	25,7
	katolis	115	24,7	62	24
	pareizticīgais	58	12,5	28	10,9
	vecticībnieks	12	2,6	3	1,2
	cita konfesija	13	2,9	11	4,3
	nepieder nevienai	136	28,2	73	28,4
	atsakās atbildēt	16	3,4	10	3,9
	grūti pateikt	5	1,1	4	1,6
Ienākumi uz vienu cilvēku mēnesī					
	līdz 90Ls	57	12,3	38	14,8
	91-130Ls	96	20,7	52	20,2
	131-200Ls	125	26,9	65	25,3
	201 Ls un vairāk	108	23,3	66	25,7
	grūti pateikt	78	16,8	36	14
Darbība NVO, citās biedrībās					
	jā	82	17,6	50	19,5
	nē	381	81,8	207	80,5
	nezina/nav atbildes	3	0,6		
Vecums					
	18-24	157		67	26,1
	25-34	121		73	28,4
	35-44	104		57	22,2
	45-54	63		45	17,5
	55-74	21		15	5,8

11. pielikums. Interneta lietošana informācijas iegūšanai par 9. Saeimas vēlēšanu kampaņu

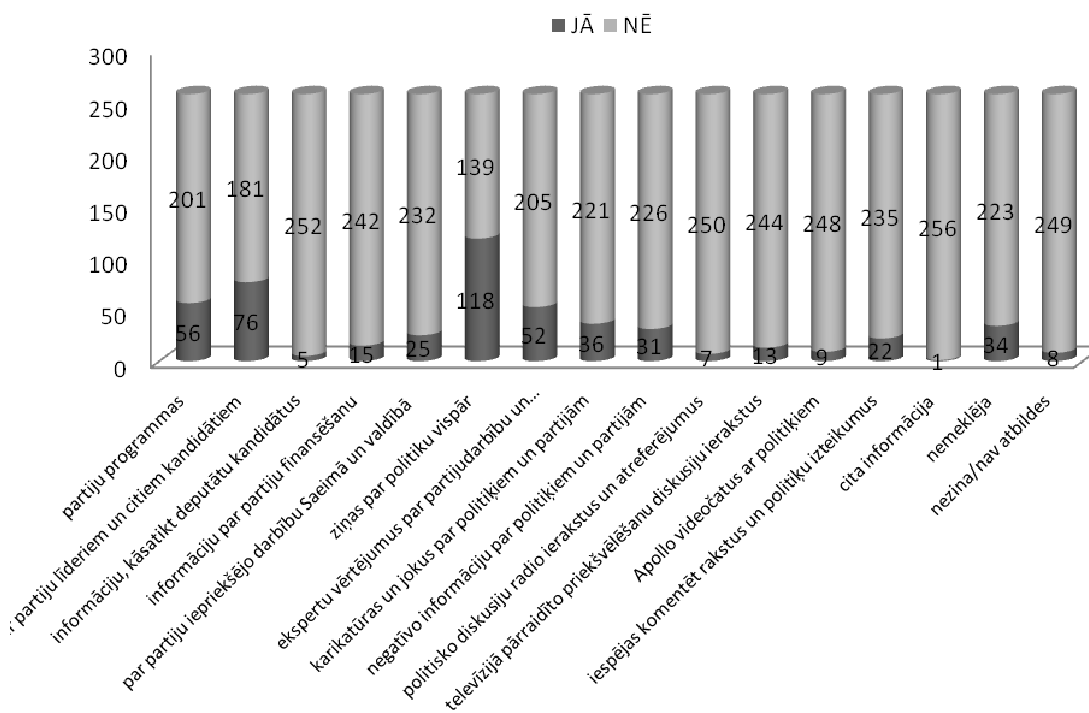
11.1. grafiks. Kādas interneta mājas lapas Jūs apmeklējāt, lai iegūtu informāciju par politiku, Saeimas vēlēšanu kampaņu, politiskajām partijām un to izvirzītajiem deputāta kandidātiem?



11.1. tabula. Cik bieži Jūs internetā ieguvāt informāciju par 9.Saeimas vēlēšanu kampaņu?

	Biežums	Procentos
vairākas reizes dienā	14	1,1
reizi dienā	36	2,8
3-5 reizes nedēļā	28	2,2
1-2 reizes nedēļā	85	6,6
retāk kā reizi nedēļā	63	4,9
nezina/nav atbildes	30	2,3
Kopā	257	19,7
nav norādīts	1044	80,3
Kopā	1301	100

11.2. grafiks. Kāda veida informāciju par politiku un priekšvēlēšanu kampaņu Jūs meklējāt internetā pēdējo sešu mēnešu laikā?



11.2. tabula. Kurš no izteikumiem visprecīzāk raksturo iemeslu tam, kāpēc Jūs meklējāt internetā informāciju par 9.Saeimas vēlēšanu kampaņu?

	Biežums	Procentos
internetā var atrast tādu informāciju, kas nav atrodama citviet	42	3,2
informācija internetā man ir ērti pieejama	120	9,2
laikraksti, televīzija un radio nesniedz man pietiekami daudz	6	0,5
internetā ir tādi informācijas avoti, kas pauž man tuvas idejas	5	0,4
interneta vide ir interaktīva, un tā piedāvā iespēju rakstīt	27	2,1
interneta informācijas avoti ir brīvāki, neatkarīgāki	16	1,2
nezina/nav atbildes	6	0,5
kopā	223	17,1
nav norādīts	1078	82,9
Kopā	1301	100

11.3. tabula. Vai informācija par 9.Saeimas vēlēšanu kampaņu kopumā, kas bija pieejama internetā,

	Biežums	Procentos
paaugstināja publisko diskusiju kvalitāti	130	10
pazemināja publisko diskusiju kvalitāti	37	2,8
neietekmēja publisko diskusiju kvalitāti	224	17,2
nezina/nav atbildes	326	25
kopā	716	55,1
nav norādīts	585	44,9
Kopā	1301	100